JULES VERNE

PUT U SREDIŠTE ZEMLJE

1. UJAKOV ZAGONETNI NALAZ 1
2. TAJANSTVENI PERGAMENT 8
3. ZAPREPAŠĆUJUĆE OTKRIĆE 13
4. KREĆEMO NA PUT 21
5. OBUKA U PENJANJU 29
6. PUTOVANJE NA ISLAND 34
7. JEDAN RAZGOVOR I SPOZNAJA 39
8. NAPOKON KREĆEMO 43
9. AVANTURA ZAPOČINJE 48
10. PUT U UNUTRAŠNJOST ISLANDA 53
11. U PODNOŽJU SNEFFELSA 57
12. USPON NA VULKAN 62
13. SJENA SCARTARISA 66
14. ZAPOČINJE PRAVO PUTOVANJE 71
15. SPUŠTANJE SE NASTAVLJA 75
16. ISTOČNI TUNEL 79
17. SVE DUBLJE I DUBLJE 83
18. POGREŠAN PUT! 87
19. NOVI PUT 91
20. GORKO RAZOČARENJE 94
21. POD OCEANOM 98
22. NEDJELJA U PODZEMLJU 101
23. SAM 105
24. IZGUBLJEN! 108
25. ŠAPUTAVA DVORANA 111
26. BRZI OPORAVAK 116
27. PODZEMNO MORE 120
28. SPLAV JE PORINUTA 126
29. SPLAVARENJE PREKO MORA 131
30. BORBA STRAŠNIH GUŠTERA 137
31. MORSKO ČUDOVIŠTE 143
32. OLUJA 147
33. OBRNUTI SMJER 152
34. PUTOVANJE PREPUNO IZNENAĐENJA 158
35. OTKRIĆE ZA OTKRIĆEM 162
36. ŠTO JE TO? 167
37. TAJANSTVENI BODEŽ 170
38. MINIRANI IZLAZ 173
39. EKSPLOZIJA I NJEZINE POSLJEDICE 178
40. DIVOVSKI MAJMUN 182
41. GLAD 187
42. VULKANSKO ŽDRIJELO 192
43. NAPOKON SUNCE! 199
44. KRAJ PUTOVANJA 204
BILJEŠKA O PISCU 207

1.

UJAKOV ZAGONETNI NALAZ

Prisjećajući se svega što se dogodilo nakon tog sudbonosnog dana, jedva mogu povjerovati da mi se sve to doista dogodilo. Doživljaji koje ću ovdje opisati doista su bili tako čudnovati da me pomisao na njih još uvijek potpuno zbunjuje.

Moj ujak bio je Nijemac koji se oženio Engleskinjom, sestrom moje majke. Kako sam ja bio njegov nećak ljubimac, pozvao me u svoj dom u Hamburgu, gdje sam se pod njegovim budnim nadzorom trebao posvetiti studiranju. Ujak je na sveučilištu tog velikog grada predavao filozofiju, kemiju, geologiju, mineralogiju i mnoštvo drugih logija.

U nedjelju 24. svibnja 1863., nakon što sam proveo nekoliko sati u laboratoriju – ujak je trenutno bio izvan kuće – osjetio sam veliku glad i upravo krenuo potražiti našu staru francusku kuharicu kad se ujak, profesor Lidenbrock, iznenada vratio kući. Naša kuća nalazila se na broju 19 u König-strasse, jednoj od najstarijih ulica u središnjoj četvrti Hamburga.

Naša dobra stara francuska domaćica prestrašila se da je jako zakasnila s poslom jer joj je ručak tek počeo cvrčati na kuhinjskom štednjaku.

„Lijepo," rekoh sam sebi. „Ako je ujak gladan, počet će vikati."

Iako moj vrijedni ujak ni po čemu nije bio loš čovjek, bio je često vrlo nestrpljiv i podosta burne naravi. Stoga se prema njemu bilo najbolje odnositi s bezrezervnom poslušnošću.

„Zar već dolazi gospodin Lidenbrock!" poviče preneražena kuharica kroz poluotvorena vrata blagovaonice.

„Da, Marta, ali još je rano za ručak. Tek je odbilo pola dva na crkvi Svetog Mihovila."

„Kako to da se onda već vratio kući?"

„Valjda će nam to sam reći."

„Eto ga! Ja bježim, a vi ćete ga, gospodine Axele, već nekako urazumiti."

Vratila se u svoj kuhinjski laboratorij. Ostadoh sam. Ali kako ću ja, kraj svoje ponešto neodlučne naravi, urazumiti strahovito razdražljivog profesora? Htio sam se oprezno vratiti u svoju sobicu na gornjem katu, kad zaškripaše kućna vrata. Pod golemim stopalima zapucketa drveno stubište i gospodar kuće, projurivši kroz blagovaonicu, uleti ravno u svoju radnu sobu.

U tom žurnom prolazu bacio je u kut svoj štap s rukohvatom koji je sličio kliještima za razbijanje lješnjaka. Šešir je bacio na stol i glasno mi doviknuo:

„Axele, Axele, Axele! Dođi za mnom!“

Još se nisam dospio ni pomaknuti, a već je uslijedio njegov nestrpljivi uzvik:

„Što, zar još nisi tu?“

Pohitah u sobu svojeg strašnoga tutora.

Kako sam već rado priznao, Otto Lidenbrock nije bio zao čovjek. Ali ako se jednom ne promijeni – a u promjenu slabo vjerujem – umrijet će kao strašan osobenjak.

Za vrijeme svojih predavanja na sveučilištu Johannaeum redovito bi se jedan-dva puta razbjesnio. Ne možda zbog toga što mu studenti nisu uredno dolazili na predavanja, niti zato što na predavanju nisu bili osobito pažljivi, pa napokon ni zato što su loše prolazili na ispitima. Te sitnice nisu ga nimalo uznemirivale.

On je, da upotrijebimo jedan izraz iz njemačke filozofije, predavao „subjektivno“, tj. predavao je kao da govori sam sebi a ne drugima. Kao znanstvenik bio je egoist. Bio je pravi zdenac znanja, ali na kojemu bi čekrk zaškripao uvijek kad bi netko pokušao u njemu nešto zagrabiti. Jednom riječju, škrtac, kakvih profesora ima u Njemačkoj.

Na svoju nesreću, moj ujak nije imao osobito razgovijetan izgovor, možda ne toliko u svakidašnjem razgovoru, koliko onda kad je javno govorio, a to je vrlo nezgodno za govornika. On bi, naime, kod predavanja u Johannaeumu često znao odjednom zapeti usred govora boreći se s kakvom jogunastom riječju koja nikako nije htjela kroza zube, nekom od onih riječi koje se opiru i nadimaju te konačno izlete na usta u nimalo znanstvenom obliku psovke. To bi onda profesora natjeralo u strašan bijes.

U mineralogiji ima dosta naziva nastalih iz grčkog i latinskog, koje je teško izgovoriti, onih krutih imena od kojih bi se recitatoru zapleo jezik. Ne mislim time ogovarati tu znanost, to mi nije ni na kraj pameti. Ali kad se susretneš s romboedarskom kristalizacijom, mrežastoasfaltnim smolama, gelenitima, tangazitima, molibdatima olova, tungstatima mangana i titanitima cirkonija, lako ćeš se zapetljati, koliko god ti jezik bio hitar.

U gradu su svi znali za tu ujakovu nedužnu manu, i mnogi su je zloupotrebljavali. Jedva bi dočekali neku tako škakljivu riječ, na koju bi

on podivljao. Oni bi na to udarili u smijeh, što nije posve pristojno čak ni u Njemačkoj.

Na Lidenbrockovim predavanjima uvijek je bilo mnogo slušača, ali dobar ih je dio redovito dolazio samo zato da bi se mogli nasmijati provalama profesorova bijesa!

Pa ipak je moj ujak bio pravi učenjak. Iako je katkad znao razbiti primjerke rudače prejakim kucanjem, u njemu se geološki genij bio udružio s okom mineraloga. Naoružan čekićem, čeličnim dlijetom, magnetskom iglom, puhaljkom i bočicom salitrene kiseline bio je to sjajan čovjek. Prema lomu, izgledu, tvrdoći, topljivosti, zvuku, mirisu i okusu, on je bez ikakva oklijevanja smještao bilo koju rudu u neku od onih šest stotina vrsta koje današnja znanost poznaje.

Ime Otta Lidenbrocka s štovanjem se spominjalo na učilištima i u raznim znanstvenim institutima. Humphry Davy, de Humboldt, kapetani Franklin i Sabine, nikada nisu prošli kroz Hamburg, a da ga nisu posjetili. Gospoda Becquerel, Ebelman, Brewster, Dumas, Milne-Edwards rado su se s njim savjetovali o najnovijim pitanjima iz kemije. U toj znanosti ujak je došao do znamenitih otkrića, te je 1853. godine u Leipzigu izašla knjiga profesora Lidenbrocka pod naslovom „Rasprava o transcendentnoj kristalografiji“. Knjiga je izašla u tvrdom omotu i s mnoštvom slika, ali se nije isplatila.

Uza sve to, ujak je bio konzervator mineralogijskog muzeja ruskog ambasadora Struvea, dragocjene zbirke čuvene u čitavoj Europi.

Eto, takav je bio čovjek koji me nestrpljivo pozvao k sebi. Zamislite mršava dugonju čeličnog zdravlja i bujne plave kose, koja ga je činila mladim za dobrih deset godina. Oči mu nikad nisu mirovale iza povećih naočala, a dugi tanki nos sličio je oštrici noža. Bilo je zlobnika koji su čak za taj nos tvrdili da je magnetičan i da privlači željeznu pilovinu. Ali to je ipak bila obična kleveta. Ujakov nos privlačio je samo burmut i to, bit ću iskren, u prilično velikim količinama.

Ako svemu tome dodam da su mu koraci matematički točno iznosili pola hvata, i da je pri hodu uvijek čvrsto stiskao pesti (očit znak nagle naravi), to bi svakome trebalo biti dovoljno da dvaput razmisli prije nego potraži njegovo društvo.

Iako se nalazila u samom centru grada, kuća u König-strasse sličila je onima kakve se još mogu naći na selu. Izgrađena od drva i cigle i sa starinskim nazupčanim zabatom, bila je jedna od rijetkih koje je poštedio veliki požar iz 1842. Gledala je prema jednom od onih zavojitih kanala što vijugaju tom najstarijom četvrti Hamburga.

Pod teretom godina, bila je malo nagnuta te kao da je ispupčila trbuh prema prolaznicima. Krov je držala malo nakrivo kao što hamburški učenici znaju nositi svoje kape. Obrisi joj nisu bili osobito ravni, ali sve u svemu držala se dobro, zahvaljujući starom brijestu koji joj je čvrsto urastao u pročelje i u proljeće svojim rascvjetanim granama provaljivao kroz prozore.

Ujak je za jednog profesora bio prilično bogat čovjek. Iako je od posjeda imao samo tu kuću u König-strasse, imao je vrlo dobra primanja. Ipak, po mojem čvrstom uvjerenju, najbolji dio njegovog bogatstva bilo je njegovo kumče Graüben, mlada sedamnaestogodišnja Virlandeškinja. Ona, stara kuharica, profesor i ja bili smo jedini stanovnici tog starog zdanja.

Volio sam geologiju i mineralogiju. Žilama mi je tekla mineraloška krv i u društvu mojih dragocjenih kamenčića nije mi nikad bilo dosadno.

U kućici u König-strasse, jednom riječju, dalo se sretno živjeti. Iako je njezin vlasnik bio tako nestrpljiv čovjek, ipak me na svoj ponešto grub način prilično volio. Ali taj čovjek nije znao čekati. Žurilo mu se više nego samoj prirodi. Kad bi u travnju u svom salonu zasadio u loncima od fajanse rezede ili slak, redovito se svakog jutra dizao u četiri sata, kako bi biljke natjerao na brži rast, povlačeći ih za listove!

Takvog čudaka morao si slušati. Stoga sam na-vrat-na-nos pojurio u njegovu radnu sobu.

Ta je soba bila pravi muzej. Bila je prepuna svakojakih prirodoslovnih izložaka. Ipak, prevladavali su različiti primjerci minerala. Ti su primjerci mineralogijskog carstva, svaki sa svojim natpisom, tu bili poredani u savršenom redu i podijeljeni na tri velike skupine: na upaljive rude, metalne rude i litoide. Cijelu zbirku sam vrlo dobro poznavao. Koliko li sam puta, umjesto da vrijeme gubim u druženju s vršnjacima, veselo skidao prašinu s tih grafita, antracita, ugljena lignita i treseta! Kako li je pomnjivo trebalo do najmanjeg komadića čuvati sve te katrane, smole i organske soli! A tek kovine, počevši od željeza pa sve do zlata, kojem se prodajna vrijednost gubila pred sveopćom ravnopravnošću znanstvenih uzoraka! Pa sve to dragocjeno kamenje koje bi bilo sasvim dovoljno za popravak stare kuće u König-strasse, pa čak i za dogradnju još jedne sobe, koja bi meni i te kako dobro došla.

Međutim, ulazeći u sobu nisam više mislio na sve te divote. Svu pažnju posvetio sam ujaku, koji se već bio zavalio u svoj široki naslonjač presvučen utrehtskim baršunom. U ruci je držao nekakvu knjigu koju je oduševljeno prelistavao.

„Prekrasno! Divno, prekrasno!“ zanosno je ponavljao ujak. Taj me usklik podsjeti da je profesor Lidenbrock u svojim izvanrednim časovima bio i ljubitelj starih knjiga. Ali stare su knjige imale za njega vrijednost samo onda, ako su bile izvanredno rijetke ili barem nečitljive.

„Što, zar ne vidiš?“ reče mi. „Ovo neprocjenjivo blago sam jutros pronašao prekapajući po dućančiću Židova Heveliusa.“

„Divno!“ odgovorih s oduševljenjem koje se od mene očekivalo. Zapravo sam smatrao, iako to nikako nisam smio reći, da se pravi prevelika galama samo zbog požutjele knjižurine s koricama, čini se, od grube teleće kože, iz koje je provirivala izblijedjela vrpca.

U međuvremenu se profesor nastavio diviti svojem otkriću.

„Gledaj!“ obraćao se meni, iako je zapravo razgovarao sam sa sobom. „Zar nije lijepa? Prekrasna je! Kako su joj lijepe korice! A otvara li se lako? Da, možeš je otvoriti na kojoj god hoćeš strani, i neće se zatvoriti! A kako se dobro zatvara! Pa da, korice i listovi tako su dobro spojeni da se nigdje ne dijele i ne zijevaju. Zamisli, hrbat joj nije nigdje oštećen, iako je stara sedam stotina godina! Ovim bi se uvezom mogli ponositi i Bozerian, Closs ili Purgold!“

Govoreći tako, ujak je neprestano otvarao i zatvarao knjigu. Unatoč svojoj nezainteresiranosti, morao sam ga upitati o sadržaju te nevjerojatne knjige.

„Kakav je naslov tome čudesnom svesku?“ upitah s tako pretjeranim oduševljenjem da je ono moralo izgledati hinjeno.

„To remek-djelo,“ odgovori razigrano ujak, „to je Heims-Kringla od Snorre Turlesona, čuvenog islandskog pisca iz dvanaestog stoljeća. To je istinita i vjerodostojna kronika o norveškim prinčevima koji su vladali Islandom.“

„Nije moguće!“ uskliknuh. Moje sljedeće pitanje odnosilo se na jezik kojim je knjiga pisana. Čvrsto sam se nadao kako je pisana na njemačkom.

„Kakav prijevod?“ s gnušanjem odgovori profesor. „Što će nam prijevod! Briga koga za tvoj prijevod! Ovo je original na islandskom jeziku, na divnom, bogatom i ujedno jednostavnom narječju koje obiluje najrazličitijim gramatičkim kombinacijama i oblicima riječi.“

„Poput njemačkoga“ dvosmisleno sam primijetio.

„Da,“ odgovori ujak sliježući ramenima, „ali s tom razlikom što islandski jezik ima tri roda kao grčki, a vlastita se imena dekliniraju kao u latinskom.“

„Oho, a kakav je tisak?“ sad se u meni već počela rađati iskrena znatiželja.

„Tisak? Tko je spomenuo tisak, nesretni Axele! Kakve to ima veze s tiskom. Pa da, ti misliš da je ova knjiga tiskana u nekakvoj tiskari! Neznalico božja, to je rukopis, i to runski rukopis…!“

„Runski?“

„Da. A sad te još moram podučiti što to znači, je li?“

„Neće biti potrebno…“ započeh, povrijeđenog ponosa.

Ali ujak se, i protiv moje volje, prihvatio objašnjavanja stvari koje me uopće nisu zanimale.

„Rune su,“ proslijedio je, „slova pisma koje se nekad upotrebljavalo na Islandu, a prema predaji izumio ih je sam Odin! Pogledaj, bezbožniče, i divi se oblicima što ih je izumilo samo božanstvo!“

Dok sam se ja domišljao nekakvoj praktičnoj šali koja će me osloboditi od daljnjih kritika, dogodilo se nešto što je razgovor ipak skrenulo na

drugu stranu. Iz knjige je ispao neki prljavi pergament i pao na pod. Moj se ujak bacio za tim glupavim papirićem kao izgladnjeli čovjek za komadićem kruha. Za njega su posebno takve zabilješke, tko zna kada i od koga skrivene u stare knjige i zatim zaboravljene, imale posebnu vrijednost.

„Što bi to moglo biti?“ poviče ujak.

I odmah vrlo pažljivo razastre po stolu komadić pergamenta, dugačak pet i širok tri palca, ispunjen nečitljivim nizom u okomite stupce poredanih znakova.

Donosim točan preslik tog napisa, jer mi je obveza upoznati vas s tajanstvenim znakovima koji će profesora Lidenbrocka i njegova nećaka odvesti na najčudniju ekspediciju devetnaestog stoljeća:

Profesor je časak-dva promatrao dokument, a zatim me pogledao preko naočala i izjavio:

„To je runsko pismo. Slova su jednaka onima u rukopisu Snorre Turlesona! Ali, što bi to moglo značiti?“

Kako sam bio uvjeren da su runsko pismo i jezik stari znanstvenici izmislili samo da bi zavarali pošteni svijet, bio sam oduševljen otkrićem da ujak o svemu tome zna isto što i ja, dakle ništa. Barem mi se tako činilo, dok sam gledao kako nemirno krši prste.

„Pa ipak,“ gunđao je on sam za sebe, „to je neki stari islandski tekst!“

A moj je ujak to doista morao znati, jer je bio poliglot, pravi ljudski višejezični rječnik. Ne bi se moglo reći da je baš poznavao sve dvije tisuće jezika i četiri tisuće narječja, koliko ih ima na kugli zemaljskoj, ali se dobro služio svim najvažnijima.

Mučile su me dvojbe o tome što će ujak sve biti u stanju učiniti, našavši se pred tom poteškoćom, i kada će iz njega buknuti sva žestina njegove neobuzdane ćudi. Već sam očekivao užasan lom, kad na zidnoj uri odbiše dva sata.

Domaćica u taj čas otvori vrata sobe i reče: „Juha je na stolu.“

„Do vraga i juha, kao i oni koji su je skuhali i koji će je jesti!“ zaurla ujak.

Prestrašena domaćica brzo nestade u hodniku. Ali ja sam bio gladan. Stoga poletjeh za njom i brzo zauzeh svoje uobičajeno mjesto u blagovaonici. Iz pristojnosti počekah nekoliko minuta, ali od mojeg ujaka, profesora, nije bilo traga. To me iznenadilo. Obično ga posao nije odvlačio od blagodati dobrog objeda. A kakav je to objed bio! Juha s peršinom, jaja sa šunkom začinjena oraščićem, pečena teletina u umaku od šljiva. Kao poslastica slijedili su voće i ušećereni račići, a sve se to zalijevalo divnim moselskim pjenuščem.

Sve je to moj ujak žrtvovao zbog toga prljavog komadića pergamenta. Ja sam, opet, kao odani nećak, bio uvjeren da ga moram u tome odmijeniti. Stoga sam se, da bih umirio savjest, dobro najeo za obojicu.

Stara kuharica bila je potpuno izbezumljena. Nakon toliko muke oko pripreme jela, njezin se gospodar nije pojavio za stolom. Dok je gledala kakvu pustoš pravim po stolu, njezino je prvotno razočarenje ubrzo bilo zamijenjeno ozbiljnom zabrinutošću. Što ako ujak unatoč svemu odluči jesti?

Upravo sam pojeo zadnju jabuku i popio posljednju čašu pjenušca, kad se začuo strašan urlik. Jednim skokom našao sam se u radnoj sobi.

2.

TAJANSTVENI PERGAMENT

„Tvrdim da to mora biti neki važan zapis na runskom pismu,“ vikao je moj ujak, „koji krije nekakvu čudesnu tajnu koju po svaku cijenu moram otkriti.“

Htio sam mu nešto uzvratiti, ali me on prekine još i prije nego sam riječ izustio: „Sjedni za stol i piši!“

Poslušao sam.

„Svaki znak runskog pisma zamijenit ću odgovarajućim slovom naše abecede. Vidjet ćemo što će iz toga ispasti. Hajde, počni zapisivati i pazi da ti se ne potkrade koja pogreška.“

Diktat je završio sljedećim, potpuno nerazumljivim rezultatom:

```
mm.rnlls     esreuel     seecJde
sgtssmf      unteief     Niearke
kt,samn      atrateS     Saodrrn
emtnaeI      nuaect      rrilSa
Atuaar       .nscrc      ieaabs
ccdrmi       eeutul      frantu
dt,iac       oseibo      KediiY
```

Jedva dočekavši da završim s pisanjem, ujak mi pograbi papir iz ruku i počne ga dugo i pažljivo proučavati.

„Što bi to moglo značiti?“ rekao je nakon dugotrajnog proučavanja.

Doista nisam znao što mu odgovoriti. Istina, on se nije ni nadao nekom odgovoru. Govorio je sam sa sobom:

„To me podsjeća na neki kriptogram. U kriptogramu je smisao hotimice skriven u izmiješanim slovima. Osim ako ona nisu izmiješana bez ikakvog smisla. Ali zašto bi se netko time bavio? Kad bi se ta slova stavila na pravo mjesto, dala bi razumljivu rečenicu! Možda se nalazim na pragu nekog velikog otkrića!“

Moje je skromno mišljenje bilo da sve to ne znači ništa, ali sam dobro pazio da to ne otkrijem i tako se izvrgnem ujakovu bijesu. Sve to vrijeme on je zapis s pergamenta uspoređivao s onima iz knjige.

„Ova dva rukopisa nije pisala ista ruka. Postoji nepobitan dokaz da je kriptogram napisan mnogo poslije knjige. (Pomislio sam da bi to morao biti neki prilično krhak dokaz). Dakle, prvo slovo jest dvostruko M koje se ne može naći kod Tarlcsona jer se u islandskom jeziku pojavilo tek u četrnaestom stoljeću. Prema tome, pergament mora biti barem dvije stotine godina mladi od knjige!“

Sve to činilo se logičnim i vrlo mogućim, ali još uvijek je bilo samo pretpostavka.

„Čini mi se vjerojatnim,“ nastavi ujak, „da je tu rečenicu na pergamentu ispisao jedan od vlasnika knjige. Važno je, dakle, tko je bio taj vlasnik? Možda je nekim sretnim slučajem svoje ime upisao negdje u knjizi?“

S tim riječima ujak skine naočale, uzme jako povećalo i pomnjivo počne pretraživati prve stranice knjige. Na predlistku, gdje obično stoji sporedni naslov, otkrio je neku mrlju koja se na prvi pogled činila kao da je od tinte. Ali nakon pomnijeg pregleda, pokazalo se da se radi zapravo o napisanom retku kojeg je vrijeme gotovo izbrisalo. Ujaku je bilo jasno da se tu krije ono što traži; počeo je istraživati mrlju i nakon podosta vremena uspio odgonetnuti sljedeći niz runskih znakova:

„Arne Saknussemm!“ pobjedonosno uzvikne ujak. „Pa to je ime, i to ime islandskog profesora, slavnog alkemičara iz šesnaestog stoljeća.“

Udivljeno sam gledao ujaka.

„Ti alkemičari,“ nastavio je, „poput Avicenne, Bacona, Lullusa i Paracelsusa, bili su uistinu jedini učeni ljudi svojeg doba. Zaslužni su za mnoga veličanstvena otkrića kojima se danas moramo diviti. Moj nećače, možda je taj Saknussemm baš u ovom nerazumljivom kriptogramu skrio kakvo nevjerojatno otkriće? On sigurno ima neko dublje značenje. Moram ga otkriti!“

Uzbuđeno se ushodao po sobi. Ja se jedva usudih pridodati:

„Možda, ali što je navelo toga učenjaka da tako skrije svoje čudnovato otkriće, učinivši ga tako potpuno beskorisnim?“

„Što ga je navelo? Što? Otkud bih ja to znao? Zar nije tako i Galileo u tajnu zavio sva svoja otkrića vezana za Saturn? Uostalom vidjet ćemo. Neću ni jesti ni spavati dok ne otkrijem tajnu koju skriva ovaj zapis.“

„Ali, dragi ujače…“ započeh.

„A ni ti, Axele,“ doda ujak.

Baš je ispalo dobro što sam toga dana jeo za dvojicu.

„Prije svega treba otkriti ključ do konačnog rješenja. Ako u tome uspijemo, ostalo ne bi trebalo biti teško.“

Počeo sam se ozbiljno prihvaćati ove zadaće. Izgledi da neću tako skoro moći spavati niti jesti nisu uopće bili obećavajući. Stoga sam odlučio dati sve od sebe da bi mu pomogao. Za to vrijeme ujak je nastavio svoj razgovor sa samim sobom:

„Zadatak je vrlo lagan. Na tom papiru nalazi se sto trideset i dva slova koja se sastoje od sedamdeset i devet suglasnika i pedeset i tri samoglasnika, To je približno onaj omjer koji obilježava većinu južnih jezika. Sjeverna narječja mnogo su bogatija suglasnicima. Dakle, s priličnom sigurnošću možemo pretpostaviti da se radi o nekom južnjačkom jeziku.“

Nije moglo biti jednostavnije.

„Sada samo moramo otkriti koji je to točno jezik,“ zaključio je profesor.

„Kako Shakespeare kaže: to je pitanje“ pokušao sam biti duhovit.

„Taj Saknussemm“ nastavio je on, ne obazirući se na moje pokušaje, „bio je školovan čovjek. Dakle, ako nije pisao svojim maternjim jezikom, bilo mu je najprirodnije odabrati jezik kojim se služila većina učenih ljudi šesnaestog stoljeća, a to je latinski. Ako se to ne pokaže točnim, možemo pokušati sa španjolskim, francuskim, talijanskim, grčkim ili čak hebrejskim. Ali moje je mišljenje da se najvjerojatnije radi o latinskom.“

Skočih sa stolice. Vrlo dobro sam poznavao latinski i činilo mi se grijehom tvrditi da bi taj niz nezgrapnih riječi mogao pripadati Vergilijevu ljupkom jeziku.

„Da, to je latinski,“ ponovi ujak. „Istina, barbarski latinski, ali još uvijek latinski.“

„Vrlo vjerojatno,“ uzvratio sam, ne usuđujući mu se suprotstaviti.

„Pogledajmo dobro“ nastavio je ujak, uzimajući opet list na kojemu sam pisao. „Evo, tu je niz od sto trideset i dva slova koja su prividno ispremiješana bez ikakvog reda. Neke riječi sastavljene su od samih suglasnika, kao što je to prva riječ mm.rntts. Druge, naprotiv, sadrže mnoštvo samoglasnika, kao npr. peta unteief ili jedna od posljednjih oseibo. To mi se čini neobičnom kombinacijom. Vjerojatno ćemo otkriti da se pravi smisao krije iza nekog nepoznatog matematičkog ključa. Uvjeren sam da je rečenica najprije bila napisana pravilno, a onda ispremještana po nekom nepoznatom pravilu koje trebamo otkriti. Onaj tko otkrije ključ ove „šifre“, bez problema će pročitati zapis. Ali kakav je tu ključ? Axele, eto ti prilike da pokažeš svoju oštroumnost?“

U tom mu trenutku nisam mogao biti od velike pomoći. Misli su mi daleko odlutale. Dok je govorio, pogled mi se bio zaustavio na portretu dražesne gospođice Graüben koji je visio na zidu. Štićenica mojeg ujaka u tom se trenutku nalazila u Altoni, kod jedne svoje rođakinje. Bio sam žalostan što nije ovdje jer, sad to mogu priznati, lijepa Virlandeškinja i

profesorov nećak voljeli su se poslovičnom njemačkom strpljivošću i mirom. Već smo se bili zaručili, ali moj ujak, koji se inače nije obazirao na te zemaljske stvari, o tome nije imao pojma. Graüben je bila dražesna plavuša, modrih očiju. Imala je pomalo tešku narav i bila vrlo ozbiljna za svoje godine. Ali voljela me, a ja sam nju obožavao, ako taj glagol uopće postoji u grubom njemačkom jeziku! Slika moje male Virlandeškinje načas me prenijela daleko iz stvarnog svijeta u svijet snova i uspomena.

Dakle, bio sam se zadubio u misli o djevojci koja mi je bila vjeran pratilac na zabavama i vrijedan pomoćnik u mojim poslovima. Svaki dan mi je pomagala u sređivanju dragocjenog ujakovog kamenja. Zajedno smo na njega lijepili odgovarajuće natpise. Bila je izvrstan mineralog. Uživala je u produbljivanju teških pitanja znanosti. Mnoštvo smo divnih sati proveli u zajedničkom učenju, a ja sam često zavidio onom neosjetljivom kamenju dok ga je premještala svojim dražesnim ručicama.

U trenucima predaha, zajedno bismo se zaputili u šetnju gustim drvoredima uz Alster, te svratili do starog pocrnjelog mlina koji je prekrasno pristajao rubu jezera. Čavrljali smo hodajući i držali se za ruke. Pripovijedao sam joj štošta, a ona se tim pričama znala od srca smijati. Znali smo tako dolutati čak do obale rijeke Elbe, a onda, pošto bismo zaželjeli laku noć labudovima što su plivali među velikim bijelim lopočima, vraćali bismo se motornim čamcem kući.

Ne primjećujući moju odsutnost, profesor je na mnoštvo načina pokušavao pročitati zbunjujući kriptogram. Međutim, ubrzo mi je, vrativši me iz dalekih maštanja, izdiktirao jedan pokušaj za koji mu se učinilo da je vrlo blizu konačnom rješenju.

„Eto, čini mi se da će onome, koji želi pobrkati slova neke rečenice najprije pasti na pamet da riječi napiše okomito umjesto da ih poreda vodoravno.“

„Dobra ideja!“ pomislih.

„Da vidimo što će iz toga izaći. Axele, napiši bilo koju rečenicu na ovaj papirić, ali umjesto da pišeš slova redom jedno za drugim vodoravno, poredaj ih u okomite stupce, tako da po pet do šest slova dođe u svaki stupac.“

Razumio sam što treba učinili i odmah sam napisao odozgo do dolje:

```
V t o m a b
0 e m a G e
l j o l r n
i a j e a !
m k a n ü
```

„Dobro“ reče profesor ne čitajući. „Sad poredaj ta slova vodoravno.“

Poslušati i dob ih ovu rečenicu: Vtomab oemaGe ljolrn iajea! mkanü

„Vrlo dobro“ reče ujak, istrgnuvši mi papir iz ruke. „Eto, sada tekst sliči onom sa starog pergamenta. Suglasnici i samoglasnici smješteni su u

podjednakom neredu. Čak ima i velikih slova i zareza usred riječi kao na Saknussemmovu pergamentu!“

Ta su me oštroumna zapažanja zadivila.

„A sad,“ ovaj mi se put izravno obratio, „da bih mogao pročitati rečenicu koju si napisao a koja mi je nepoznata, moram samo redom uzimati iz svake riječi najprije prvo slovo, zatim drugo, pa treće i tako redom.“

Uskoro ujak, na svoje, a još više na moje iznenađenje, pročita:

„Volim te jako moja malena Graüben!“

„Gle!“ iznenađeno uzvikne profesor.

Eto, ja sam nesvjesno, kao nespretan zaljubljenik, bio napisao tu rečenicu koja me izdala.

„A tako, voliš Graüben?“ nastavi ujak pravim skrbničkim glasom.

„Da… to jest… ne…“ promucao sam.

„A da, ti voliš Graüben,“ ponovio je posve nesvjesno. „Dobro, primijenimo sad taj postupak na naš zapis!“

Uronivši ponovno u misli koje su ga bile sasvim zaokupile, ujak je već zaboravio moje nepromišljene riječi. Namjerno kažem: nepromišljene, jer znanstvenikova glava nije nikako mogla razumjeti nešto što se ticalo srca. Na svu sreću, veliko pitanje rukopisa bijaše za njega važnije.

Kad se opet zadubio u istraživanje starog pergamenta, profesoru su iz očiju sijevale munje, a prsti mu drhtali od uzbuđenja. Najposlije se glasno nakašljao i počeo mi jasnim glasom diktirati, sričući slovo po slovo svake riječi. Napokon je tekst bio gotov. Šifrirana poruka je izgledala ovako:

.mmessunkaSenrA.icefdoK.segnittamurtnecertserrette,rotaivsadua,ed
necsedsadnelacartniiiluJsiratracSarbmutabiledmekmeretarcsilucoYsleffe
nSnI

Kad je sve bilo gotovo, moram priznati, jedva sam obuzdavao smijeh. Nasuprot meni, ujak se pjenio od bijesa. „To nema nikakva smisla!“ glasno je uzviknuo, poput topovske kugle izletio iz sobe, sručio se niz stube, istrčao na ulicu i brzim koracima nestao u nepoznatom pravcu.

3.

ZAPREPAŠĆUJUĆE OTKRIĆE

„Što se događa?“ uzviknula je naša domaćica, koja se pojavila na vratima sobe, privučena iznenadnom bukom. „Hoće li gospodar uopće ručati?“

„Ne,“ kratko odgovorih. „A što će biti s večerom?“

„Ne znam. Maloprije mi je rekao da više neće ništa jesti, kao ni ja. Ujak nas je odlučio poslati na dijetu sve dok ne otkrije što piše na tom nesretnom pergamentu,“ odvratio sam.

„Ali tako ćete umrijeti od gladi?“ zabrinuto je ustvrdila dobra kuharica.

Iako sam se u velikoj mjeri slagao s njom, nisam se usudio to priznati. Poslao sam je natrag u kuhinju i posvetio se svojem uobičajenom razvrstavanju geoloških uzoraka. Ali koliko god sam se trudio, misli su mi neprekidno naizmjenično svraćale na moju prekrasnu Graüben i taj nesretni pergament.

Nekoliko sam puta pomislio da prekinem rad i izađem prošetati. Ali kako ću napustiti kuću? Što ako me ujak pozove, ako mu padne na pamet da opet započne taj uzaludni logogrifski posao pred kojim bi pokleknuo i stari dobri Edip? Što bi se dogodilo ako se ne dospijem odazvati njegovom pozivu?

Najbolje će biti da ostanem. Neki mineralog iz Besancona prije kratkog mi je vremena poslao zbirku silicijevih zemljanih uzoraka koje je trebalo klasificirati. Prihvatih se posla. Prebirao sam po uzorcima, lijepio natpise na njih i slagao ih u staklene ormare.

Za jedan sat svi su uzorci bili uredno smješteni na police. Utonuo sam u veliki utrehtski naslonjač, zabacio glavu, ruke opustio niz naslone. Zapalio sam svoju lulu, ukrašenu rezbarijom koja je prikazivala bezbrižno ispruženu nimfu. Poput svih drugih studenata, ponekad bih se prepustio uživanju u duhanu. Zabavljao sam se gledajući kako duhan polako izgara i moju nimfu pomalo pretvara u pravu crnkinju. Katkada bih osluhnuo ne čuju li se kakvi koraci na stubištu. Nikakva glasa. Gdje bi sada mogao biti ujak? Mogao sam ga lako zamisliti kako trči pokraj veličanstvenih stabala na cesti što vodi u Altonu, maše rukama, štapom bijesno siječe zrak i još

uvijek glavu razbija onom nesretnom hrpom hijeroglifa. Hoće li uspjeti otkriti kakav trag? Hoće li se vratiti kao pobjednik ili sasvim dotučen? Tko će biti jači: on ili tajna zagonetnog rukopisa?

Dok su mi te misli prolazile glavom, nesvjesno sam dohvatio list papira, na kojemu sam bio ispisao onaj nerazumljivi niz slova, i pokušao sve moguće načine da ih smjestim u smislene grupe. Pokušao sam sa svakim drugim, svakim trećim, četvrtim i petim slovom, ali sve je bilo uzalud.

„Što bi to moglo značiti?“ bez prestanka sam sebi postavljao to pitanje.

Istina; četrnaesto, petnaesto i šesnaesto slovo davali su englesku riječ *ice*, a osamdeset četvrto, osamdeset peto i osamdeset šesto slagali su se u riječ *sir*. Napokon, u srednjem dijelu dokumenta, pa zatim u drugom i trećem redu, opazih i latinske riječi *rata*, *mutabile*, *ira*, *nec*, *atra*.

„Ha!“ pomislih. „Možda moj ujak ima pravo u pogledu jezika kojim je rukopis pisan. U četvrtom redu opazih još riječ *luco*, koja se može prevesti sa „sveta šuma“. Osim toga se u trećem redu mogla pročitati riječ *tabiled*, posve hebrejskog oblika, a u zadnjem redu francuske riječi *mer*, *arc*, *mère*.

To je da čovjek poludi! Četiri različita jezika u jednoj besmislenoj rečenici! Kakva može biti veza između riječi: *led*, *gospodin*, *srdžba*, *okrutan*, *sveta šuma*, *promjenljiv*, *majka*, *luk* ili *more*? Samo se prva i zadnja mogu lako spojiti, jer ne bi bilo ništa čudno da se u ispravi pisanoj na Islandu govori o „zaleđenom moru“. Ali što je s ostalim dijelom tajanstvenog kriptograma.

Našao sam se pred nepremostivom preprekom. Mozak mi je ključao, a oči mi nepomično zurile u stari pergament. Činilo mi se da cijela ta zbirka slova pleše ispred mene u nizu malih crnih grupa, poput iskrica koje se znaju pojaviti pred očima kada krv naglo nahrupi u glavu.

Počeo sam halucinirati. Gušio sam se, trebalo mi zraka. Nesvjesno sam se hladio listom papira kao lepezom, a pred očima mi se naizmjence pojavljivala sad njegova prednja, sad stražnja strana.

Pokušajte zamisliti moje iznenađenje kad je kroz papir prodrla svjetlost, a na drugoj se strani ukazao odraz niza tintom ispisanih slova. Preda mnom su se nalazile posve čitljive latinske riječi, među kojima razabrah *craterem* i *terrestre*.

Otkrio sam tajnu šifre! Odjednom mi je bljesnulo pred očima. Pronašao sam ključ rješenja. Same te riječi bijahu putokaz do istine. Da bi se pročitao taj dokument, trebalo ga je samo čitati unatrag! Ostvarila su se sva profesorova oštroumna nagađanja. Imao je pravo u pogledu smještaja slova, a i s obzirom na jezik dokumenta! Nedostajala je samo sitnica da bi se od početka do kraja pročitala ta latinska rečenica, a ja sam tu sitnicu otkrio posve slučajno!

Bio sam neopisivo uzbuđen. Zamaglilo mi se pred očima i tako sam se tresao da s prve nisam mogao nastaviti s proučavanjem. Razastro sam papir na stol, i malo po malo stišao svoje uzbuđenje.

Duboko sam udahnuo i rekoh sam sebi: „A sada pročitajmo!“

Prstom prelazeći preko svakog slova, sričući sam pročitao cijelu poruku.

Ali kakvo mi je zaprepaštenje i strah ispunilo dušu! Činilo mi se da me je netko udario teškom boksačkom rukavicom. Što, zar je to – to što sam upravo bio doznao – već izvršeno! Zar se netko usudio prodrijeti…! Ali to nitko živ nikad neće doznati!

Skočio sam na noge i kriknuo: „Ni govora! Nikad, baš nikad moj ujak neće otkriti tu opasnu tajnu! Ako je itko bio na to spreman, upravo bi se on smjesta zaputio na to strašno putovanje! Ništa ga na svijetu ne bi moglo pokolebati niti ga u tome spriječiti! Takav neustrašiv geolog kao što je on otputovao bi usprkos svemu i ne obazirući se ni na koga! Što je još strasnije, svakako bi poveo i mene sa sobom, i ne bismo se više vratili! Nikad, nikad više!

Gotovo sam bio izvan sebe od bijesa i razdraženosti!

„Ne, moj vrijedni ujak već je gotovo poludio!“ glasno viknuh. „Ovo bi ga dotuklo. Kad već mogu spriječiti da se takva misao rodi u glavi moga tiranina, ja ću to i učiniti. Mogao bi nekim slučajem i sam otkriti ključ. Zato će biti najbolje da odmah uništim, da spalim u pepeo taj opasni pergament.“

U kaminu je još bilo malo vatre. Pograbim knjigu i Saknussemmov pergament, zajedno s papirom na kojem sam pisao svoje zabilješke. Ruka mi je grozničavo drhtala dok sam prilazio kaminu kako bih sve to bacio u vatru i zauvijek uništio tu opasnu tajnu, kad se vrata sobe odjednom otvoriše i namjihovom se pragu pojavi moj ujak.

Dok nije došao do mene, imao sam tek toliko vremena da kobne dokumente ponovno vratim na stol.

Ujak je bio duboko zamišljen. Bilo je očito da mu misli još uvijek zaokuplja taj strašni pergament. Vjerojatno mu je putem sinula nekakva nova ideja i zato se vratio da iskuša tu novu kombinaciju.

Bez riječi je sjeo u naslonjač, uzeo pero u ruku, te na papiru počeo nizati nekakve matematičke proračune. Napeto sam promatrao njegov rad. Potpuno sam protrnuo. Hoće li otkriti tajnu? Drhtao sam, zapravo bez razloga, jer je prava i jedina kombinacija bila već otkrivena, pa je svako novo istraživanje u nekom drugom pravcu bilo posve uzaludno.

Ne progovorivši ni riječi i ne podižući glavu, radio je čitava tri sata. Pisao je, brisao, ponovno pisao, križao te opet po tisućiti put iznova započinjao svoje proračune. Dobro sam znao da će jednom morati doći do rješenja, ako mu uspije poredati slova na sve moguće načine. Slova svake abecede imala su ograničen broj kombinacija. Ali broj tih kombinacija bio je tako začudno velik, da su mogle proteći godine prije nego zagonetka napokon bude riješena.

Vrijeme je odmicalo. Spustila se noć, a na ulicama zavladala tišina. Ujak je još uvijek bio pognut nad svojom zadaćom. Nije vidio ništa oko

sebe, ništa nije čuo, pa tako nije čuo ni glas naše vrijedne domaćice kad je došla do vrata i upitala:

„Hoće li gospodin večerati?“

Morala je otići, ne dočekavši odgovora. Ja sam se već borio sa snom, ali se nisam usuđivao ostaviti ga sama. Napokon sam, posve iscrpljen, zaspao na sofi, prepustivši ujaka njegovim beskrajnim proračunima.

Kad sam se sutradan ujutro probudio, još uvijek je neumorno radio. Po njegovim crvenim očima, blijedom licu, zamršenoj kosi, drhtavim rukama, uspaljenim obrazima, razabiralo se u kakvoj je očajničkoj borbi proveo noć. Bijaše mi ga doista žao. Iako je prema meni često bio gotovo okrutan, neizmjerno sam ga volio i štovao i stoga me srce boljelo kad sam vidio kako pati. Težnja za rješenjem tako ga je opsjela da više nije znao ni bjesnjeti. Sve su se njegove životne snage usredotočile u jednu jedinu točku i, kako nisu imale svojeg uobičajenog oduška, prijetila je opasnost da će ga ta napetost svakog trena raznijeti na komade. Bio sam svjestan da jednom jedinom riječju mogu prekinuti sve njegove patnje. Ali ništa me nije moglo natjerati da je izgovorim.

U mene je dobro srce. Zašto sam, dakle, uporno šutio? Zapravo za dobrobit samoga mojeg ujaka.

„Ne, ne,“ ponavljao sam u sebi, „neću progovoriti! Znam ga ja dobro. On će htjeti poći stopama svojeg prethodnika i nitko ga živ u tome neće moći spriječiti. Dobro ga poznajem. On ima vulkansku maštu te bi žrtvovao i život za dobrobit i napredak geologije. Stoga ću šutjeti i sačuvati svoju tajnu. Otkriti je, bilo bi ravno samoubojstvu. On ne samo da će odmah pohrliti u propast, već će i mene povući za sobom.“

Prekrižio sam ruke, nijemo gledao oko sebe i zapalio lulu, čvrsto odlučan da nikad više ne progovorim. Ali nisam mogao predvidjeti ono što će se nakon sat-dva dogoditi.

Naša je domaćica, pošavši na tržnicu ili vođena nekim drugim poslom, htjela izići iz kuće. Međutim, ulazna vrata bila su zaključana, a ključa nije bilo u bravi. Je li ga netko namjerno sklonio? Profesor svakako nije imao namjeru pretvoriti nas u zatočenike svoje opsjednutosti? Činilo mi se da bi to ipak bilo ponešto pretjerano. Zar smo zbog toga trebali na smrt izgladnjeti? Odjednom se prisjetih jednoga sličnog slučaja koji mi natjera strah u kosti. Prije nekoliko godina, dok je dovršavao svoju veliku klasifikaciju rudača, ujak četrdeset i osam sati nije ništa okusio, i čitava je kuća morala s njime podijeliti taj znanstveni post. Ja sam od toga dobio jake grčeve u želucu, a to me kao prilično proždrljiva dječaka nije nimalo zabavljalo. Gotovo sam osjetio da me ti grčevi opet hvataju.

Bio sam uvjeren da će i zajutrak propasti kao i sinoćnja večera, ali odlučih biti hrabar i ne popustiti pred glađu. Ali dobra domaćica sve je to počela ozbiljno shvaćati. Što se moglo učiniti? Ona nije mogla izići iz kuće, a ja se to nisam usuđivao.

Ujak je i dalje neprekidno radio. Mašta kao da ga je odnijela visoko u nebo. Živio je daleko od zemlje pa, dakako, daleko i od zemaljskih potreba. Nije ni pomišljao na jelo i piće.

Oko podneva počela me ozbiljno mučiti glad. U kući nije bilo više ničega, jer je naša dobra domaćica prošle večeri nevino pojela posljednji komadić kruha. Ovako se više nije moglo dalje. Ali ja se nisam dao, jer sam u tome vidio i pitanje časti. Međutim, otkucala su i dva sata, a ja sam već bio na kraju snaga. Počeo sam sebe uvjeravati da pridajem preveliku važnost rukopisu. Možda mu ujak neće ni povjerovati, možda će mu se čitava stvar učiniti običnom prijevarom. Osim toga, sigurno postoji način kako ga odgovoriti od lako besmislene ekspedicije. Pa opet, ako ga i ne uspijemo odgovorili od toga, nema načina da me natjera da budem njegov pratilac. Napokon, veliki su izgledi da će on napokon sam otkriti ključ šifre, što će moje gladovanje učiniti posve uzaludnim?

Odluka koju sam sinoć tako čvrsto bio donio, sad mi se činila potpuno pogrešna. Bilo je glupo što sam tako dugo čekao. Odlučih mu sve otkriti.

Tražio sam zgodan način kako to učiniti, a da ne navučem njegov bijes na sebe. Još sam se domišljao kako to izvesti, kad profesor ustade, dograbi svoj šešir i zaputi se prema vratima.

Što!? Zar će opet izići i ostaviti nas zatvorene? Nikad!

„Ujače!“ povikah.

Čini se kao da me nije čuo.

„Ujače Lidenbrock!“ povikah glasnije.

„Što?“ protisnu ujak kao čovjek koji se upravo prenuo iz sna. „Jesi li nešto rekao?“

„Pa eto… taj ključ…“

„Kakav ključ? Od kućnih vrata?“

„Ali ne, ključ onog strašnog rukopisa,“ kriknuh.

Ispitivački me pogledao preko naočala. Sigurno me izdao izraz lica, jer me bez riječi čvrsto zgrabio za ruku i zapiljio se u mene. Samim tim pogledom uputio mi je jasno pitanje.

Klimnuh glavom u znak potvrde. On sažaljivo slegne ramenima i okrene se od mene. Očito je mislio da sam izgubio pamet.

„Mislim da sam otkrio rješenje,“ bio sam uporan.

Oči mu živo sijevnuše, a ruka se pokrenu kretnjom prijetnje. Kratko vrijeme nitko od nas nije prozborio ni riječi. Teško je reći tko je od nas bio više uzbuđen.

„Hoćeš reći da si uspio otkriti sadržaj pergamenta.“

„Jesam,“ uslijedio je moj očajnički odgovor. „Pogledajte rečenicu koju ste mi diktirali.“

„Ali to ne znači ništa!“ ljutito mi je odgovorio i zgužvao ponuđeni papir.

„Da, ako čitate s lijeva na desno, ali ako čitate u obrnutom smjeru, s desna na lijevo…“

Nisam dospio dovršiti rečenicu.

„Unatrag!“ kriknu profesor, bolje reći zaurla! U glavi mu je iznenada sinulo i sav se preobrazio. „Lukavi Saknussemme! Kako sam bio blesav!“

Brže-bolje ponovno dohvati papir, odmjeri ga zakrvavljenih očiju i uzbuđenim glasom pročita njegov sadržaj, onako kako sam ja to prije njega učinio.

Pisalo je:

In Sneffels Yoculis craterem kem delibat umbra Scartaris Julii intra calendas descende, audas viator, et terrestre centrum attinges. Kod feci. Arne Saknussemm.

To bi se s loše latinštine, kojom je bilo napisano, dalo otprilike ovako prevesti:

Spusti se u krater Yocula Sneffels, koji sjena Scartarisa pomiluje prije srpanjskih kalenda, smjeli putniče, pa ćeš stići do središta Zemlje. Ja to učinih. Arne Saknussemm.

Ujak od veselja poskoči tri stope u zrak. Blistao je od zadovoljstva i samouvjerenosti. Hodao je tamo-amo po sobi, hvatao se za glavu, premještao stolce, slagao knjige. Nevjerojatno ali istinito, loptao se svojim dragocjenim geodama i udarao šakom sad ovdje, sad ondje. Konačno se primiri te se, iscrpljen golemim potroškom energije, sruši u naslonjač.

„Koliko je sati?“ napokon upita. „Oko tri sata.“

„Gle, kako je brzo promaklo vrijeme ručka. Strahovito sam gladan. Nešto ćemo pojesti, a onda…“

„A onda?“

„Onda ćeš mi prirediti moj putni kovčeg.“

„Zbog čega!?“ povikah.

„I svoj također,“ nastavi, ne osvrćući se na moje pitanje. „Odmah krećemo na put.“

Možete shvatiti moj užas. Ipak sam se suzdržao i odlučio prikriti svoj strah. Samo su znanstveni razlozi imali utjecaja na mojeg ujaka. Dakle, mnoštvo njih bilo je protiv tog strašnog putovanja. Već i sama pomisao na put u središte Zemlje bila je potpuno besmislena! Stoga odlučih odmah nakon objeda upotrijebiti sve svoje znanje i govorničku sposobnost da ga od toga odgovorim.

Bijes mojeg ujaka sad se sručio na našu domaćicu, kad se pokazalo da ručak nije pripravljen. Ali doskora se sve razjasnilo. Napokon se dočepavši ključa ulaznih vrata, kuharica otrča na tržnicu, te smo već za jedan sat napokon mogli utažiti glad.

Za ručka ujak bijaše gotovo razigran. Čak je ispričao nekoliko šala primjerenih znanstvenim krugovima. Ipak, odmah nakon deserta, dade mi znak da pođem za njim u radnu sobu. Sjeli smo za stol.

„Axele," reče blagim i slavodobitnim glasom, „uvijek sam vjerovao u tvoju oštroumnost, ali danas si mi učinio neprocjenjivu uslugu, koju ti nikad neću zaboraviti. Bez tebe, nikad ne bi doznali za ovo veličanstveno otkriće. Stoga je moja obveza od tebe zatražiti da sa mnom podijeliš svu slavu koju će nam ono donijeti."

„Dobre je volje," pomislih. „Uskoro ću mu dati do znanja što doista mislim o toj slavi."

„Prije svega," nastavio je, „molim te da o tome nikome ne govoriš. Jesi li razumio? Nema zavidnijih ljudi nego što su znanstvenici i istraživači. Mnogi od njih bi, bez sumnje, rado pošli na to putovanje. Zato u svakom slučaju moramo biti prvi koji će ga poduzeti."

„Sumnjam da bi nam mnogi u tome poželjeli biti suparnici," bilo je moje mišljenje.

„Svaki pravi znanstvenik s ushitom bi prihvatio takvu priliku. Da je ovaj dokument ikad javno objavljen, tragom Arne Saknussemma krenuo bi poveliki broj predanih geologa!"

„Ja u to ne vjerujem. Gdje su nam dokazi da taj dokument nije obična prijevara?" bio sam uporan.

„Kako!? Zar si zaboravio knjigu u kojoj smo ga pronašli?" uzvratio je ujak.

„Dobro, priznajem mogućnost da je taj Saknussemm doista napisao te retke, ali što nam može dokazati da je on doista izvršio to putovanje," odgovorio sam.

Požalio sam zbog tih riječi odmah kad sam ih neoprezno izgovorio. Profesor me pogledao mračnim pogledom i ja posumnjah u krajnji ishod ovog razgovora. Srećom, ništa se nije dogodilo. Raspoloženje mu se ponovno vratilo i on mi, uz osmijeh, samouvjereno uzvrati:

„To ćemo već vidjeti."

„Ali dopustite mi da iznesem svoje prigovore s obzirom na taj dokument."

„Govori, dječače, bez ustručavanja. Slobodno možeš iznijeti svoje mišljenje. Više nisi moj nećak, nego pomoćnik i suradnik. Dakle, da čujemo."

„Dobro. Najprije bih htio znati što je taj Yocul, pa taj Sneffels i Scartaris. Nikad za njih nisam čuo."

„Upravo sam to i sam htio pobliže istražiti. Nedavno sam iz Leipziga, od svojeg prijatelja Augustusa Petermana, primio jednu kartu koja je stigla baš u pravi čas. Uzmi treći atlas s druge police, serija Z, karta broj 4.

Ustadoh i, prema točno danim uputama, brzo nađoh zatraženi atlas. Ujak ga otvori i reče:

„Ova Handersonova karta jedna je od najboljih karata Islanda. Nadam se da će nam razjasniti sve nedoumice, poteškoće i sumnje.“

4.

KREĆEMO NA PUT

„Pogledaj, cijeli otok sazdan je od vulkana,“ reče profesor, „i zapamti, da svi vulkani nose ime *Yocul*. Na islandskom jeziku ta riječ zapravo znači „ledenjak“. Na većini visokih planina tog područja, najveći broj vulkanskih provala probija sebi put kroz debelu ledenu koru. Zato se imenom *Yocul* zovu svi vulkani koji rigaju vatru na tom veličanstvenom otoku.“

„U redu,“ rekoh. „A što znači *Sneffels*?“

Ponadao sam se da na to pitanje neću dobiti odgovor, ali prevarih se, jer ujak nastavi:

„Slijedi moj prst uz zapadnu obalu Islanda. Vidiš li njegov glavni grad Reykjavik? Vidiš. Dobro. Slijedi bezbrojne fjordove obala što ih je more izdubio i zaustavi se začas ispod šezdeset petog stupnja sjeverne širine. Što tu vidiš?“

„Vidim nekakav poluotok koji sliči na bedrenu kost.“

„Usporedba je točna, dječače. A sad pogledaj: vidiš li što na njezinom zglobu?“

„Da, vidim visoku planinu.“

„Eto, to je Sneffels.“ Meni je ponestalo riječi.

„Da, Sneffels, planina visoka pet tisuća stopa, jedna od najviših na otoku, kojoj je suđeno da postane najslavnija na čitavoj Zemlji, jer ćemo kroz njezin krater doprijeti do središta zemaljske kugle.“

„Ali to nije moguće,“ uzbuđeno sam uzviknuo, zaprepašten ovim riječima.

„A zašto je nemoguće?“ bijesno upita profesor Lidenbrock.

„Zato što je taj krater sigurno zatrpan lavom, užarenim kamenjem, mnogim nepoznatim opasnostima…“

„A ako je to ugašeni krater?“

„Ugašen? To bi bilo nešto drugo.“

„Svakako da bi bilo. Danas na Zemlji ima svega oko tri stotine aktivnih vulkana, dok je ugaslih znatno više. Sneffels pripada među ove potonje. Koliko je poznato, posljednji put je provalio 1219. godine. Od tog vremena buka se u njemu potpuno stišala, te više ne pripada medu žive vulkane.“

Što sam još mogao reći? Promijenio sam temu razgovora:

„Ali što znači riječ *Scartaris* i kakva smisla imaju tu srpanjske kalende'?“

Ujak se malo zamislio. Već sam se ponadao da sam ga napokon zbunio, ali doskora mi je uvjerljivim glasom odgovorio:

„Ono što ti smatraš nejasnim, meni je jasno kao sunce. To je samo dokaz, kako je Saknussemm pomnjivo nastojao točno opisati svoje otkriće. Sneffels se sastoji od nekoliko kratera. Stoga nam je pažljivo označio onaj koji vodi k središtu Zemlje. Kako je to učinio? Dao nam je do znanja da vrh Scartaris baca svoju sjenu do otvora spomenutog kratera upravo u vrijeme srpanjskih kalenda[1], tj. koncem mjeseca lipnja. Zar je mogao dati točniju oznaku? Kad stignemo na vrh Sneffelsa, neće nam biti teško izabrati pravi put.“

Moj je ujak za sve nalazio odgovor. Uvidjeh da on ima neosporno opravdanje za svaku riječ starog pergamenta. Prestadoh, dakle, prigovarati s te strane. Ipak, trebalo ga je bezuvjetno uvjeriti da odustane od svoje opasne namjere. Stoga sam prešao na znanstvene prigovore, po mojem mišljenju kudikamo jače.

„U redu,“ rekoh. „Priznajem da je Saknussemmov zapis jasan i da u njemu nema ništa neodređeno. Priznajem čak i to, da je isprava vjerodostojna. Taj se znanstvenik spustio na dno Sneffelsa, vidio je kako sjena Scartarisa miluje rubove kratera prije srpanjskih kalenda, čuo je stare legende njegova doba koje pripovijedaju da taj krater dopire do središta Zemlje. Ali nikako ne mogu vjerovati da je on sam dospio do toga središta. Ne vjerujem da je krenuo na taj put, a čak i da jest, ne vjerujem da se vratio.“

„A zašto, mladiću?“

„Jer sve znanstvene teorije dokazuju, teoretski i praktično, da je takav pothvat nemoguć!“

„Mene teorije ne zanimaju,“ nepokolebljivo uzvrati ujak. „Teorije su jadne i ništavne, samo nas gnjave!“

Iako sam bio gotovo siguran da se želi narugati sa mnom, odlučno sam nastavio:

„Dobro je znano da toplina raste otprilike za jedan stupanj na svakih šezdeset stopa dubine ispod površine Zemlje. Uzmemo li u obzir taj stalni omjer između dubine i topline, uz činjenicu da polumjer Zemlje iznosi

[1] Kalende – kod starih Rimljana, naziv prvog dana u mjesecu.

tisuću pet stotina milja, temperatura u njezinu središtu morala bi iznositi dva milijuna stupnjeva. Tvari, koje se nalaze u unutrašnjosti Zemlje, nalaze se prema tome u stanju užarenih plinova, jer se kovine, zlato, platina pa i najtvrđe stijene tale u takvoj vrućini. Imam, dakle, potpuno pravo pitati, je li moguće doprijeti u takvu sredinu!“

„Ne bi se trebao zabrinjavati zbog vrućine, moj dječače.“

„Kako to? Kad bismo dospjeli do dubine od samo deset milja, već bismo stigli do kraja Zemljine kore, jer je već tamo temperatura veća od tisuću i tri stotine stupnjeva.“

„I ti se stoga bojiš da bi se mogao rastaliti?“

„Recite sami, imam li pravo?“ odgovorih kratko.

„Evo mojeg mišljenja,“ ozbiljno odgovori profesor Lidenbrock. „Nitko ne zna, pa ne znaš ni ti, što se zapravo zbiva u unutrašnjosti zemaljske kugle. Neprestano niču nove teorije koje pobijaju stare, a noviji opiti ruše spoznaje onih prijašnjih. Zar se sve do Fouriera nije vjerovalo da temperatura u međuplanetarnom prostoru neprekidno pada, a danas znamo da najveća studen u svemiru ne iznosi više od četrdeset do pedeset stupnjeva ispod ništice? Zašto isto ne bi moglo biti i s toplinom u unutrašnjosti Zemlje. Zašto ne bi toplina mogla u određenoj dubini dostići stanovitu neprijelaznu granicu, umjesto da se penje do visine u kojoj se tale najtvrđe rudače?“

Nisam znao što bih na to odgovorio, jer je ujak moje pitanje prenio u područje hipoteza.

„Reći ću ti, dakle, da su prvi učenjaci, a medu njima i Poisson, dokazali sljedeće: kad bi u unutrašnjosti Zemlje postojala toplina od dva milijuna stupnjeva, onda bi usijani plinovi, koji bi nastali od rastaljenih tvari, postali tako rastezljivi, da bi im pod Zemljinom korom postalo tijesno. Kora bi onda morala prsnuti poput pregrijanog parnog kotla.“

„To je samo Poissonovo mišljenje, ujače.“

„Istina je, ali isto mišljenje dijele i drugi uvaženi geolozi. Oni drže da unutrašnjost zemaljske kugle nije sastavljena ni od plina, ni od vode, ni od teškog kamenja, jer bi u tom slučaju Zemlja morala biti dva puta laganija.“

„Dakako, brojkama se sve može dokazati!“

„Zar nije i s činjenicama ista stvar, mladiću! Nije li dokazano da se broj vulkana znatno smanjio od početka svijeta? Pa ako i postoji toplina iz središta Zemlje, zar ne možemo po toj činjenici zaključiti da se ona smanjuje?“

„Budemo li se držali samo pretpostavki, više ne mogu s vama raspravljati.“

„Želim ti samo reći se s mojim mišljenjem slažu i vrlo ugledni svjetski stručnjaci. Sjećaš li se, kad me je godine 1825. posjetio slavni engleski kemičar Humphry Davy?“

„Toga se baš ne mogu sjećati. Rodio sam se tek devetnaest godina kasnije.“

„Svejedno. Dakle, Humphry Davy posjetio me na svojem prolasku kroz Hamburg. Između ostalog, dugo smo raspravljali i o hipotezi prema kojoj je unutrašnjost Zemlje u tekućem stanju. Obojica smo se složili da ta unutarnja tekućina ne postoji i to zbog razloga na koji znanost nikad nije dala odgovora.“

„A koji je to razlog?“ upitah začuđeno.

„Ta bi tekućina, naime, poput oceana morala biti podložna Mjesečevu privlačenju. Prema tome, dvaput na dan nastajale bi unutarnje plime i oseke, što bi dovodilo do stalnih zemljotresa jer bi one nadizale Zemljinu koru!“

„Ali zna se da je površina Zemlje bila užarena, pa smijemo pretpostaviti da se najprije ohladila Zemljina kora, a vrućina se povukla u središte.“

„To je zabluda“ odgovori ujak. „Zemlja se ugrijala samo izgaranjem na površini i nikako drukčije. Površina joj se sastojala od velike količine elemenata, kao što su kalij i natrij, koji se od samog dodira sa zrakom i vodom upale. Ti su se elementi upalili kad su se atmosferske pare u obliku kiše spustile na Zemlju. Kako je voda malo po malo prodirala u pukotine zemaljske kore, nastajali su novi požari praćeni eksplozijama i erupcijama. Zbog toga je u početku Zemlje bilo tako mnogo vulkana.“

„To je vrlo mudra hipoteza!“ nerado priznah.

„Da, tu mi je hipotezu objasnio sam Humphry Davy, na vrlo jednostavnom pokusu. Načinio je metalnu kuglu, uglavnom, baš od tvari o kojima sam upravo govorio, kuglu koja je savršeno prikazivala našu Zemlju. Čim smo je lagano poprskali vodom, njezina se površina odmah napuhala, oksidirala je i na ovlaženom mjestu stvorila se uzvisina, a na njoj otvoreni krater. Krater je provalio, a čitava se kugla od toga tako zagrijala da je nismo mogli držati u ruci.“

Ovi su me profesorovi dokazi doista pokolebali. Svoje je dokaze kao uvijek iznosio zaneseno i strastveno.

„Eto vidiš, Axele. To pitanje izazvalo je među geolozima različite hipoteze. Nema gotovo nikakvih dokaza za tu unutarnju vrućinu. Štoviše, ja sam uvjeren da ona ne postoji i da ne može postojati. Uostalom, jedini način da to utvrdimo jest da, poput Arne Saknussemma, otiđemo tamo i sami se osvjedočimo.“

„Pa dobro,“ uzviknuh, napokon uvjeren, „pođimo i uvjerimo se. Iako ne znam kako ćemo to uspjeti u sveopćem mraku koji tamo vlada.“

„Nemaj straha! Siguran sam da ćemo tu poteškoću svladati, kao i mnoge druge. Osim toga, očekujem da ćemo, kako se budemo približavali središtu Zemlje, naići na električne pojave koje bi nam mogle svijetliti, pa čak i na atmosferu koja bi uslijed tlaka zraka postala osvijetljena.“

„Da, da, moguće je i to. Nije isključeno,“ rekoh.

„Sad kad smo se napokon sporazumjeli, moram te zamoliti da ni riječi, čuješ li, ni riječi nikome o svemu tome ne kažeš. Naš uspjeh ovisi o diskreciji i oprezu.“

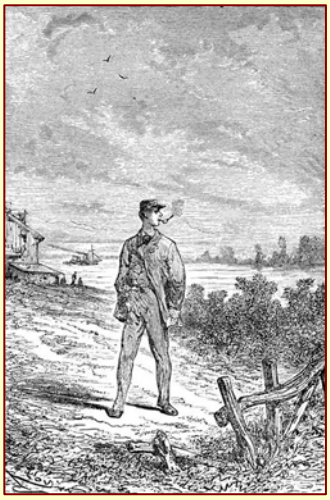

Tako se završio taj znameniti razgovor, koji me u velikoj mjeri uspalio. Napustivši ujaka, izišao sam iz kuće kao opsjednut. Po ulicama Hamburga kao da nije bilo dovoljno zraka, koji bi mi pomogao da se oporavim. Stoga sam pošao na obalu Elbe, prema parnoj skeli koja spaja grad s hamburškom željeznicom. Usput sam razmišljao. Je li sve što sam netom doznao uistinu moguće? Je li moj ujak pri zdravoj pameti i može li se doista prodrijeti do središta Zemlje? Jesam li bio žrtva luđaka ili je on ipak bio znanstvenik rijetke odvažnosti i vidovitosti?

Iako mi je oduševljenje počelo jenjati, dobro sam se sjećao da je moje uvjerenje bilo potpuno. Ah, najradije bih smjesta krenuo na put, kako ne bih imao vremena za razmišljanje. Jest, još sam imao hrabrosti da tog istog trena spremim svoj putni kovčeg.

Međutim, moram priznati da je za jedan sat, na povratku kući, moje uzbuđenje splasnulo. Stavovi su mi se ponovno promijenili.

„To je glupo, to nema nikakva smisla!“ pomislih. „To je samo noćna mora. Mora biti da sam samo loše spavao i usnuo ružan san.“

S tim mislima napustio sam obalu Elbe i vratio se u grad. Prošavši luku. stigao sam na cestu što vodi u Altonu. Vodio me neki čudan ali točan predosjećaj, jer sam ubrzo opazio svoju malenu Graüben kako hitrim koracima brzo odmiče prema Hamburgu.

„Graüben!“ dozvah je iz daleka.

Djevojka se zaustavila. Bila je ponešto iznenađena kad je čula da je netko doziva u nepoznatom dijelu grada.

„Oh, Axele!“ napokon je veselo uzviknula. „Došao si mi ususret! Kako lijepo od tebe!“

Ali dok me gledala, opazila je da sam nemiran i zbunjen. Pruži mi ruku i upita:

„Što ti je?“

„Što mi je? Još me pitaš, Graüben!“ viknuh.

Njoj nije bilo razloga nešto tajiti. Kroz dvije sekunde i u tri rečenice moja je lijepa Virlandeškinja sve doznala.

„Dakle, što misliš o svemu tome?“ nestrpljivo sam upitao na kraju.

Nekoliko je časaka šutjela. Ne znam je li joj srce tuklo kao moje, ali njezina ruka u mojoj nije drhtala. Šutke smo prešli stotinjak koraka.

„Axele!“ progovori ona napokon. „Bit će to prekrasno putovanje. Da sam samo muškarac, pa da vam se i ja mogu pridružiti. To će putovanje biti dostojno nećaka profesora Lidenbrocka. Mislim da bi ti trebalo služiti na čast što ćeš ga u tome pratiti.“

„Dakle, ti me ne odvraćaš od te bezumne ekspedicije?“

„Ne, dragi Axele. Dapače, ja bih vas oboje rado pratila, kad vam jedna djevojka ne bi bila na smetnju.“

„Uistinu?“

„Naravno.“

Čudne li su žene i djevojke! Tko bi razumio njihova ženska srca?! Iako su naizgled plahe, zapravo su prepune smjelosti! Tko bi to mogao razumjeti? Ova me djevojka nagovarala da pođem na tu opasnu ekspediciju! Nije se bojala sama upustiti u tu pustolovinu… Ona me u to tjera i to mene, kojega uz to i voli! Bio sam posve smeten i, moram priznati, bijaše me stid.

„Graüben,“ rekoh napokon, „vidjet ćemo hoćeš li i sutra ovako govoriti.“

„Dragi Axele, sutra ću govoriti jednako kao danas.“

Držeći se za ruke, Graüben i ja šutke nastavismo put. Sva ta uzbuđenja u samo jednom danu potpuno su me slomila.

„Uostalom,“ mislio sam, „srpanjske kalende još su daleko, a dotle će se koješta dogoditi. Možda će ujaka ipak proći ta luda zamisao da putuje pod Zemlju.“

Već je bila noć, kad smo stigli do kućice u König-strasse. Očekivao sam da će u stanu biti sve tiho, da će ujak, po svom običaju, već spavati, a naša domaćica dovršavati spremanje blagovaonice.

Ali nisam računao na profesorovu nestrpljivost. Našao sam ga gdje viče i skače usred skupine nosača koji su na ulici iskrcavali neku robu, a jadna stara domaćica nije znala što prvo započeti.

„Axele, gdje si to dosad uzalud gubio vrijeme? Žuri se, nesretni sine!“ vikao je ujak izdaleka, čim me ugledao. „Tvoj kovčeg još nije spremljen, moji papiri su u potpunom neredu, a krojač još nije donio našu putnu odjeću i moje dokoljenice!“

Zastao sam kao ukopan i zanijemio. Jedva sam procijedio kroza zube: „Dakle, ipak putujemo?“

„Pa naravno, nesretno dijete, a ti gubiš vrijeme u šetnji, umjesto da si mi ovdje na pomoći.“

„A kada krećemo?“ upitah slabašnim glasom.

„Prekosutra, u ranu zoru.“

Ništa više nisam čuo. Poput strijele pobjegoh u svoju sobicu i zaključah se iznutra. Više nije bilo nikakve sumnje. Ujak je cijelo popodne proveo u nabavci stvari potrebnih za put. Vrt je bio zasut konopcima, ljestvama od konopa, bakljama, tikvicama za vodu, željeznim kukama, krampovima, cepinima i sjekiricama, koje je desetorica ljudi jedva mogla ponijeti.

Proveo sam strašnu noć, a već rano ujutro začuh kako me zovu, da bih uskoro doznao kako je ujak još uvijek nepokolebljiv u svojoj odluci da

odmah otputujemo. I moja rođaka i buduća supruga još je bila čvrsto odlučna da ga u tome podrži.

„Axele,“ rekla mi je, „dugo sam razgovarala sa svojim poočimom. On je smion znanstvenik i veoma hrabar čovjek. Ne zaboravi da u tvojim žilama teče njegova krv. Pripovijedao mi je o svojim namjerama, očekivanjima, te kako i zašto se nada da će ostvariti svoju zamisao. Ne sumnjam u njegov uspjeh. Dragi Axele, kako je divno predati se znanosti! Kolika slava čeka profesora Lidenbrocka, koje će jedan dio pripasti i njegovu nećaku! Kad se vratiš, Axele, bit ćeš gotov čovjek, ravan njemu. Moći ćeš slobodno govoriti, raditi i napokon…“

Djevojka porumenje i ne dovrši rečenicu. Njezine su me riječi vratile u život. Pa ipak, još nisam vjerovao u naš odlazak. Odvedoh Graüben do ujakove radne sobe, te ga upitah:

„Ujače, zar ste zbilja odlučili odmah poći na taj put?“

„Što, zar još uvijek sumnjaš?“

„Ne sumnjam,“ rekoh, da ga ne bih rasrdio. „Pitam samo, zašto se toliko žurimo.“

„Radi se o vremenu. Nr smijemo dozvoliti da zakasnimo.“

„Ali tek je 26. svibnja, a do konca lipnja…“

„Oh, neznalico! Zar misliš da je tako lako doći do Islanda? Da nisi pobjegao kao luđak, bio bih te odveo u kopenhašku poslovnicu brodarske kompanije Liffender & Co. i tamo bi se osvjedočio da iz Kopenhagena za Reykjavik ima samo jedna veza.“

„Dakle…?“

„Dakle, budemo li čekali do 22. lipnja, nećemo dospjeti da vidimo kako sjena Scartarisa miluje Sneffelsov krater.

Moramo što prije poći u Kopenhagen i tamo potražiti neko prijevozno sredstvo. Stoga odmah spremi svoj kovčeg!“

Nije mi ostavio prostora za prigovor. Popeh se u svoju sobu, gdje mi je Graüben pomogla u mali kovčeg složiti stvari koje su mi bile potrebne za put. Nije bila uzbuđena ništa više nego bi bila da se radilo o šetnji do Lübecka ili Helgolanda. Ručice su joj bez žurbe obavljale posao, dok je mirno razgovarala sa mnom. Napokon je i posljednji remen bio zakopčan i ja siđoh u prizemlje.

Tijekom dana dolazilo je sve više dobavljača fizikalnih sprava, oružja i električnih aparata. Naša dobra domaćica od svega toga više nije znala gdje joj je glava.

„Je li gospodin poludio?“ upitala me u prolazu.

Bez riječi joj potvrdih glavom.

„I vas vodi sa sobom?“

Opet potvrdih.

„A kamo?“

Prstom pokazah u zemlju.

„U podrum?“ uzviknu stara služavka.

„Ne, mnogo niže!“ tužno rekoh.

Došla je večera, a ja nisam ni osjetio kako je vrijeme prohujalo.

„Putujemo odmah ujutro, točno u šest sati,“ tim riječima ujak mi poželi laku noć, uputivši se u svoju sobu odmah pošto smo večerali. U deset sati potpuno iscrpljen svalih se na postelju.

U noći me opet spopade strah. Sanjao sam o ponorima. Buncao sam. Osjećao sam kako me jaka profesorova ruka stišće i vuče, kako propadam i brzo tonem u ponor! Kao da mi se cijeli život pretvorio u beskrajno padanje. Probudih se u pet sati, slomljen od umora i uzbuđenja.

Spustih se u blagovaonicu, gdje je ujak već sjedio za stolom i upravo gutao zajutrak. Užasnuto sam ga pogledao, ali kako je Graüben bila s nama, nisam ništa rekao. Nisam uopće mogao jesti.

U pet i po sati s ulice se začulo kloparanje. Stigla su kola da nas prevezu na Altonski kolodvor. Uskoro su bila pretrpana ujakovim kovčezima.

„A tvoj kovčeg?“ upita ujak.

„Spreman je,“ odgovorih klonulo.

„Brzo ga donesi, jer ćemo zbog tebe još zakasniti na vlak.“

Napokon sam shvatio da se ne mogu boriti protiv sudbine. Popeh se u sobu, pustih kovčeg da se otkotrlja niza stube, te pođoh za njim.

Graüben i stara kuharica primiše ključeve kuće. Jedva zastavši kako bi svima uputili posljednji pozdrav, krenusmo na svoje pustolovno putovanje u samo središte Zemlje.

5.

OBUKA U PENJANJU

U predgrađu Hamburga, Altoni, nalazi se početna postaja vlaka na pruzi za Kiel, kojom će nas vlak odvesti na obalu Belta. Nije prošlo ni dvadeset minuta, kad je naša kočija dospjela do Holsteina. Naša je ogromna prtljaga iskrcana, izvagana, oblijepljena naljepnicama i opet utovarena u teretni vagon. U međuvremenu, mi smo preuzeli svoje putne karte i u sedam sati već sjedili jedan nasuprot drugome u odjeljku prvog razreda. Lokomotiva zazviždi, vlak krene i mi otputovasmo.

Jesam li se pomirio sa sudbinom? Nikako. Ali udišući svježi jutarnji zrak, i gledajući svaki čas nove predjele kroz koje je vlak jurio, zaboravljao sam na svoj strah.

Bili smo sami u odjeljku, ali nismo razgovarali. Ujak je bio zauzet pregledavanjem svojih papira, među kojima je, naravno, bio čuveni pergament i neka pisma preporuke od danskog konzulata u Hamburgu, s potpisom konzula, gospodina Christiensena, profesorova prijatelja. S tim papirom mogli smo u Kopenhagenu lako dobiti preporuke za guvernera Islanda.

Prolazili smo prostranim nezanimljivim plodnim ravnicama, jednoličnim i blatnim. Ipak, ti su predjeli bili vrlo prikladni za izgradnju željezničke pruge, upravo idealni za polaganje ravnih linija, kakve vole sva željeznička društva. Ali ta me jednoličnost nije dospjela umoriti, jer se tri sata nakon polaska vlak zaustavio u Kielu, svega nekoliko koraka od mora.

Budući nam je prtljaga bila označena za Kopenhagen, nismo oko nje imali posla. Ali profesor je ipak s nemirom pratio njezino ukrcavanje na parobrod, gdje je nestala u dubokom brodskom spremištu.

Ujak je u brzini tako dobro sračunao vrijeme prispijeća vlaka na parobrod, da nam je ostao čitav dan čekanja na polazak broda Ellenora, koji je bio predviđen tek za navečer. Zbog toga smo devet sati proveli u uzrujavanju, za koje vrijeme je moj razdražljivi voditelj puta poslao k vragu sve parobrodske agencije i željezničke urede, kao i vlade, koje podnose takav nemar. Morao sam biti na njegovoj strani kad se dohvatio

zapovjednika Ellenore, prisiljavajući ga da odmah pokrene svoj brod. Svakako, zapovjednik ga je samo isprašio sa zapovjednog mosta.

Kao u svakom lučkom gradu, tako je i u Kielu bilo teško utući cijeli dan. Šetali smo zelenkastim obalama zaljeva na čijem kraju se uzdizao gradić. Prošli smo gustim šumarci-ma zbog kojih gradić sliči gnijezdu u svežnju granja. Divili smo se prekrasnim vilama, zimskim kupalištima i napokon se ponovno uspeli na brodsku palubu, jedva dočekavši devet sali, vrijeme polaska. Oblak dima s Ellenore dizao se prema nebu, a zapovjednički most podrhtavao je od rada parnog kotla. Dodijelili su nam jednu kabinu s dvije postelje.

Parobrod je brzo klizio tamnim vodama Velikog Belta. Noć se crnjela, vjetar puhao, a more bilo uzburkano. U mraku bi se katkada pojavilo koje svjetlo s obale, a u daljini je svjetlucalo nekoliko svjetionika. To je sve što mi je ostalo u sjećanju od mojeg prvog putovanja morem.

U sedam sati ujutro iskrcali smo se u gradiću Korsoru koji leži na zapadnoj obali Sjaellanda. Tu smo opet prešli na vlak koji nas je nosio kroz predjel ravnih polja, sličnih onima u Holsteinu.

Još je bilo tri sata vožnje do glavnoga grada Danske. Ujak nije cijelu noć ni oka sklopio. Bio je tako nestrpljiv, da je gotovo bio spreman izići van i pogurati vagon, ne bi li išao brže. Napokon je opazio da se pojavio trak mora i veselo povikao: „To je Sund!“

Prošli smo pored gomile zgrada nalik na bolnicu.

„To je umobolnica,“ reče jedan od naših suputnika.

„Krasno,“ pomislih. „Eto, u toj zgradi trebali bismo mi dovršiti svoje dane. Velika je to bolnica, ali još uvijek previše malena da u nju stane sva ludost profesora Lidenbrocka!“

Konačno, u devet sati ujutro stupismo na tlo Kopenhagena. Prtljagu smo dali ukrcati na kola i odvezli se u hotel Feniks u Bred-Gadeu. Do tamo nam je trebalo dobrih pola sata, jer se kolodvor nalazio na krajnjoj periferiji. Ujak se u sobi na brzinu osvježio, a zatim odmah istrčao van, povevši i mene sa sobom. Hotelski je vratar govorio njemački i engleski, ali profesor, kao pravi poliglot, zapodjene s njim razgovor na čistom danskom jeziku. Na isto takvom danskom čovjek mu opisa gdje se nalazi Muzej nordijskih starina. U toj su zgradi bile nagomilane razne krasote, staro kameno oružje, posude za piće i nakit, prema kojima se dala rekonstruirati cijela povijest Zemlje.

Direktor te čudesne ustanove bijaše znanstvenik, profesor Thomson, prijatelj danskog konzula u Hamburgu. Ujak je za njega imao dobru pismenu preporuku. Obično znanstvenici ne dočekuju ljubazno svoje kolege. Ali ovdje je bilo posve drugačije. Gospodin Thomson, vrlo uslužan čovjek, ljubazno je primio profesora Lidenbrocka, pa čak i njegova nećaka. Nije potrebno spominjati, da ni pred tim divnim direktorom nismo otkrili svoju tajnu. Rekli smo samo da želimo pogledati Island bez ikakve osobite svrhe, kao ljubitelji prirode.

Gospodin Thomson stavio nam se potpuno na raspolaganje, pa smo tako zajedno obilazili obalu, u potrazi za nekim brodom koji odlazi put Islanda. Ponadah se da u tome nećemo uspjeti, ali sam se prevario. Omanji danski jedrenjak s imenom Valkyrie trebao je 2. lipnja krenuti u Reykjavik. Kapetana, gospodina Bjarnea, zatekli smo na brodu. Njegov budući putnik od veselja mu je gotovo zgnječio ruku pri rukovanju, tako da se čestiti čovjek ponešto začudio zbog tolike srdačnosti. Za njega je putovanje na Island bilo obična stvar, jer mu je to bio zanat. Nasuprot tome mojem ujaku to kao da je bilo putovanje u raj. Lukavi kapetan to je oduševljenje ipak iskoristio da nam put svojim brodom dvostruko naplati. Uostalom, to je za nas bila sitnica.

„Budite na brodu u utorak u sedam sati ujutro," napokon je rekao gospodin Bjarne, slažući u džep lijepu svoticu papirnatih dolara.

Mi se gospodinu Thomsonu zahvalismo na uslužnosti i vratismo se u hotel.

„Odlično! Sjajno! Veličanstveno!" zadovoljno je zaključio ujak, dok smo sjedali za kasni doručak. „Malo se osvježi, moj dječače, a onda ćemo razgledati grad."

Otišli smo na Kongens-Nye-Torw, nepravilan trg, gdje se nalazi bitnica s dva nedužna naperena topa kojih se nitko ne boji. Blizu toga, na broju 5, bio je jedan francuski restaurant, vlasništvo kuhara koji se zvao Vincent. Ručali smo obilno za umjerenu cijenu od četiri marke po osobi.

Zatim smo s djetinjim zadovoljstvom razgledali grad. Ujak je pustio da ga vodim. Hodao je uz mene, ali ništa nije primjećivao. Nije vidio ni uglednu kraljevsku palaču, ni lijepi most iz sedamnaestog stoljeća, koji premošćuje kanal ispred muzeja, ni golemi Torwaldsenov kenotaf[2], ukrašen zastrašujućim freskama, čija je unutrašnjost bila ispunjena kiparovim djelima. Nije primijetio u vrlo lijepom perivoju minijaturni dvorac Rosenborg, ni divnu renesansnu zgradu Burze sa zvonikom načinjenim od pletenih repova četiriju brončanih zmajeva, ni velike vjetrenjače na bedemima, čija su se golema krila nadimala poput brodskih jedara na morskom vjetru.

Kako bismo ja i moja lijepa Graüben uživali u šetnji ovom lukom, prepunom brikova i fregata koje mirno počivaju u svojem sigurnom zaklonu, po zelenim obalama tjesnaca i po debeloj hladovini tvrđave čiji topovi pružaju svoje crne gubice kroz granje bazga i vrba! Ali moja mala Graüben bila je daleko i nije bilo nade da ću je ikada više vidjeti.

Ipak, nešto je privuklo ujakovu pažnju. Bio je to nekakav zvonik na otoku Amak koji tvori jugoistočnu četvrt Kopenhagena. Odmah mi je naložio da krenemo na tu stranu. Popeli smo se na maleni parobrod koji je prevozio putnike preko kanala i uskoro se našli na otočkom keju.

---

[2] Spomenik u obliku grobnice, mauzolej.

Prešavši nekoliko uskih ulica, gdje su pod bičem okrutnih nadglednika radili robijaši obučeni u hlače s jednom žutom i jednom sivom nogavicom, dođosmo pred Vor-Frelsers-Kirk.

Ta crkva nije bila ni po čemu značajna, ali njezin visoki zvonik privukao je profesorovu pažnju zato što mu je stubište od ravnog podnožja s vanjske strane okruživalo zvonik, svijajući se tako pod vedrim nebom sve do vrha.

„Popnimo se gore," reče ujak.

„Ali ja se nikad nisam mogao uspinjati na crkvene zvonike," uzviknuo sam. „Oduvijek patim od vrtoglavice."

„Upravo se stoga moraš popeti gore. Želim te od toga izliječiti."

„Ali, dobri ujače…"

„Polazi, rekoh ti. Ne smijemo gubiti dragocjeno vrijeme."

Nije bilo načina da se oglušim na ovu diktatorsku zapovijed. Zajecao sam od muke. Čuvar, koji je stanovao na drugoj strani ulice, dade nam ključ, i penjanje započe. Ujak je veselo išao preda mnom, a ja sam ga slijedio što sam bolje mogao, dok mi je srce divlje tuklo. U meni nije bilo ni traga orlovske hrabrosti. Čvrsta zemlja bila mi je posve dovoljna i nikad se nisam poželio negdje visoko uspinjati. Ipak, sve je bilo dobro dok nismo dospjeli do stotinu pedesete stube, gdje sam na licu osjetio snažni udarac zraka. Dospjeli smo na terasu zvonika. Tu su počinjale vanjske stube s tankom ogradom, koje su bivale sve uže. Činilo se kao da idu sve do neba.

„Hajde, Axele."

„To ja ne mogu, pa ne mogu!" očajnički viknuh.

„Nisi valjda takva kukavica?" nemilosrdno je ustvrdio profesor. „Odmah se penji!"

Grčevito se pridržavajući tanke ograde, na silu pođoh za njim. Zrak me omamljivao. Osjetih kako se zvonik pod udarcima vjetra njiše poput broda. Noge mi klonuše, pa sam doskora puzao klečeći, a zatim potrbuške. Zatvorio sam oči i napokon mu dozvolio da me dovuče do vrha.

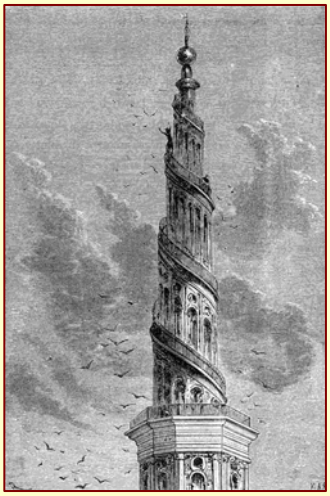

„Dobro pogledaj oko sebe," hladnim mi glasom reče ujak. „Samo nebo zna u koliko duboke ponore ćeš morati gledati na našem putu! Ovo ti je odlična vježba."

Polagano, dok mi se cijelo tijelo treslo od straha i hladnoće, otvorio sam oči. Što sam ugledao? Pogled mi je najprije pao na raspršene oblake nad mojom glavom. Zbog optičke varke činili su mi se nepomični, dok smo se zvonik, njegov vrh i ja kretali strašnom brzinom. U daljini se sjedne strane prostirala zelena ravnica, a s druge se pod sunčanim zrakama bljeskalo more. Tjesnac Sund prostirao se sve do Helsingora. Na njemu se vidjelo mnoštvo bijelih jedara, koja su u daljini izgledala poput

galebovih krila. Na istoku su se u magli nazirali obrisi švedske obale. Sve se to vrtjelo pred mojim očima.

Unatoč vrtoglavici, morao sam ipak ustati. Pored mojih uzaludnih prosvjeda, ova prva lekcija vrtoglavice trajala je čitav sat. Kad sam konačno smio sići i nogama stupiti na čvrsto tlo ulice, bio sam slomljen od boli.

„Za danas je dosta," reče moj profesor. „Ali sutra ćemo nastaviti."

I doista, kroz pet dana ponavljao sam tu vrtoglavu vježbu sve dok, htio-ne-htio, napokon nisam bio u stanju netremice gledati u dubinu, osjećajući pri tom čak i neku vrstu zadovoljstva.

6.

PUTOVANJE NA ISLAND

Napokon je došao dan odlaska. Prethodne večeri ljubazni gospodin Thomson donio nam je srdačne preporuke za baruna Trampea, guvernera Islanda, za gospodina Pieturssona, biskupova tajnika, i za gospodina Finsena, gradonačelnika Reykjavika. Zauzvrat mu je ujak gotovo slomio ruku, tako se žestoko s njime rukovao.

2. lipnja u dva ujutro naša je dragocjena prtljaga ukrcana je na palubu Valkyrie. Zapovjednik nas uslužno odvede u prilično usku kabinu sa dva skučena ležaja, koja niti je bila udobna, niti provjetrena. Ali od istraživača se očekuje da podnesu svakojake patnje.

„Imamo li dobar vjetar?“ pitao je ujak.

„Odličan,“ odgovori zapovjednik Bjarne. „Puše jugoistočnjak. Punim ćemo jedrima izaći iz Sunda na pučinu.“

Nakon nekoliko časaka jedrenjak je, razapevši sva svoja jedra, niz vjetar zaplovio tjesnacem. Sat kasnije činilo se kao da je glavni grad Danske utonuo u velike valove, a Valkyrie je sjekla more uz Helsingor i zidine dvorca Kronborg. Ujak je pucao od oduševljenja. Ja sam pak, neraspoložen i tmuran, izgledao kao da ću svaki čas ugledati Hamletov duh kako luta nekom terasom dvorca.

„Plemeniti luđače,“ pomislih, „ti bi sigurno podržao naš samoubilački naum, a možda bi nas i otpratio do središta Zemlje, da tamo potražiš odgovor na svoju vječnu dvojbu!“

Ali na prastarim se zidinama nije pojavio nikakav duh. Uostalom, dvorac je bio mnogo mlađi od hrabrog danskog kraljevića. Danas je u njemu raskošan stan nadglednika Sundskog tjesnaca, kojim svake godine prođe više od petnaest tisuća brodova svih narodnosti.

Doskora je dvorac nestao u magli, kao i toranj Helsingborg, koji se uzdiže na švedskoj obali, a jedrenjak se lagano nagnu tjeran vjetrom s Kattegata.

Valkyrie bijaše izvrstan jedrenjak, ali u jedrenjake se čovjek ne može sasvim pouzdati. Prevozio je u Reykjavik ugljen, kuhinjsko posuđe, namještaj, vunenu odjeću i tovar žita. Po običaju, posada je bila

malobrojna. Činilo ju je svega pet ljudi, samih Danaca, ali su oni bez većih problema uspijevali obaviti sve poslove.

„Koliko će trajati putovanje?“ ujak je upitao kapetana.

„Desetak dana,“ odgovori kapetan, „ako nas ne zahvati oštrije sa sjeverozapada, kad budemo prelazili Faer Oer.“

„U svakom slučaju, to kašnjenje neće biti značajnije, je li?“

„Ne, gospodine Lidenbrock. Budite bez brige, jednog ćemo dana ipak stići do odredišta.“

Predvečer je jedrenjak mimoišao rt Skagen na najsjevernijoj točki Danske, u noći je prošao kroz Skagerrakte, prošavši uz rt Lindesnces, krajnju točku norveške obale, ušao u Sjeverno more. Dva dana kasnije dosegli smo obalu Škotske, u visini mjesta koje su danski mornari zvali Peter-head, i Valkyrie skrenu prema Faer Oeru, prolazeći između otočja Orkney i Shetland. Malo zatim brod je počeo osjećati valove oceana. Boreći se protiv promjenjivog vjetra, jedva je stigao do otočja Faer. Osmog dana plovidbe zapovjednik opazi Myganness, najistočniji od tih otoka, i od tog trenutka udari ravno na rt Portland, koji se nalazi na južnoj obali Islanda.

Putovanje je teklo bez značajnih događaja. Ja sam se dosta dobro držao, iako je bilo valova, ali ujak je neprestano patio od morske bolesti. Zbog toga se ljutio, a još više stidio. Takvo ga je stanje spriječilo da zapovjednika Bjarnea propita o Sneffelsu, o tome, kako će tamo doći i kako bi mogao prenijeti prtljagu. Sva ta pitanja morao je odgoditi dok ne stigne na kopno. Čitavo putovanje preležao je u kabini kojoj su zidovi pucketali od jakog ljuljanja broda. Moram reći da ga nisam previše žalio.

11. lipnja doplovismo na visinu rta Portland. Kako je dan bio vedar, mogli smo vidjeti Myrdals Yokul koji se nad njim izdiže. Sam rt nije ništa drugo do li jedna jedina granitna stijena koja, gola i pusta, prkosi valovima Atlantskog oceana. Valkyrie se držala podalje od te obale i plovila duž nje dalje prema zapadu. Svuda uokolo promicala su čitava jata kitova i morskih pasa. Ubrzo se pojavila golema, prošupljena stijena, kroz koju je zapjenjeno more bijesno udaralo. Otočići Westman kao da su pred nama izronili iz oceana. Činilo se kao da je netko posijao litice po tekućoj ravnici. Od tog časa jedrenjak se počeo sve više udaljavati od rta Reykjanes, koji zatvara zapadni kut Islanda.

Na svoju veliku žalost, ujak zbog previše uzburkanog mora nije mogao doći na palubu i tako je propustio vidjeti prve prizore Obećane zemlje. Nakon četrdeset osam sati, izašavši iz oluje po kojoj je jedrenjak morao ploviti spuštenih jedara, ugledasmo na istoku plutaču, znak da se u blizini nalazi rt Skagen, kojemu opasne stijene dopiru daleko u more. Na brod se ukrcao islandski pilot, te se nakon tri sata Valkyrie usidrila pred Reykjavikom, u zaljevu Faxa.

Profesor napokon izađe iz kabine, blijed i raščupan, ali dobro raspoložen. Oči su mu blistale od zadovoljstva. Na obali se sakupiše

gotovo svi stanovnici grada, živo se zanimajući za dolazak broda koji svakome ponešto donosi.

Ujak se žurio da što prije napusti svoju ploveću tamnicu, da ne kažem bolnicu. Ali prije nego smo sišli s palube jedrenjaka, povukao me za ruku, poveo me do ograde i odatle mi prstom pokazao na sjevernu stranu zaljeva, iznad koje se uzdizala visoka planina sa dva vrhunca, dvostruki stožac pokriven vječitim snijegom.

„Pogledaj," prošaptao je zavjerenički. „Ono je Sneffels!"

Zatim bez daljnjih riječi stavi prst na usta, čime mi je dao znak da šutim, i siđe u čamac koji nas je čekao. Pođoh za njim i domalo se iskrcasmo na tlo tajanstvenog Islanda.

Tek što smo dospjeli na obalu, pojavi se neki stasit čovjek u časničkoj odori. Ipak, pokazalo se da je on civilni činovnik, bolje reći guverner otoka, glavom gospodin barun Trampe. Profesor je odmah shvatio s kim ima posla. Stoga mu uruči svoja pisma iz Kopenhagena. Uslijedio je kratak razgovor na danskom jeziku od kojega ja, dakako, nisam ništa razumio. Ipak, kasnije mi je rečeno da je gospodin barun Trampe spreman profesoru Lidenbrocku u svemu biti pri ruci.

Ujaka je vrlo ljubazno primio i gradonačelnik, gospodin Finsen, koji je po odori bio isto tako vojnik kao i guverner, ali po ćudi i po postupku isto tako miroljubiv kao i on.

Koadjutor gospodin Pietursson upravo je u to vrijeme bio na pastirskom putovanju po sjevernoj biskupiji, pa smo privremeno morali odustati od posjeta njemu. To smo, međutim, nadoknadili posjetivši gospodina Fridrikssona, profesora prirodnih znanosti na učilištu u Reykjaviku, divna čovjeka koji nam je pružio vrlo dragocjenu pomoć. Taj skromni učenjak govorio je samo islandski i latinski. Kad mi je, dakle, ponudio svoje usluge na jeziku Horacija, osjetih kako smo upravo stvoreni da jedan drugoga razumijemo. To je bila jedina osoba s kojom sam mogao razgovarati za vrijeme svojeg boravka na Islandu.

Od tri sobe od kojih se sastojao njegov stan, taj divni čovjek nama je na raspolaganje stavio dvije, te smo se uskoro u njih smjestili sa svojom prtljagom, koja je obujmom u velikoj mjeri izazivala čuđenje u stanovnika Reykjavika.

„Dakle, Axele, sve ide dobro," reče mi ujak, „najteže smo prošli."

„Kako to najteže?" začuđeno sam uzviknuo.

„Bez sumnje. Napokon smo na Islandu. Ostaje nam još samo da se spustimo u Zemljinu utrobu."

„Da, na neki način imate pravo. Mislim da nas spuštanje ne bi trebalo zabrinjavati. Mene brine kako ćemo se nakon toga opet uspeti?"

„To me u ovom trenutku najmanje zabrinjava! Ali ne smijemo gubiti vrijeme. Ja idem u gradsku knjižnicu. Nađem li tamo možda kakav Saknussemmov rukopis, rado ću ga pregledati."

„A ja ću za to vrijeme razgledati grad,“ uzvratio sam. „Ne biste li ipak i vi pošli sa mnom?“

„To me uopće ne zanima,“ odbio je ujak. „Ono što je zanimljivo na islandskom tlu, nije nad zemljom nego pod zemljom.“

Klimnuo sam glavom u znak razumijevanja, uzeo svoj šešir i izašao van. Lutao sam bez cilja kojekuda. Nije tako lako zalutati u dvjema jedinim ulicama Reykjavika. Stoga nisam morao zapitkivati kuda trebam poći i kako, a bilo bi to i podosta neprilično, kad se čovjek sporazumijeva samo kretnjama.

Grad se prostire u ravnoj i močvarnoj nizini između dva brežuljka. S jedne strane obrubljen je debelom naslagom lave koja se spušta u obroncima prema moru. S druge strane pružio se širok zaljev Foxa, koji na sjeveru graniči s ogromnim ledenjakom Sneffelsa. U zaljevu je sad bio usidren samo jedrenjak Valkyrie. Ipak, obično se tu znaju usidriti veliki francuski i engleski ratni brodovi koji nadziru ribolov. U to su doba upravo vršili službu po istočnoj obali otoka.

Duža od dviju ulica Reykjavika ide usporedo s obalom. U njoj su se smjestili trgovci i prodavači, pod drvenim kolibama načinjenim od vodoravno položenih balvana. Druga ulica, koja se pruža više prema zapadu, vodi prema jezercu između biskupije i kuća drugih videnijih građana koji se ne bave trgovinom.

Ubrzo sam prokrstario te sumorne i tužne ulice. Ponegdje bih naišao na komadić izblijedjela travnjaka, koji je više sličio starom vunenom, od upotrebe istrošenom sagu. Bilo je tu i nešto povrtnjaka na okućnicama, u kojima je raslo rijetko povrće kao krumpir, kupus i salata, tako maleno da bi najbolje pristajalo na neki liliputanski stol, te nekoliko jadnih karanfila koji su svim silama nastojali malo se nauživati sunca.

Posred one druge ulice, u kojoj nema trgovina, našao sam groblje ograđeno zemljanim zidom. Iako nije bilo osobito veliko, u njemu je još bilo dosta praznih mjesta. Zatim sam, u par koraka, došao do guvernerove kuće. Ta je kuća, u usporedbi s vijećnicom u Hamburgu, izgledala vrlo jadna i trošna dok, opet, uspoređena s kolibicama islandskog stanovništva, bijaše prava palača. Između malog jezera i grada dizala se protestantska crkva od izbijeljenog kamena što su ga vulkani besplatno izbacivali. Kad zapuše jaki zapadnjak, zacijelo se njezin krov od crvenih opeka razleti po zraku, na veliko nezadovoljstvo župnika i župljana. Na susjednoj uzvisini ugledah državnu školu u kojoj se, kako sam kasnije saznao od našeg domaćina, predavalo hebrejski, engleski, francuski i danski, dakle, četiri jezika od kojih ni na jednom, na svoju sramotu, nisam znao ni beknuti. Bio bih zadnji između četrdeset učenika te malene ustanove, nedostojan da spavam s njima u onim ormarima s dva odjeljka, u kojima bi se nešto nježnija mladež s kontinenta već prvu noć ugušila.

Tako sam za tri sata dovršio razgledanje ne samo grada, nego i cijele njegove okolice. Sveopći dojam bio je vrlo tužan. Gotovo da nije bilo drveća ili ikakve vegetacije. Svuda naokolo samo oštri bridovi vulkanskih stijena. Kolibe Islanđana načinjene su od zemlje i treseta, a zidovi su im

nagnuti prema unutrašnjosti. Činilo se kao da su sami krovovi poredani po zemlji, s tom razlikom što su ti krovovi donekle sličili travnjacima, jer uslijed vrućine stanova na njima raste dosta bujna trava. Ta se trava u doba kosidbe kosi, jer bi se u protivnom domaće životinje zasigurno odvažile pasti po zelenim nastambama svojih vlasnika. Za vrijeme svojeg izleta susreo sam malo ljudi. Vraćajući se trgovačkom ulicom, vidio sam većinu stanovnika kako suše, sole i krcaju bakalar, njihov glavni izvozni artikl. Ljudi su izgledali snažni, ali nezgrapni. Plavokosi poput Germana, zamišljena pogleda, kao da su osjećali da se nalaze nekako podalje od čovječanstva, jadni prognanici na toj ledenoj zemlji. Priroda ih je zapravo morala učiniti Eskimima, kad ih je već osudila na život na rubu polarnog kruga! Uzalud sam na njihovim licima tražio osmijeh.

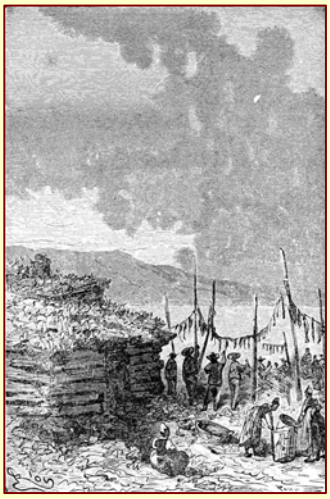

Ponekad su se smijali, ali to bijaše samo nehotično stezanje mišića; smiješili se nisu nikada. Odjeća im se sastojala od grube bluze, u svim skandinavskim zemljama poznate pod imenom „vadmel“, zatim od šešira sa širokim obodom i hlača sa crvenim rubom. Komad kože savijen oko noge služio je kao obuća, poput kakvih mokasinki. Žene, tužna i krotka lica, doimale su se ugodno ali neugledno. Odijevale su se u suknje i bluze od tamnog „vadmela“. Djevojke su nosile pletenice ovijene oko glave, a nad njima smeđe pletene kapice. Udate žene vezivale su glavu rupcem u boji, koji je na vrhu imao ukras od bijelog platna.

7.

JEDAN RAZGOVOR I SPOZNAJA

Vrativši se nakon šetnje u kuću gospodina Fridrikssona, otkrih da je ujak već tamo, u društvu svojeg domaćina. Ručak je uskoro bio na stolu, i profesor Lidenbrock požudno se prihvatio nadoknađivanja onog što je propustio za prisilnog brodskog posta. Objed, priređen više na danski nego na islandski način, nije bio ništa osobito; ali je gostoljubivost našeg domaćina, više Islanđanina nego Danca, pridonijela da u njemu dvostruko uživamo. Danas mi se čini da smo se mi kod njega bolje osjećali nego on sam.

Razgovor se vodio na domaćem jeziku, u koji je moj ujak uplitao njemačke, a gospodin Fridriksson latinske rečenice, da bih ga i ja mogao razumjeti. Govorilo se o znanstvenim pitanjima, kako se to već pristoji znanstvenicima. Ipak, profesor Lidenbrock dobro je pazio da ne otkrije pravi razlog našeg dolaska na Island, i neprestano me kod svake rečenice pogledom opominjao da ne spomenem ni riječi o našim budućim namjerama.

Gospodin Fridriksson upitao je najprije ujaka je li što našao u knjižnici.

„Knjižnica, gospodine?“ živo je uzvratio ujak. „U vašoj knjižnici nalazi se samo hrpica beskorisnih starih knjiga i obilje praznih polica.“

„Kako to?“ dočeka gospodin Fridriksson. „Koliko ja znam, mi imamo osam tisuća svezaka, mnoštvo vrijednih i rijetkih djela na starom skandinavskom jeziku i sve nove knjige, koje nam svake godine šalju iz Kopenhagena.“

„Pa gdje vam je tih osam tisuća svezaka? Ja sam…“

„O, gospodine Lidenbrock, te knjige su okolo na čitanju. Na našem ledenom otoku ljudi vole čitati! Nema nijednog seljaka, radnika, ni jednog ribara koji ne zna čitati i koji doista ne čita. Mi mislimo da se knjige moraju što više nalaziti u rukama čitalaca, umjesto da skupljaju plijesan iza željeznih rešetaka, daleko od znatiželjnih očiju. Tako te knjige idu iz ruke u ruku. Ljudi ih čitaju, listaju i ponovno čitaju, te se često vraćaju na svoju policu tek nakon jedne ili dvije godine lutanja.“

„Međutim, gosti vaše zemlje nemaju tu što vidjeti…“ pobunio se ujak.

„Što ćete… stranci imaju svoje biblioteke… Obrazovanje naših građana ima prednost. Ponavljam vam da je ljubav prema knjizi Islanđanima u krvi. Tako smo godine 1816. osnovali Književno društvo i Institut tehničkih znanosti, čiji su počasni članovi i mnogi poznati svjetski znanstvenici. Društvo izdaje knjige namijenjene odgoju naših zemljaka, te time veoma koristi našoj zemlji. Bit će nam veoma drago, ako i vi, gospodine Lidenbrock, prihvatite titulu počasnog člana našeg Društva.

Ujak, koji je već bio član nekih stotinjak znanstvenih društava, rado pristade. Srdačna spremnost, kojom je prijedlog bio prihvaćen, ganula je gospodina Fridrikssona, te on nastavi:

„Hoćete li mi, molim vas, sada reći, koje ste knjige tražili u našoj knjižnici? Možda bih vam i sam mogao na neki način pomoći.“

Pogledah ujaka. U početku je oklijevao, jer je razgovor skrenuo u pravcu njegovih tajnih planova, ali pošto je razmislio, odluči ipak progovoriti o tome, te reče:

„Gospodine Fridriksson, htio sam vidjeti imate li među starim djelima i neke knjige Arne Saknussemma?“

„Arne Saknussemm!“ uzviknu profesor iz Reykjavika. „Mislite na jednog od najvećih znanstvenika šesnaestog stoljeća, velikog prirodoznanca, alkemičara i svjetskog putnika?“

„Upravo na njega.“

„Jednog od najslavnijih ljudi, ako je riječ o islandskoj znanosti i književnosti?“

„Slažem se s vama.“

„Onoga, čija je smjelost bila ravna njegovu geniju?“

„Vidim da ga dobro poznate.“

Moj ujak se topio od veselja, slušajući kako netko tako govori o njegovu junaku. Gutao je očima gospodina Fridrikssona te napokon upita: „Gdje su, dakle, njegova djela? „Njegova djela? Nemamo ih, na žalost.“

„Kako, ovdje na Islandu ih nemate?“

„Ne postoje ni na Islandu niti igdje drugdje.“

„Kako to?“

„Stoga što je Arne Saknussemm bio optužen zbog hereze, te su 1573. godine u Kopenhagenu javno spaljena sva njegova djela.“

„Vrlo dobro! Izvrsno!“ kliknu ujak, na veliko zaprepaštenje dobrog Islanđanina.

„Kako to mislite?“ upitao je začuđeni gospodin Fridriksson.

„Da, sad je sve jasno, sve je razumljivo. Sad shvaćam zašto je Saknussemm, ako je bio progonjen, morao skrivati svoja genijalna otkrića i u nerazumljivi kriptogram zavijati tajnu…“ ujak se ugrize za jezik.

„Kakvu tajnu?“ brzo je upitao znatiželjni gospodin Fridriksson.

„Tajnu koja… zbog koje…“ mucao je moj neoprezni ujak.

„Zar vi imate kakav osobit dokument?“ bio je uporan naš domaćin.

„Nemam… Radilo se samo o pretpostavci.“

„Dobro,“ odustao je od daljnjeg ispitivanja ljubazni gospodin Fridriksson, uvidjevši da je sve to potpuno zbunilo njegovog sugovornika. „Ali, promijenimo temu. Nadam se da nećete napustiti naš otok, a da prije toga ne istražite njegovo rudno blago?“

„Dakako da neću,“ odahnuo je ujak, „ali dolazim ponešto prekasno. Moji prethodnici su po svoj prilici već dobro istražili ove krajeve.“

„Istina je, gospodine Lidenbrock. Istraživanju Islanda mnogo su pridonijeli radovi gospode Olafsena i Povelsena, obavljeni na kraljev nalog, zatim proučavanje Troila, znanstvena ekspedicija gospode Gaimarda i Roberta na francuskom ratnom brodu Recherche[3], te nedavno izvršena istraživanja znanstvenika na ratnom brodu Reine-Hortense. Ali, vjerujte mi, ostalo je tu još štošta za istražiti.“

„Mislite?“ upita ujak dobroćudno, pokušavajući ublažiti sjaj svojih očiju.

„Dakako. Vi ne možete ni znati koliko još ima neistraženih planina, ledenjaka i vulkana! Uostalom, ne trebate ići daleko. Pogledajte samo onu planinu što se uzdiže tamo na obzoru. To je Sneffels.“

„Ah, Sneffels,“ izusti ujak.

„Da, Sneffels, vrlo zanimljiv vulkan kojemu je krater vidjelo vrlo malo ljudi.“

„Je li ugašen?“

„Ugašen je, ima od toga već pet stotina godina.“

„Dakle,“ odgovori ujak, čvrsto zarivši nokte jedne ruke u dlan druge i prekriživši noge da ne bi od uzbuđenja poskočio uvis, „doista bih želio svoja geološka istraživanja započeti tim Seffel… Fessel… kako ste ono rekli?“

„Sneffels, dragi kolega.“

Taj dio razgovora vodio se na latinskom i stoga sam razumio sve što su rekli, jedva se susprežući od smijeha, dok sam gledao ujaka kako teškom mukom obuzdava oduševljenje koje je iz njega prodiralo sa svih strana. Pokušao je načiniti nevino lice, ali ono je unatoč svemu podsjećalo na Mefistovo kreveljenje.

„Da, da,“ nastavio je ujak, „vaš me prijedlog oduševio. Pokušat ćemo se uspeti na taj Sneffels, a možda čak i proučiti njegov krater.“

---

[3] Admiral Duperré poslao je godine 1835. parobrod Recherche u potragu za izgubljenom ekspedicijom gospodina Blossevillea i broda Luloise o kojima se nikad nije ništa doznalo.

„Jako mi je žao,“ odgovori gospodin Fridriksson, ne shvaćajući ujakovu igru, „što mi poslovi ne dopuštaju da se udaljim iz grada. Vrlo bih vas rado pratio, i zacijelo uz vas mnogo naučio.“

„Nemojte, molim vas,“ žurno će ujak. „Gospodine Fridrikssone, mi ne želimo nikome smetati, i zahvaljujemo vam od svega srca. Prisutnost znanstvenika, kao što ste vi, bila bi nam od velike koristi, ali dužnost vašeg zvanja…“

Sve mi se čini da nevino islandsko srce našeg domaćina nije razumjelo ironičnost ovih riječi. Stoga je dodao:

„Unatoč tome, ja u cijelosti podržavam vaše planove, gospodine Lidenbrock. Ideja da započnete od tog vulkana je odlična. Tamo ćete pronaći mnogo čudnih stvari. Ali recite mi, kako mislite doći do poluotoka Sneffelsa?“

„Morem. Preplovit ćemo zaljev u čamcu. Mislim da je to najbrži način.“

„Svakako, ali to je nemoguće.“

„Zašto?“

„Jer u Reykjaviku nemamo nijednog čamca,“ odgovorio je naš domaćin.

„Do vraga! Što nam tada predlažete?“

„Morat ćete ići kopnom uz obalu. Put će biti dulji, ali zanimljiviji.“

„Dobro. Znači da ću morati potražiti kakvog vodiča.“

„Upravo vam mogu jednoga preporučiti.“

„Poduzetna i pametna čovjeka?“

„Da, on stanuje na tom poluotoku. Vrlo je vješt lovac na sjeverne patke. Bit ćete s njime posve zadovoljni. Pored toga, izvrsno govori danski.“

„A kad ću ga moći vidjeti?“

„Sutra, ako želite.“

„A zašto ne danas?“

„Zato, što tek sutra dolazi u grad.“

„Dobro, dakle, počekat ćemo do sutra,“ odgovori ujak, uzdahnu vši.

Ovaj se važan razgovor ubrzo završio srdačnim zahvaljivanjem njemačkog profesora islandskom kolegi. Za vrijeme ručka moj je ujak saznao vrlo važne stvari. Prije svega bili su to novi podaci o Saknussemmu, razlog tajnovitosti njegova rukopisa, kao i to da ga njegov domaćin neće pratiti na istraživanju, te da će već sutra imati vodiča na raspolaganju.

8.

NAPOKON KREĆEMO

Navečer sam se malo prošetao po obali Reykjavika. Vratio sam se rano i legao u svoj krevet od debelih dasaka, u kojemu sam noć prespavao mirnim snom.

Kad sam se probudio, čuo sam kako u susjednoj sobi ujak uvelike govori. Odmah sam ustao i požurio k njemu. Razgovarao je danski sa snažno razvijenim i visokim čovjekom. Taj čovjek morao je biti užasno jak. Na jednostavnom licu isticale su mu se pametne sanjarski plave oči, duga kosa, koju bi čak i u Engleskoj smatrali pretjerano crvenom, padala mu je na široka i snažna ramena. Imao je dinamičnu pojavu, iako gotovo uopće nije gestikulirao rukama i tijelom. Sve je na njemu odavalo da je posve tihe ćudi; ne mlitav, nego nekako smiren. Vidjelo se da ni od koga ništa ne traži, da radi ono što mu najbolje odgovara i da ga na ovom svijetu ništa ne može začuditi ili uznemiriti.

Po načinu kako je slušao zaneseno brbljanje svojeg sugovornika, razabrao sam odlike Islanđaninova karaktera. Stajao je nepomično i prekrštenih ruku, dok je moj ujak bez prestanka mlatarao desno i lijevo. Kad je htio nešto poreći, pokrenuo je glavu slijeva nadesno; a u znak potvrđivanja samo bi naklonio glavu tako neznatno, da bi mu se duga kosa jedva pomakla. Ta je štednja pokreta gotovo graničila sa škrtošću.

Doista, gledajući toga čovjeka ne bi nikad pomislio da je lovac. Njega se divljač sigurno ne boji; ali kako je onda hvata?

To mi je postalo jasno kad mi je gospodin Fridriksson rekao da je to plaho čeljade zapravo samo lovac na eidere[4], ptice čije paperje predstavlja najveće bogatstvo na otoku. To se paperje zove „eider-dun“ i nije potrebno mnogo muke da ga se dosta prikupi.

Početkom ljeta ženke te ptice grade gnijezdo na obroncima fjordova[5], kojima je sva obala ispresijecana. Kad ptica sagradi gnijezdo, obloži ga nježnim paperjem koje iščupa s trbuha. Odmah zatim dolazi lovac,

---

[4] Vrsta divlje patke koja obitava u sjevernim i polarnim krajevima.

[5] Tako se zovu dugi i uski zaljevi koji duboko zadiru u obale većine skandinavskih zemalja.

zapravo skupljač, uzima gnijezdo, a ženka opet započinje svoj posao. To traje dotle dok je na njoj ijedna pahulja. Kad se ženka tako sva očerupa, dolazi red na mužjaka. Ali kako njegovo tvrdo i grubo perje nema nikakve vrijednosti u trgovini, lovac se više ne trudi da mu ukrade ležaj za mladunčad. Kad se tako gnijezdo dovrši, ženka snese jaja, mladi se izlegu i sljedeće godine prikupljanje eider-duna počinje iznova.

Kako se ova vrsta pataka ne voli gnijezditi na strmim liticama, već su joj draže lagano položene i vodoravne stijene koje poniru u more, islandski lovac može ovaj svoj zanat obavljati bez velikoga napora. Tako je on, u stvari, gospodar koji niti kopa niti sije, već samo ubire žetvu.

Taj tromi, ravnodušan i tihi čovjek zvao se Hans Bjelke, a došao je po preporuci gospodina Fridrikssona. Zapravo, bio je to naš budući vodič. Zakleo bih se da, makar obišao cijelu zemaljsku kuglu, nigdje ne bih mogao pronaći osobu čije je ponašanje bilo u takvoj suprotnosti s ponašanjem mojeg ujaka.

Pa ipak, na neki čudan način, vrlo su se lako sporazumjeli. Obojica se nisu opterećivali novčanim pitanjima: jedan je bio spreman primiti što mu ponuđeno, a drugi opet da dade sve što se od njega zatraži. Stoga za njih nije bilo lakše stvari, nego se dogovoriti o uvjetima pod kojima nam je Hans trebao biti na usluzi.

Prema ugovoru, Hans se obvezao da će nas odvesti do sela Stapi koje leži na južnoj obali poluotoka Sneffels, u samom podnožju vulkana. Prema ujakovu mišljenju, do tamo je kopnom trebalo prevaliti oko dvadeset i dvije milje, a to je značilo oko dva dana putovanja.

Ali kad je ujak doznao da se tu zapravo radi o danskim miljama, koje iznose dvadeset četiri tisuće stopa[6], morao je ispraviti svoje račune te, uzevši u obzir loše i nikakve putove, predvidjeti sedam do osam dana hodanja.

Na raspolaganje su nam stavljena četiri konja, i to, dva na kojima ćemo jahati ujak i ja, a druga dva za prtljagu. Hans je izjavio kako ga ništa na ovom svijetu ne može natjerati da se uspne na bilo koju životinju pa je, po svojoj navici, odlučio ići pješice. Odlično je poznavao taj dio obale i obećao nam da će krenuti najkraćim mogućim putem.

Međutim, Hansov ugovor s ujakom nije isticao nakon našeg dolaska u Stapi. Trebao je ostati u našoj službi za cijelo vrijeme našeg znanstvenog izleta, a za to će tjedno dobivati tri riksdala (16 franaka i 8 centima). Posebno je ugovoreno da će taj dogovoreni iznos vodič primati svake subote navečer. Iz nekog čudnog razloga, Hans je zahtijevao da to bude najvažniji uvjet ugovora. Dogovoreno je da na put krenemo 16. lipnja. Ujak je htio lovcu dati predujam za zaključeni posao, ali ovaj je ponudu odbio jednom jedinom riječju:

„*Efter*.“

---

[6] Oko 4,5 kopnenih milja (ili 7,3 km).

„To znači '*poslije*'," objasnio mi je profesor.

Činije ugovor bio sklopljen, Hans se smjesta povukao.

„Krasan čovjek," uskliknu ujak, „ali i ne sluti, kakvu mu je divnu ulogu budućnost namijenila."

„On će nas, dakle, pratiti sve do…"

„Da, Axele, sve do središta Zemlje."

Preostalo nam je još četrdeset i osam sati. Na žalost, gotovo sve sam ih proveo u pripremama za put. Morali smo upotrijebiti svu svoju oštroumnost kako bismo što korisnije rasporedili našu prtljagu; na jednu stranu pomagala, oružje na drugu, alat u jedan omot, a hranu u drugi. Bila su u svemu četiri kupa.

Instrumenti su bili sljedeći:

1) Jedan stodjelni Eigelov toplomjer, koji je obuhvaćao sto pedeset stupnjeva. Učinilo mi se da tih stupnjeva ima ili previše ili premalo. Previše, ako okolna temperatura dovede živu do vrha, jer bismo se tada mi skuhali, a opet premalo, ako bi trebali izmjeriti toplinu nekog izvora ili bilo kakve tvari u rastaljenom stanju.

2) Jedan manometar na stlačeni zrak, koji je bio udešen tako da je pokazivao svaki tlak veći od atmosferskog tlaka na morskoj razini. Obični barometar ne bi nam mogao poslužiti, jer atmosferski tlak mora rasti srazmjerno s dubinom našeg spuštanja pod površinu Zemlje.

3) Jedan kronometar izrađen kod Boissonnasa ml. iz Ženeve, točno podešen prema hamburškom vremenu, koje Nijemci uzimaju kao obrazac, kao što to Englezi čine za grinvičko, a Francuzi za pariško.

4) Dva kompasa; jedan za vodoravnu orijentaciju, a drugi za deklinaciju.

5) Jedan dalekozor za gledanje u mraku.

6) Dva Ruhmkorffova stroja, koji su putem električne struje davali lako prenosivo, sigurno i prikladno svjetlo.[7]

Oružje se sastojalo od dvaju karabina izrade Purdley More & Co. i od dvaju Colt revolvera. Ja uopće nisam znao čemu nam to oružje? Bio sam uvjeren da nam se ne treba bojati ni divljaka ni divljih zvijeri. Ali eto,

---

[7] Ruhmkorffov stroj sastoji se od jednog Bunsenova članka koji radi pomoću kalijeva bikromata i nema nikakvih mirisa. Induktivna zavojnica dovodi struju koju članak proizvodi do svjetiljke koja je građena na poseban način. U toj svjetiljci nalazi se zavijena staklena cjevčica kojoj je šupljina ispunjena neznatnom količinom ugljičnog dioksida ili dušika. Kada stroj radi, taj se plin užari te proizvodi trajno bjeličasto svjetlo. Članak i zavojnica smješteni su u kožnu torbu koju putnik nosi o ramenu. Svjetiljka koja se nalazi vani, da je dovoljno svjetlosti u potpuno mračnom prostoru. Služeći se tom napravom možemo se kretati bez straha od eksplozije usred najlakše upaljivih plinova, a svjetiljka se ne gasi ni u dubokoj vodi. Ruhmkorff je bio poznati znanstvenik svojeg vremena i izvrstan fizičar. Njegovo je veliko otkriće induktor, pomoću kojega se proizvodi struja visokog napona.

ujaku je oružje bilo isto tako važan dio opreme kao i instrumenti, a osobito se pobrinuo da ponesemo i poveću količinu eksplozivnog pamuka, koji je otporan na vlagu, a eksplozivna moć mu je mnogo jača od eksplozivne moći običnog barutnog praha.

Alat se sastojao od dva trnokopa, dva krampa, svilenih ljestava, triju okovanih štapova, sjekire, čekića, od tuceta planinarskih klinova i prstenastih vijaka te dugih konopa s uzlovima. Od svega toga nastao je prilično velik svežanj, jer su same ljestvice bile duge tri stotine stopa.

Konačno, bila je tu i hrana. Omot, istina, nije bio osobito golem, ali je ulijevao povjerenje, jer sam znao da u njemu ima konzerviranog mesa i dvopeka za šest mjeseci. Sva se tekućina sastojala od borovice; vode uopće nismo imali. Ali ponijeli smo tikvice koje je ujak kanio napuniti vodom s nekog izvora tek pred sam početak spuštanja u Zemljinu utrobu. Pritom se uopće nije obazirao na moje sumnje u pogledu kakvoće izvora, njihove temperature pa i na bojazan da ih možda neće ni biti.

Da bih upotpunio točan popis stvari koje smo sobom ponijeli, spomenut ću ručnu ljekarnu, u kojoj su bile škare, udlage za slučaj prijeloma kostiju, omot žućkastog končanog zavoja, obloge i tamponi, flaster, zdjelica za hvatanje krvi, sve same strašne stvari. Osim toga, bio je tu čitav niz bočica u kojima se nalazio dekstrin, alkohol za rane, rastopljeni olovni acetat, eter, ocat i amonijak, sve same neugodne tekućine. Konačno, tu su se nalazile i tvari potrebne za punjenje Ruhmkorffove naprave.

Ujak je pazio da ne zaboravi potrebnu količinu duhana, puščanog praha i truda, kao i kožnati pojas koji je nosio oko pasa i u kojemu je bila prilična količina zlatnog, srebrnog i papirnatog novca. Među oruđem nalazilo se i šest pari čvrstih cipela, koje su bile nepromočive jer bijahu premazane katranom i rastezljivom gumom.

„Dječače moj,“ napokon mi je rekao ujak, „ovako odjeveni, obuveni i opremljeni možemo se nadati da ćemo daleko dospjeti.“

14. lipnja čitav smo dan spremali te raznovrsne predmete. Večerali smo kod baruna Trampea, u društvu načelnika grada Reykjavika i doktora Hyaltalina, slavnog islandskog liječnika. Gospodin Fridriksson nije bio među uzvanicima. Istina, kasnije sam doznao da se guverner i on ne slažu u nekim administrativnim pitanjima, pa se i ne susreću. Tako nisam imao prilike razumjeti ni jednu jedinu riječ za vrijeme toga poluslužbenog ručka. Znam samo to da moj ujak nije prestajao pričati.

Sutradan su sve pripreme za polazak bile dovršene. Naš domaćin još je jednom zadužio svojeg kolegu, profesora Lidenbrocka, darovavši mu kartu Islanda koja je bila mnogo točnija od Hendersonove. Kartu je izradio gospodin Olaf Nikolas Olsen, i to u omjeru l :480.000, a izdalo ju je islandsko književno društvo na temelju geodetskih radova gospodina Scheela Frisaca i topografskih snimaka gospodina Bjorna Gumlaugsonna. Za mojeg ujaka mineraloga ta je karta bila jedno od najdragocjenijih pomagala.

Zadnju večer proveli smo u prijateljskom razgovoru s gospodinom Fridrikssonom, kojega sam bio jako zavolio, tim prije što sam bio uvjeren da se više nikad nećemo susresti. Nakon razgovora pošli smo na počinak, no ja sam vrlo loše spavao i koješta sanjao.

U pet sati ujutro probudilo me rzanje konja koji su pod mojim prozorom toptali nogama. Obukoh se i brzo siđoh na ulicu. Dolje je Hans tovario zadnje dijelove naše prtljage. Obavljao je svoj posao tako reći ne mičući se i nevjerojatno spretno. Ujak je više galamio nego radio, ali vodič je, čini se, slabo mario za njegove savjete i preporuke.

U šest sati sve je bilo gotovo. Gospodin Fridriksson oprostio se s nama stiskom ruke, a ujak mu se na islandskom jeziku toplo i iskreno zahvalio na ljubaznom gostoprimstvu. Ja sam, međutim, pokušao složiti nekoliko svojih najboljih latinskih fraza i uputiti mu svoje najveće komplimente. Zatim se uspesmo u sedla, a gospodin Fridriksson mi sa zadnjim pozdravom dobaci stih koji Vergilije kao da je napisao baš za nas putnike, koji ne znamo put:

Et quacunque viam dederit fortuna sequamur.

„Slijedimo svaki put, što sudba nam ga odredi.“

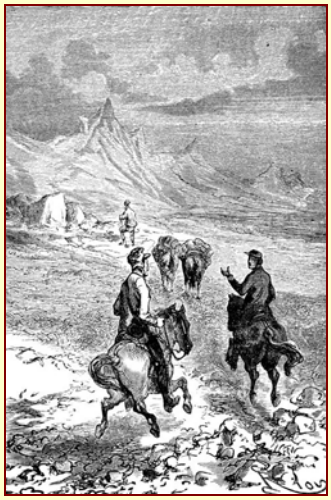

9.

AVANTURA ZAPOČINJE

Na svoje smo uzbudljivo i opasno putovanje krenuli po oblačnom, ali tihom vremenu. Nismo se trebali bojati velikih vrućina, a ni jakih pljuskova. Vrijeme je upravo bilo kao izabrano za izlete.

Uživajući u jahanju kroz nepoznatu zemlju, s lakoćom sam prihvatio početak našega pothvata. U potpunosti sam se prepustio užitku koji osjećaju izletnici u prirodi. Počeo sam se zagrijavati za stvar.

„Napokon," rekoh sam sebi, „što bih ovim putovanjem mogao izgubiti? Upoznat ću ovu zanimljivu zemlju, popeti se na znamenitu goru, a u najgorem slučaju spustit ću se na dno ugašenog kratera! Siguran sam da ni Saknussemm nije više učinio. Bio sam uvjeren da nekakav hodnik koji vodi do središta zemaljske kugle ne može postojati. To je zasigurno bila čista izmišljotina! Dakle, na najbolji ću način iskoristiti ovu ekspediciju kako bih što bolje upoznao ovu lijepu, meni dotad potpuno nepoznatu zemlju."

Dok sam donosio ovu odluku, prošli smo pored posljednjih kuća Reykjavika.

Na čelu povorke stupao je Hans svojim brzim, jednoličnim i ustrajnim korakom. Za njim su bez vodiča poslušno išla dva konja natovarena našom prtljagom. Ujak i ja jahali smo za njima i prilično smo zgodno izgledali na našim malim, ali jakim životinjama.

Island je jedan od najvećih europskih otoka. Po površini obuhvaća tisuću i četiri stotine milja, a ima samo šezdeset tisuća stanovnika. Geografi su ga podijelili na četiri dijela. Mi smo trebali gotovo poprijeko prijeći čitavu onu četvrtinu koja se zove Zemlja jugozapadne četvrti, „Sudvestr Fjordùngr".

Kad smo napustili Reykjavik, Hans nas je odmah poveo morskom obalom. Prolazili smo mršavim pašnjacima koji su se trudili da budu zeleni, ali im je žuta boja očito bolje uspijevala.

Naborani vrhovi kamenitih brda gubili su se u magli istočnog obzorja. Ponekad bi bljesnula koja snježna ploha i, odbijajući svjetlost, meko obasjala obronke udaljenih vrhova. Viši vrhunci probijali su tmaste

oblake i ponovno se pojavljivali iznad njih, sličeći na grebene uronjene u nebo.

Često su ti lanci golih šiljatih stijena skretali prema moru, zadirući duboko u pašnjak, ali ostavljajući još uvijek dovoljno prostora za prolaz. Konji su instinktivno izabirali povoljno tlo, ne usporavajući korak. Zbog težine terena, jadnom ujaku nije bila dozvoljena zabava poticanja svojeg konja na brži kas. Jadnik je morao obuzdati svoje nestrpljenje. Nisam se mogao suzdržati od smijeha, vidjevši ga onako visokog na njegovu konjiću. Duge su mu noge dopirale do zemlje, tako da je sličio nekakvom šestonogom kentauru.

„Krasne su ovo životinje, krasne," reče mi ujak. „Vidjet ćeš Axele, da islandskog konja, što se tiče pameti, nijedna životinja nije nadmašila. On se ne plaši ni snijega, ni oluje, ni loših putova, ni stijena, ni glečera. On je hrabar, skroman i pouzdan. Nikad neće posrnuti niti otkazati poslušnost. Čim naiđemo na rijeku ili na fjord koji treba prijeći, a to će nam se sigurno dogoditi, vidjet ćeš kako će on bez oklijevanja zagaziti u vodu i poput vodozemca prijeći na drugu obalu! Ali pustimo ga na miru, nemojmo ga ometati, pa ćemo, noseći jedan drugoga, prevaliti i deset vrsta na dan.

„Mi vjerojatno hoćemo," uzvratio sam, „ali kako će to uspjeti našem vrijednom vodiču?"

„Zbog njega se ni najmanje ne brinem. Takvi ljudi i ne osjećaju da hodaju. Pogledaj ga. On u hodu troši tako malo snage da se i ne može umoriti. Uostalom, bude li potrebno, prepustit ću mu svojeg konja. Ako malo ne ispružim noge, ubrzo će me uhvatiti grč. Za ruke je lako, ali osjećam da mi noge polako trnu."

Sve to vrijeme brzo smo napredovali. Kraj je bio gotovo pust. Tu i tamo vidio se pokoji osamljeni majur, ili bi se na rubu usječena puta, poput prosjaka, pojavio samotni *boer*[8], načinjen od drva, zemlje i komada lave. Te bijedne kolibice kao da su od prolaznika molile milostinju i čovjek bi gotovo poželio na njihovim vratima ostaviti neki milodar. U tom kraju nije uopće bilo cesta, pa čak ni staza, a stope rijetkih putnika brzo je prekrivala trava, iako ona tu sporo raste.

Uza sve to, taj se dio pokrajine, smješten svega nekoliko milja od glavnoga grada, smatra najnapučenijim i najviše obrađenim dijelom Islanda. Kakvi tek moraju biti predjeli koji su još samotniji od ove pustinje? Iako smo već bili prešli više od pola danske milje, još nismo vidjeli nekog seljaka na pragu svoje kolibe, pa čak ni pastira uz neko poludivlje stado. Vidjeli smo tek nekoliko krava i ovaca, koje su bile prepuštene same sebi. Kakvi će tek biti predjeli koji su uslijed erupcija ispremiješani i uzdrmani, koji su nastali nakon provala vulkana i podzemnih gibanja?

---

[8] Islandska seoska kuća.

Sve smo to tek trebali upoznati. Ali, gledajući Olsenovu kartu, vidio sam da te predjele zasad zaobilazimo, nastavljajući duž krivudava ruba obale. Veliko vulkanske gibanje odigralo se, uglavnom, u unutrašnjosti otoka. Zemlja tamo izgleda zastrašujuće, zbog bazaltnih stijena što leže vodoravno jedna preko druge – na skandinavskom ih jeziku nazivaju trappovima – i uslijed naslaga trahita, bazalta, pješčenjaka i raznovrsnih vulkanskih mješavina, te okamenjenih potoka lave i rastaljena porfira. Već sam unaprijed znao kakvu ćemo sliku ugledati na poluotoku Sneffels, gdje su strahote pobješnjele prirode stvorile grdan kaos.

Dva sata nakon odlaska iz Reykjavika stigli smo u trgovište po imenu Aoalkirkja tj. Prvostolnica. Sastojalo se od svega nekoliko kuća, koje su činile malenu naseobinu kakve u Engleskoj i kod nas u Njemačkoj nazivaju *hamlet*.

Hans je predložio da tu predahnemo nekih pola sata. Podijelio je s nama naš skromni ručak, usput, i ne odgovarajući na ujakova pitanja o putu koji je ležao pred nama. Kad smo ga upitali gdje kani prenoćiti, odgovorio je samo:

„*Gardar!*“

Pogledao sam kartu, da vidim gdje se nalazi taj Gardar. Kad sam ga nakon dužeg traženja pronašao, vidio sam da je to neko malo naselje na obali Hvalfjörda, četiri milje daleko od Reykjavika. Pokazah to ujaku.

„Samo četiri milje!“ reče ujak. „Četiri milje od punih dvadeset i dvije! Pa nismo krenuli u šetnju.“

Htio je nešto prigovoriti našem vodiču, ali je Hans, uopće se ne osvrćući na njega, bez riječi prihvatio povodac prvog konja i nastavio dalje.

Nakon još tri sata putovanja tom beskrajnom travnatom ravnicom zaobišli smo Kollafjörd, što je trebao biti najlakši i najkraći dio puta. Doskora smo ušli ujedan „pingstaoer“, općinsko središte po imenu Ejulberg. Mjesni zvonik bio bi u tom času upravo odbio podne, kad bi islandske crkve bile toliko bogate da mogu imati tako vrijednu i korisnu stvar kakva je gradska ura. Ali one jako sliče svojim župljanima, koji također nemaju satova, ali sasvim lijepo preživljavaju i bez njih.

Tu smo malo odmorili konje, koji su nas zatim, osvježeni, obalom stisnutom između gorskog lanca i mora za tren oka prenijeli u Aoalkirkja Brantar, a onda još jednu milju dalje u Sauerboer Annexia, pripojenu crkvu, koja se nalazila na južnoj obali Hvalfjörda.

Bila su četiri sata popodne, kad smo uspjeli prevaliti one četiri milje.

Na tom je mjestu fjord bio širok najmanje pola milje. Valovi su bučno zapljuskivali šiljate stijene. Zaljev su okruživale visoke litice, slične strmim okomitim bedemima što su se uzdizali u visinu i do tri tisuće stopa, znamenite po svojim smeđim slojevima, protkanim ružičastim naslagama pješčenjaka. Koliko god naši konji bili pametni, više nisam

imao ni mrvicu povjerenja u njihovu sposobnost svladavanja uzburkanog morskog rukavca koji se pred nama ispružio.

„Ako su doista pametni,“ rekoh za sebe, „neće ni pokušati prijeći. Za svaki slučaj, radije ću vjerovati svojoj pameti nego njihovoj.“

Ali ujak nije htio čekati, nego oštro podbode konja i natjera ga prema obali. Konj dođe do samog ruba vode, pomiriše val koji se upravo izlijevao na obalu i ustukne oklijevajući.

Ujak, ljutit zbog ovog odbijanja poslušnosti, i dalje je nastojao natjerati ga u vodu. Životinja se ponovno odupre i strese glavom. Profesor stade kleti i udarati bičem, ali životinja se poče ritati i pokuša izbaciti jahača iz sedla. Najzad, konjić poklekne i izvuče se ispod profesorovih nogu, ostavivši ga jednostavno da poput rodoskog Kolosa raskrečen stoji između dva obalna kamena.

„Prokleta živina!“ vikao je ujak, koji se učas iz jahača pretvorio u pješaka, ljutit i postiđen poput konjičkog časnika kojeg su na bojnom polju zbacili s njegovog konja.

„*Farja*,“ reče vodič, dobroćudno ga potapšavši po ramenu.

„Što, skela!?“

„*Der*,“ odgovori Hans, pokazujući nekakav brodić. „Tamo.“

„Doista,“ povikah, oduševljen ovom obavijesti, „tu je skela.“

„Zašto nam to niste prije rekli!“ vikao je ujak. „Pa dobro, pođimo se odmah ukrcati!“

„*Tidvatten*,“ opet će vodič.

„Što to govori?“ pitao sam, potpuno zbunjen oklijevanjem i nerazumljivim razgovorom.

„Rekao je: *plima*,“ odgovori ujak, prevodeći mi dansku riječ.

„Naravno, shvaćam. Trebat ćemo počekati plimu.“

„*Förbida?*“ upita ujak.

„*Ja*,“ odgovori Hans.

Ujak gunđajući lupi nogom o pod i krene za konjima koji su se već bili zaputili prema pristaništu skele.

Bilo mi je posve jasno da treba čekati plimu, kako bi se ona iskoristila za prijelaz preko fjorda. Kad je ona na vrhuncu, more se posve smiri. Priljev i odljev mora neznatan je, pa skeli ne prijeti opasnost da je struja odvuče na dno zaljeva ili na pučinu.

Taj pogodan čas dočekali smo tek u šest sati navečer. Ujak, ja, vodič, dva vozara i četiri konja smjestili smo se u neku naizgled dosta krhku barku ravnog dna. Kako sam bio navikao na parne skele na Elbi, lađarska su mi se vesla učinila nekakvim bijednim, zastarjelim pogonom. Trebali smo više od jednog sata za prijelaz preko fjorda, ali smo napokon prešli bez ikakve neprilike.

Pola sata iza toga stigli smo u Aoalkirkju Gardar.

10.

PUT U UNUTRAŠNJOST ISLANDA

Netko bi pomislio da je već trebala pasti noć, ali na šezdesetoj paraleli čovjek se ne smije čuditi ponoćnom suncu. Naime, u lipnju i srpnju na Islandu sunce uopće ne zalazi.

Temperatura se ipak spustila mnogo niže od mojih očekivanja. Osjećao sam zimu, ali me to nije toliko smetalo kao neizdrživa glad. Stoga sam s radošću prihvatio gostoljubivost vlasnika jednog „boera“ koji je otvorio svoja vrata da nas velikodušno ugosti u svojem domu.

Bila je to kuća običnog seljaka, ali po gostoljubivosti ravna kraljevskom dvorcu. Kad smo stigli, domaćin nam pruži ruku i, bez ikakvih ceremonija, dade nam znak da pođemo za njim.

Doista smo ga morali slijediti, jer je hodati usporedo s njime bilo posve nemoguće. Do njegovog stana, izgrađenog od grubo tesanih greda, vodio je dugačak, uzak i mračan prolaz. Kroz njega se moglo doći do svake od četiriju prostorija: kuhinje, tkaonice, tzv. „badstofa“, spavaće sobe i – najudobnije od sviju – sobe za goste. Kako vlasnik pri gradnji kuće nije mislio na stas mojeg ujaka, ovaj je tri-četiri puta lupio glavom o izbočine na stropu.

Uveli su nas u našu sobu, prostoriju nalik na dvoranu s podom od zbijene zemlje. Osvjetljavao ju je jedan prozor s oknima od slabo providnih ovčjih kožica.

Za ležaj su služila dva drvena okvira obojena crveno i ispisana islandskim poslovicama, u kojima se nalazilo sijeno. Nisam se nadao takvoj udobnosti. Ali u kući se jako osjećao zadah suhe ribe, usoljena mesa i kisela mlijeka koje je, pomiješane u jedinstveni smrad, moj nos teško podnosio.

Čim smo se oslobodili svojih teških putnih odijela, začusmo domaćinov glas: zvao nas da dođemo u kuhinju, jedinu prostoriju u kojoj kod Islanđana gori vatra, čak i za najveće studeni.

Ujak se brzo odazvao prijateljskom pozivu, a ja pođoh za njim.

Ognjište u kuhinji bijaše starinskog oblika. U tu je svrhu služio jedan jedini kamen, smješten nasred sobe, a u krovu iznad njega bila je rupa za

izlaz dima. Prostorija je ujedno služila i kao kuhinja, dnevna soba i blagovaonica.

Kad smo ušli, domaćin, kao da nas tek sad prvi put vidi, pozdravi nas riječju „*saellvertu*“, što znači „zdravi bili“, i obojicu nas poljubi u obraz.

Za njim je njegova žena izgovorila iste riječi i popratila ih istim obredom; zatim supruzi položiše desnu ruku na srce i duboko se nakloniše.

Moram odmah reći da je Islanđanka imala devetnaestero što velike što male djece, a sva su se ta djeca motala tamo-amo kroz oblake dima s ognjišta kojim je čitava prostorija bila ispunjena. Svaki čas bih opazio kako iz te magle izlazi po koja plava, ponešto sjetna glavica. Činilo mi se kao da me okružuje zbor slabo umivenih anđela.

Ujak i ja lijepo dočekasmo mališane i ubrzo nam se tri-četiri malena obješcnjaka stvoriše na ramenima, isto toliko njih na koljenima, a ostali oko naših nogu. Oni koji su znali govoriti ponavljali su riječ „saellvertu“ u svim mogućim tonovima. Oni pak, koji još nisu progovorili, vriskali su iz svega glasa.

Ta je glazba prestala tek kad najaviše večeru. U taj čas vratio se lovac, koji je bio pošao nahraniti konje, tj. jednostavno i jeftino ih pustiti u polje, na pašu. Jadne životinje morale su se zadovoljiti time da po kamenu potraže nešto rijetke mahovine i slabo hranjive haluge, ali znao sam kako će sutradan same doći da bi opet nastavile svoj jučerašnji posao.

„*Saellvertu*,“ reče Hans ulazeći.

Zatim mirno i mehanički poljubi domaćina, domaćicu i njihovo devetnaestero djece, tako da nijedan poljubac nije bio žešći od drugoga.

Kad je i taj obred bio gotov, sjeli smo za stol. Bilo nas je dvadeset i četvero. Prema tome, sjedili smo u pravom smislu riječi jedan na drugome. Najugledniji za stolom imali su samo po dva djeteta na koljenima.

Ipak, odmah nakon što je na stol došla juha, sama od sebe zavlada tišina, čak i među islandskim mališanima. Domaćin nas ponudi juhom od lišaja koja je bila dosta ukusna, a zatim velikim komadom suhe ribe. Riba je plivala u maslacu koji se prije dvadeset godina ukiselio i, prema tome, po mišljenju Islanđana, bio bolji od svježeg. Uz to smo dobili „*skyr*“, neku vrstu kisela mlijeka koje smo jeli s dvopekom, a sve je to bilo začinjeno sokom od borovice. Najposlije su nam za piće dali surutku pomiješanu s vodom, koju na Islandu zovu „*blanda*“. Je li ta čudna hrana dobra ili nije, ne mogu prosuditi. Bio sam gladan, te sam za poslasticu progutao heljdinu kašu do posljednje žlice.

Kad smo svršili s jelom, djeca su nestala. Odrasli su se okupili oko ognjišta na kojemu je gorio treset, vrijes, kravlja balega i osušene riblje kosti. Kad smo se svi tako „ugrijali“, krenuli smo u svoju sobu. Domaćica je, prema tamošnjem običaju, ponudila da nam skine čarape i hlače, ali

kad smo to na najnježniji način otklonili, nije više navaljivala, te sam se napokon mogao zavući u svoj travnati ležaj.

Sutradan smo se već u pet sati pozdravili s islandskim seljakom. Ujak se dosta namučio dok ga je natjerao da primi odgovarajuću naknadu za troškove. Zatim Hans dade znak za odlazak.

Sto koraka od Gardara izgled zemljišta se počeo mijenjati. Tlo je postalo muljevito i teško prohodno. Na desnoj strani protezao se unedogled čitav niz planina, poput golema sustava prirodnih utvrda koje smo zaobilazili s vanjske strane. Često smo nailazili na potoke koje smo morali pregaziti, pazeći pritom da previše ne smočimo prtljagu.

Pustoš je bivala sve veća i veća, ali katkada nam se ipak činilo kao da neka ljudska sjena promiče u daljini. Kad smo se uslijed zavoja ceste neizbježno morali približiti kojoj od tih utvara, spopadalo me odjednom gađenje pri pogledu na njihove natečene glave sa sjajnom kožom i bez kose, i odvratne rane koje su provirivale ispod izderane odore. Ta jadna stvorenja nisu pružala izobličenu ruku da im što udijelimo nego su, naprotiv, bježala, ali prilično sporo, tako da ih je Hans mogao pozdraviti uobičajenim pozdravom „*saellvertu*“.

„*Spetelsk!*“ napokon nas upozori Hans. „Gubavci!“ ponovi ujak.

Već sama ta riječ djelovala je zastrašujuće. Guba, ta strašna bolest, prilično je raširena na Islandu. Istina, nije prijelazna, ali je nasljedna, pa je tim nesretnicima zabranjen brak.

Sablasne pojave gubavaca, već same po sebi, davale su žalostan dojam zemlji koja je postajala sve tužnija što smo dalje išli. Pod našim su nogama iščezle i posljednje vlati trave. Nigdje nije bilo vidjeti ni najmanjeg stabla, osim po koji zakržljali grmić patuljaste breze. Nije bilo ni životinja. Tek tu i tamo vidio bi se poneki usamljeni konj, kojega gospodar nije mogao hraniti, pa je sada slobodno lutao sumornim ravnicama. Katkada smo ugledali sokola gdje kruži pod sivim oblacima i raširenih krila bježi prema jugu. Prepuštao sam se žalosnom dojmu te divlje prirode, a uspomene su me nosile natrag u rodni kraj.

Morali smo zatim prijeći više malih fjordova, a naposljetku i jedan pravi zaljev. Kako plima još nije bila nastupila, mogli smo odmah, bez većih problema, prijeći i dospjeti do zaselka Alfanes, koji se nalazio jednu milju daleko.

Uvečer, pošto smo prešli preko Alfe i Hete, dviju rijeka bogatih pastrvama i štukama, morali smo prenoćiti u jednoj trošnoj napuštenoj kolibi, kao stvorenoj da se u njoj nastane dusi kućnog ognjišta iz skandinavske mitologije. Ledeni car iz bajki morao je tu kolibu odabrati za svoj dvorac, jer smo cijelu noć osjećali njegovu prisutnost, smrzavajući se do kosti.

Sljedeći je dan prošao bez osobitih događaja. Uvijek isto muljevito tlo, ista jednoličnost, ista tužna slika. Do večeri prevalili smo polovicu puta, te smo prespavali u Annexiji Krösolbt.

19. lipnja čitavu smo milju hodali po vulkanskom tlu. Takvu vrstu tla ovdje zovu „*hraun*“. Na površini smežurana lava nalikovala je čas na odmotane čas na zamotane brodske konopce. Golema rijeka nekad rastaljene kovine tekla je sa susjednih gora, danas već ugaslih vulkana. Svi ti tužni ostaci bili su svjedoci strašnih događaja koji su se nekad tu odigrali. Tu i tamo smo mogli vidjeti kako iz vrućih izvora izbijaju oblaci vodene pare.

Nismo imali vremena da bolje promotrimo te pojave. Morali smo najvećom mogućom brzinom ići naprijed. Doskora se opet pod nogama naših konja pojavilo muljevito tlo, na svakih stotinu metara ispresijecano malenim jezercima. Sada smo skrenuli na zapad. Zapravo, već bijasrno obišli velik zaljev Faxa, a dvostruki bijeli vrh Sneffelsa, zariven u oblake, nije više bio od nas ni pet milja daleko.

Konji su dobro kasali, unatoč lošem i neravnom tlu. Počeo sam osjećati umor, ali ujak je ostao isto onako postojan i odlučan kakav je bio prvi dan. Morao sam se diviti njemu i lovcu koji je ovu ekspediciju smatrao običnom šetnjom.

U subotu 20. lipnja, u šest sati navečer, došli smo do slikovitog malog gradića Büdir, smještenog na obali oceana. Vodič zatraži ugovorenu nagradu, a ujak mu je bez oklijevanja isplati. Tu nas je pogostila Hansova porodica, to jest njegovi stričevi i bratići. Primili su nas vrlo lijepo, i ja bih se bio rado odmorio od napornog puta, a da pri tom sigurno ne bih zloupotrijebio dobrotu tih čestitih ljudi. Ali moj neumorni ujak imao je potpuno drukčije zamisli. Unatoč tome što je sutradan bila nedjelja, morali smo ponovno zajahati svojeg dobrog konja.

Prema tlu se vidjelo da je u blizini gora koja se granitnim žilama, poput staroga hrasta, duboko urasla u zemlju. Obilazili smo ogromnu podnicu vulkana. Profesor s njega nije skidao pogleda. Nije mogao da ne zamahne rukama u njegovom pravcu, kao da ga želi izazvati i reći mu: „Evo diva kojeg sam čvrsto namjerio ukrotiti!“

Konačno, nakon četiri sata hoda, konji se sami zaustaviše pred vratima župnog dvora u Stapiju.

11.

U PODNOŽJU SNEFFELSA

Gradić Stapi sastoji se od nekih tridesetak kolibica, izgrađenih na velikoj zaravni koju je nekoć davno stvorila lava. Obasjan zrakama sunca koje se odbijaju od vulkana, pruža se na dnu malog fjorda ograđenog zidom bazaltnih litica, tako čudno oblikovanih da izgledaju kao da ih je načinila ljudska ruka.

Bazalt je smeđi kamen vulkanskog podrijetla, a pojavljuje se u pravilnim oblicima koji nas iznenađuju svojim rasporedom. U njihovom stvaranju Priroda je postupala geometrijski, kao da je pri tome upotrijebila kutomjer, kompas i visak. Ako je drugdje stvarala umjetnička djela svojim golemim, bez reda razbacanim masama, krnjim stošcima, nesavršenim piramidama i vijugavim nizanjem crta i obrisa, ovdje je pružila primjer potpune pravilnosti. Kao da je htjela podučiti prve graditelje čovječanstva, stvorila je uzoran strogi red koji ne mogu nadvisiti ni divote Babilona ni čudesni grčki hramovi.

Dosta sam čuo o Aleji divova u Irskoj, o Fingalovoj spilji na Hebridima, ali dotad nikad nisam svojim očima vidio neku bazaltnu strukturu.

U Stapiju mi se ta pojava pokazala u svoj svojoj ljepoti. Stijene fjorda, kao i čitava obala poluotoka, sastojale su se od niza okomitih stupova, visokih oko trideset stopa. Ti ravni i potpuno razmjerni stupovi nosili su svod od vodoravnih kamenih greda, koji se nadnosio nad morem. U stanovitim razmacima, u tom su se prirodnom podu nazirali otvori nalik gotskim prozorima i portalima divnih oblika, kroz koje su se probijali zapjenjeni morski valovi. Po koji bazaltni trupci, što ih je bjesneći ocean nekoć otkinuo, pružali su se po zemlji poput vječno mladih ruševina antičkih hramova, preko kojih su prohujali vjekovi, a da ih nisu ni nagrizli.

To je bila zadnja etapa našeg nadzemnog putovanja. Hans nas je dovde pouzdano i pametno vodio, te me ponešto smirivala misao da će i dalje biti uz nas.

Kad smo došli do vrata župnikove kuće, jednostavne niske kolibe, ništa ljepše ni udobnije od susjednih kuća, vidjeh jednog čovjeka kako s čekićem u ruci i opasan kožnatom pregačom potkiva konja.

„*Saellvertu*,“ pozdravi ga lovac na paperje na svojem materinjem jeziku.

„*God dag*,“ odgovori potkivač čistim danskim jezikom.

„*Kyrkoherde*,“ reče Hans, okrenuvši se i predstavivši čovjeka mojem ujaku.

„Župnik!“ ponovi ujak. „Axele, čini mi se da je taj vrijedni čovjek župnik, koji se očito u ovom trenutku ne bavi svojim pravim poslom.“

U međuvremenu je naš vodič upoznao župnika s našim namjerama. Na to je taj dobar čovjek prestao s poslom i prema kolibi uputio glasan poziv, na koji se na vratima pojavila ogromna žena, gotovo divovskog rasta. Ako nije bila šest stopa visoka, onda joj je do te visine vrlo malo nedostajalo.

Najprije se pobojah se da će i ona poželjeti s putnicima izmijeniti islandski poljubac. Ipak, mojem strahu nije bilo mjesta, jer nije pokazala nimalo ljubaznosti kad nas je pozvala da uđemo u kuću.

Pokazalo se da je soba za goste bila najgora soba u župnom dvoru. Bila je tijesna, prljava i zaudarala je. Ipak, nismo imali izbora. Čini se da se župnik nikako nije držao starih običaja gostoprimstva. Još prije noći uvidio sam da imamo posla s kovačem, ribarom, lovcem, drvodjelcem, ali nikako sa slugom božjim. Istina, bio je radni dan. Možda sve to nadoknađuje nedjeljom.

Ne mislim ogovarati te jadne župnike koji su, prije svega, veoma siromašni. Od danske vlade primaju zapravo smiješnu plaću, a od župskih milodara pobiru tek četvrtinu, što ne iznosi ni šezdeset maraka. Stoga moraju raditi, kako bi nekako preživjeli. Ali idući u lov i na ribolov te potkivajući konje, oni napokon u dobroj mjeri poprime kretnje, način govora i običaje lovaca, ribara i drugih trudbenika, pa vjerojatno tako niti naš domaćin uljudbu nije smatrao najvažnijom vrlinom.

Ujak je odmah razabrao s kakvim čovjekom ima posla. Umjesto marljiva i ugledna učenog čovjeka, pred sobom je imao grubog i oporog seljaka. Stoga je odlučio što prije započeti svoju ekspediciju i napustiti taj negostoljubivi župni dvor. Ne vodeći računa o umoru, odlučio je radije nekoliko sljedećih dana provesti u planini.

Pripreme za odlazak obavljene su istom drugog dana po našem dolasku u Stapi. Hans je unajmio tri Islanđanina da umjesto konja dalje prenesu našu brojnu prtljagu. Oni su nas, kad dospijemo do dna kratera, trebali napustiti i vratiti se u svoje selo. Uz taj uvjet pristali su nam se staviti na raspolaganje.

Tek sada je ujak odveo lovca u stranu i izvijestio ga kako namjerava istražiti podzemlje vulkana do zadnjih mogućih granica.

Hans ga je slušao bez riječi i na kraju samo klimnuo glavom. Njemu je bilo posve svejedno hoće li ići tamo ili ovamo, hoće li zaći u utrobu svoga otoka ili će se popeti na njegove najviše vrhove. Ja sam, međutim, sve dosad zabavljen raznim zgodama na putu, bio pomalo zaboravio što me još čeka. Zato me sada spopalo još jače uzbuđenje. Ali što sam mogao učiniti? Pobjeći? Ali da sam doista profesora Lidenbrocka namjerio

prepustiti njegovoj sudbini, to sam morao učiniti još u Hamburgu, a ne u podnožju Sneffelsa.

Jedna me je misao počela brinuti više od svega ostalog, strašna misao, koja bi vjerojatno potpuno rastrojila i nekog s jačim živcima od mojih.

„Shvatimo napokon," rekoh sam sebi, „popet ćemo se na Sneffels. Dobro. Razgledat ćemo njegov krater. U redu. To su učinili i drugi, pa nisu zato umrli. Ali to nije sve. Naiđemo li doista na neki put što vodi u mračnu utrobu majčice Zemlje, ako je onaj nesretni Saknussemm rekao istinu, gotovo ćemo se sigurno izgubiti u labirintu podzemnih hodnika vulkana. A nema nikakva dokaza da je Sneffels doista ugašen. Tko nam jamči da se dolje ne sprema nova erupcija? Zar to što ta neman spava još od 1229. godine, mora značiti da se više nikad neće probuditi? A ako se probudi, što će od nas biti?"

O tome je trebalo razmisliti, i ja sam uistinu dugo i ozbiljno razmišljao. Nisam mogao zaspati, a da ne sanjam o provali vulkana. Što sam više razmišljao, to sam se više vidio kao buduća hrpica vulkanske šljake i pepela.

Napokon, više nisam mogao izdržati. Odlučio sam što opreznije cijelu stvar izložiti ujaku, u obliku potpuno nevjerojatne hipoteze.

Potražih ga i iznesoh mu svoje bojazni. Zatim sam se malo odmaknuo, kako bih mu dao prostora za očekivani izljev gnjeva.

„Mislio sam na to," njegov odgovor je, međutim, bio izgovoren najmirnijim mogućim glasom.

Što je zapravo time htio reći? Neće li možda, napokon, ipak poslušati glas razuma? Možda je nakanio da napusti svoj plan? Bilo bi to prelijepo, i zato u to nisam vjerovao.

Čekao sam šutke. Zapravo, oprezno sam pazio da ga ne prekidam u toj neočekivanoj smirenosti. Nakon kratkog vremena, on ponovno prozbori:

„Mislio sam na to. Još otkad smo stigli u Stapi, po glavi mi se vrti samo to što si mi sada iznio, jer ne smijemo raditi nepromišljeno."

„Svim srcem se slažem s vama, ujače," napokon sam progovorio.

„Već šest stotina godina Sneffels šuti, ali bi mogao i progovoriti. No prije provale vulkana zbivaju se već dobro poznate prethodne pojave. Stoga sam se dobro propitao kod ovdašnjih ljudi, proučavao zemljište, i mogu ti, dragi moj Axele, sa sigurnošću reći da erupcije neće biti."

Ta me tvrdnja tako zatekla da nisam smogao odgovora. „Zar sumnjaš u to?" upita ujak. „Pođi sa mnom." Nesvjesno poslušah.

Izašavši iz župnog dvora, profesor krene putem koji se, kroz otvor u bazaltnom bedemu, udaljavao od mora. Doskora smo se našli u polju, ako se tako može nazvati golema vulkanska masa koja se tu prostirala. Zemlju kao da su skršile goleme stijene 'trap' bazalta, granita, lave i svih drugih mogućih eruptivnih tvari.

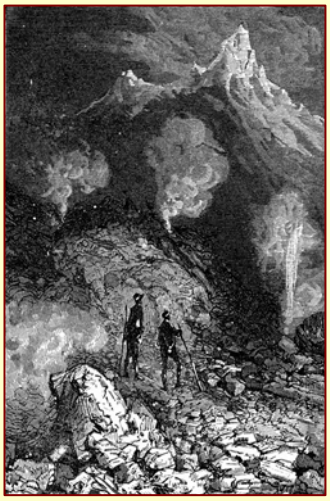

Na raznim sam mjestima vidio kako iz pukotina tla izlaze plinovi i bijeli stupovi vodene pare, koji se na islandskom jeziku zovu „*reykir*“. Oni nastaju iznad termalnih izvora, svojom jačinom ukazujući na vulkansku djelatnost tla. Njihova mi se pojava pričinila kao potvrda mojih najcrnjih sumnji. Zato sam se iznenadio, kad mi ujak reče:

„Axele, vidiš li te pare?“

„Kako da ne!“ povikah.

„Dakle, sve dok ih vidiš, ne trebaš se plašiti vulkana.“

„Kako to?“

„Upamti dobro,“ nastavi profesor: „kad se približava erupcija, ove se pare udvostruče, da bi potom posve iščezle za vrijeme same erupcije. To se događa stoga što rastezljive tekućine, jer više nema velikog podzemnog pritiska, izlaze kroz sam krater, umjesto da prodiru kroz pukotine na Zemljinoj kori. Ako su, dakle, te pare u svom normalnom, uobičajenom stanju, ako im snaga ne raste, te ako tom opažanju dodaš i to da umjesto vjetrovitog vremena nije zavladala tišina praćena jakim atmosferskim tlakom, možeš bili posve siguran da uskoro neće biti erupcije.“

„Ali…“

„Dosta, dječače. Kad je znanost progovorila, onda treba šutjeti i slušati.“

U župni dvor sam se vratio zbunjen i razočaran. Ujak me potukao svojim znanstvenim dokazima. Ipak, ostala mi je još posljednja nada: ako i dođemo do dna kratera, možda nećemo uspjeti pronaći ulaz u podzemlje, usprkos svim Saknussemmima svijeta.

Sljedeću noć sanjao sam strahote! Nakon neviđenih strahota i muka, našao sam se usred vulkana u dubinama Zemlje, iz kojih me je nešto zatim izbacilo u svemir i to u obličju eruptivnog kamena!

Sutradan, 23. lipnja, Hans nas je, sa svoja tri prijatelja natovarena hranom, oruđem i spravama, mirno čekao pred ulazom crkve. Za ujaka i mene bijahu spremljena dva okovana štapa, dvije puške i dvije velike torbe za naboje. Oprezan, kakav je bio, Hans je našoj prtljazi dodao jednu mješinu punu vode. To nam je, uz naše tikvice, osiguravalo vodu za osam dana.

U devet sati ujutro bili smo potpuno spremni. Župnik i njegova ogromna žena čekali su pred svojim vratima. Činilo se kao da su nas namjerili pozdraviti onim poznatim islandskim poljupcem. Ali na naše zaprepaštenje, taj se pozdrav pretvorio u podnošenje nevjerojatno visokog računa, u kojem je bio naplaćen i zrak, moram reći smrdljivi zrak, svećeničke kuće. Taj nas je otmjeni par ogulio poput švicarskog gostioničara i udario visoku cijenu svojoj velečasnoj gostoljubivosti.

Ujak je sve platio bez cjenjkanja. Čovjek koji putuje u središte Zemlje ne uzrujava se zbog nekoliko novčića.

Kad je i to bilo uređeno, Hans dade znak za odlazak, te nakon par časaka napokon napustismo Stapi.

12.

USPON NA VULKAN

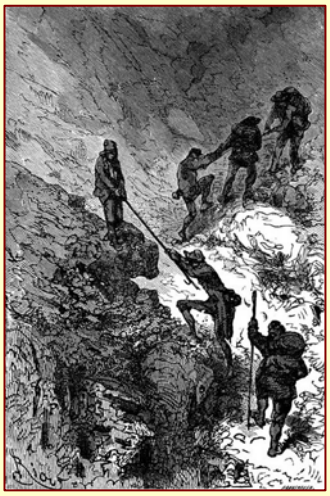

Veliki vulkan koji je bio prva postaja našeg odvažnog pothvata visok je pet tisuća stopa. Sneffels je posljednja uzvisina u dugom lancu vulkanskih planina, koje potpuno odudaraju od ostalog dijela otoka. Njegova su osobitost dva otvora kratera koji se u obliku stožaca uzdižu na njegovom vrhu. S mjesta odakle smo pošli, ta se dva šiljka nisu vidjeli na sivkastoj pozadini neba. Mogli smo samo razabrati ogromnu snježnu kapu, nabijenu na čelo gorostasa.

Odjednom sam shvatio kako sam potpuno ponesen veličinom našeg nevjerojatnog pothvata. Tek sad, kad smo doista u njega krenuli, počeo sam vjerovati u mogućnost njegova ostvarenja!

Koračali smo jedan za drugim, u neprekinutoj povorci koju je predvodio Hans, naš nepokolebljivi lovac na paperje. Sigurno nas je vodio uskim stazama, kuda dvije osobe ne bi mogle zajedno proći. Svaki je razgovor bio gotovo nemoguć, pa smo tim više imali prigodu diviti se ljepoti krajolika.

S druge strane bazaltnog bedema fjorda Stapi najprije se pojavilo travnato i vlaknasto tresetište, ostatak nekoć bujnom vegetacijom obraslih močvara, što su u drevno vrijeme prekrivale cijeli poluotok. Toga još neiskorištenog goriva ima toliko, da bi se njime cijelo jedno stoljeće moglo grijati čitavo stanovništvo Islanda. Golemo tresetište, mjereno s dna nekih usjeka, često je bilo visoko i po sedamdeset stopa, a sastavljeno je od naslaga pougljenih ostataka, međusobno odijeljenih tankim slojevima pješčenjaka.

Kao pravi nećak profesora Lidenbrocka, unatoč zabrinutosti i strahu od onog što nas je na našem putu čekalo, s velikim sam zanimanjem promatrao mineralogijske znamenitosti izložene u tom golemom prirodoslovnom muzeju. Pružila mi se prigoda u mislima proživjeti svu geološku povijest Islanda.

Taj čudni otok očito je izronio iz mora u relativno novije doba. Možda se čak, poput koraljnih otoka Tihog oceana, i danas nije prestao neprimjetno uzdizati iz morskih dubina.

Ako je doista tako, onda je zacijelo nastao djelovanjem podzemne vatre. Baš vesela pomisao. U tom bi se slučaju mogli pozdraviti s teorijom Humphryja Davyja i uvjerljivom tvrdnjom iz Saknussemmova pergamenta, ujakovim nadama u nevjerojatna otkrića i s cijelim našim istraživačkim pohodom. Sve bi nestalo u dimu.

„Oduševljen“ tom pomišlju, počeo sam se pažljivije osvrtati oko sebe. Moje pretpostavke mogle su biti potvrđene ili odbačene samo pažljivim proučavanjem tla. Prikupljao sam uzorke na koje sam nailazio i pokušao utvrditi u kakvim je uvjetima ova vulkanska gora nastala.

Na Islandu nema zemljišta koje je nastalo taloženjem. Cijeli se otok sastoji od vulkanskog pršinca, tj. od aglomerata poroznog kamenja i litica. Mnogo prije nastanka vulkana, otok se sastojao od trapskog masiva što su ga podzemne sile polako uzdigle iz Zemljine utrobe. Unutrašnja vatra u to doba još nije izbijala nad površinu Zemlje.

Čitalac će mi oprostiti na ovoj kratkoj i sveobuhvatnoj lekciji iz geologije. Međutim, ona je nužna za potpuno razumijevanje onog što će uslijediti.

U kasnijem razdoblju svjetske povijesti nastala je široka pukotina koja se protegnula dijagonalno u pravcu s jugozapada na sjeverozapad otoka. Kroz nju se malo po malo izlila sva trahitska masa. Ta se pojava nije zbila silovito jer je otvor bio golem, a rastaljene tvari, koje je utroba Zemljine kugle izbacivala, polako su se širile poput golemih ravnica ili brežuljkastih naslaga. U to doba pojavili su se glinenac, sijeniti i porfiri.

Kao posljedica tog izljeva rastaljenih tvari, otok je postao mnogo viši, a time i čvršći. U njegovoj se unutrašnjosti, dakako, nagomilala velika količina rastezljivih plinova, jer na njemu više nije bilo nikakvih otvora, pošto se trahitska kora ohladila. Zato je morao doći trenutak kad je snaga tih plinova toliko narasla, da oni kroz čvrstu koru izdube visoke odušne otvore. Tako su nastali vulkani, na čijem su se vrhu razjapili krateri.

Iza eruptivnih pojava uslijedio je sada niz vulkanskih pojava. Kroz novonastale otvore počela je najprije izbijati bazaltna masa od koje su se sad, na ovoj ravnici kuda smo prolazili, nizali najdivniji uzorci. Hodali smo po tvrdim tamnosivim stijenama, koje su se pri hlađenju oblikovale u šesterokutne prizme. U daljini smo vidjeli mnogo spljoštenih stožaca, nekadašnjih otvora kroz koje je rigala vatra.

Kad je bazaltna erupcija napokon prestala, vulkan, kojemu je snaga porasla uslijed ugašenih kratera, počeo, je razlijevati lavu, pršinac i drozgu, a potoci tih tvari, poput bujnih pramenova kose, spuštali su se niz njegove obronke.

Tako su se nizale prirodne pojave u kojima se stvarao Island. Sve je nastalo djelovanjem unutrašnje vatre i bilo je ludo pretpostavljati da unutrašnja masa neće vječno ostati u užarenom tekućem stanju. Još veća ludost je bilo težiti da se dopre u samo središte zemaljske kugle!

Stoga sam, dok smo jurišali na Sneffels, bio miran u pogledu ishoda našeg pothvata.

Put je bivao sve teži. Uspon je rastao, pod našim se nogama kidali komadi stijena, pa smo morali dobro paziti da se ne bismo strmoglavili nizbrdo.

Hans se uspinjao mirno, kao da hoda po ravnici. Ponekad bi iščeznuo iza velikih blokova, te bismo ga načas izgubili iz vida, ali bi uskoro oštrim zviždukom označio pravac kojim trebamo nastaviti. Često bi se zaustavio i nekoliko komada kamenja složio u lako prepoznatljiv kup, postavljajući time oznake uz pomoć kojih ćemo se lakše snalaziti na povratku. Te su mjere opreza, same po sebi, bile dobre, ali događaji, koji će uslijediti, pokazali su ih sasvim nepotrebnima.

Nakon tri sata mučnog hoda stigli smo tek u podnožje planine. Tu nam Hans dade znak da se zaustavimo, te na brzu ruku ručasmo. Ujak je žurno žvakao da bismo što brže pošli dalje. Ali, kako je ta stanka bila predviđena ne samo za jelo, nego i za odmor, morao je čekati na milost vodiča, koji nam je tek nakon jednog sata dao znak za polazak. Tri Islanđanina, koji su bili isto tako tihi kao i njihov prijatelj, nisu ni riječi izustili i umjereno su jeli.

Sada smo se počeli penjati na Sneffels. Njegov mi se snježni vrh, zbog optičke varke koja se često pojavljuje u brdima, činio jako blizu. Ali koliko je još sati trebalo proći, dok smo se do njega uspeli, i koliko napora smo još morali podnijeti! Pod našim se nogama odronjavalo kamenje, koje nije bilo međusobno vezano ni zemljom ni travom, te se u pravoj lavini rušilo u dolinu.

Ponegdje bi kut uspona iznosio najmanje 36 stupnjeva. Na takvim mjestima bijaše nemoguće penjati se, pa smo neke strmine morali s mnogo poteškoća zaobići. U takvim smo slučajevima jedan drugom pomagali štapovima.

Moram reći da je ujak uvijek nastojao biti što bliže meni. Neprestano me držao na oku, pa mi je često njegova ruka bila čvrst oslonac. On je, sigurno, imao u sebi prirođen osjećaj za ravnotežu, jer nikada nije posrnuo. Islanđani, iako su nosili teret, verali su se poput vještih brđana.

Dok sam promatrao visoki vrh Sneffelsa, činilo mi se da je nemoguće s te strane doći do njega, ako se kut nagiba ne smanji. Na sreću, nakon jednog sata mučnog hoda i prisilnih zaobilaženja, usred prostranog snježnog pokrova, koji se rasprostro po sljemenu vulkana, iznenada se pojaviše kao nekakve stube, i to nam olakša penjanje. Stube su bile načinjene od bujice rastaljenog kamenja, koje je vulkan izbacio, a na Islandu ih zovu „*stina*“. Da se ta bujica tokom rušenja nije zaustavila na obroncima gore, bila bi se survala u more i tamo stvorila nove otoke.

Taj kameni potok dobro nam je došao. Kosina je bivala sve strmija, ali po tim stubama uspon nije bio tako težak. Čak smo razmjerno dosta brzo napredovali. Kad sam jednom načas bio zastao, dok su se ostali nastavili uspinjati, udaljenost između nas se toliko povećala da mi se učiniše posve sićušni.

Do sedam sati navečer prevalili smo oko dvije tisuće stuba tog kamenog stubišta, te se nađosmo na izbočini na koju se, kao na podlogu, naslonio sam čunj kratera.

More se prostiralo pod nama, u dubini od tri tisuće i dvije stotine stopa. Prešli smo granicu vječnog snijega, koja na Islandu nije visoka, jer je tamo uvijek svježe. Bilo je jako hladno, a vjetar je žestoko puhao. Bijah sasvim iznemogao. Profesor je vidio da su mi noge otkazale poslušnost. Unatoč svojoj nestrpljivosti da što prije dođe do vrha, odlučio je da se zaustavimo. Dao je znak lovcu, koji odmahnu glavom, rekavši:

„*Ofvanför.*“

„Čini mi se da se moramo još više popeti,“ reče mi ujak, a zatim upita Hansa zašto je tako odgovorio.

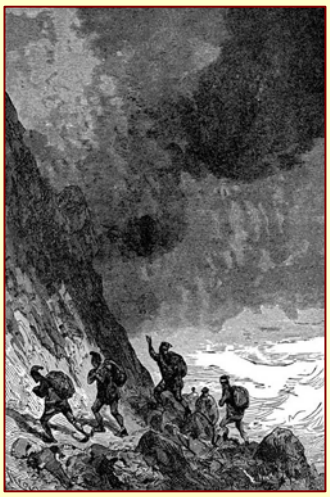

„*Mistour*,“ kratko odgovori vodič.

„*Ja, mistour*,“ ponovi jedan Islanđanin prestrašenim glasorn.

„Što znači ta riječ,“ upitah u strahu. „Gledaj!“ reče ujak, pokazujući ispod nas.

Doista, u dolini se poput vihora podigao ogroman stup raspršenog plovučca, pijeska i prašine, a vjetar ga tjerao na kosine Sneffelsa, upravo prema mjestu na kojem smo stajali. Taj neprozirni zastor, zaklanjajući sunce, bacao je golemu sjenu na planinu. Ako se taj vrtlog pomakne, morat će i nas zahvatiti i smotati. Ta se pojava, dosta česta kad puše vjetar sa glečera, na islandskom jeziku zove „*mistour*“.

„*Hastigt, hastigt!*“ viknu naš vodič.

Iako nisam znao danski, razumio sam da moramo što brže poći za Hansom. On je počeo obilaziti oko kraterskog čunja, krivudajući da bi nam bilo lakše hodati. Malo zatim, vrtlog je tresnuo o planinu, koja se od tog udarca sva potresla. Kamenje, što ga je vihor zahvatio, pljuštalo je kao kod erupcije. Mi smo, srećom, bili na suprotnoj strani i zaklonjeni od svake opasnosti. Da naš vodič nije bio oprezan, tijela bi nam bila raskomadana, pretvorila se u prah i pala negdje daleko kao dio neke nepoznate oborine.

Hans je vjerovao da ne bi bilo pametno noć provesti na obronku. Stoga smo krivudajući nastavili uspinjanje. Trebalo nam je gotovo pet sati, dok smo prešli preostalih tisuću i pet stotina stopa. Skretanje, obilaženje i hodanje u suprotnom pravcu iznosilo je najmanje tri milje. Više nisam mogao dalje. Srušio sam se od studeni i gladi. Zrak je već bio toliko prorijeđen da se nije moglo normalno disati.

Napokon smo, u jedanaest sati uvečer, u potpunoj tami stigli na vrh Sneffelsa. Prije nego što sam se sklonio u unutrašnjost kratera, dospio sam ugledati ponoćno sunce, na njegovoj najnižoj razini, kako svoje blijede zrake rasipa po otoku koji je spavao pod mojim nogama.

13.

SJENA SCARTARISA

Brzo smo večerali, a zatim se mala skupina razmjestila kako je tko najbolje znao. Ležaj je bio tvrd, zaklon slab, a položaj vrlo neugodan na visini od pet tisuća stopa nad morem. Ali ja sam te noći osobito mirno spavao, kako već dugo nisam. Čak nisam ništa sanjao.

Sutradan nas probudiše zrake divnog sunca. Zbog veoma oštrog zraka bili smo napola smrznuti. Ustao sam sa svojeg granitnog ležaja i pošao uživati u veličanstvenom prizoru koji mi se pružio pred očima.

Nalazio sam se na jednom od dvaju vrhunaca Sneffelsa, i to na južnom. S tog se mjesta mogao vidjeti gotovo čitav otok. Kao uvijek, kad se gleda s vrlo velike visine, obale su uzdignute, dok središnji dijelovi izgledaju kao da su malo utonuli. Rekao bih da se jedan od Helbesmerovih reljefnih kratera pružio pod mojim nogama. Vidio sam duboke doline kako se u svim smjerovima križaju, provalije su sličile jamama, jezera se pretvarala u ribnjake, a rijeke bile kao potoci. S desne strane redali se bezbrojni glečeri i mnogi vrhunci iz kojih se izvijao lagan dim. Lelujanje tih beskrajnih bregova, koji su se zbog snježnog pokrivača činili kao zapjenjeni, podsjećalo me na uzburkano more. Kad sam se okrenuo prema zapadu, preda mnom se prostirao ocean u svoj svojoj veličanstvenoj širini, kao nastavak tih bijelih uzburkanih vrhova. Jedva sam mogao raspoznati gdje svršava kopno, a započinje more.

Prepustio sam se čarobnom užitku koji pružaju visoki vrhunci, ali ovaj put bez vrtoglavice, jer sam se napokon navikao na gledanje s visine.

Moj zaneseni pogled kupao se u prozirnom sjaju sunčanih zraka. Gotovo zaboravih tko sam i gdje se nalazim, u mislima proživljavajući život Elfa i Silfa, fantastičnih bića iz skandinavskih bajki. Visine su me opile, tako da sam zaboravio na bezdane u koje će me sudbina doskora baciti. U stvarnost me vratio dolazak profesora i Hansa, koji su mi se pridružili na najvišem vrhuncu.

Ujak mi je, okrenuvši se prema zapadu, rukom pokazao proziran oblak od vodene pare, nekakvu maglu što je skrivala kopno i ublažavala oštrinu granice između kopna i mora.

„To je Grenland!“ reče.

„Grenland?“ ponovio sam, uzviknuvši.

„Da,“ nastavio je ujak koji je uvijek, kad je nešto pojašnjavao, činio to kao da se tog časa nalazi na svojoj sveučilišnoj katedri, „nismo ni trideset pet liga[9] daleko od njega. Kad počne otapanje leda, bijeli medvjedi znaju na santama doći i do Islanda. Ali to nije tako važno. Mi smo na vrhu Sneffelsa. Eto, tu su oba njegova vrhunca, južni i sjeverni, Hans će nam reći, kako Islanđani zovu ovaj vrh na kojem se sada mi nalazimo.“

Ujak se okrenuo našem tihom vodiču, koji je na postavljeno pitanje samo klimnuo glavom i, po običaju, odgovorio jednom jedinom riječju:

„*Scartaris*.“

Ujak me slavodobitno pogleda i reče: „Jesi li čuo?“

Čuo sam vrlo dobro, ali nisam bio sposoban uzvratiti niti riječ.

Krater Sneffels nalik je iskrenutom stošcu kojemu ždrijelo iznosi oko pola vrste u promjeru. Dubina mu može iznositi blizu dvije tisuće stopa. Strašno je i pomisliti kako ta golema udubina izgleda kad se ispuni grmljavinom i plamenom. Dno lijevka nema više od pet stotina stopa promjera, tako da se po njegovim blagim nagibima može lako doći do dna. Nehotice sam taj krater usporedio s golemim topom i od te sam se usporedbe upravo prestrašio.

„Spustiti se u takvu topovsku cijev,“ pomislih, „kad je on možda nabijen i kad može i kod najmanjeg udarca opaliti, to može samo luđak.“

Ali nije bilo mjesta oklijevanju. Hans je posve ravnodušno zauzeo svoje mjesto na čelu povorke. Bez riječi sam slijedio ostale.

Da bi olakšao silazak, Hans se po unutrašnjim stranicama stošca kretao u vrlo produženim elipsama. Morali smo koračati kroz eruptivno kamenje, od kojega bi se katkada poneki komad, poljuljan iz ravnoteže, otkinuo te se odskakujući otkotrljao do dna ponora, stvarajući svojim padom strahovito bučnu jeku.

Mnoge dijelove kratera prekrivali su unutrašnji glečeri. Uvijek kad bi naišao na neki od njih, Hans je vrlo oprezno svojim okovanim štapom najprije opipavao tlo, da vidi nema li pukotina. Na nekim nesigurnim prijelazima morali smo se vezati dugim konopom, kako bi onoga koji se iznenada poklizne drugi mogli zadržati. To uzajamno osiguranje vrlo je razborito, ali nije isključivalo svaku opasnost.

Unatoč svim poteškoćama pri silaženju po kosinama koje ni naš vodič nije poznavao, putovanje se nastavljalo bez nezgode. Jedino je jednom Islanđaninu ispao iz ruku poveći namotaj konopa i najkraćim putem dospio na dno ponora.

---

[9] liga (eng. *league*) engleska mera za dužinu: na suvu = 4,827 km, na moru = 5,565 km (PletiSan, prema Vujakliji)

U podne smo stigli na dno. Podigoh glavu i ugledah okrugli otvor kroz koji se nazirao tek neveliki komad neba. Hoću li ikad više nesmetano gledati suncem obasjano nebo!

Jedino se isticao vrh Scartaris, zaboden u nebeski beskraj.

Na dnu kratera zjapila su tri otvora kroz koja je, za erupcija, glavno grotlo tjeralo lavu i plinove. Svaki od tih dimnjaka imao je u promjeru oko stotinu stopa. Zijevali su pod našim nogama, a ja nisam imao hrabrosti u njih zaviriti. Ali zato se profesor zadihao trčeći od jednog do drugog i razgledajući njihov razmještaj. Mahao je rukama poput oduševljenog pučkoškolca, izgovarajući neke nerazumljive riječi.

Hans i njegovi drugovi sjeli su na jedan komad lave i tiho ga gledali. Po svoj prilici uvjereni da je poludio, očekivali su što će se dogoditi.

Najednom ujak divlje kriknu. Pomislio sam u prvi mah da se spotaknuo i pao u jednu od tih provalija. Ali, ne. Ugledah ga kako raširenih ruku i raskrečenih nogu stoji pred jednom granitnom stijenom koja se uzdigla usred kratera kao golemo podnožje za Plutonov kip. Stajao je kao netko tko se zaprepastio, ali mu se zaprepaštenje brzo preobratilo u neizmjernu radost.

„Axele! Axele! Dolazi ovamo!“ vikao je. „Vidi! Ovo je fantastično!“

Ne shvaćajući o čemu se radi, dotrčah do njega. Hans i Islanđani nisu se ni pomaknuli sa svojih mjesta.

„Pogledaj!“

Zaprepastih se kao i on, ali se ne obradovah. Na zapadnoj strani stupa nalazio se neki natpis. Runskim pismom, već napola izglodano vremenom, bilo je ispisano ime koje sam već tisuću puta prokleo:

„Arne Saknussemm!“ vikao je ujak. „Dakle, nevjerniče, sumnjaš li još?“

Ne odgovorih ništa i vratih se utučen na svoju klupu od lave. Ovaj nepobitni dokaz potpuno je raspršio moje posljednje prikrivene želje i nade. U mislima sam odlutao do našeg doma u Njemačkoj, do moje Graüben i do naše stare domaćice. Što bih sada sve dao za jedan osmijeh moje drage zaručnice, neko od prekrasnih jela naše dobre kuharice i za svoj krevet ispunjen perjem!

Ne znam koliko sam ostao tako utonuo u misli. Znam samo to da sam, podigavši glavu, na dnu kratera ugledao samo ujaka i Hansa. Islanđani su bili otpušteni i sad su se već spuštali vanjskim padinama Sneffelsa, na povratku u Stapi.

Hans je mirno spavao na ležaju što ga je priredio iza jedne stijene, u potoku lave. Ujak se ushodao gore-dolje po dnu kratera, kao divlja zvijer u klopki. Nisam imao ni volje ni snage da ustanem. Slijedeći vodičev primjer, prepustio sam se nemirnom drijemežu, uvjeren da neprestano čujem buku i osjećam kako se planina trese.

Tako je prošla naša prva noć na dnu kratera.

Sutradan je otvor kratera prekrilo sivo oblačno i sumorno nebo. To nisam toliko ni primijetio po tami u provaliji, koliko po bijesu koji je obuzeo ujaka.

Znao sam koji je tome uzrok, te mi u duši ponovno sinu tračak nade. Kratko ću pojasniti što je tome bilo uzrok.

Od tri otvora što su zijevali pod našim nogama, samo smo jednim mogli slijediti Saknussemmove stope. Prema riječima tog učenog Islanđanina, taj bi se put imao prepoznati po jednoj pojedinosti koja je u kriptogramu označena, tj. po tome što sjena Scartarisa dodiruje njegove rubove u zadnjim danima mjeseca lipnja.

I doista, taj šiljati vrhunac sličio je stožeru na golemu sunčanom satu. Sjena tog stožera određenog dana označuje put prema središtu Zemlje.

Bude li, dakle, sunce iza oblaka, neće biti sjene, a prema tome ni oznake puta. Bijaše 25. lipnja. Ostane li milosrdno nebo oblačno i sljedećih šest dana, sve će trebati odgoditi za koju drugu godinu.

Neću ni opisivati nemoćni bijes profesora Lidenbrocka. Dan je prošao, a nikakva se sjena nije pojavila na dnu kratera. Hans se nije micao sa svojeg mjesta. Zacijelo se pitao što to čekamo, ako se uopće što pitao. Ujak sa mnom uopće nije razgovarao. Pogled mu se, neprestano usmjeren prema nebu, gubio u njegovom sivilu i tmurnosti.

26. lipnja još nije bilo nikakvih naznaka razvedravanja. Cijeli je dan padala sitna kiša i susnježica. Hans je sebi od komadića lave izgradio kolibu, u kojoj se skrio kao Diogenes u svojoj bačvi. Ja sam se zabavljao prateći pogledom tisuće slapova koji su nastajali na unutrašnjim obroncima kratera. Svaki kamen pojačavao je njihovo prigušeno mrmorenje.

Ujak se teško svladavao. Vjerojatno bi se i strpljiviji čovjek bio razbjesnio. Već je bio gotovo dosegao svoj cilj, a sad gotovo kao da se nasukao u samoj luci.

Ali, ako je nebo u stanju donijeti bol i patnju, postojala je i druga strana medalje. Tako je i profesoru Lidenbrocku namijenilo zadovoljštinu koja je bila ravna njegovu dotadašnjem očaju.

Sutradan je nebo još bilo oblačno, ali u nedjelju 28. lipnja, dva dana pred istek mjeseca, s mjesečevom mijenom promijenilo se i vrijeme. Sunce je svoje zrake prosulo sve do dna kratera. Svaki brežuljak, svaku stijenu, svaki kamen i svaku izbočinu zahvatila je blagotvorna poplava njegove svjetlosti, koja je odmah bacila njegovu sjenu na tlo. Između svih ostalih, posebno se oštrim bridovima isticala sjena Scartarisa, koja se počela neprimjetno okretati prema putanji blistave nebeske luči.

Ujak je potpuno opsjednut napeto pratio njezino pomicanje.

U podne, kad je bila najkraća, lagano se dotakla ruba središnjeg otvora!

„Tamo je!“ poviče profesor. „Tamo je! Napokon smo otkrili kroz koji otvor treba ući! Naprijed, prijatelji, krećemo u središte zemaljske kugle!“

Ove posljednje riječi izgovorio je na danskom jeziku. Pogledao sam Hansa, ne bih li vidio njegovu reakciju na ovaj zastrašujući poziv.

„*Forüt!*“ uslijedio je njegov mirni odgovor.

„Naprijed!“ ponovio je ujak, prevodeći.

Bio je jedan sat i trinaest minuta kad smo krenuli u podzemlje.

14.

ZAPOČINJE PRAVO PUTOVANJE

Pravo je putovanje tek trebalo započeti. Sve dosad uspješno smo svladavali poteškoće na koje smo nailazili. Sad smo se trebali suočiti s nepoznatim i zastrašujućim opasnostima.

Ja se još nisam bio usudio niti zaviriti u ponor u koji sam se sad trebao sunovratiti. Došao je odlučan čas. Još uvijek sam mogao odbiti sudjelovati u ovom bezumnom pothvatu. Ali bilo me stid pokazati strah pred našim hladnokrvnim vodičem. Hans je, čini se, tu pustolovinu prihvatio posve mirno, ravnodušno i bez ikakva straha pred opasnošću. Stoga sam se crvenio pri pomisli da budem manje odvažan nego on.

Da smo nekim slučajem ja i ujak bili sami, već odavno bih ga zatrpao čitavim nizom svojih važnih razloga protiv pustolovine. Ali prisutnost vodiča natjerala me na šutnju. Misao me načas ponijela do moje lijepe Virlandeškinje, a onda se približih središnjem otvoru.

Već sam rekao da je on mjerio stotinu stopa u promjeru ili oko tri stotine stopa u opsegu. Nagnuo sam se nad jednu stijenu koja je nad njim stršila i pogledah dolje. Kosa mi se nakostriješi, zubi počeše cvokotati, a cijelo se tijelo tresti. Spopao me osjećaj vrtoglavice, a u glavi mi se vrtjelo kao da sam pijan. Ništa ne može tako izazvati vrtoglavicu kao ona čudna privlačna sila ponora. Bio bih sigurno pao u taj otvoreni bunar, da me nije zadržala neka snažna ruka. Ta ruka je bila Hansova. Zacijelo moje lekcije iz Kopenhagena, kad smo se ono penjali na Frelsers-Kirk, nisu bile dovoljno učinkovite.

Ipak, onih nekoliko trenutaka koliko sam bio zavirio u jamu, bilo mi je dovoljno da dobijem nekakvu sliku o njezinu sastavu. Po stranama okomitim gotovo kao kod pravog bunara mogle su se vidjeti mnoge izbočine što su nam mogle olakšati silazak.

Predstavljale su neku vrstu opasnog stubišta na kojem, međutim, nije bilo ograde. Konop pričvršćen za neko uporište blizu ulaza moći će ponijeti našu težinu i pomoći nam da stignemo do dna. Ali kako ga onda odvezati? To sam smatrao vrlo važnim, znajući da će nam konop trebati i u nastavku puta.

Ipak, ujak je na vrlo jednostavan način razriješio taj problem. Razmotao je konop debljine palca i dug najmanje četiri stotine stopa. Najprije je jednu njegovu polovicu spustio u ponor, omotao ga oko velikog komada lave koji je stršio na ulazu, a zatim u ponor bacio i drugu polovicu. Svaki od nas mogao je sada silaziti držeći u ruci obje polovice konopa, koji se nikako nije mogao odvezati. Kad se spustimo za dvije stotine stopa, bit će nam vrlo jednostavno skinuti ga, ako jedan kraj ispustimo, a drugi povučemo. Taj ćemo postupak ponavljati sve dok ne dosegnemo dno, potraživši nova sigurna uporišta oko kojih ćemo moći omotati konop.

Ovo rješenje pokazalo se vrlo jednostavnim i pouzdanim. Spuštanje se odjednom učinilo posve laganim. Ali sad me zabrinjavalo kako ćemo se ponovno uspeti natrag. Kad je dovršio sve pripreme, ujak reče:

„Sad treba vidjeti što s prtljagom. Moramo je razdijeliti na tri svežnja, od kojih će svatko od nas ponijeti po jedan na svojim leđima. Pritom mislim samo na lomljive stvari.“

Moj vrijedni i mudri ujak nas očito nije ubrajao u te lomljive predmete.

„Hanse,“ nastavio je, „ti ćeš ponijeti alat i trećinu namirnica. Ti, Axele, ponijet ćeš drugu trećinu hrane i oružje, a ja ću se pobrinuti za ostatak hrane i osjetljive instrumente.“

„Ali,“ rekoh, „tko će nositi svu našu odjeću i onu hrpu konopa i ljestava?“

„Oni će se spustiti sami.“

„Kako?“ začuđeno sam upitao. „Vidjet ćeš.“

Ujak nije spadao u osobe koje bi oklijevale oko polovičnih rješenja. Po njegovom nalogu, Hans je u jedan veliki omot čvrsto uvezao sve nelomive predmete i sve to jednostavno bacio u ponor.

Čuo sam jaku tutnjavu koja je nastala zbog potresa zračnih slojeva i rušenjem kamenja koje je omot usput istrgnuo iz uporišta. Ujak se nagnuo nad ponor i zadovoljnim pogledom pratio silazak svoje prtljage, a uspravio se tek onda kad ju je posve izgubio iz vida.

„Dobro, sad je na nama red.“

Pitam svakog dobronamjernog i razumnog čovjeka: može li čuti takve riječi, a da ne protrne od užasa?

Profesor uprti na leđa omot sa spravama, Hans uze svežanj s alatom i posuđem, a ja oružje. Silaženje je započelo po sljedećem redu: Hans je išao prvi, ujak je išao za njim, a ja sam se spuštao kao posljednji. Silazili smo u potpunoj tišini, koju je samo katkada narušilo kotrljanje kamenčića koji su se rušili u ponor.

Ja sam se, tako reći, klizao, čvrsto se jednom rukom uhvativši za dvostruki konop, a drugom se, pomoću svojeg okovanog štapa, odmičući od kamenih stijena. Bio sam obuzet strahom da će mi se u nekom zlosretnom trenutku izmaknuti uporište. Odjednom mi se učinilo da je

konop preslab da izdrži težinu triju osoba. Zato sam se njime služio što je bilo moguće manje i izvodio sjajne artističke pothvate, opipavajući vješto nogama izbočine u lavi.

Vodič je, kako rekoh, išao prvi. Kad bi se pod njegovom nogom omaknula koja kliska stuba, on bi samo uobičajeno mirno i kratko rekao:

„*Gif akt!*“

„Pazi! Gledaj gore!“ ponovio bi ujak.

Nakon pola sata stigli smo na površinu jedne stijene koja je poput malene terase bila čvrsto usađena u bedem dimnjaka.

Hans povuče jedan kraj konopa. Drugi kraj pojuri uvis i, kad je obišao gornju stijenu, sruši se stružući o zidove ponora. Za sobom je povlačio komade kamenja i lave koji su padali kao kiša, ili, još bolje, kao vrlo pogibeljna tuča.

Dok smo se odmarali na toj stijeni, nagnuo sam se preko ruba i osmjelio se još jednom pogledati u ponor. S uzdahom sam otkrio da se dno jami još ne nazire. Zar ćemo na ovaj način doprijeti u samo središte Zemlje?

Ponovno smo na isti način učvrstili konop i nastavili se spuštati. Nakon sljedećih pola sata bili smo novih dvije stotine stopa dublje.

Sumnjam da bi se i najstrastveniji geolog za ovakva spuštanja dosjetio proučavati prirodu tla koje ga okružuje. Priznajem da me nije nimalo zanimalo, je li to pliocen, miocen, eocen, kreda, jura, trijas, perm, karbon, devon, silur ili čak arhaik. Ali profesor je sigurno sve to promatrao ili bilježio, jer mi na jednoj od sljedećih postaja reče:

„Što dalje napredujemo, to sam sve sigurniji u jedno. Sastav ovog vulkanskog tla potpuno potvrđuje Davyjevu teoriju. Nalazimo se usred prvobitnog tla, u kojemu su nastale kemijske promjene onda kad su se kovine upalile uslijed dodira sa zrakom i vodom. Apsolutno odbijam pretpostavku o središnjoj toplini. Uostalom, vrlo brzo ćemo se i neposredno u to uvjeriti.“

Nije odstupao ni korak od svojeg uvjerenja. Razumjet ćete da me u tim trenucima nije opsjedala želja da se upustim u raspravu. Moja je šutnja shvaćena kao odobravanje, i silaženje se opet nastavi.

Nakon tri sata spuštanja još nije bilo ni traga dnu ponora. Podižući od vremena do vremena glavu, vidio sam kako mu se ždrijelo znatno smanjuje. Zbog laganog nagiba, stijene su se sve više približavale. Malo po malo zalazili smo u vječni mrak!

Još smo se uvijek spuštali. Ipak, činilo mi se da je jeka obrušenog kamenja nešto muklija i da ono sve brže dolazi do dna.

Kako sam pazio da točno brojim svako premještanje konopa, mogao sam točno ustanoviti dubinu do koje smo stigli i vrijeme koje nam je za to bilo potrebno.

Prebacivanje konopa već smo ponovili četrnaest puta, a svako je silaženje trajalo pola sata. Za silazak smo, dakle, dosad utrošili sedam sati. Ako se tome doda i četrnaest puta po četvrt sata odmora ili tri i po sata, spuštali smo se, dakle, već deset i po sati. Krenuli smo u jedan sat. Prema tome, sad bi trebalo biti jedanaest i po sati navečer.

Dubina do koje smo stigli iznosila je četrnaest puta po dvije stotine stopa, kolika je bila duljina udvojenog konopa. Ukupno je to, dakle, iznosilo dvije tisuće i osam stotina stopa.

Dok sam se zabavljao ovim proračunima, tišinu je prekinuo Hansov povik: „*Halt!*“

Smjesta se zaustavih, upravo na vrijeme da ne stanem na ujakovu glavu.

„Stigli smo do kraja,“ zadovoljno reče profesor.

„Kamo?“ upitah spustivši se do njega. „Zar do središta Zemlje?“

„Ne, ludo dijete! Na dno okomitog ponora.“

„Zar dalje nema izlaza?“ potajno sam se nadao.

„Ima. Tamo u mraku nazirem neki hodnik koji očito skreće nadesno. U svakom slučaju, to ćemo sutra istražiti. Najprije večerajmo, a onda ćemo na spavanje.“

Nisam proturječio. Već sam dobrano odmakao na svojem beznadnom putu. Stoga mi više ništa nije preostalo nego nastaviti, iščekujući najbolje.

Tama još nije bila potpuna. Svjetlo s površine na neki se čudan način uspijevalo probiti sve do dna ovog ogromnog bunara.

Otvorili smo torbu s hranom, večerali i potražili kakav-takav ležaj na kamenju, prašini i krhotinama lave što su vjekovima prekrivali dno ponora.

Uspio sam pronaći onaj svežanj naše odjeće, konopa i ljestava, koji smo prije polaska bacili u ponor. Nakon tako napornog dana, on mi se učinio najmekšim ležajem na svijetu!

Jedno sam vrijeme tako ležao kao u nekakvom transu.

Kad sam, još uvijek ležeći na leđima, napokon ponovno otvorio oči i pogledao iznad sebe, na kraju te tri tisuće stopa duge cijevi koja se pretvorila u golem dalekozor vidio sam neku blistavu točku.

Bila je to neka od nepomičnih zvijezda. Po mojem računu, morala je to biti Beta iz sazviježđa Malog Medvjeda.

Nakon te astronomske razbibrige, usnuo, sam dubokim snom.

15.

SPUŠTANJE SE NASTAVLJA

U osam sati sljedećeg jutra probudio nas je blijedi tračak zore. Tisuće kristala lave po zidovima ponora hvatale su taj trak na njegovu prolazu i do nas ga prenosile kao kišu blistavih iskri.

Svjetlo je bilo dosta jako, te smo lako mogli raspoznavati okolne predmete.

„Dakle, Axele, moj dječače, što veliš na to?“ upita me ujak, zadovoljno trljajući ruke. „Jesi li ikad proveo tako mirnu noć u našoj kući u Königstrasse? Tu ne čuješ ni štropot kolica, ni izvikivanje piljara, ni svađe lađara.“

„Dakako da je tiho na dnu ove provalije, ali je ta tišina ipak strašna.“

„Ali, molim te,“ poviče ujak, „ako se već sada plašiš, što će biti kasnije? Ta nismo još ni za jedan pedalj prodrli u utrobu Zemlje.“

„Kako to mislite?“

„Mislim da smo tek došli na dno otoka! Ta duga okomita cijev, koja vodi od dna kratera Sneffelsa, svršava se negdje na morskoj razini.“

„Jeste li sigurni u to?“

„Posve siguran. Ako pogledaš barometar, uvjerit ćeš se i sam!“

I doista, živa, koja se lagano penjala dok smo mi silazili, zaustavila se na dvadeset devetom podjeljku.

„Eto, vidiš, imamo tek tlak od jedne atmosfere, a ja jedva čekam da barometar zamijenim manometrom.“

Barometar će, uistinu, uskoro postati neupotrebljiv. Čim težina zraka prijeđe tlak zraka izračunat na površini oceana.

„Ali, zar nam taj sve veći tlak neće napokon škoditi?“ upitah ja.

„Neće. Spuštat ćemo se tako polako da će nam se pluća privikavati na sve gušći zrak. Zrakoplovcima ponestaje zraka kad se dignu u više zračne slojeve, a mi ćemo ga možda imati i previše. To mi je svakako milije. Uostalom, ne gubimo vrijeme. Gdje je svežanj koji je prije nas otišao dolje?“

Sa osmjehom sam pokazao na svoj mekani noćni ležaj. Hans je već bio bezuspješno pretražio dno ponora. Uvjeren da je svežanj negdje putem zapeo i da smo prošli pored njega ne primijetivši ga, već se spremao uspeti u potrazi za njim.

„*Der huppe!*“ popratio je tu svoju namjeru uobičajenim obiljem riječi, koje su kratko glasile: „Gore!“

„Sad ćemo najprije doručkovati,“ reče ujak, kad je zabuna oko svežnja razriješena, „ali obilno, kao ljudi koje u toku dana očekuje naporan rad.“

Obilni obrok sastojao se od dvopeka i suhog mesa, zalivenih s par gutljaja vode pomiješane s borovicom.

Kad smo dovršili s jelom, ujak izvadi iz džepa bilježnicu u koju je zapisivao sva svoja zapažanja. Redom je uzimao razne sprave i zabilježio sljedeće:

„Ponedjeljak, dne 1. srpnja. Kronometar: 8 sati, 17 minuta prije podne Barometar: 29 pal, 7 lin. Termometar: 6 stupnjeva Smjer: I-J-I“

Podatak za zadnju oznaku dao je kompas, a odnosila se na smjer u kojem se protezao tamni hodnik koji smo otkrili na dnu ponora.

„Eto, Axele, sad ćemo napokon kročiti u utrobu zemaljske kugle, u koju čovjek nije prodro otkad je Stvoritelj dovršio svoje veliko djelo,“ oduševljeno je uskliknuo profesor. „Tek sad počinje naše pravo putovanje.“

Izgovorivši te riječi ujak jednom rukom dohvati Ruhmkorffov aparat koji mu je visio o vratu. Drugom spoji električnu struju sa staklenom cjevčicom u svjetiljci, na što jaka svjetlost rasprši tamu u hodniku.

Hans je pratio njegov primjer i uključio drugi aparat. Ta sjajna primjena elektriciteta omogućila nam je dugo putovanje pri umjetnom svjetlu, pa čak i u prostorima bogatim upaljivim plinovima.

„Naprijed!“ viknu ujak.

Svatko opet dohvati svoj naramak. Pored toga, Hans je pred sobom gurao svežanj s konopima i odjećom. Jedan za drugim, uđosmo u hodnik. Ponovno sam bio na začelju.

Časak prije nego što sam se uvukao u taj tamni hodnik, podigao sam glavu da posljednji put kroz neizmjernu cijev pogledam nebo nad Islandom, za koje sam vjerovao da ga više nikada neću vidjeti!

Još 1229. godine, za vrijeme posljednje erupcije, lava je sebi prokrčila put upravo kroz hodnik u koji smo ulazili. Unutrašnjost mu je obložila debelom blistavom naslagom od koje se električno svjetlo odbijalo stostrukim odsjajem.

Sad su počele prave teškoće. Kako spriječiti da se ne poskliznemo po toj glatkoj plohi, kojoj je nagib iznosio oko četrdeset i pet stupnjeva. Srećom su nam neka izjedena i neka izbočena mjesta poslužila kao stepenice, te smo samo morali po njima silaziti, dok se prtljaga kotrljala pred nama, vezana dugim konopom.

Ali ono što su pod našim nogama bile stepenice, bile su na drugim mjestima sige. Lava, na nekim mjestima vrlo porozna, pojavljivala se u obliku zaobljenih mjehura. Kristali od neprozirnog bjelutka, posuti svjetlucavim zrncima stakla, visjeli su sa stropa poput velikih svijećnjaka. Dok smo prolazili ispod njih, činilo se kao da su ti svijećnjaci upaljeni. Kao da su podzemni dusi rasvijetlili svoju palaču da prime goste s površine.

„Kakve li divote!“ viknuh nehotice. „Doista prekrasno, ujače! Vidite li kako se lava postepeno prelijeva od tamnocrvene do jasnožute boje? Vidite li te kristale koji sliče sjajnim kuglama?“

„Dakle, vidim da ste počeli uviđati sve ljepote našeg putovanja, gosparu Axele!“ uzviknuo je ujak. „Počekaj dok ne odmaknemo još dalje! Nadam se da ćeš vidjeti još mnogo lijepih stvari. Ovo dosad još nije ništa! Idimo! Idimo samo naprijed!“

Točnije bi bilo da je rekao „klizimo“, jer smo bez ikakva napora odmicali po nagnutim plohama. Bilo je to poput Virgilijevog „facilis descensus Averni“. Kompas, na koji sam često pogledavao, neprekidno je pokazivao smjer jugoistok. Taj prodor lave nije, dakle, zaokretao ni na jednu stranu. Išao je posve pravom crtom.

Na moje iznenađenje, temperatura se gotovo nimalo nije mijenjala. Sve to je potvrđivalo Davyjevu teoriju, a ja sam često u čudu promatrao toplomjer. Dva sata nakon polaska pokazivao je tek 10 stupnjeva, što znači da se podigao za četiri stupnja. Iz toga sam zaključio da je naše silaženje više vodoravno nego okomito. Bilo je vrlo lako ustanoviti na kojoj smo dubini. Profesor je točno mjerio kutove otklona i nagiba puta, ali je ishod svojih opažanja zadržao za se.

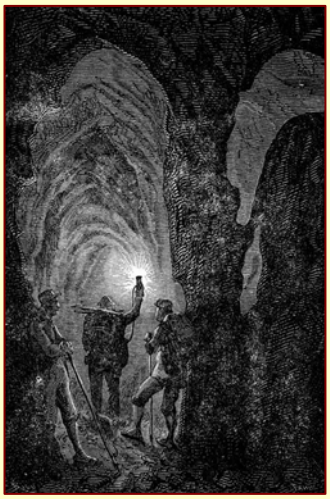

Navečer, oko osam sati, dade znak da stanemo. Hans je bez oklijevanja sjeo na zemlju. Svjetiljke smo objesili o neku izbočinu. Bili smo u nekakvoj spilji u kojoj nije nipošto nedostajalo zraka. Naprotiv, osjećalo se kao da odnekud vuče propuh. Odakle dolazi taj vjetar? Od kakva je gibanja zraka nastao? U taj čas nisam ni pokušao odgonetnuti to pitanje jer zbog gladi i umora nisam bio sposoban misliti. Ne može čovjek sedam sati neprekidno silaziti, a da ne istroši dobar dio svojih snaga. Bio sam posve iscrpljen. Stoga mi je bilo drago kad sam čuo poziv da stanemo.

Hans izvadi nešto jela na gromadu lave, te smo svi s tekom jeli. Ali jedno me uznemirivalo: potrošili smo već polovicu naših zaliha vode. Ujak je računao s tim da ćemo je nadoknaditi na podzemnim izvorima, ali, još nismo naišli ni na trag vode. Morao sam ga na to upozoriti.

„Čudiš se što nema izvora?“ pitao je, ne uzbuđujući se.

„Bez dvojbe, doista sam zabrinut. Vode nam dostaje za još samo pet dana.“

„Budi bez brige, Axele,“ mirno je nastavio ujak. „Već sam ti rekao da ćemo naići na obilje vode, na mnogo više nego što želimo.“

„Ali kada?“

„Kad iziđemo iz ovog pojasa lave. Zar misliš, da se voda može probiti kroz ove čvrste zidove?“

„A što će biti, ako se ta lava proteže sve do središta Zemlje? Meni se čini da nismo dugo išli u okomitom smjeru.“

„Po čemu to zaključuješ, mladiću?“ mirno je pitao ujak.

„Zato što bi vrućina bila mnogo veća, da smo se spustili duboko ispod površine mora.“

„Po tvojim pretpostavkama, da,“ odgovori ujak „ali pogledaj što pokazuje termometar?“

„Tek petnaest stupnjeva, a to znači da se popeo samo za devet stupnjeva otkad smo pošli.“

„Dobro, sad iz toga izvedi neki pametan zaključak.“

„Moj zaključak je vrlo jednostavan. Prema najtočnijim opažanjima, u unutrašnjosti zemaljske kugle temperatura svakih stotinu stopa raste za jedan stupanj. Ali neke lokalne okolnosti mogu tu brojku izmijenili. Tako je zabilježeno da u Jakutsku, u Sibiru, temperatura naraste za jedan stupanj već nakon trideset i šest stopa. To, dakako, ovisi o samoj stijeni, kao vodiču topline. Dodat ću još i to, da u okolici ugašenih vulkana, gdje toplina prolazi kroz gnajs, temperatura naraste za jedan stupanj tek na svakih stotinu dvadeset i pet stopa. Držimo se ove zadnje hipoteze, u našem slučaju najpovoljnije, te izračunajmo.“

„Samo računaj, momče!“

„Ništa lakše,“ rekoh, vadeći svoju bilježnicu i olovku. „Devet puta sto dvadeset i pet daje dubinu od tisuću stotinu dvadeset i pet stopa.“

„Moram priznati da ni Arhimed to ne bi bolje izračunao.“

„Dakle?“

„Dakle, prema mojim opažanjima, vjerujem da smo zapravo već dospjeli na dubinu od najmanje deset tisuća stopa pod morem.“

„Zar je moguće?“

„Da, ili brojke više ne vrijede!“

Brojke su vrijedile, a profesorov račun bijaše točan. Već smo za šest stopa sišli dublje nego što je do sada ikome uspjelo, čak i u rudnicima Kitzbuhel u Tirolu i u Wurttembergu.

Toplina, koja je na tom mjestu morala iznositi osamdeset i jedan stupanj, iznosila je svega petnaest stupnjeva, a to je bilo vrlo značajno i čudno.

16.

ISTOČNI TUNEL

Sutradan ujutro u šest sati, a bio je utorak 30. lipnja, nastavismo silazak. Nastavili smo hodati hodnikom lave koji kao da je načinila ljudska ruka. Bio je blago nagnut, poput onih kosih podova koji još uvijek nadomještaju stepenice u starim njemačkim kućama. Tako smo išli sve do sedamnaest minuta iza podneva. Upravo u tom času dostigli smo Hansa koji se, odmakavši ponešto ispred nas, iznenada bio zaustavio.

„Napokon," usklikne ujak, „došli smo do drugog kraja prokopa."

Pogledah uokolo. Bili smo nasred raskrižja dva puta, Oba su bila mračna i uska. Kojim bi bilo najbolje poći? Bilo je teško odlučiti.

Ujak, koji nije htio preda mnom i vodičem pokazati kako je u neprilici, bez riječi pokaže rukom na istočni otvor, te sva trojica uđosmo u nj.

Uostalom, svako bi se oklijevanje pred tim dvostrukim putem moglo produljiti u beskonačnost, jer se ni po čemu nije moglo ustanoviti, koji put je onaj pravi. Trebalo se sasvim prepustiti slučaju.

Novi je hodnik neprestano krivudao, a veličina mu se mijenjala. Katkada su se pred nama nizali svodovi nalik na pobočne lađe kakve gotske katedrale. Srednjovjekovni umjetnici ovdje bi mogli proučiti sve oblike tog graditeljskog stila, koji se temelji na šiljatom luku. Milju dalje morali smo se saginjati pod spljoštenim rimskim lukovima, a divovski stupovi, usađeni u bedem, svijali su se pod svodovima. Drugdje, opet, nailazili smo na niske rovove, nalik dabrovim jazbinama, kroz koje smo morali puzati potrbuške.

Temperatura je još uvijek bila podnošljiva. Pokušavao sam zamisliti kakva je vrućina ovdje vladala u vrijeme kad je Sneffels rigao lavu koja se valjala ovom danas tihom cestom. Zamišljao sam vatrene bujice koje su se razbijale na zavojima hodnika i dim, vodenu paru i sumporna isparenja koja su se u ovom uskom prostoru nakupljala.

„Samo da starom vulkanu opet ne padne na pamet nekadašnja ludorija!" pomislih.

O svemu tome nisam ujaku rekao ni riječi. On me i tako ne bi razumio. Mislio je samo na to da treba ići naprijed. Sa sigurnošću je hodao, klizao se, pa čak i kotrljao, tako da sam mu se morao diviti.

U šest sati popodne, nakon dosta ugodne šetnje, prevalili smo više od šest milja prema jugu, ali svega četvrtinu milje u dubinu.

Ujak dade znak za počinak. Jeli smo bez mnogo riječi i umorni zaspali bez mnogo misli.

Pripreme za noćenje bile su vrlo jednostavne. Naši su se ležajevi sastojali od putnih pokrivača u koje smo se zamatali. Nismo se trebali bojati ni zime ni nepoželjnih posjeta. Putnici koji zalaze duboko u afričke pustinje ili u srce šuma Novog svijeta, moraju, dok spavaju, naizmjence čuvati stražu. Ali u ovim neistraženim kutcima zemaljske kugle bilo je potpuno pusto i sigurno. Nismo se trebali bojati ni divljaka ni grabežljivih zvijeri.

Nakon mirno provedene noći, drugog smo se jutra probudili svježi i dobro raspoloženi. Ničim ne ometani, odmah nastavismo put. Išli smo istim kanalom lave kao i dan prije. Nikako nismo uspijevali raspoznati kakvog je sastava zemljište kroz koje kanal prolazi. Tunel, umjesto da se obruši prema utrobi Zemlje, malo po malo je postao potpuno vodoravan. Nakon malo boljeg promatranja, čak mi se učinilo da se penje prema površini. Oko deset sati prije podne to je postalo posve očevidno. Počeo sam se umarati i morao sam usporiti korak.

„Što ti je, Axele,“ nestrpljivo me upitao profesor.

„Iskreno govoreći, posve sam iscrpljen,“ jedva sam uzvratio.

„Kako to, nakon samo tri sata hoda po tako dobrom putu?“

„Doista je dobar, ali usuđujem se reći da je vrlo naporan.“

„Zašto, kad samo silazimo!“

„Oprostite, gospodine, već ima neko vrijeme da sam primijetio kako se neprestano penjemo, ako želite znati!“

„Penjemo?“ reče ujak, sliježući ramenima. „Kako je to moguće?“

„U to nema nikakve sumnje. Već se pola sata uspinjemo. Ako tako nastavimo, uskoro ćemo ponovno izbiti na površinu Islanda.“

Profesor odmahne glavom, tvrdoglavo odbijajući povjerovati u moje riječi. Pokušah nastaviti razgovor. Ne odgovorivši ništa, samo mi je dao znak da nastavim hodati. Dobro sam znao da je ta njegova šutnja bila samo znak vrlo lošeg raspoloženja.

Kako bilo, opet sam podigao svoju naprtnjaču i hrabro požurio za Hansom koji je išao pred ujakom. Nastojao sam ne zaostati, dobro pazeći da ne izgubim ostale iz vida. Protnuo sam pri pomisli, što bi bilo da se izgubim u dubini ovog labirinta.

Uostalom, dok se put sve više uspinjao i bivao sve teži, ponovno mi se vratila nada da se vraćamo na površinu Zemlje, koja je svakim korakom sve više rasla.

U podne se izgled stijena hodnika naglo promijenio. Najprije sam to opazio po slabijem odrazu svjetla sa zidova. Od tamnog sloja lave, zidove je počela činiti siva stijena koja se sastojala od kosih, često i okomitih slojeva.

Nalazili smo se usred onoga što profesori geologije nazivaju prijelaznom dobi, u razdoblju silurskih stijena, nazvanih tako zbog toga što se te tvorbe posebno mogu naći u onim dijelovima Engleske u kojima je nekoć obitavalo keltsko pleme Siluri.

„Sad posve jasno vidim," uskliknuh, „da prolazimo kroz naplavine voda što su nekoć prekrivale cijelu Zemlju i u drugom razdoblju njezinog stvaranja nataložile ovaj škriljevac, vapnenac i pješčenjak. Okrećemo leđa granitu! Nalik smo onima koji su iz Hamburga namjerili dospjeti do Lübecka okolnim putem, preko Hannovera."

Zapravo sam morao šutjeti, ali zanos geologa je u meni prevladao razbor, lako da je profesor Lidenbrock čuo moje riječi.

„Što li je sad?" upitao me hladnim glasom.

„Dakle," povikao sam, „zar ne vidite ove naslage pješčenjaka, vapnenca i prve tragove škriljevca."

„Pa što?"

„Došli smo u razdoblje svjetske povijesti, kad su se pojavile prve biljke i prve životinje!"

„Misliš?"

„Ali pogledajte, istražite i sami se uvjerite!"

Natjerah profesora da svjetiljku približi stijenama hodnika. Očekivao sam njegovu reakciju, ali on bez riječ nastavi put.

Je li me razumio ili nije? Možda mu ponos nije dopuštao da, kao moj ujak i ugledni znanstvenik, prizna kako je pogriješio kad je izabrao istočni otvor? Ili je htio upoznati taj prolaz sve do kraja? Sigurno je da smo za sobom ostavili put kojim je prolazila lava, i da ovaj put ne može voditi do ognjišta Sneffelsa.

Uskoro sam se, pokoleban, počeo pitati ne pridajem li možda preveliku važnost promjeni tla? Nisam li se možda prevario? Prolazimo li mi, doista, onim slojevima stijena koji se moraju nalaziti iznad granitnog masiva?

„Ako sam ipak imao pravo," pomislih, „uskoro moramo naići na ostatke prabilja, što će, svakako, otkloniti svaku daljnju sumnju. Pretražimo malo bolje ove zidove."

Nisam načinio ni sto koraka, kad se namjerih na neoborive dokaze. Tako je i moralo biti, jer je u silursko doba u moru živjelo preko tisuću i

pet stotina biljnih i životinjskih vrsta. Moje noge, navikle na tvrdo tlo lave, odjednom zagaziše u prašinu od ostataka bilja i školjaka. Na stijenama su se jasno vidjeli otisci haluga i likopoda. Vrijedni i učeni profesor Lidenbrock, bio sam u to uvjeren, ovo nije mogao previdjeti. Ipak, kao da je pred svime time zatvorio oči, nastavljajući dalje čvrstim i odmjerenim korakom.

Počeo sam vjerovati da je ovom tvrdoglavošću prešao svaku mjeru. Više se nisam mogao suzdržati. Podigao sam sa zemlje jednu dobro očuvanu školjku koja je nekoć davno služila kao oklop životinji sličnoj današnjoj baburi i potrčao za ujakom.

„Pogledajte!“ rekoh, dostigavši ga.

„Pa što?“ potpuno mirno je uzvratio profesor. „To je školjka nekog ljuskara iz roda trilobita, i ništa više, u vjeravam te.“

„Ali,“ povikao sam, „zar iz toga ne izvodite nikakav zaključak?“

„Ako smijem upitati, kakav si ti zaključak donio?“

„Dakle, siguran sam…“

„Mladiću, znam što ćeš mi reći i u pravu si, potpuno i bez ikakve dvojbe. Napustili smo sloj granita i prolaze lave. Može biti vrlo lako da sam se prevario kod odabira puta, ali u to ću se uvjeriti tek onda kad dođem do kraja ovog hodnika.“

„Vaša je odluka ispravna, ujače,“ uzvratio sam, „i ja bih se s vama potpuno složio, kad me ne bi brinula najveća od svih opasnosti.“

„A koja to?“

„Nestašica vode.“

„Dakle, moj dragi Axele. Tome nema pomoći. Morat ćemo štedjeti.“

I nastavi dalje, ne osvrćući se.

17.

SVE DUBLJE I DUBLJE

I doista, morali smo ograničiti utrošak vode jer su nam zalihe mogle potrajati još najviše tri dana. To sam ustanovio za večere. Što je najgore u cijeloj stvari, bilo je malo nade da ćemo u ovom zemljištu iz prijelaznog doba naići na živu vodu.

Čitao sam o užasima koje može izazvati žeđ i znao sam da bi nas ovdje koštala života! Ali bilo je posve uzaludno o tome raspravljati s ujakom. Vjerojatno bi mi na moje neosporne tvrdnje uzvratio kakvim Platonovim aksiomom.

Cijeli sutrašnji dan nastavili smo hodati tim beskrajnim hodnikom, prolazeći ispod bezbrojnih lukova, iz prostorije u prostoriju. Koračali smo gotovo bez riječi. Hansova šutnja prešla je i na nas.

Put se više nije penjao, barem ne primjetno. Ponekad mi se čak činilo da se ponovno spušta. Ali to ni u kojem slučaju nije moglo umiriti profesora jer se priroda tla nije mijenjala, a priroda stijena sve jasnije ukazivala na prijelazni period.

Škriljevci, vapnenac i staro crveno pješčano kamenje divno su blistali dok je električna svjetlost padala po stijenkama hodnika. Čovjek bi pomislio da se nalazi u nekom od onih dubokih procjepa u Devonshireu, po kojemu je ova vrsta zemljišta dobila ime. Zidove su prekrivali prekrasni primjerci mramora. Jedni bijahu sivi poput bjelutka, protkani raznovrsnim bijelim žilama. Drugi su opet bili ružičasti ili žuti s crvenim mrljama. Nešto dalje pojavile su se vrste boje trešnje, u svim mogućim preljevima.

Na mnogim mjestima u tom su se mramoru vidjeli otisci pradavnih životinja. Ipak, od sinoć su se desile velike promjene. Bilo je jasno da ti ostaci potječu iz mnogo mlađe Zemljine povijesti. Umjesto zakržljalih trilobita ugledao sam ostatke mnoštva naprednijih vrsta. Među njima sam vidio ganoidne ribe i sauroptere u kojima je oko paleontologa moglo prepoznati prve oblike gmazova.

Devonska mora nekoć je nastavalo mnoštvo takvih životinja, a more ih je na desetke tisuća izbacilo na stijene nove formacije.

Bilo je očito da se penjemo po ljestvici životinjskog života, na kojoj čovjek zauzima najviše mjesto. Ali, kao da se moj dragi ujak, profesor Lidenbrock, na to uopće ne osvrće. Bez obzira na sve rizike, on je nepokolebljivo nastavljao istim putem.

Mora biti da je očekivao kako će se dogoditi jedna od dvije moguće stvari: ili će mu se pred nogama otvoriti okomit bezdan, u koji će opet moći sići, ili će se pred nama ispriječiti kakva prepreka, zbog koje ćemo morati odustati od ovog puta kojim smo već tako dugo kročili. No, došla je još jedna večer, a na moj se užas ništa od toga nije dogodilo!

U petak, nakon noći u kojoj sam počeo osjećati strahovitu žeđ i zbog toga posve izgubio apetit, naša je mala skupina opet nastavila krivudavim stazama tog beskrajnog hodnika. Hodali smo šutke i zamišljeni. Primijetio sam da je čak i ujak pomalo počeo gubiti nadu.

Nakon desetsatnog hoda opazio sam da se odraz naših svjetiljaka od stijene sve više smanjuje. Umjesto mramora, škriljevca, vapnenca i pješčanog kamenja pojavile su se tamne naslage bez sjaja. Na jednom mjestu, gdje se hodnik naglo suživao, nehotice se lijevom rukom naslonih na stijenu.

Kad sam povukao ruku, primijetih da je posve crna. Pogledah izbliza. Bili smo usred ugljenih naslaga.

„Ugljenokop!“ uskliknuh.

„Ugljenokop bez rudara,“ pomalo zlobno uzvrati ujak.

„Tko zna?“

„Znam ja,“ odsiječe ujak. „Potpuno sam uvjeren da ovaj hodnik kroz naslage ugljena nije probila ljudska ruka. Ali nije me briga je li to djelo prirode ili nije. Vrijeme je večere. Stanimo i pojedimo nešto.“

Hans se pozabavio pripravom jela. Međutim, ja više nisam mogao jesti. Samo sam žudio za onih nekoliko kapi vode, koliko mi je pripadalo od naših sve oskudnijih zaliha. Vodičeva napola puna čuturica, bila je sve što nam je svima trojici preostalo.

Nakon večere, moja dva suputnika prostriješe svoje pokrivače i uskoro u čvrstom snu nađoše lijek svojem umoru i patnjama. Ali ja nisam mogao usnuti. Ležao sam budan, brojeći sate sve do jutra.

Tog sljedećeg jutra, u subotu, ponovno krenusmo u šest sati. Nakon dvadeset minuta iznenada stigosmo do ogromne spilje. Sad sam bio siguran da taj ugljenokop nije mogla iskopati ljudska ruka, jer bi mu svodovi morali bili poduprti, kako se ne bi urušili. Ovdje ih je podržavala samo neka čudna prirodna ravnoteža.

Ta velika prirodna spilja bijaše široka oko stotinu stopa, a visoka sto i pedeset. Zemlju je ovdje očito rascijepio neki siloviti podzemni potres. Zemlja se pod tom silom razdvojila i ostavila tu veliku prazninu u koju su stanovnici Zemlje prvi put zašli.

Čitava povijest ugljenog perioda bila je ispisana u tim tamnim stijenama. Geologu bi bilo lako raspoznati njegova različita razdoblja. Naslage ugljena bile su odijeljene slojevima pješčenjaka ili tvrde gline, koje su gornji slojevi zgnječili svojom težinom.

U vrijeme koje je prethodilo drugom razdoblju stvaranja planeta, Zemlju je prekrio golem biljni pokrov, kojemu je s jedne strane pogodovala tropska vrućina, a s druge trajna vlaga. Zemlja se zavila u gustu maglu kroz koju nisu mogle prodrijeti zrake sunca.

Iz toga se zaključuje da visoke temperature koje su vladale na Zemlji nisu potjecale od Sunca. Možda ova velika danja zvijezda još nije bila spremna za svoju sjajnu ulogu. Još se nisu nazirala različita klimatska podneblja. Po čitavoj površini zemaljske kugle širila se strahovita vrućina, jednako jaka na ekvatoru kao i na polovima.

Odakle je dolazila? Iz unutrašnjosti Zemlje?

Usprkos već poznatoj teoriji profesora Lidenbrocka, grozna je vatra zasigurno gorjela u utrobi kugle. Njezino se djelovanje primjećuje i na najvišim slojevima zemaljske kore. Biljke, koje nisu uživale blagotvoran utjecaj sunca, nisu imale ni cvijeta ni mirisa, ali im je korijenje crpilo snažan život iz vrelog zemljišta u prvim danima postanka svijeta.

Bilo je malo onoga što danas nazivamo stablima. Rasle su samo goleme trave, paprati, mahovine, sigilarije, asterofiliti, danas tako rijetke, ali koje su tada brojale na tisuće vrsta. Upravo od te bujne vegetacije nastao je ugljen. Zemljina kora, tada još nepostojana, prilagođivala se pomacima tekuće mase koju je pokrivala. Tako su nastale bezbrojne pukotine i uleknuća tla. Od biljaka koje je voda preplavila malo po malo su nastale ogromne naslage.

Zatim je počela djelovati prirodna kemija. Najprije je od tih biljnih naslaga na dnu mora nastao treset, a onda su se one, pod utjecajem plinova i vrenja, potpuno pougljenile.

Tako su u tim prvim danima nastale silne naslage ugljena koje će ipak, uz sve veću potrošnju sve brojnijeg i zahtjevnijeg stanovništva svijeta, potpuno iscrpsti za nekih tristo godina, ako ne bude otkrivena ekonomičnija rasvjeta od plinske i jeftinija pogonska snaga od parnog stroja.

Tim sam mislima i sjećanjima na znanje stečeno u školi bio zaokupljen dok sam promatrao sve to nagomilano ugljeno bogatstvo, koje ipak najvjerojatnije nikad neće biti iskorišteno. Crpljenje ugljena iz tako dubokog rudokopa ne bi se isplatilo niti bi donijelo zaradu.

A i čemu to kad ima ugljena po čitavoj Zemlji, na svega nekoliko metara ispod površine? Stoga, dok sam promatrao te netaknute naslage, znao sam da će one takve ostati sve do kraja svijeta.

Dok smo tako nastavljali naše putovanje, jedini ja nisam primjećivao kako je put dug, potpuno zanesen tim geološkim promatranjima. Toplina je ostala ista kakva je bila dok smo prolazili kroz područje lave i

škriljevca. Ali nos mi je ispunio neki oštar vonj. Odmah sam prepoznao da se radi o metanu. Taj opasni plin rudari zovu „praskavac“, a njegove eksplozije često su u rudnicima izazivale strašne nesreće, koje bi učas iza sebe ostavljale na stotine udovica i siročadi.

Srećom, mi smo si put osvjetljivali pomoću divne Ruhrnkorffove svjetiljke. Da smo slučajno neoprezno požurili ovaj hodnik istražiti s bakljama u rukama, grozna bi eksplozija prekinula naše putovanje, jer jednostavno više ne bi ostalo živih putnika da ga nastave.

Izlet kroz rudnik potraja do večeri. Ujak je jedva obuzdavao svoju nestrpljivost i nezadovoljstvo time što se hodnik nastavio protezati gotovo posve vodoravno.

Potpuna tama, koja svjetlosti nije dopuštala da prodre dublje od dvadesetak koraka, priječila je da utvrdimo koliko je hodnik uistinu dug. Meni se upravo činilo da mu nema kraja ni konca, kad li se u šest sati, odjednom, pred nama stvorio zid. Nije se moglo dalje ni desno ni lijevo, ni gore, ni dolje. Došli smo do mjesta gdje su nam stijene jasno poručile: „Nema prolaza.“

Nemoćno sam gledao u zid što se ispriječio ispred nas. Hans je samo prekrižio ruke i izgledao potpuno nezainteresiran. Ujak je bio posve tih.

„Tako, dakle,“ napokon usklikne ujak. „Sad barem znam na čemu sam. Jasno je da nismo pošli Saknussemmovim putem i moramo se vratiti. Noćas se odmorimo, a onda ćemo, kroz nepuna tri dana, ponovno stići na raskrižje dvaju hodnika.“

„Da,“ rekoh, „ako budemo imali snage!“

„A zašto je ne bismo imali?“

„Jer će nam sutra sasvim ponestati vode.“

„A hoće li nam ponestati i hrabrosti?“ strogo me pogleda profesor.

Što sam mu mogao odgovoriti? Povukao sam se u kut i uskoro utonuo u težak san prepun noćnih mora povezanih s vodom! Probudio sam se isto onako umoran kakav sam zaspao.

Da mi se pružila prigoda, bio bih spreman mijenjati cijeli rudnik dijamanata za jednu jedinu čašu bistre planinske vode!

18.

POGREŠAN PUT!

Sutradan smo krenuli već u ranu zoru. Nije bilo vremena za oklijevanje. Po mojim računima, trebalo nam je pet dana teškog hoda da ponovno stignemo do raskrižja na kojem smo skrenuli na pogrešan put.

Ne mogu opisati muke koje smo pretrpjeli na povratku. Ujak ih je podnosio s bijesom, kao čovjek koji je svjestan da je pogriješio. Hans je bio uobičajeno ravnodušan, kakav je bio i za vrijeme cijelog dotadašnjeg puta. Ja sam, moram to priznati, cijelim putem gunđao i očajavao. Nikako se nisam mogao pomiriti sa zlom srećom koja nas je u posljednje vrijeme pratila.

Nije bilo utjehe. Poraz koji smo doživjeli već na samom početku zasigurno će poremetiti cijelo putovanje.

Kako sam već odavno predvidio, vode nam je ponestalo već na kraju prvoga dana povratka. Od tekućina, ostala nam je samo rakija. Ali to paklensko piće palilo mi je grlo, te ga stoga nisam mogao ni pogledati. Vrućina me gušila, a umor iscrpljivao gotovo do oduzetosti. Nekoliko sam se puta umalo srušio na zemlju. Tada bismo svi zastali, a moj dragi ujak i vrijedni Islanđanin činili bi sve da me okrijepe i utješe. Sve češće sam uviđao da i ujak sve teže odolijeva strahovitom naporu i mukama žeđi. Nakon nekog vremena sve se pretvorilo u nevjerojatnu noćnu moru, za vrijeme koje se ničega ne sjećam.

U utorak, 18. srpnja, pužući na koljenima i rukama i gotovo polumrtvi, napokon stigosmo do raskrižja dvaju hodnika. Tu sam se srušio na tvrdu lavu kao klada, kao beživotna hrpa ljudskog mesa. Bilo je deset sati prije podne.

Hans i ujak, naslonjeni na zidove hodnika, pokušaše zagristi u nekoliko komada dvopeka. S mojih otečenih usana izvijali su se jauci i uzdasi. Nisam se mogao ni pomaknuti. Ubrzo sam zapao u duboko mrtvilo.

Nakon nekog vremena osjetih da je ujak došao do mene i nježno me podigao u naručaj.

„Jadno dijete!“ čuo sam kako govori potresenim glasom.

Te su me riječi duboko ganule. Kod njega nisam bio navikao na izljeve nježnosti. Dohvatio sam njegove uzdrhtale ruke i slabo ih stisnuo. Nije se opirao, samilosno me gledajući me. Oči su mu bile vlažne od suza.

Vidjeh tada kako je uzeo bocu koja mu je bila privezana za pojas. Na moje veliko iznenađenje, primakne je mojim usnama i reče:

„Pij, moje dijete!“

Jesam li dobro čuo? Nije li ujak poludio? Glupo sam ga gledao i nisam mogao povjerovati. Plašio sam se razočaranja.

„Pij,“ ponovi on.

Zar me uši ipak nisu varale? Ali, prije nego sam si dospio ponovno postaviti to pitanje, gutljaj vode ovlažio je moje goruće usne i nepce. Samo jedan gutljaj, ali bio je dovoljan da mi vrati život koji se počeo gasiti.

Sklopljenih ruku zahvalio sam ujaku. Bio sam previše uzbuđen da bih mogao govoriti.

„Da,“ reče on, „jedan gutljaj vode, i to posljednji, čuješ li? Posljednji! Čuvao sam ga na dnu boce kao zjenicu svojeg oka. Dvadeset puta, možda i stotinu puta, morao sam odoljeti strašnoj želji da ga popijem! Ali ga nisam popio, Axele, sačuvao sam ga za tebe.“

„Ujače, dragi ujače!“ šaptao sam, dok su mi niz goruće obraze klizile krupne suze.

„Da, jadno dijete. Znao sam da ćeš biti polumrtav kad dođemo na ovo raskrižje, pa sam ove posljednje kapi vode sačuvao da te vratim u život.“

„Hvala vam!“ kliknuh. „Hvala vam iz dubine mojeg srca!“

Iako je vode bilo tek toliko da mi ovlaži suha usta, to mi je ipak pomoglo da se makar djelomično oporavim. Mišići grla, koji se bijahu posve stegnuli, sad su se ponovno opustili, a usne više nisu bile tako upaljene. Ako ništa drugo, mogao sam govoriti.

„Eto, sad znamo što moramo raditi,“ rekoh, čim sam se malo smirio. „Vode nemamo, a bez nje ne možemo nastaviti. Moramo se, dakle, vratiti.“

Dok sam to govorio, ujak je očito izbjegavao moj pogled. Umjesto toga, smeteno je gledao uokolo.

„Da,“ nastavih uzbuđeno, „moramo se vratiti do Sneffelsa. Dao Bog da smognemo toliko snage, da još jednom ugledamo svjetlo dana. Hoćemo li se ikad uspjeti uspeti do vrha kratera?!“

„Vratiti se,“ reče ujak, više se obraćajući sebi. „Zar to uistinu moramo učiniti?“

„Da, vratiti se bez oklijevanja,“ viknuh očajnički.

Jedno vrijeme mračnim je hodnikom vladala potpuna tišina.

„Tako dakle, Axele,“ nastavi profesor čudnim glasom, „onih nekoliko gutljaja vode nije ti vratilo hrabrost i snagu?“

„Ah, hrabrost!“ uzviknuo sam.

„Vidim da si utučen i obeshrabren kao i prije i da još očajavaš.“

Pitao sam od čega je sazdan taj čovjek što se nalazio preda mnom i kakve to nove planove kuje njegov smjeli um?

„Zar vi niste obeshrabreni, gospodine?“

„Što! Odustati od ekspedicije sad kad svi izgledi govore da ću uspjeti!“ iznenada je povikao. „Nikad! Profesor Lidenbrock se nikad ne povlači!“

„Onda se moramo pomiriti s tim da ćemo poginuti?“ bespomoćno sam zajecao.

„Ne Axele, nipošto. Hajde, vrati se. Ne želim tvoju smrt! Neka te Hans otprati, ja ću nastaviti sam!“

„Tražite da vas ostavimo?!“

„Pustite me, velim ti! Pošao sam na ovo opasno i neizvjesno putovanje i doći ću do njegovog kraja, ili se neću vratiti. Idi, Axele, još jednom ti kažem, idi!“

Ujak bijaše veoma uzbuđen. Njegov glas, prije samo nekoliko trenutaka tako nježan i očinski brižan, postao je opor i prijeteći. Bila je u njemu neka tamna sila koja se borila s nemogućim! Nisam ga htio ostaviti na dnu tog ponora, dok me s druge strane nagon za samoodržanjem tjerao u bijeg.

Vodič je, po svojem običaju, čitav prizor pratio naoko posve ravnodušno. Činilo se kao da ga ne zanima što se to između nas zbiva, iako je zasigurno dobro shvaćao o čemu razgovaraju njegovim suputnici. Naše su kretnje dovoljno govorile o različitim putovima na koje smo jedan drugoga htjeli nagovoriti. Kao da ga sve ovo nije brinulo, makar je u pitanju bio i njegov život. Samo je spremno iščekivao ujakov znak za povratak ili za nastavak tog bezumnog putovanja u središte Zemlje.

U tom sam času silno želio da me i on može razumjeti! Moje bi riječi, moji jecaji i moj glas sigurno ganuli tog hladnog čovjeka. Upozorio bih ga na opasnosti o kojima i ne sanja, prstom bih ih pokazao. Možda bismo obojica zajedno mogli uvjeriti tvrdoglavog profesora. A ako bi bilo potrebno, mogli bismo ga i silom natjerati da se popne natrag u Sneffels!

Tiho sam mu se približio i uhvatio ga za ruku. Nije se ni pomaknuo. Pokazah mu put koji vodi do kratera, ali on ostade nepomičan. Na mom izobličenom licu vidjelo se koliko trpim, ali Islanđanin sporo odmahne glavom i mirno, pokazujući na ujaka, reče:

„*Master.*“

„Gospodar?“ vikao sam kao lud. „Luđače! Nije on gospodar tvojeg života! Moramo pobjeći, moramo ga odvući sa sobom, čuješ li me, razumiješ li me?“

Povukao sam ga za ruku, pokušavši ga natjerati da ustane. Borio sam se s njim. Tada se ujak umiješa:

„Dobri moj Axele, smiri se,“ reče mi. „Ništa nećeš postići kod tog mojeg vjernog pratioca. Uostalom, htio bih ti nešto predložiti. Poslušaj.“

Pokušao sam se smiriti, gledajući ujaku ravno u oči.

„Jedina zapreka, koja se ispriječila pred naše planove, jest nestašica vode. Istina, u istočnom hodniku, koji je načinjen od lave, škriljevca i ugljena, nismo naišli ni na jednu kap tekućine. Možda ćemo biti sretniji, pođemo li zapadnim putem.“

Odgovorih mu odmahivanjem glavom i dubokim uzdahom nevjerice.

„Slušaj me do kraja,“ nastavi profesor svojim dobro poznatim čvrstim glasom. „Dok si ti tamo nepomično ležao, na brzinu sam razgledao ovaj drugi hodnik. On vodi ravno do utrobe Zemlje, i za nekoliko sati dovest će nas do granitnih masiva. Tamo moramo naići na bezbrojne izvore. To potvrđuje priroda ovih stijena, a moj se nagon podudara s logikom i podupire moje uvjerenje. Slušaj, dakle, što ću ti predložiti. Kad je Kolumbo tražio od svoje posade tri dana vremena da otkrije obećanu zemlju, njegova je posada, iako bolesna i zastrašena, ipak prihvatila njegov zahtjev, i tako je otkriven Novi svijet. Ja, Kolumbo ovih podzemnih predjela, tražim od tebe samo jedan dan. Ako kroz to vrijeme ne naiđemo na vodu, kunem ti se, odustat ću od ove pustolovine i vratit ćemo se na površinu Zemlje.

Iako bijesan i očajan, znao sam koliko je napora ujaku trebalo da iznese ovaj svoj prijedlog, zadržavajući pri tom potpuni mir. Što sam mogao, nego pristati?

„Dobro!“ viknuo sam. „Neka bude po vašoj želji, i neka Bog nagradi vašu nadljudsku energiju. Ali, kako su nam sati odbrojani ako uskoro ne pronađemo vodu, nemojmo više gubiti vrijeme! Pođimo!“

19.

NOVI PUT

Tako smo ipak krenuli dalje, onim drugim hodnikom. Kao obično, Hans je predvodio našu malenu povorku. Nismo prešli ni sto koraka, kad profesor osvijetli svjetiljkom zidove i uzvikne:

„Evo primarnih stijena! Na dobrom smo putu! Samo naprijed i nadajmo se dobromu!“

U prvim danima svijeta, zbog sporog se hlađenja Zemljin opseg smanjio, a omotač joj se počeo pomicati, lomiti, nabirati i cijepati. Hodnik kojim smo sada hodali nastao je upravo u tom procesu. Bijaše to usjek kroz koji je nekada curio eruptivni granit. Njegovi bezbrojni zavoji kroz prvobitno su tlo izdubili pravi zamršeni labirint.

Što smo dalje silazili, primarno tlo isticalo se sve jasnije. Geologija to primarno tlo smatra osnovicom prvobitne kore, sastavljenom od triju različitih slojeva: škriljevca, gnajsa i tinjčeva škriljevca, koji svi počivaju na čvrstoj podlozi što je nazivamo granitom.

Nijedan mineralog nije još imao tako divnu prigodu proučavati nastanak prirode iz neposredne blizine. Unutrašnju strukturu zemaljske kugle, ono što sonda za istraživanje tla ne može iz unutrašnjosti izvući na površinu, mi ćemo moći proučavati na samome mjestu, gledajući sve rođenim očima i pipajući svojim rukama.

Kroz zelenkaste slojeve škriljevca vijugale su metalne niti bakra i mangana, a gdjegdje bijaše tragova platine i zlata. Pomišljao sam na to blago, zakopano u utrobi Zemlje, koje ljudska pohlepa nikad neće uživati! Potresi u prvim danima svijeta zakopali su ta blaga u takvu dubinu, da ih ni kramp, ni lopata neće moći iščupati iz njihova groba…

Iza škriljevca dolazio je gnajs, posložen u slojeve koji su se isticali pravilnošću i usporednošću svojih listova, a zatim tinjčev škriljevac, razbijen u velike ploče koje su se, uslijed iskrenja bijeloga tinjca pričinjale bližima nego su to doista bile.

Svjetlo naših svjetiljaka, koje se odbijalo od sićušnih glatkih površina u masivu stijene, odbijalo se pod svim kutovima, i meni se prividalo da putujem kroz šupljinu nekog dijamanta u kojemu se zrake svjetla razbijaju u tisuće iskrica.

Oko šest sati navečer ta je svečanost svjetla počela jenjati i gotovo nestala. Zidove su i dalje prekrivali kristali, ali tamnije boje, tinjac se sve jače miješao s feldšpatom i kremenom te stvorio savršene stijene: najtvrđi kamen koji se ne drobi, iako nad njim leže četiri sloja zemaljske kore. Nađosmo se u golemoj granitnoj tamnici.

Bilo je osam sati navečer. Još uvijek nismo pronašli vodu. Podnosio sam strašne muke. Ujak je bez zaustavljanja išao naprijed. Napinjao sam uši, ne bih li čuo mrmor kakve bujice, ali vladala je potpuna tišina.

Noge su mi počele malaksavati. Izdržavao sam sve muke samo zato da ujak ne bi morao stati. Bio bi to za njega strašan udarac, jer posljednji dan podzemnog putovanja bližio se kraju!

Napokon više nisam mogao dalje. Sruših se na pod. Mrak mi je pao na oči, a koljena su mi se strahovito tresla. Uspio sam samo izustiti očajnički krik:

„Pomozite, umirem!“

Ujak se sporo okrenuo i vratio do mene. Promatrao me prekrštenih ruku, a onda čuh kako skršenim glasom govori:

„Sve je svršeno!“

Zadnje što sam vidio bilo je njegovo lice, ispunjeno bolom i tugom. Zatim zaklopih oči.

Kad sam ih opet otvorio, vidio sam svoje suputnike kako leže nepomično, uvijeni u svoje pokrivače. Spavaju li ili više nema života u njima? Ja nisam ni pomišljao na san. Povrativši se iz nesvjestice, odjednom sam bio potpuno budan. Trpio sam ogromne muke, uvjeren da mi nema spasa. U ušima su mi još odzvanjale ujakove posljednje riječi: „Sve je svršeno!“ Bio je potpuno u pravu. Uz takvu slabost koja me potpuno obuzela, bilo je ludo nadati se da ću ikad više ugledati svjetlo dana.

Iznad nas su se nalazile milje zemaljske kore! Dok sam o tome mislio, činilo mi se da sva težina te kore pada na moja ramena. Osjećao sam se kao zdrobljen, te sam se morao strahovito upeti da bih se okrenuo na svojem granitnom ležaju.

Prolazili su sati. Oko nas je vladala duboka, grobna tišina. Nikakav zvuk nije dopirao kroz te divovske granitne zidove.

Odjednom, unatoč potpunoj nemoći i mrtvačkoj hladnoći koja me obuhvatila, nešto me prene iz mrtvila. Začuo se neki tih, ali jasan zvuk. U dnu hodnika vidjelo se slabo svjetlo. Pogledah pomnije. Učini mi se da vidim Islanđanina kako sa svjetiljkom u ruci nestaje u tami hodnika.

Zašto Hans odlazi? Zar nas napušta? Ujak je spavao. Htjedoh vikati, ali kroz moje ispucale usnice nije se mogao probiti nikakav zvuk. Grlo mi je bilo potpuno suho, a jezik se zalijepio za nepce. Ponovno je zavladao potpuni mrak i zadnji šum Hansovih koraka nestao je u daljini. Srce mi je bilo ispunjeno patnjom i počeo sam prizivati smrt, samo se nadajući da će biti brza.

„Hans nas ostavlja!“ kriknuh. „Hans! Hans! Vrati se, ako si čovjek.“

To sam vikao samo u sebi. Riječi su samo bezglasno odzvanjale u mojoj glavi. Međutim, nakon prvih trenutaka straha, postidjeh se svojeg nepovjerenja u tog odanog čovjeka, čije dotadašnje vladanje nije davalo nikakva povoda sumnji. Njegov odlazak ne može značiti bijeg. Umjesto da se uspinje hodnikom, on je silazio. Da je imao loše namjere, bio bi pošao prema izlazu, a ne dublje u podzemlje. Takvo me rasuđivanje malo smiri i vrati mi tračak nade!

Toga tihog i pribranog čovjeka mogao je samo vrlo važan razlog istrgnuti iz njegova mira. Je li pošao u istraživanje? Nije li možda u ovoj mračnoj tišini napokon začuo kakav mrmor koji smo tako dugo osluškivali?

20.

GORKO RAZOČARENJE

Cijeli jedan dugi, brigom ispunjeni sat, mojim zbrkanim mozgom vrtjeli su se svi mogući razlozi koji su mogli natjerati tihog lovca na nove napore. Na pamet su mi padale najčudnije pomisli. Činilo mi se da ću poludjeti!

Odjednom se iz dubine ponora začu radostan uzvik. Hodnikom ponovno odjeknuše koraci. Hans se vraćao!

Uskoro se u dubini hodnika pojavio treperavi tračak svjetla, sve više jačajući. Napokon ga ugledah.

Prišao je ujaku, položio mu ruku na rame i tiho ga probudio. Ujak se brzo pridigne.

„Što je?“ upita.

„*Vatten*,“ odgovori lovac.

Nisam znao ni riječi danskog. Pa ipak, vođen nekim čudnim nagonom, shvatio sam što je rekao.

„Voda! Voda!“ povikah, plješčući i mašući rukama kao luđak.

„Voda!“ promrmlja ujak, glasom punim nade i zahvalnosti. „*Hvar?* (Gdje?),“ upita na to Islanđanina.

„*Nedat*,“ odgovori Hans.

„Gdje? Dolje!“ Sve sam razumio. Dohvatio sam lovčeve ruke i stao ih srdačno stiskati. On me samo mirno gledao.

Pripreme za odlazak nisu dugo potrajale, te smo doskora brzo silazili hodnikom koji se svakog metra spuštao za dvije stope.

Za jedan sat prešli smo oko tisuću metara i spustili se za dvije tisuće stopa.

U taj čas začuo sam dobro poznat zvuk, kako se probija kroz granitne bedeme, nalik na prigušenu grmljavinu udaljenog slapa. Pratili smo taj zvuk punih pola sata, ali nije bilo ni traga tako željenom izvoru. Ponovno me obuzeo strah i sve muke su se vratile, a nada gubila. Ujak je to primijetio, prišao mi i pokušao me utješiti.

„Hans se nije prevario,“ reče, hrabreći me. „Ono što tamo čuješ, to buči brzica.“

„Brzica?“ uzviknuh.

„Svakako. Rijeka ponornica promiče pored nas.“

Nisam mu ništa odgovorio. Nastavio sam dalje, ponovno ispunjen nadom. Više nisam osjećao umora. Osvježavao me već sam žubor vode. Brzica, čiji se zvuk dugo čuo nad našim glavama, sada je tekla iza lijevog zida, rušeći se i bučeći.

Nekoliko sam puta prešao rukom preko stijene, u nadi da ću osjetiti tragove kapi ili vlage. Ali sve bijaše uzalud.

Tako je prošlo još pola sata, ali smo uporno išli dalje.

Bilo je očito da lovac za svoje odsutnosti nije mogao tako daleko istraživati. Vođen posebnim nagonom, svojstvenim brđanima i tragačima za vodom, on je „nanjušio“ tu bujicu kroz stijenu, ali sigurno još nije ugledao dragocjene tekućine niti je njome ugasio žeđ.

Doskora smo ustanovili da ćemo se, nastavimo li niz hodnik, još više udaljiti od potoka, koji je sve slabije šumio. A tvrda granitna stijena još uvijek ga je skrivala! Stoga se brzo vratismo natrag.

Hans me smireno pogledao i, na moje veliko čuđenje, učini mi se da je njegovim mirnim licem na trenutak proletio osmjeh.

Ustao je s kamena na kojem se odmarao i uzeo svjetiljku. Nisam imao snage poći za njim. Sporo se primaknuo čvrstom zidu. Gledao sam što će uraditi. Išao je duž njega, zastajao i, prislanjajući uho na suhi kamen, pažljivo osluškivao. Shvatio sam da traži mjesto, gdje se protok vode najjače čuje. Uskoro je to mjesto pronašao na lijevoj strani, tri stope iznad tla.

Bio sam strahovito uzbuđen. Jedva sam se usuđivao nagađati što kani poduzeti. Ali, već sljedećeg trenutka sam shvatio njegove namjere. Oduševljeno sam pljeskao rukama i poželio ga zagrliti, kad sam vidio kako hvata svoj kramp da njime udari u stijenu.

„Spašeni smo, spašeni!“ povikah.

„Da,“ ponovi ujak, gotovo još više uzbuđen od mene. „Hans ispravno postupa! Divan je čovjek taj lovac! Nama to ne bi nikada palo na um!“

Vjerujem to! Na takvo što, iako je vrlo jednostavno, mi nikad ne bismo došli. No, ništa nije moglo biti opasnije od pokušaja kopanja u tako dubokom podzemlju. Što, ako se kamena brana odjednom sruši, a bujica naglo nahrupi kroz novonastali otvor?!

Opasnost je doista ozbiljno zaprijetila, ali u taj čas strah od urušavanja ili poplave nije nas mogao zaustaviti. Naša je žeđ bila tako snažna da bismo bušili i pod samim oceanom da je utažimo.

Hans je tiho nastavljao s poslom kojeg ni moj ujak mi ja ne bismo mogli izvršiti. Naše bi ruke zanijela nestrpljivost pa bi stijena prsnula pod

naglim udarcima. Vodič je, naprotiv, mirno i suzdržljivo, malo po malo, laganim udarcima otvarao u stijeni otvor širok niti pola stope. Čuo sam, ili sam mislio da čujem kako šurn brzice raste i već mi se činilo da osjećam blagotvornu hladnu vodu kako mi se prelijeva preko usana.

Nakon nekog vremena, koje je izgledalo dugo kao vječnost, Hans je uspio u stijeni izdubiti rupu duboku oko dvije stope. Posao je trajao već čitav sat, ali se meni činilo kao da je prošlo najmanje pola dana! Ujak je htio upotrijebiti snažnija sredstva, i ja sam ga s mukom zadržao. Već je bio pograbio svoj kramp, kadli se začu snažno pištanje. Mlaz vode prsnu snažno iz zida, oblivši suprotni zid hodnika!

Od udara vode Hans se gotovo srušio, ispustivši pritom bolni jauk. Ubrzo sam shvatio zašto jer, kad sam ruke zaronio u pjenušavi mlaz, i sam sam divlje vrisnuo. Voda je bila vrela!

„Voda od stotinu stupnjeva!“ viknuh razočarano.

„Neka je, uskoro će se ohladiti,“ odgovori ujak.

Hodnik se ispunio oblacima pare, a od istekle vode stvorio se potok koji je nestajao u podzemnim usjecima. Nedaleko odatle srknuli smo iz njega prve gutljaje.

Oh, kakav je to neopisivi užitak bio, beskrajna slast! Kakva je to voda? Odakle dolazi? To nas nije zanimalo. Bila je to prava voda. Iako još topla, vraćala nam je život koji se već počeo gasiti. Pio sam bez predaha, uopće ne primjećujući kakav joj je okus.

Tek kad sam nakon čitave minute utažio prvu žeđ, shvatih:

„Pa taje voda puna željeza!“

„Izvrsna za želudac,“ uzvrati ujak. „Puna minerala. Put nam se isplatio, kao da smo došli u Spa ili u Teplice!“

„Izvrsna je!“ potvrdio sam.

„Svakako, jer dolazi iz dubine od šest milja pod zemljom. Ima blagi okus tinte, ali nipošto neugodan. Hans nam je, eto, izradio izvanredno ljekovito vrelo. Stoga predlažem da taj spasonosni potok nazovemo njegovim imenom.“

„Vrlo dobro!“ rekoh.

Odmah smo za potok usvojili ime *Hansbach* („Hansov potok“).

Hans se nije zbog toga previše uzoholio. Kad se malo napojio i osvježio, otišao je u kut i po običaju se nenametljivo naslonio na zid.

„Ne smijemo pustiti tu vodu da protječe uzalud,“ rekoh.

„Zašto bismo se zbog toga zabrinjavali?“ uzvrati ujak. „Siguran sam da joj je izvor nepresušan.“

„Bez obzira,“ bio sam uporan. „Napunimo mješinu i tikvice, a onda ćemo pokušali ponovno začepiti otvor.“

Nakon kratkog oklijevanja prihvatiše moj prijedlog. Hans je pokušao komadima granita i kučinom začepiti otvor u zidu, ali uspio je jedino dobro opeci ruke. Pritisak je bio prejak i svi su naši napori ostali bezuspješni.

„Sudeći po jačini mlaza,“ primijetih, „očito je da voda dolazi s velike visine.“

„Razumije se,“ odgovori ujak. „Ako je stup vode visok trideset i dvije tisuće stopa, onda pritisak iznosi tisuću atmosfera. Ali pala mi je na um jedna druga ideja.“

„A što to?“

„Zašto bismo se uopće mučili oko pokušaja da zatvorimo taj otvor?“

„Ali zato što…“

Zastao sam, u neprilici da pronađem neki opravdan razlog.

„Kad nam se tikvice isprazne, jesmo li sigurni da ćemo naići na drugu vodu da ih ponovno napunimo?“ glasno je razmišljao ujak.

„Po svemu sudeći, nismo.“

„Dakle, pustimo onda ovu vodu neka teče. Ona će silaziti svojim prirodnim tokom i biti nam putokaz, ujedno nas napajajući putem.“

„Sjajna zamisao,“ kliknuh. „Bude li nam ovaj potok dobar suputnik, sigurno će i naš pothvat uspjeti.“

„Oho, dječače, napokon je i tebe počelo zanimati ovo putovanje!“ smijući se reče profesor.

„Što znači: *počelo*? Štoviše, sad sam već siguran da ćemo uspjeti ostvariti naš pothvat!“

„Polako, nećače, budi strpljiv. Najprije ćemo nekoliko sati otpočinuti.“

Sasvim sam bio zaboravio da je noć. Primijetio sam to tek na kronometru. Uskoro smo sva trojica, dobro okrijepljeni i osvježeni, utonuli u dubok san.

21.

POD OCEANOM

Sutradan smo već gotovo zaboravili sve muke kroz koje smo prošli. Kad sam se probudio, prvo me začudila spoznaja da više nisam žedan. Još bunovan, pitao sam se otkud to. Potok, koji je žuboreći pretjecao pokraj mojih nogu, odmah mi dade odgovor.

Doručkovali smo s tekom i napili se izvrsne mineralne vode. Osjećao sam se kao nov čovjek, spreman pratiti svojeg ujaka kud god on krenuo. Razmišljao sam o tome. Zbog čega čovjek čvrste vjere, kakav je neosporno bio moj ujak, ne bi uspio; kad još, k tome, ima tako spretnog vodiča, poput Hansa, i odanog nećaka, poput mene? Mozgom su mi se vrzmale same lijepe misli. Da mi je u tom trenutku tko predložio povratak na vrh Sneffelsa, prezirno bih to bio odbio.

Srećom, to nitko nije predlagao. Spremali smo se spustiti još dublje u podzemlje.

„Krenimo!“ uskliknuh, probudivši svojim oduševljenim usklikom prastaru jeku zemaljske kugle.

Put smo nastavili u četvrtak, u osam sati ujutro. Granitni hodnik, koji se zavojito pružao dalje, često nas je znao iznenaditi kakvim skretanjem i zbrkom labirinta. Ipak, uglavnom je nastavljao u smjeru jugoistoka. Ujak je često zastajao, da bi pažljivo promotrio kompas i ustanovio kuda napredujemo.

Hodnik se prostirao gotovo vodoravno, s nagibom od najviše dva palca na svaki hvat. Potok je sada tiho pretjecao pod našim nogama. Činilo mi se kao da nas to neki dobar duh podzemlja vodi kroz utrobu Zemlje, i kao da rukom gladim toplu nimfu, koja s pjesmom prati naš put. Dobro me raspoloženje zanijelo u mitologiju.

Što se tiče mojeg ujaka, on je, međutim, psovao zbog vodoravnog prostiranja puta. On je uvijek bio „čovjek od okomica“. Put se pružio u beskraj, te umjesto da ide prema središtu Zemlje, išao je – prema njegovim riječima – njezinom hipotenuzom. Ali izbora nije bilo. Sve dok smo, koliko god to sporo bilo, ipak napredovali prema središtu, nije nam se trebalo tužiti.

Put je, uostalom, mjestimice bivao strmiji. Naša bi se „nimfa“ tada počela bučeći rušiti, a mi smo se zajedno s njome kotrljali sve dublje i dublje.

Ipak smo taj dan i sutradan prevalili mnogo veći put u vodoravnom smjeru, nego smo se spustili.

U petak navečer, 10. srpnja, morali smo, prema našem računu, biti trideset liga jugoistočno od Reykjavika, dosegnuvši pri tom dvije i po lige u dubinu. Tu nas je dočekalo iznenađenje.

Pred nama se razjapio strašan ponor. Ujak je oduševljeno pljeskao rukama i odmah se posvetio računanju strmine njegovih zidova.

„Hej, hoj!“ oduševljeno je klicao, „ovuda ćemo daleko dospjeti. Pogledaj kako su strme ove stranice. Ha! Pa to je pravo strmoglavo stubište!“

Hans, koji je unatoč svim našim dotadašnjim nevoljama pazio da ne izgubimo neki od konopaca što smo ih sobom ponijeli, sad ih je odmah razvezao, kako bi spriječio bilo kakvu nesreću. Počeli smo se spuštati. Ne mogu taj naš pothvat nazvati opasnim, jer sam se već bio priviknuo na ovakve vježbe i počeo ih smatrati posve uobičajenim.

Ovaj je ponor zapravo imao oblik uske pukotine, kakve se znaju naći u masivnom granitu, a zovu ih slojevitim rasjedima. Sigurno je nastao stezanjem zemaljske okosnice, prigodom njezina hlađenja. Ako je tuda nekada prolazila eruptivna masa koju je rigao Sneffels, ne razumijem kako ta masa nije ostavila nikakvih tragova. Spuštali smo se u spiralama, kao da idemo vijugavim stubištem, kakva se sad često grade u modernim kućama.

Svakih četvrt sata morali smo zastajati da malo otpočinemo i odmorimo noge. Bedra i listovi su nas boljeli. Tada bismo znali sjesti na kakvu izbočinu i spustiti noge preko ruba. Čavrljali bi uz jelo, a zatim se obilno napili vode iz potoka koji nas je još uvijek vjerno pratio.

Ne treba posebno spominjati da se Hansbach u ovoj čudno oblikovanoj pukotini pretvorio u slap i time se prilično smanjio. Ali, uza sve to, bilo je u njemu više nego dovoljno vode da nam gasi žeđ. Uostalom, znali smo da će, čim strmina postane blaža, ponovno nastaviti mirno teći. Sada me podsjećao na mojeg uvaženog ujaka kad je nestrpljiv i bijesan, dok je kod blagih nagiba bio sličniji tihom islandskom lovcu.

Cijela smo se dva dana, 6. i 7. srpnja, spuštali zavojima te pukotine i tako zašli još dvije lige dublje u podzemlje. Ukupno je silazak sad iznosio blizu pet liga ispod površine mora. Ali 8. srpnja, oko podne, pukotina se nagnula u pravcu jugoistoka, a nagib se smanjio na nekih četrdeset i pet stupnjeva.

Sad je putovanje postalo lakše, ali posve jednolično. Ipak bilo bi puno napornije da smo se morali uspinjati u suprotnom smjeru. Na svojem putu nismo mogli očekivati raznolike i bogate krajolike. U svakom slučaju, tako sam tada razmišljao.

Konačno, u srijedu 15. srpnja bili smo sedam liga (dvadeset jednu milju) pod Zemljom, a oko pedeset liga daleko od Sneffelsa. Iako smo bili jako umorni, zdravlje nas je dobro služilo, te je naša putna ljekarna još uvijek bila netaknuta.

Ujak je svakog sata bilježio podatke s kompasa, manometra i termometra. To su oni isti podaci, koje je kasnije objavio u znanstvenom opisu svojeg nevjerojatnog putovanja. Prema tome, mogao je lako odrediti naš položaj. Kad mi je spomenuo, da smo se u vodoravnom smjeru udaljili za pedeset liga, nehotice mi se oteo usklik.

„Što ti je?“ upita ujak.

„Ništa važno, sarno mi je jedna pomisao prostrujala glavom,“ odgovorio sam.

„Dakle, mladiću, da čujem, o čemu se radi.“

„Evo što: ako su vaši proračuni točni, onda se mi više ne nalazimo pod Islandom.“

„Misliš?“

„U to se možemo lako uvjeriti,“ uzvratih, vadeći kartu i kompas.

„Pogledajte,“ rekoh, nakon pažljivog premjeravanja karte, „nisam pogriješio. Već smo daleko odmakli ispod Rta Portland, a kako smo u pravcu jugoistoka prevalili već pedeset liga, znači da se nalazimo pod otvorenim morem.“

„Pod morem!“ uzvikne ujak, zadovoljno trljajući ruke.

„Da,“ uzvratih, „nema sumnje da nam se nad glavama prostire ocean.“

„Pa naravno, mladiću, što bi moglo biti prirodnije od toga! Zar u okolici Newcastlea ugljenokopi ne dopiru također daleko pod more?“

Za profesora je to nevjerojatno otkriće bila zapravo vrlo jednostavna činjenica, dok je mene, naprotiv, uznemirivala pomisao da prolazim ispod silne vodene mase. Ali, kad čovjek bolje razmisli, bilo je potpuno svejedno nalaze li nam se nad glavom islandske ravnice i planine, ili duboke vode Atlantskog oceana. To nas nije trebalo zabrinjavati, dok nam se iznad glava nalazio strop od čvrstog granita. Uostalom, brzo sam se na to priviknuo, dok nas je hodnik, čas ravan, čas krivudav, hirovit i u nagibima i u zavojima, ali trajno upravljen prema jugoistoku, vodio sve dublje i dublje u Zemljine podzemne ponore.

Tri dana kasnije, u subotu 18. srpnja uvečer, stigli smo do neke goleme spilje. Ovdje ujak isplati Hansu njegovu tjednu plaću od tri riksdala, te odluči čitav sutrašnji dan posvetiti odmoru.

22.

NEDJELJA U PODZEMLJU

U nedjelju ujutro probudio sam se mirno, bez uobičajene žurbe zbog ranog nastavka putovanja. Iako smo taj dan odmora morali provesti u dubokom bezdanu, ipak bijaše ugodno prepustiti se bezbrižnom odmoru. Uostalom, već smo se bili potpuno priviknuli na neobičnu sredinu u kojoj smo se nalazili. Gotovo da više nisam ni mislio na sunce, mjesec, drveće, kuće, gradove, ni na jednu od onih zemaljskih pojava koje su ljudi načinili neophodno potrebnima. U položaju u kojem smo se sada nalazili, gotovo da nam sve to više nije bilo bitno.

Spilja je imala oblik goleme dvorane. Njezinim je granitnim podom tiho tekao vjerni potočić. Kako smo već bili dosta udaljeni od izvora, voda mu je bila jednako topla kao i okolni zrak, pa smo je lako mogli piti.

Poslije doručka profesor je odlučio nekoliko sati provesti u sređivanju svojih bilježaka.

„Prije svega ću," rekao je, „točno izračunati naš položaj. Htio bih nakon povratka izraditi kartu našeg putovanja, neku vrstu okomitog presjeka zemaljske kugle na kojemu će se vidjeti profil naše ekspedicije."

„To će biti jako zanimljivo, ujače. Samo, jeste li potpuno sigurni da su vaše zabilješke posve točne?"

„Jesam. Točno sam bilježio kutove i nagibe i siguran sam da se nisam prevario. Najprije uzmi kompas i pogledaj što pokazuje."

Pogledah spravu i nakon pažljivog promatranja odgovorih:

„Istok – kvadrant jugoistok."

„Dobro," reče profesor, zabilježi smjer i brzo nešto sračuna. „Utvrdio sam da smo od polaska na put u svemu prešli dvije stotine pedeset milja."

„Dakle, putujemo pod Atlantskim oceanom?"

„Tako je."

„Možda upravo sad na njemu bjesni oluja, a ljudi i brodovi se bore nad našom glavom protiv olujnih valova."

„Može i to biti."

„A kitovi udaraju repom po našem stropu?“

„Ne boj se, Axele, neće ga srušiti. Ali, vratimo se našim proračunima. Idemo u smjeru jugoistoka, a već smo se, kako rekoh, udaljili dvjesto pedeset milja od podnožja Sneffelsa i, prema mojim ranijim bilješkama, dospjeli u dubinu od šesnaest liga.“

„Šesnaest liga! Pedeset milja!“ kliknuh. „U to nema sumnje!“

„Ali znanost je ustanovila da je to najveća moguća debljina Zemljine kore,“ uzvratio sam se, prisjećajući se svojih geoloških studija.

„Možda i jest.“

„Osim toga, ovdje bi, prema poznatim zakonima porasta topline, morala vladati temperatura od tisuću i petsto stupnjeva.“

„Da, mladiću, morala bi.“

„Ali onda ovaj granit ne bi mogao postojati u čvrstom stanju, nego bi se posve rastalio.“

„A, eto, sam vidiš da od svega toga nema ništa i da su činjenice, kao obično, opovrgnule sve teorije.“

„Moram priznati da je tako, ali je ipak vrlo čudno.“

„Što pokazuje termometar?“

„Dvadeset i sedam stupnjeva i šest crtica.“

„Da bi učenjaci imali pravo, trebalo bi nam još tisuću četiri stotine sedamdeset četiri stupnja i četiri crtice. Prema tome, razmjerni porast temperature je obična zabluda. Humphry Davy se nije prevario. Dobro sam učinio, što sam ga slušao. Imaš li što dodati svemu ovome?“

„Ništa.“

Zapravo bih imao mnogo toga za reći, da sam to htio. Ni u kojem pogledu nisam bio pristalica Davyjeve teorije i još uvijek sam vjerovao da Zemlja ima užarenu jezgru, premda to još nisam osjećao.

Prije sam bio sklon povjerovati da u ovom dimnjaku ugašenog vulkana debele naslage tvrde lave, poznate kao loš provodnik topline, sprječavaju širenje vrućine kroz stijene. Pronalazak izvora vrele vode samo je to potvrđivao.

Ali, umjesto započinjanja duge i beskorisne rasprave ili potrage za argumentima koji bi mogli uvjeriti mojeg tvrdoglavog ujaka, činio sam se da stvari prihvaćam onakvima kakvima ih je on vidio.

„Ujače,“ nastavih, „uvjeren sam da su vaši proračuni točni, ali dopustite mi da iz njih pokušam izvesti točan zaključak.“

„Hajde, momče, da čujemo,“ uzviknuo je dobro raspoloženi profesor.

„Na mjestu na kojem se sada nalazimo, to jest na širini Islanda, polumjer Zemlje iznosi oko tisuću pet stotina osamdeset i tri lige. Nije li tako?“

„Tisuću pet stotina osamdeset i tri lige i jedna četvrtina.“

„Dobro, uzmimo okruglo tisuću šest stotina liga. Od tih tisuću i šesto liga mi smo dosad prevalili svega šesnaest.“

„Tako je. Pa što?“

„I to, prevalivši dijagonalno najmanje osamdeset i pet liga?“

„Točno.“

„U otprilike dvadeset dana?“

„U točno dvadeset dana.“

„Međutim, šesnaest vrsta, to je tek stoti dio Zemljina polumjera. Ako ovako nastavimo, morat ćemo silaziti još dvije tisuće dana ili gotovo pet i po godina.“

Profesor je slušao prekriženih ruku, ali nije ništa odgovorio.

„Bez uzimanja u obzir činjenice da nam je za dostizanje dubine od 16 liga trebalo propješačiti osamdeset pet liga, za dosizanje samog središta trebali bi prijeći osam tisuća vrsta prema jugoistoku. Postoji velika vjerojatnost da ćemo na tom putu mnogo prije izbiti van kroz koju točku Zemljina oboda, nego što ćemo stići do središta.“

„Neka idu do vraga svi tvoji računi,“ odgovori ujak bijesnim tonom, koji me podsjetio na naše nekadašnje prepirke. „Do vraga i tvoje hipoteze! Na čemu se one zapravo zasnivaju? Tko ti kaže da ovaj hodnik ne vodi ravno k našem cilju? Uostalom, nisam sam. To što ja pokušavam, učinio je već jedan drugi čovjek, pa kad je to njemu uspjelo, zašto ne bi uspjelo i meni?“

„Nadam se. Ali, ipak, valjda smijem…“

„Jedino što smiješ, to je da zadržiš jezik za zubima,“ vikao je profesor Lidenbrock, „ako misliš govoriti takve gluposti!“

Uvidio sam da se negdje u mojem ujaku još uvijek skrivao strašni profesor i stoga sam, u strahu da ne izazovem novu provalu gnjeva, odlučio odustati od daljnje rasprave.

„Dakle, baci oko na manometar,“ reče ujak. „Što pokazuje?“

„Prilično jak tlak.“

„Vrlo dobro. Nadam se da uviđaš kako se kod sporog spuštanja postupno privikavamo na povećanu gustoću zraka i da nam to uopće ne smeta?“

„Vjerojatno je tako, samo što nas ponešto bole uši,“ pomirljivo sam odgovorio.

„To je beznačajno, a i te će neugodnosti nestati samo ako naglo izmijeniš vanjski zrak sa zrakom u plućima.

„Tako je,“ odgovorih, čvrsto odlučivši da mu više neću proturječiti. „Upravo je užitak osjećati se zaronjenim u ovu gustu atmosferu. Jeste li primijetili kako se zvuk ovdje dobro širi?“

„Naravno. Putovanje u ove predjele moglo bi izliječiti mnoge gluhe ljude.“

„Ali, ujače,“ nastavio sam dalje s opreznim zapažanjima, „tada će ova gustoća zraka, bez sumnje, i dalje rasti, zar ne?“

„Da, prema nekom nedovoljno potvrđenom zakonu. Ali istina je da će sila teža bivati sve manja, što se budemo više spuštali. Ti znaš da se njezino djelovanje najjače osjeća na površini Zemlje, a da u njezinom središtu predmeti uopće nemaju težine.“

„Znam, ali recite mi, zar neće na koncu zrak postati jednako gust kao i voda?“

„Bez sumnje, pod pritiskom od sedamsto i deset atmosfera,“ ujak se ponovno počeo žestiti.

„A na većoj dubini?“

„Na većoj dubini gustoća će još više porasti.“

„Kako ćemo onda silaziti kroz tu atmosfersku maglu?“

„Dakle, dragi nećače, napunit ćemo džepove kamenjem,“ reče profesor Lidenbrock.

„Vjere mi, ujače, vi na sve imate spreman odgovor,“ bio je moj jedini odgovor.

Nisam se više usuđivao dalje upuštati u područje hipoteza, jer bih sigurno opet naletio na nešto nemoguće što bi profesora raspalilo.

Međutim, bilo je jasno da će zrak, pod pritiskom koji može dostići i tisuće atmosfera, konačno prijeći u kruto stanje, a onda ćemo se morati zaustaviti usprkos svim svjetskim mudrovanjima, čak i uz pretpostavku da naša tijela sve dotad izdrže.

Nisam htio iznijeti taj zaključak jer bi mi ujak zacijelo opet začepio usta svojim slavnim Saknussemmom. Saknussemm je, uostalom, bio slab uzor. Jer, ako i uzmemo da je islandski učenjak doista izveo to putovanje, još je trebalo odgovoriti na jedno vrlo jednostavno pitanje: u šesnaestom stoljeću još nije bio izumljen ni barometar ni manometar; kako je, dakle, Saknussemm mogao doista utvrditi da je došao do središta Zemlje?

Ali, taj sam prigovor, na koji nisam vidio odgovora, ipak prešutio i zadržao za sebe, čekajući u nedostatku hrabrosti da mi sami događaji pokažu što će dalje biti.

Ostatak dana proveli smo u računanju i razgovoru. Uvijek sam se i u svemu slagao s mišljenjem profesora Lidenbrocka, zavidjevši Hansu na njegovoj potpunoj ravnodušnosti s kojom je, ne istražujući ni uzroke ni posljedice, slijepo išao onamo kamo ga je sudbina vodila.

23.

SAM

Za reći pravo, treba priznati da je do sada sve teklo povoljno, i ne bi bilo u redu kad bih se potužio. Ako prosjek „poteškoća“ ne poraste, zacijelo ćemo ipak uspjeti doći do kraja svojeg putovanja. Kakvo bi to bilo slavlje! S obnovljenim sam samopouzdanjem ponovno nastavio zanesene razgovore s profesorom. Jesu li na to utjecale okolnosti u kojima smo se zatekli? Možda.

Nekoliko dana nakon te čuvene nedjelje, nagibi su se sve više povećavali, mjestimice postajući gotovo potpuno okomiti, tako da smo uspjeli duboko napredovati. Nekih bismo se dana uspjeli spustiti za jednu i po, pa čak i za dvije lige. Spuštanje je ponekad bilo vrlo opasno, ali hrabrila nas je Hansova spretnost i hladnokrvnost. Taj ledeni Islanđanin zalagao se u svemu s nevjerojatnom prirodnošću, te smo zahvaljujući njemu prebrodili mnoge poteškoće iz kojih se sami ne bismo nikada izvukli.

Iz dana u dan bivao je sve šutljiviji. A, čini mi se da je svojom šutnjom i na nas djelovao. Poznato je da okolica neposredno utječe na ljudski mozak. Kada se tko zatvori među četiri zida, konačno izgubi sposobnost rasuđivanja i govora. Koliki su zatočenici u samicama otupili, pa čak i poludjeli, jer nisu mogli vježbati svoje umne sposobnosti!

Čitava dva tjedna nakon onog našeg posljednjeg zanimljivog razgovora protekla su bez ikakva događaja koji bi bilo vrijedno zabilježiti. U mojem sjećanju ostala je samo jedna vrlo ozbiljna zgoda. Nije ni čudo. Obzirom na okolnosti, teško da bih mogao zaboraviti i najmanju pojedinost onoga što mi se dogodilo, a na svako prisjećanje na tu zgodu srce mi zatitra i oblije me hladni znoj.

Bilo je to 7. kolovoza. Neprekidnim spuštanjem, dosegli smo dubinu od trideset liga, što znači da nam je nad glavama visjelo trideset liga stijena, mora, kopna i gradova, da ne spominjem živuće stanovništvo. Zacijelo smo u to doba bili dvije stotine liga daleko od Islanda, u smjeru jugoistoka.

Dobro pamtim da je toga dana prolaz kojim smo išli bio samo malo nagnut.

Ja sam išao na čelu naše malene povorke. Ujak je nosio jednu Ruhrnkorffovu svjetiljku, a ja drugu. Pod njezinim svjetlom zadubio sam se u promatranje slojeva granita. To me potpuno zanijelo.

Odjednom, kad sam zastao i okrenuo se, shvatih da sam ostao sam.

„Nije to ništa," pomislih, „hodao sam previše brzo, ili su se Hans i ujak negdje usput zaustavili. Idem do njih. Srećom, put nije tako strm."

Krenuh natrag po svojim tragovima. Hodao sam četvrt sata. Već uznemiren, zastao sam i dobro pogledao oko sebe. Nigdje žive duše. Počeh zvati, ali mi nitko ne odgovori. Glas mi se izgubio u šupljoj jeki koju je izazvao u tihim podzemnim hodnicima.

Prvi put sam bio doista zabrinut. Srsi me prođoše čitavim tijelom, a koža mi se naježi.

„Moram ostati pribran," rekoh sam sebi glasno, kao što dječaci čine kad žele otjerati strah od mraka u kojem se zateknu sami. „Siguran sam da ću uspjeti pronaći svoje suputnike. Ta ne postoje dva puta! Trebam se samo vratiti još natrag."

Penjao sam se još najmanje pola sata, ne mogavši sa sigurnošću utvrditi jesam li već prije vidio neke oblike koji su preda mnom iskrsavali u mračnom hodniku. Svako malo bih zastajao, ne bih li čuo nečiji zov. U ovom gustom zraku glas bi se čuo izdaleka. Ali ne. U beskrajnom hodniku vladala je neobična tišina. Jedino sam čuo odjeke svojih koraka.

Napokon se zaustavih. Nisam mogao vjerovati da sam ostao sam. Može biti, da sam zalutao, ali nisam se izgubio. Ako sam samo zalutao, prije ili poslije ću pronaći ostale. Još nisam pomišljao da sam se mogao izgubiti.

„Eto," ponavljao sam samome sebi, „budući da je samo jedan put, i budući da oni njime idu, moram ih dostići. Morat ću se još popeti i to je sve. Samo ako im nije, kad su me izgubili iz vida ili možda zaboravili da idem pred njima, palo na pamet da se vrate? Pa ništa, i u tom slučaju ću ih pronaći, samo ako požurim. To je jasno!"

Posljednje sam riječi ponavljao kao čovjek koji nije posve uvjeren u ono što kaže. Uostalom, trebalo mi je dosta vremena dok sam te svoje vrlo jednostavne misli pribrao i složio ih u zaključak.

Tada me odjednom obuze sumnja. Jesam li ja doista išao prvi? Jesam. Hans je išao iza mene, a za njim ujak. Čak su se načas bili zaustavili da pričvrste prtljagu na leđima. Te sam se pojedinosti sjetio. Mora da sam upravo tada ja nesmotreno nastavio put, ne počekavši ih.

„Uostalom," pomislih, „postoji jedan siguran putokaz koji mi neće dozvoliti da zalutam. Imam nit koja me vodi ovim labirintom i ne može se prekinuti, a to je moj vjerni potok. Moram se samo penjati uz njegov tok."

Ta me misao ohrabri, te odlučih odmah i bez oklijevanja poći dalje. Vremena za gubljenje nije bilo.

Kako sam tada blagosiljao ujakov oprez, kad je lovcu zabranio da začepi usjek u granitnoj stijeni! Eto, taj će me blagotvorni izvor, pošto nas

je cijelim putem napajao, pratiti kroz zavoje mračnog podzemnog prolaza.

Pomislio sam da će mi dobro doći ako se umijem prije nego što krenem uzbrdo.

Sagnuo sam se da uronim ruke i čelo u bistru vodu Hansbacha! Zamislite samo moje zaprepaštenje. Potok, na koji sam toliko računao, više nije tekao pokraj mojih nogu!

24.

IZGUBLJEN!

Nema riječi koje bi mogle opisati moj očaj. Bio sam doslovce živ zakopan. Nisam se imao nadati drugom do li sporoj smrti u strahovitim mukama od gladi i žeđe.

Nesvjesno sam puzao uokolo dodirujući svojim vrelim rukama okolno tlo. Nikad mi se nešto nije učinilo tako neizrecivo suho kao kameni pod ovog podzemnog hodnika!

„Ali kako sam se udaljio od potoka?“ pitao sam se uspaničeno. Činjenica je da on tuda ne protječe. Tek sam sad shvatio zašto je vladala tako čudna tišina kad sam zadnji put osluhnuo zovu li me moji suputnici.

U času kad sam koraknuo na nesmotren put, nisam ni opazio da potoka nema. Očito je, da se u tom času preda mnom nalazilo raskrižje s kojeg je Hansbach, izabravši drugi prolaz, otišao s mojim drugovima prema nepoznatim dubinama! Gdje sam se ja zapravo našao?

Kako se vratiti? Nema nikakvih tragova, jer mi noge nisu ostavile nikakvih otisaka na granitu. Razbijao sam glavu, tražeći rješenje tom nerješivom problemu. Moj se položaj mogao sažeti u tri riječi:

Izgubljen! Izgubljen!! IZGUBLJEN!!!

Da, izgubljen u dubini koja mi se činila neizmjerna. Svih trideset liga Zemljine kore ležalo je na mojim ramenima, kao globus na Atlasovim plećima, pritišćući me strahovitom težinom! Moj položaj doista je mogao izluditi i najpribranijeg čovjeka.

Pokušah se mislima prenijeti na davno zaboravljene zemaljske stvari. Bilo je to dosta teško. Hamburg, kuća u König-strasse, moja jadna Graüben, sav svijet pod kojim sam zalutao jurio je strjelovitom brzinom mojom prestrašenom maštom.

U svijetu priviđenja ukazaše mi se zgode s puta, prijelaz preko mora, Island, gospodin Fridricksson i visoki vrh Sneffelsa! Zaključih tada, kad bi u ovakvu položaju u meni ostao i tračak nade, to bi značilo da sam lud. Bolje je, dakle, napustiti svaku nadu!

Zapravo, je li postojala ljudska sila koja me mogla opet dovesti na površinu Zemlje, rastaviti te goleme svodove koji se uspinju nad mojom

glavom? Što bi mi moglo pomoći da otkrijem pravi put i pronađem svoje suputnike? Ludilo je izbrisalo i najmanju sjenu nade!

„Oh, ujače!“ kriknuh u očaju.

Bila je to jedina riječ koja je prešla preko mojih usana. Jer, znao sam koliko mora vrijedni profesor trpjeti, upirući sve snage u pokušaju da me pronađe.

Vidjevši napokon da mi nema pomoći od ljudi i ne znajući što da radim i kako da se spasim, zatražih pomoć s neba. Obuzeše me uspomene iz najmlađih dana, sjećanja na majku, koju sam poznavao samo iz najranijeg djetinjstva. Počeh se moliti, premda sam imao slabo pravo na to, da me usliša Bog kojemu se tako kasno obraćam. Vruće sam se i ponizno molio.

Ovo obraćanje Providnosti ponešto me umirilo, te sam mogao sve svoje umne sposobnosti usredotočiti na svoj položaj.

Imao sam hrane za tri dana, a tikvica mi je bila puna vode. Svejedno, nisam mogao dugo samo čekati. Ali kuda poći? Moram li se penjati ili silaziti?

Penjati se, sigurno, i to neprekidno penjati!

Uspinjući se moram stići do mjesta, gdje sam napustio izvor, do onoga kobnog raskrižja. Kad budem tamo i kad mi potok bude do nogu, moći ću se ipak vratiti na vrh Sneffelsa.

Kako to da prije nisam na to mislio? To svakako budi nadu da bih se mogao spasiti. Prije svega, dakle, moram pronaći tok Hansbacha.

Nakon na brzinu pojedenog obroka i gutljaja vode, ustao sam i, upirući se o svoj okovani štap, počeo se uspinjati hodnikom. Nagib je bio dosta strm. Ali ja sam išao prepun nade i odlučnosti, kao čovjek koji je napokon pronašao izlaz iz guste šume i zna da više ne može pogriješiti put kojim mora ići.

Cijeli sat nisam naišao ni na kakvu zapreku. Trudio sam se prepoznati put, prema obliku prorova, prema izbočinama nekih stijena i rasporedu zavoja. Ali nisam naišao ni na kakav osobit znak, te doskora razabrah da tim hodnikom neću doći do raskršća. Hodnik nije imao izlaza. Svjestan svoje zle sudbine, srušio sam se na kameno tlo.

Ne bih mogao opisati, kakav me strah i očaj spopao. Bio sam potpuno dotučen. Moje su se posljednje nade razbile o taj granitni bedem.

Pošto sam se izgubio u labirintu, u kojem su se hodnici križali u svim smjerovima, nisam više imao kuda pobjeći. Umrijet ću najstrašnijom smrću. Začudo, pade mi na pamet suluda pomisao: ako jednog dalekog dana moje okamenjeno tijelo pronađu na dubini od trideset liga u utrobi Zemlje, to će zacijelo izazvati ozbiljne znanstvene prepirke!

Htio sam glasno viknuti, ali samo sam mogao promrmljati nekoliko muklih glasova. Doslovno sam hvatao zrak.

U toj tjeskobi spopade me novi strah. Svjetiljka mi se u padu oštetila i nisam je nikako mogao popraviti. Još je samo žmirila i tek što se nije ugasila!

Gledao sam kako svijetleći trak u svjetiljci postaje sve manji i manji. Na tamnim stijenama nizala se povorka pomičnih sjena. Nisam se više usudio zaklopiti vjeđe, od straha da ne izgubim i najmanji atom te svjetlosti koja nestaje! Svaki čas mi se činilo da će se upravo sada ugasiti i da će me obuzeti crni mrak.

Napokon zadrhta zadnji tračak u svjetiljci. Pratio sam ga požudno pogledom, svu snagu svojih očiju upijajući u njega, kao u zadnji svjetlosni podražaj koji će one osjetiti. A onda je oko mene zavladala beskrajna tama.

Prestravljeno sam kriknuo. Na Zemlji, ni u najtamnijoj noći, svjetla nikad posve ne nestaje. Ono postaje difuzno, sasvim slabo, ali, ma kako ga malo ostalo, mrežnica u oku ipak ga zamjećuje. Ovdje, međutim, toga nema. Potpuni mrak učinio je od mene slijepca u najpotpunijem smislu riječi.

Potpuno sam izgubio glavu. Ustao sam, ispružio ruke naprijed i počeo se spoticati i udarati o zidove. To me ispunilo beskrajnim bolom. Ludilo mora da me potpuno zahvatilo. Više nisam znao što činim. Počeo sam nasumce trčati po zamršenom labirintu, bježao sam nizbrdo, jurio kroz Zemljinu koru kao nekakav izbezumljeni stanovnik podzemnih prosjelina, dozivajući, vičući i urlajući. Udarao sam o izbočine pećina, padao i dizao se zakrvavljen, pokušao piti krv koja mi je tekla niz lice, iščekujući kad ću iznenada naletjeti na kameni bedem i napokon razbiti glavu.

Kamo ću stići ovim ludim trčanjem? O tome nisam imao ni pojma. Nakon nekoliko sati, potpuno iscrpljen, srušio sam se beživotno uz zid hodnika i izgubio svijest.

25.

ŠAPUTAVA DVORANA

Kad sam se napokon osvijestio, lice mi bijaše mokro ali, kako sam ubrzo otkrio, mokro od suza. Ne znam koliko sam ležao bez svijesti. Više nisam imao čime odrediti vrijeme. Od postanka svijeta, nikad nitko nije bio tako usamljen kao ja, nikada nitko tako potpuno napušten!

Nakon pada izgubio sam puno krvi. Osjećao sam da sam sav njome obliven. Žalio sam što već nisam umro i što smrt istom ima doći. Više nisam htio misliti. Svaku sam misao tjerao od sebe. Skrhan bolju, otkotrljah se prema suprotnom zidu.

Već sam počeo osjećati da se opet onesvješćujem i da ću posve nestati, kad mi do ušiju dopre jaka buka. Sličila je udaljenoj grmljavini. Čuo sam kako se valovi zvuka gube malo po malo u dalekim dubinama ponora.

Otkud ta buka? Uzrok joj je zacijelo neka pojava koja se zbiva u srcu same Zemlje. Je li to negdje eksplodirao plin, ili se odronio kakav golemi sloj zemaljske kugle?

Opet osluhnuh. Htio sam znati hoće li se buka ponoviti. Prošlo je četvrt sata, a u hodniku je bilo posve tiho. Nisam više čuo ni svoje srce.

Odjednom, kad sam slučajno prislonio uho uz zid, učini mi se kao da čujem neke riječi, nejasne, nerazumljive, daleke. Zadrhtao sam.

„To je priviđenje,“ viknuo sam. „To ne može biti! To nije istina!“

Ali, ne. Kad sam pažljivije osluhnuo, doista sam čuo šum glasova. Ali uslijed slabosti nisam mogao razumjeti što govore. Međutim, netko je govorio. U to sam bio uvjeren.

Načas sam se uplašio od pomisli da to nisu, možda, moje vlastite riječi, koje mi jeka vraća. Možda sam nesvjesno vikao? Čvrsto zatvorih usta i opet prislonih uho na zid.

„Da, sigurno netko govori, netko govori!“

Kad sam se uzduž zida pomaknuo za par koraka, još sam jasnije čuo. Razabrao sam neke nejasne, čudne, nerazumljive riječi. Kao da ih netko

izgovara tiho, zapravo šapće. Nekoliko se puta ponovila riječ „forlorad“, izgovorena tužnim glasom.

Što to znači? Tko izgovara tu riječ? Sigurno ujak ili Hans. Ali ako ja njih čujem, onda mogu i oni čuti mene.

„U pomoć!“ viknuo sam iz sveg glasa. „Upomoć, umirem!“

Slušao sam, vrebao u mraku na odgovor, usklik ili uzdah. Ništa se nije čulo. Prošlo je nekoliko minuta. Čitav mi se roj misli raspršio glavom. Pomislio sam da mi je glas možda preslab, te ne može doprijeti do mojih prijatelja.

„To moraju biti oni,“ jecao sam. „Tko bi drugi mogao biti zakopan stotine milja pod Zemljom?“

Opet sam slušao bez daha. Osluškujući na raznim mjestima duž zida, matematički sam točno utvrdio mjesto, odakle su se glasovi najjače čuli. Ponovno sam iz daljine čuo riječ „forlorad“, a zatim opet onu grmljavinu koja me bijaše trgnula iz nesvijesti.

„Počinjem shvaćati,“ rekoh sam sebi, nakon kraćeg vremena. „Ti se glasovi ne čuju kroz stijenu. Zidovi mojeg kamenog zatvora izgrađeni su od najtvrđeg granita, kroz koji ni najjača tutnjava ne bi prodrla! Taj šum dolazi kroz sam hodnik! Zacijelo je to neki osobiti slučaj akustike!“

Ponovno poslušah i tada… Da, jasno sam čuo svoje vlastito ime kako je odjeknulo prostorom.

Izgovorio ga je moj ujak, profesor. Razgovarao je s vodičem, a „forlorad“ je danska riječ.

Sve mi je postalo jasno. Da bi me oni čuli, moram govoriti tik uz stijenu, koja će poput električne žice moj glas provesti dalje.

Nisam smio ni trena oklijevati. Ako se moji suputnici udalje samo par koraka od mjesta na kojem se sada nalaze, nestat će akustičnog fenomena. Stoga ponovno dopuzah do zida i izgovorih što sam jasnije mogao:

„Ujače Lidenbrock!“

Napeto sam čekao na odgovor. Zvuk se ne širi osobito velikom brzinom. Ni gustoća zračnih slojeva ne povećava njegovu brzinu. Povećava mu samo jačinu. Prošlo je nekoliko sekunda, dugih kao vječnost. Napokon mi do ušiju dopriješe riječi, od kojih mi je srce počelo lupati kao ludo:

„Axele, moj dječače, jesi li to ti?“

Uslijedila je kratka pauza između pitanja i odgovora.

„Jesam, jesam.“

„Gdje si?“

„Izgubljen!“

„A gdje ti je svjetiljka?“

„Ugasila se.“

„A potok koji te trebao voditi?“

„Nestao!“

„Budi hrabar, Axele. Učinit ćemo sve da ti pomognemo!“

„Čekajte malo, iscrpljen sam,“ jecao sam. „Nemam više snage da odgovaram. Ali, tako vam Neba, govorite vi meni!“

Osjećao sam da bi potpuna tišina za mene značila siguran kraj.

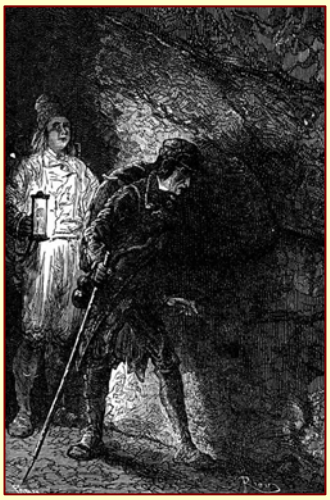

„Budi hrabar,“ nastavi ujak. „Ako si tako slab, nemoj govoriti, slušaj me. Tražili smo te posvuda duž hodnika i nikako te nismo mogli pronaći. Moj dragi dječače, već sam bio počeo gubiti svaku nadu i nikad nećeš doznati kolike sam gorke suze prolio. Napokon smo, pretpostavljajući da još uvijek ideš uz Hansbach, krenuli u silazak, pucajući iz puške. Kako bilo, sad kad smo te napokon pronašli, iako nam glasovi dolaze od jednog do drugog, možda će proteći dugo vremena prije nego se doista susretnemo. Razgovaramo pomoću neke nepoznate akustične osobine ovog labirinta. Ali ne očajavaj, dragi moj dječače! Mnogo znači već to što se samo čujemo!“

Za to vrijeme ja sam razmišljao. Neka nada, istina, još neizvjesna, počela se ponovno javljati u meni. Najprije sam htio jednu stvar ustanoviti. Približih usta stijeni i rekoh:

„Ujače?“

„Što je, dijete moje?“ nakon nekoliko trenutaka je do mene došao njegov odgovor.

„Najvažnije nam je doznati kolika nas udaljenost dijeli.“

„To ne bi trebalo biti teško.“

„Imate li kronometar?“ pitao sam.

„Naravno.“

„Dobro, uzmite ga. Izgovorite moje ime i točno zabilježite sekundu kad ste izgovorili. Ja ću odgovoriti, a vi ćete onda točno ustanoviti vrijeme kad je do vas stigao moj odgovor.“

„Vrlo dobro. Polovica vremena između mojeg pitanja i tvojeg odgovora bit će vrijeme, koje je potrebno da moj glas dođe do tebe.“

„Upravo sam to mislio, ujače,“ nestrpljivo sam odgovorio.

„Jesi li spreman?“

„Jesam.“

„Dobro, budi spreman. Sad ću izgovoriti tvoje ime,“ najavi profesor.

Prislonih uho na zid, i čim sam čuo riječ „Axel“, odmah sam na isti način odgovorio, a zatim uzbuđeno čekao.

„Četrdeset sekunda“ napokon začuh ujakove riječi. „Između dvije riječi prošlo je četrdeset sekunda. Glasu, dakle, treba dvadeset sekunda da

dopre od mene do tebe. Računajući tisuću dvadeset stopa na sekundu, dobivamo dvadeset tisuća i četiri stotine stopa, odnosno ligu i po i još jednu osminu.“

Ove riječi dočekao sam kao smrtnu presudu.

„Ligu i po!“ promrmljah jedva čujnim očajnim glasom.

„Svladat ćemo mi to, moj dječače,“ povikao je ujak ohrabrujućim glasom. „Računaj na nas.“

„Ali znate li morate li se penjati ili spuštati?“

„Spuštati, a evo zašto. Ti si bio dospio do velike prostorije, neke vrste raskrižja, s kojeg se dalje pružaju mnogi hodnici. Hodnik, kojim si ti išao, mora te svakako dovesti ovamo, jer čini se da sve pukotine i podzemni usjeci kruže oko ove goleme pećine u kojoj se mi sada nalazimo. Stoga ustani i kreni. Hodaj, četveronoške ako treba, puzi niz strmine. Naše ruke čekaju da te prihvate na kraju puta. Kreni, budi dobar dječak, kreni!“

Te su mi riječi vratile snagu.

„Zbogom zasad, moj dobri ujače. Ja krećem. Čim napustim ovo mjesto, nećemo više jedan drugoga čuti. Dakle, zbogom, do sljedećeg susreta!“

„Do viđenja, Axele, do viđenja!“

Bile su to posljednje riječi koje su dospjele do mojih ušiju prije nego sam krenuo na svoje neizvjesno i gotovo beznadno putovanje.

Ovaj čudni razgovor, koji se vodio kroz masivni podzemni labirint, ta razmjena riječi između sugovornika međusobno udaljenih oko pet milja, završio je tim riječima punim nade. Brzo sam se pomolio i zahvalio Bogu jer me kroz onaj gusti mrak doveo na možda jedino mjesto, odakle sam mogao čuti glasove svojih suputnika.

Ta vrlo čudna akustična pojava lako se može protumačiti samim fizikalnim zakonima. Ona proizlazi iz oblika hodnika i vodljivosti stijene. Ima dosta primjera da se zvuk širi tako, da nije primjetljiv u međuprostoru. Sjećam se da je ta pojava opažena na više mjesta. Tako je, na primjer, u unutrašnjoj galeriji katedrale Sv. Pavla u Londonu, a osobito u dubini onih čudnih spilja na Siciliji, kamenoloma kraj Siracuse, od kojih je najzanimljiviji onaj koji su nazivali Dionizijevim uhom.

Svega sam se toga sjetio. Štoviše, bilo mi je jasno da između nas nema zapreke, dok ujakov glas dopire do mene. Idući putem kojim ide zvuk, svakako moram i ja dospjeti tamo, kamo dopire on, ako me putem ne izda snaga.

Ustadoh na noge. Međutim, brzo sam otkrio da ne mogu hodati. Bio sam prisiljen puzati. Kao što sam očekivao, put se spuštao dosta strmo, te sam se morao kliziti niz njega.

Doskora je brzina mojeg spuštanja tako strašno narasla da je više sličila padanju. Hvatao sam se za strane, pokušavao se dočepati izbočina, bacao sam se unazad, ali sve je bilo uzalud. Bio sam tako slab da se nisam mogao zaustaviti.

Odjednom mi nestade tla pod nogama. Najprije sam uletio u neki mračan prolaz. Zatim sam počeo padati nekim gotovo okomitim hodnikom, nalik bunaru. Glavom sam udario u neki oštar kamen i izgubio svijest. Posljednja mi je mislio bila da je smrt napokon došla po mene.

26.

BRZI OPORAVAK

Kad sam se osvijestio, bio sam u polumraku i ležao na debelim pokrivačima. Ujak je stajao nada mnom i, zabrinutog izraza lica i sa suzama u očima, pomno gledao u mene, ne bi li otkrio neke tragove života. Kad sam prvi put uzdahnuo, uhvatio me za ruku. Kad je vidio da sam napokon otvorio oči, kriknuo je od veselja:

„Živ je! Živ je!“

„Da, dobri moj ujače,“ odgovorih slabim glasom.

„Drago moje dijete,“ veselo je nastavio profesor, privivši me na svoje grudi. „Spašen si!“

Bio sam duboko dirnut tonom kojim je izgovorio te riječi, a još više pažnjom kojom su bile popraćene. Profesoru su bile potrebne doista teške kušnje, da bi iz njega buknuli takvi izljevi nježnosti. U taj čas pridruži nam se naš prijatelj Hans. Kad je vidio moju ruku u ujakovoj, unatoč svoj njegovoj suzdržanosti, u očima mu se jasno vidjelo zadovoljstvo.

„*God dag*,“ pozdravio me.

„Dobar dan, Hans, dobar dan!“ prošaptao sam, najsrdačnije što sam mogao. „A sad, ujače, kad smo opet svi zajedno, recite mi gdje se nalazimo? Izgubio sam pojam o prostoru, kao i o svemu ostalom.“

„Sutra, Axele, sutra,“ uzvratio je. „Danas si još preslab. Omotao sam ti glavu zavojima pa ih ne smiješ razmotati. Spavaj, dječače, a sutra ćeš doznati sve što želiš.“

„Ali, recite mi barem,“ uzviknuo sam, „koliko je sati i koji je danas dan.“

„Jedanaest je sati navečer i ponovno je nedjelja, 9. kolovoza. Ali sad ti zabranjujem da me išta više pitaš prije 10. ovog mjeseca.“

Za reći istinu, doista sam bio jako slab, te mi se oči uskoro same sklopiše. Trebao mi je dug odmor. Zaspao sam misleći na svoju, puna četiri dana dugu, opasnu podzemnu avanturu.

Kad sam se sutradan probudio, pogledah oko sebe. Moj ležaj, složen od svih putnih pokrivača, nalazio se u divnoj spilji punoj stalagmita, kojoj je

tlo bilo posuto sitnim pijeskom. U spilji je vladao polumrak. Nije gorjela ni zublja ni svjetiljka, a ipak je neko nepoznato svjetlo dolazilo izvana i prodiralo kroz uski otvor spilje. Čuo sam i neki neodređen i nejasan šum, kao da valovi udaraju o pješčanu obalu. Ponekad mi se čak činilo kao da čujem šuštanje vjetra.

Pitao sam se, jesam li doista budan ili još sanjam. Ili mi možda mozak, ozlijeđen padom, čuje neke nestvarne šumove? Pa ipak, nije moguće da mi se i oči i uši toliko varaju.

„To mora da se danje svjetlo probija kroz pukotinu u stijeni," mislio sam. „Doista se čuje pljuskanje valova i dah šum vjetra! Varam li se, ili smo se, dok sam ležao bez svijesti, vratili na površinu? Je li ujak odustao od ekspedicije, ili ju je sretno završio?"

Postavljao sam sebi takva nerješiva pitanja, kad mi se profesor pridružio.

„Dobro jutro, Axele!" veselo me pozdravio. „Kladim se da ti je dobro!"

„Da, mnogo mi je bolje," rekoh i uspravih se na pokrivačima.

„Vidio sam po tome, što si mirno spavao. Hans i ja naizmjence smo te čuvali, te smo vidjeli da se iz sata u sat brzo oporavljaš."

„Mora biti da ste u pravu, ujače," uzvratio sam, „jer osjećam da bih mogao pojesti sve što preda me stavite!"

„Jest ćeš, momče, nećemo te ostaviti gladna! To znači da više nemaš groznice. Naš dobri Hans ti je namazao rane nekakvom mašću, koju jedino Islanđani znaju, i od nje su ti rane izvrsno zacijeljele. Ah, plemenit je čovjek, taj naš gospar Hans!"

Dok smo razgovarali, ujak mi je pripremio više vrsta jela, koja sam ja, usprkos njegovim opomenama, upravo progutao. Čim sam utolio prvu glad, zasuo sam ga pitanjima, na koja je on spremno odgovarao.

Tako sam doznao da me onaj pad doveo točno na dno gotovo okomitog hodnika. Budući sam dolje dospio usred bujice kamenja, od koje je najmanji bio dovoljan da me zdrobi, moglo se zaključiti da se zajedno sa mnom odronio i jedan dio masiva. To me strašno vozilo dovezlo do ujakovih ruku, na koje sam pao sav krvav i potpuno bez svijesti.

„Doista je čudo," završio je profesor, „da nisi tisuću puta poginuo. Ali, zaboga, pripazimo da se više nikad ne razdvojimo, jer bi se moglo dogoditi da se nikad više ne vidimo."

„Nemojmo se razdvajati!"

Od tih riječi nešto me zazeblo oko srca. Dakle, putovanje još nije dovršeno? Začuđeno sam pogledao ujaka. Nakon što me nekoliko trenutaka ispitivački promatrao, napokon reče:

„Što ti je, Axele?"

„Moram vas nešto ozbiljno pitati. Tvrdite da sam živ i zdrav?"

„Nema sumnje."

„Svi su mi udovi čitavi?“

„Svakako.“

„A glava?“ znatiželjno sam upitao.

„Glava ti je na svojem mjestu, na ramenima, samo što se malo nabila,“ odgovori ujak.

„Ali ja mislim da mi s mozgom možda nije baš sve u redu. Zapravo, čini mi se da sam pomalo smušen.“

„Zbog čega tako misliš?“

„Pokušat ću pojasniti,“ uzviknuo sam, „Zar se nismo vratili na površinu?“

„Naravno da nismo.“

„Onda doista mora biti da sam poludio, jer vidim danje svjetlo, čujem šum vjetra i rnore kako udara o greben!“

„I to je sve što te uznemiruje?“ s osmjehom me upita ujak.

„Ne biste li mi to protumačili?“

„Neću ti ništa tumačiti jer se to ne može protumačiti, ali vidjet ćeš i razumjet ćeš. Otkrit ćeš da geologija još nije rekla svoju zadnju riječ, da je praktički još u povojima.“

„Pogledajmo, dakle!“ žustro uzviknuh i naglo ustadoh s ležaja, ne mogavši više suspregnuti znatiželju.

„Počekaj trenutak, dragi Axele!“ uzvratio je ujak. „Moraš biti oprezan da ti nagli izlazak na otvoreno ne bi naškodio.“

„Na otvoreno?“

„Da, moj dječače. Moram te upozoriti da je vjetar dosta jak i ne želim te bespotrebno izlagati.“

„Ali uvjeravam vas da se odlično osjećam.“

„Strpi se malo, dječače. Ako ti se zdravlje opet pogorša, to nam može naškoditi na svaki način. Nemamo vremena za gubljenje, jer bi prijelaz preko mora mogao dulje potrajati.“

„Kakav prijelaz?“ uzviknuo sam, zbunjeniji nego ikad.

„Ništa, odmaraj se još danas, a sutra ćemo već biti spremni za ukrcaj,“ uzvratio je ujak, uz tajanstveni osmjeh.

„Ukrcaj!?“ bio sam posve zaprepašten.

Ukrcaj. Na što i kako? Zar je pred nama neka rijeka, jezero ili smo otkrili podzemno more? Zar je neki brod usidren u kakvoj podzemnoj luci?

Moja se radoznalost popela da vrhunca. Ujak je uzalud pokušavao zadržati me. Kad je napokon uvidio da će mi ta nestrpljivost više škoditi nego da udovolji mojim željama, popustio je.

Brzo sam se obukao. Da bih udovoljio ujakovu oprezu, na koncu se umotah u jedan pokrivač i izađoh iz spilje.

27.

PODZEMNO MORE

Spočetka nisam vidio ništa. Oči, potpuno odviknule od jakog svjetla, nisu mogle podnijeti sve to blještavilo i morao sam ih odmah zatvoriti. Kad sam ih opet mogao otvoriti, bio sam više zaprepašten nego zadivljen. Niti najbujnija mašta ne bi mogla zamisliti prizor koji se preda mnom pružao!

„More, more!“ uskliknuh.

„Da,“ odgovori ujak gotovo ponosnim glasom. „Središnje more. Uvjeren sam da mi nijedan pomorac, koji će u budućnosti po njemu broditi, neće osporavati čast da sam ga otkrio niti pravo da mu nadjenem ime.“

Doista je bilo tako. Golema vodena ravan, dio nekog jezera ili čak možda oceana, prostirala se u beskraj. Na polukružnoj obali pružalo se žalo od sitnog pozlaćenog pijeska, pomiješanog sa sićušnim ljušturama školjki u kojima su živjela prva živa bića. Žuborenje valova koji su ga zapljuskivali pojačavala je jeka što se stvarala u ovom podzemnom svijetu. Umjereni je vjetar uokolo raznosio pjenu s kresta valova i nekoliko mi kapljica poprska lice. Na toj, ponešto nagnutoj pješčanoj obali, nekih sto metara daleko od ruba valova, prestajali su potpornji golemih stijena koje su stršile neizmjerno visoko u zrak. Neke su svojim oštrim bridovima zadirale u vodu, stvarajući rtove i grebene, izjedene valovima. Te su se stijene, s bokova i sa svoda, gubile u daljini, poput sivih oblaka što su se nadnijeli nad krajolik.

Bio je to pravi ocean s hirovito razvedenim obalama, potpuno nalik onima na površini, ali pust i strašno divlji.

Nešto me je u svemu tome posebno začudilo i zaprepastilo. Kako se uopće moglo dogoditi da uživam u ovom prizoru? Zar se nije preda mnom trebala pružati neprozirna tama i skriti svu ovu ogromnost podzemnog svijeta? Umjesto toga, krajobraz je bio okupan blještavilom poput dnevne svjetlosti na površini. Ali otkud je ono dolazilo? Nije bilo sunca da ga podari, nije bilo mjeseca ni zvijezda. To svjetlo nalik mjesečini pojačanoj stotinu puta, očito je bilo električnog porijekla. Poput u najvećem bljesku

zaustavljene aurore borealis, mekim je svjetlom ispunjavalo ogromnu spilju podzemnog mora.

Svod nad našim glavama, nazovimo ga nebom, po svemu je bio oblikovan od uskomešanih oblaka vodene pare, u neprestanom pokretu. Dotad sam vjerovao da se pod tako jakim atmosferskim pritiskom voda ne može isparavati, pa ipak se, djelovanjem nekog meni nepoznatog fizikalnog zakona, u zraku nakupilo mnoštvo gustih oblaka. Atmosferski elektricitet je u njima stvarao čudesne igre svjetla i sjena. Tamo gdje je maloprije bila duboka crna sjena, odjednom bi bljesnule nevjerojatne munje, pretvarajući tmurne mase u plamenom obasjani pamuk. Ali, to jedako snažno svjetlo nimalo nije sličilo sunčevom. U njemu nije bilo nimalo topline.

Djelovalo je tužno i sjetno. Znao sam da se, umjesto nebeskog plavetnila ispunjenog blistavim zvijezdama, iznad ovih oblaka nalazi granitni svod čiju sam težinu osjećao na plećima.

Pogledavajući tako uokolo, sjetih se teorije nekog engleskog kapetana koji je Zemlju usporedio s ogromnom šupljom kuglom, u čijoj unutrašnjosti je uslijed atmosferskog pritiska neprestano svijetlilo, dok su dvije zvijezde, Pluton i Proserpina, po njoj kružile svojim tajanstvenim putanjama. Napokon, možda je taj stari momak imao pravo?

Zapravo, bili smo zatočeni u toj ogromnoj spilji. Širinu joj je bilo nemoguće procijeniti, jer se obala protezala u nedogled, a ni duljinu jer se pogled brzo gubio iza neodređenog obzora. U visinu se morala uzdizati mnogo milja. Gdje se taj svod naslanjao na svoje granitne potpornje? Pogled dotle nije dopirao. Najniži oblaci morali su se nalaziti na visini od najmanje dvije tisuće metara, dakle na većoj nego oni koji su promicali iznad Zemljine površine, što je bez sumnje trebalo pripisati puno većoj gustoći zraka koja je ovdje vladala.

Riječ „spilja“ upotrijebio sam samo kako bih izdaleka opisao taj prostor. Ali njezinu veličinu je nemoguće opisati. Ljudskim jezikom to je jednostavno nemoguće učiniti. Nisam znao je li ova divovska šupljina nastala naglim hlađenjem Zemljine kore u prvim danima stvaranja. Čitao sam o nekim veličanstvenim spiljama, ali nijedna meni dotad poznata ni približno nije sličila ovoj u kojoj sam se iznenada našao.

Premda pećina Guachara u Kolumbiji, kad ju je prvi razgledao učeni Humboldt, nije tajnu svoje dubine otkrila u cijelosti. Iako je on uspio istražiti površinu od dvije tisuće pet stotina stopa, dubina joj vjerojatno nije bila mnogo veća od istražene. Golema Mamutova spilja u Kentuckyju također ima divovske razmjere. Svod joj se uzdiže pet stotina stopa nad neizmjerno dubokim jezerom, a putnici su po njoj prošli deset liga a da joj nisu ugledali kraja. Ali, što su te šupljine u usporedbi s ovom, kojoj sam se tada divio, s njezinim oblačnim nebom, električnim zračenjima i beskrajnim morem koje je zatvorila u svojoj utrobi? Sve njezine razmjere i veličanstvenost mogu se samo zamisliti, ali nikako opisati.

Tiho sam promatrao sva ta čuda. Bilo bi uzaludno tražiti riječi kojima bih opisao svoje dojmove. Činilo mi se kao da na kakvom dalekom

planetu, Uranu ili Neptunu, prisustvujem pojavama kojima moja „zemaljska“ priroda nikad nije svjedočila. Za nove doživljaje potrebne su i nove riječi, a moja mi ih mašta nije mogla stvoriti. Gledao sam, razmišljao i divio se, a ta se zadivljenost sve više miješala sa strahom od nepoznatog.

Ovaj neočekivani prizor vratio je zdravu boju mojim obrazima, Pod njegovim utjecajem osjećao sam se još bolje. Uostalom, zgusnuti zrak punio mi je pluća velikim količinama kisika.

Lako je shvatiti kakav je užitak, nakon četrdeset sedam dana zatočenja u uskom i mračnom hodniku, bilo udisati ovaj vlažan slankasti zrak. Bilo je to kao da sam se iznenada našao u nekom mirnom lječilištu na Mediteranu.

Ujaka je taj prvi dojam već bio prošao. Ponašao se poput rimskog pjesnika Horacija, koji je jednom napisao:

„Ne divim se svim ljepotama viđenim, Nit’ me one mogu vječno činiti sretnim.“

„Dakle,“ rekao je, nakon što mi je pružio dovoljno vremena da se nauživam svih ljepota ovog podzemnog mora, „osjećaš li se dovoljno jakim za kratku šetnju?“

„Naravno,“ spremno sam odgovorio. „Bit će mi, dapače, osobito zadovoljstvo.“

„Onda se osloni na mene, pa ćemo proći ovom vijugavom obalom.“

Oduševljeno sam pristao, te krenusmo u šetnju duž toga nevjerojatnog jezera. Na lijevoj strani dizale su se, jedna preko druge, strme stijene u obliku divovske gomile koja se doimala upravo čarobno. Po njihovim padinama rušilo se na tisuće malenih slapova koji su se uskoro pretvarali u žuborave potoke i napokon nestajali u dubinama podzemnog mora. Prozirna isparenja, koja su se tu i tamo pojavljivala i lebdjela iznad kamenja, dokazivala su da tu ima i toplih izvora, koji su ovdje pronašli izlaz iz ogromnog spremnika što se nalazio pod našim nogama.

Među tim potočićima prepoznao sam i Hansbach, našeg vjernog suputnika koji se mirno gubio u moru, kao da samo to radi još od početka svijeta.

„Nedostajat će nam ovaj vjerni pratilac,“ primijetio sam, uz duboki uzdah.

„Ne mari. Ne bude li njega, naći će se koji drugi,“ nezainteresirano je uzvratio moj ujak.

Taj mi se odgovor učinio pomalo nezahvalnim. Htio sam mu to i reći, ali sam ipak odustao.

U tom trenu moju je pozornost privukao neočekivan prizor. U daljini od petsto koraka, na zavoju jednoga visokog rta, ukaza nam se visoka, gusta i bujna šuma. U njoj su rasla stabla srednje veličine, a krošnje su im bile poput pravilnih suncobrana s jasnim i geometrijskim rubovima.

Činilo se kao da zračne struje ne djeluju na njihovo lišće jer su stabla, usprkos vjetru, ostala nepomična kao gaj okamenjenih cedrova.

Požurio sam naprijed. Nisam znao kako nazvati tu čudnu vrstu stabala. Zar ona ne spadaju među onih više od dvije tisuće vrsta drveća, koliko ih je do danas poznato? Ne bi li im trebalo odrediti posebno mjesto u flori močvarnih vegetacija? Ne. Kad smo napokon stigli u njihovu sjenu, moje se čuđenje pretvorilo u divljenje.

Zapravo, našao sam se pred poznatim zemaljskim plodovima, samo divovskih razmjera. Ujak je stabla odmah nazvao pravim imenom.

„To je tek šuma gljiva," reče on najmirnijim glasom.

Kad sam bolje pogledao, uvidjeh da nije se prevario. Možete i sami prosuditi, kako su se ovdje morale razviti te biljke koje vole toplo i vlažno tlo. Znao sam da *Lycoperdon giganteum*, prema Bulliardu, može doseći u obujmu osam do devet stopa. Ali, ovdje se radilo o bijelim gljivama koje su bile visoke gotovo četrdeset stopa, a klobuk im bio podjednaka promjera. Bijaše ih tamo na tisuće, tako da svjetlo nije moglo prodrijeti kroz njihove guste nakupine. Pod njihovim klobucima, što su sličili krovovima kakva velikog afričkog naselja, vladao je duboki i tajanstveni mrak.

No, ja sam želio poći dalje. U ovoj mračnoj šumi vladala je mrtvačka hladnoća. Skoro cijeli sat lutali smo tom vlažnom tamom, te sam se upravo preporodio kad smo se opet vratili na osvijetljenu i toplu morsku obalu.

Međutim, gljive nisu bile jedini predstavnici čudnovatih biljnih vrsta toga podzemnog kraja. Na svakom smo koraku nalazili nešto novo. Nismo odmakli ni stotinu metara, kad smo naišli na velike skupine drugih vrsta stabla s bezbojnim lišćem. I ona su pripadala rodovima skromnih zemaljskih stabljika, koje su ovdje dosegnule neobične razmjere. Bilo je tu likopoda visokih stotinu stopa, divovskih sigilarija, paprati velike poput sjevernjačkih jela, lepidodendrona s rašljastim cilindričnim stabljikama kojima su na kraju bili dugi listovi, posvuda načičkani tvrdim dlakama, poput nekih nakaznih mesnatica.

„Divno, prekrasno, božanstveno!" vikao je ujak. „Tu, pred našim očima, otkriva se čitava flora iz paleozoika, prijelaznog doba u razvitku Zemlje. Pogledaj te naše nježne vrtne biljke, kakvim su divovskim stablima bile u prvim danima nastanka svijeta. Pogledaj uokolo, dragi Axele. Još nijedan botaničar nije doživio takav užitak."

Oduševljenje mojeg ujaka, uvijek ponešto jače nego bi trebalo biti, ovaj put je uistinu bilo opravdano.

„Imate pravo, ujače," uzvratio sam. „Kao da je Providnost htjela u ovom golemom stakleniku sačuvati to mnoštvo antediluvijalnih biljaka, kako bi potvrdila vjerodostojnost kojom su ih oštroumni znanstvenici tako vješto uspjeli rekonstruirati u svojim crtežima."

„Dobro rečeno, dječače, vrlo dobro rečeno. To je doista bogat staklenik, ali možda bi još bolje bilo kad bi dodao da je to i veliki zvjerinjak.“

Uznemireno sam se osvrnuo uokolo. Ako životinje krase isti razmjeri kao i ove biljke, stvar može postati vrlo ozbiljna.

„Zvjerinjak?“

„Bez sumnje. Pogledaj ovu površinu pod našim nogama, te kosti rasute po zemlji i na obali.“

„Kosti,“ uzvratih. „Da, naravno. Kosti pred-diluvijalnih životinja!“

Dok sam to govorio, sagnuh se i dohvatih nekoliko od tih vjekovnih ostataka, spomenika iz pradavnih vremena. Bilo je lako prepoznati te gigantske kosti, od kojih su neke sličile deblima isušenih stabala.

„Jasno, ovo je donja vilica mastodonta,“ uzviknuh s gotovo istim oduševljenjem kao moj ujak, „a ovo kutnjak dinoteriuma. Ova bedrena kost može pripadati samo najvećoj životinji, megateriumu. U pravu ste, ujače, jer ovo je doista cijeli zvjerinjak, jer te kosti sigurno nije ovamo donijela neka kataklizma. Životinje, kojima one pripadaju, živjele su na obali ovoga podzemnog mora i u sjeni ovih krošnjastih stabala. Pogledajte, ima i čitavih kostura. Pa, ipak…“

„Što, nećače?“ upita ujak, primijetivši da sam iznenada zastao.

„Ne razumijem kako su ovakvi četveronošci dospjeli u ovu divovsku spilju.“

„Zašto ne?“ uzvratio je ujak, obuzet svojim poznatim profesionalnim nestrpljenjem.

„Jer je dobro poznato su se životinje na Zemlji pojavile tek u sekundarnom razdoblju, kad se naplavinama stvorilo taložno tlo i zamijenilo usijano kamenje prapovijesne ere.“

„Pozorno sam te slušao, Axele, ali na tvoju primjedbu imam jednostavan i jasan odgovor: da je i ovo tlo ovdje taložno.“

„Kako to, u tolikoj dubini pod površinom Zemlje?“

„To se može i geološki rastumačiti. Neko vrijeme Zemlja se sastojala od rastezljive kore, koja je bila podložna dvojakom gibanju, dizanju i spuštanju, ovisnom o zakonu gravitacije. Vjerojatno je došlo do poniranja površine pri kojemu se jedan dio taložnog tla spustio na dno ponora koji se u tom trenu otvorio.“

„Može i to biti,“ suho sam primijetio. „Ali, ako su pred-diluvijalne životinje živjele u tim podzemnim krajevima, tko nam jamči, da koje od tih čudovišta još uvijek ne luta pod tim mračnim šumama ili se krije iza tih strmih grebena?“

Dok sam to govorio, s priličnim sam strahom pogledao uokolo, pažljivo istražujući svaku točku na obzoru, ali po tim pustim obalama nije bilo vidjeti nikakva živog bića.

Odjednom sam osjetio umor i rekao to ujaku. Duga šetnja i sva uzbuđenja zbog naših neočekivanih otkrića bili su previše za moj nedovoljno oporavljeni organizam. Stoga sam sjeo na neku uzvisinu u čijem su se podnožju bučno razbijali valovi. Odatle sam pogledom mogao obuhvatiti čitavu uvalu, stvorenu polukružnim uvijanjem obale. Na jednom njezinom kraju nalazila se malena luka okružena velikim stijenama nalik na pirainide. Voda je u njoj bila zaštićena od vjetra i potpuno mirna. Jedan brik ili dvije jedrilice mogle bi se sasvim zgodno u njoj usidriti. Gotovo sam očekivao da ću ugledati kakav brod kako s razapetim jedrima izlazi iz luke i, gonjen južnim povjetarcem, plovi prema pučini.

Ali, tog je fantastičnog priviđenja brzo nestalo. Mi smo bili jedina živa bića u tom podzemnom svijetu.

Kad bi se načas vjetar stišao, na ove divlje stijene pala bi tišina, dublja od tišine pustinje, te se činilo kao da tišina pritišće površinu oceana. Tada sam nastojao pogledom prodrijeti kroz daleku maglu i razmaknuti zastor koji se spustio nad udaljenim obzorom. Pomicao sam usnice kao da izgovaram nijema pitanja, koja sam tako želio postaviti, a ipak nisam. Gdje svršava to more? Kamo vodi? Hoćemo li ikada moći istražiti njegove udaljene obale?“

Ujak u to nije nimalo sumnjao. On je čvrsto vjerovao u konačni uspjeh našeg pohoda. Mene je opet obuzela bolna neodlučnost. Nadao sam se uspjehu putovanja, ali sam se ujedno i plašio otkrića na koja ćemo naići.

Pošto smo čitav sat proveli u tihom promatranju toga čudesnog prizora, ustali smo i opet pošli obalom natrag prema spilji. Bio sam sretan kad smo napokon tamo stigli. Nakon kratkog obroka, zadrijemao sam i, nakon borbe s mnoštvom najčudnijih misli, zaspao dubokim snom.

28.

SPLAV JE PORINUTA

Kad sam se sutradan probudio, na moje veliko iznenađenje, bio sam posve zdrav. Pomislih da bi mi, nakon duge bolesti i svih minulih patnji, dobro došlo kupanje, te se za par časaka zagnjurih u vodu tog novoga Sredozemnog mora. To ime zacijelo bolje pristaje ovom nego ijednom drugom moru. Voda je bila hladna, osvježavajuća i okrepljujuća.

Nakon toga sam doručkovao s izvrsnim tekom. Hans, naš vrijedni vodič, bio je vješt u pripremanju skromnog jelovnika koji su nam pružale naše zalihe hrane. Sad je na raspolaganju imao vodu i vatru, te je mogao unijeti malo promjene u naše svakodnevne obroke.

Tog je jutra jelovnik sličio pravom engleskom doručku. Na kraju nas je čak poslužio šalicom kave. Nikad nisam tako uživao u tom osvježavajućem napitku.

Moj ujak, obziran zbog moje nedavne bolesti, nije me htio prekidati u jelu, ali je očito jedva dočekao da završim s doručkom.

„Pođi sa mnom," rekao je. „Sad će početi plima, pa ne smijemo propustiti priliku da proučimo tu pojavu."

„Što?" viknuo sam, iznenađen. „Ujače, jeste li rekli plima?"

„Da, upravo plima."

„Ne mislite, valjda," uzvratio sam sumnjičavo, „da utjecaj Mjeseca i Sunca dopire sve dovde?"

„A zašto ne? Zar opća gravitacija ne djeluje na sva tijela, bez razlike? Zašto bi ovo podzemno more bilo iznimka od sveopćeg zakona koji vlada u cijelom svemiru? Osim toga, najbolje je da se u to sam uvjeriš. Unatoč atmosferskom tlaku koji djeluje na njegovu površinu, vidjeti ćeš da se i ono uzdiže i povlači na isti način kao i Atlantski ocean."

Dok je to govorio, došli smo do pješčanog žala. Bilo je očito da ga plimni valovi malo-pomalo preplavljuju.

„To je doista plima," uzviknuh, promatrajući vodu pod mojim nogama.

„Da, moj najdraži nećače,“ uzvratio je ujak, zadovoljno trljajući ruke, „a po ovoj pruzi pjene možeš vidjeti da se more uzdiže najmanje desetak stopa.“

„Zaista čudno.“

„Uopće nije,“ nastavio je. „Naprotiv, to je posve prirodno!“

„Vi to možda tako vidite, ujače. Ali meni se sve ovo čini neobičnim, te jedva vjerujem svojim očima. Tko bi i u najluđim snovima pomislio da se ispod Zemljine površine nalazi pravi ocean s plimom i osekom, s promjenama vjetra, pa čak i s olujama.“

„Pa zašto ne bi? Zar postoji koji fizikalni razlog koji bi se tome protivio?“

„Dakle, ako zanemarimo onu čuvenu teoriju o užarenom središtu Zemlje, doista priznajem da ništa ne bi mogli smatrati nemogućim.“

„Znači, prihvaćaš da se teorija Sir Humphryja Davyja dosad pokazala točnom?“

„Dozvoljavam da je možda tako. Ako se to ikad pokaže točnim, doista ne vidim razloga zašto u podzemlju ne bi bilo mora i drugih čuda, pa čak i cijelih kontinenata.“

„Dakako, ali nenastanjenih.“

„Priznajem da je najvjerojatnije tako. Ipak, ne vidim razloga zašto se u tim vodama ne bi mogle skrivati nepoznate vrste riba?“

„Dosad u svakom slučaju još nismo nijednu otkrili, a po svemu sudeći niti nećemo.“

Tijekom cijele ove rasprave sve sam više gubio svoju urođenu sumnjičavost.

„Dakle, odlučio sam razriješiti tu nedoumicu. Načinit ću povraz i okušati sreću u ribolovu.“

„Svakako, obavi taj eksperiment,“ rekao je ujak, zadovoljan mojim zanosom. „Kad nas je već sreća dovela ovdje, svakako moramo prodrijeti u sve tajne ovih nevjerojatnih predjela.“

„Ali, gdje smo mi, zapravo, ujače?“ upitao sam. „Cijelo ovo vrijeme nisam se sjetio postaviti vam to pitanje, na koje su vaše sprave sigurno već odavno dale odgovor.“

„Vodoravno smo tristo pedeset liga udaljeni od Islanda.“

„Tako mnogo?“ začuđeno sam upitao.

„Nekoliko sam puta ponavljao proračune i siguran sam da se nisam prevario, ni za petsto metara,“ potvrdio je ujak.

„A pokazuje li kompas da još uvijek idemo u smjeru jugoistoka?“

„Da, s deklinacijom[10] od devetnaest stupnjeva i četrdeset i dvije minute prema zapadu, baš kao i na površini. Što se tiče inklinacije[11], primijetio sam jednu čudnu činjenicu.“

„A što to? To me baš zanima.“

„Umjesto da se igla naginje prema tlu, kao što se to inače događa na sjevernoj polutki, ona se naprotiv diže.“

„To dokazuje,“ uzviknuo sam, „da se magnetska privlačnost u većoj mjeri smjestila između Zemljine površine i mjesta na kojem se sada nalazimo?“

„Upravo tako, moj dalekovidni nećače.“ oduševljeno je izjavio ujak. „I vrlo je vjerojatno, kad bismo uspjeli doći pod polarne predjele, negdje oko sedamdesetog stupnja, gdje je Sir James Ross otkrio magnetski pol, da bismo, po svoj prilici, otkrili kako se igla i tamo okomito uspravlja. Znači da se to tajanstveno središte magnetskog privlačenja ne nalazi u velikoj dubini.“

„Dakle,“ rekao sam iznenađeno, „to će otkriće zaprepastiti većinu znanstvenika. Tu činjenicu, doista, znanost dosad nije naslutila.“

„Znanost je, dijete moje, puna zabluda,“ dogmatično je uzvratio ujak. „Ali te su zablude prije bile sretne i korisne, nego obrnuto, jer su poslužile kao podloga da se preko njih dospije do istine.“

Nakon još nekoliko rečenica posvećenih ovom zanimljivom otkriću, nastavio sam s pitanjima.

„Jeste li utvrdili na kojoj se dubini nalazimo?“

„Trenutačno se nalazimo,“ nastavio je profesor, „na dubini od točno trideset i pet liga, ili više od stotinu milja u podzemlju.“

„Prema tome,“ rekoh, nakon što sam na zemljopisnoj karti usporedio tek saznale podatke, „nalazimo se ispod škotskih visoravni, a nad glavom nam se uzdižu snijegom prekriveni visoki vrhovi gorja Grampian.“

„Potpuno si u pravu,“ odgovori profesor, smijući se. „To zvuči pomalo uznemirujuće. Teret mora biti poprilično težak, ali svod koji nosi svu tu silnu masu zemlje i stijenja srećom je vrlo čvrst. Veliki graditelj svemira sagradio ga je od dobre građe. Čovjeku to nikad ne bi uspjelo! Što su najčvršći lukovi mostova i svodovi katedrala prema ovoj kupoli nad nama, pod kojom se sasvim udobno smjestio čitav ocean, sa svojim olujama, tišinama i plimom!“

„I sam se tome divim, ujače, i ne bojim se da će mi to granitno nebo pasti na glavu. Ali sada, kad smo raspravili znanstvene teorije i nova otkrića, recite mi, što dalje namjeravate? Jeste li se odlučili vratiti na površinu naše prekrasne Zemlje?“

---

[10] Horizontalno odstupanje igle kompasa od stvarnog meridijana na mjestu promatranja.

[11] Težnja magnetske igle da se otkloni prema tlu, odnosno središtu Zemlje.

Rekao sam to, iako nisam u takvu odluku polagao nimalo nade.

„Da se vratim, nećače?“ uznemireno je uzviknuo moj ujak. „Valjda te nije opet uhvatio kukavičluk! Naprotiv, kanim nastaviti naš put. Dosad nas je pratila sreća, a očekujem da će ubuduće biti još bolje.“

„Ali ja ne vidim kako ćemo zaroniti pod ovu vodenu ravnicu?“

„Nisam, bogme, ni ja kanio zagnjuriti glavu u nju, pa ni preplivati je. Ali kako su oceani zapravo samo velika jezera, okružena kopnom, onda je, sigurno, i ovo središnje more okruženo granitnim masivom.“

„U to nema sumnje.“

„Prema tome, ne misliš li da ćemo jednom, ako uspijemo dosegnuti suprotnu obalu, pronaći nekakav izlaz kojim ćemo moći nastaviti naše putovanje?“

„Može biti. Ali, što mislite, koliko se proteže ovaj ocean?“

„Mislim da bi se moglo raditi o trideset do četrdeset liga.“

„Čak i ako pretpostavimo da je vaša pretpostavka točna, što nam je činiti,“ upitao sam.

„Dragi dječače, nemamo vremena za nove rasprave. Već sutra ćemo krenuti na more.“

Nehotice potražih očima brod koji bi nas imao ponijeti. Naravno nigdje se nije moglo vidjeti nešto nalik čamcu ili brodu.

„Što!?“ uzviknuo sam „Zaplovit ćemo preko posve nepoznatog mora! Vrlo lijepo! A gdje je, ako smijem pitati, brod koji bi nas trebao ponijeti?“

„Dakle, dobri moj dječače, neće to biti baš nešto što bi mogao nazvati brodom. Zasad se moramo zadovoljiti s dobrom i čvrstom splavi.“

„Splavi?“ uzviknuo sam s nevjericom. „Pa ovdje dolje je splav isto tako nemoguće sagraditi kao i brod, i ne vidim baš…“

„Moj dragi Axele, kad bi malo slušao, umjesto što cijelo vrijeme samo pričaš, mogao bi čuti,“ nestrpljivo je izjavio ujak.

„Što čuti?“

„Udarce čekića, kojim Hans upravo sada gradi našu splav. Već se satima bavi tim poslom.“

„On gradi splav?“

„Da.“

„Ali gdje je pronašao stabla potrebna za građu?“

„O, stabla su bila već posječena. Dođi, vidjet ćeš kako radi.“

Sve više zadivljen onim što sam čuo i vidio, kao u snu sam ga slijedio.

Nakon četvrt sata hoda, s druge strane rta koji zatvara malu prirodnu luku, opazih Hansa na poslu. U nekoliko koraka nađoh se kraj njega. Na moje veliko iznenađenje, na pijesku ugledah napola dovršenu splav. Bila

je izrađena od greda nekoga čudnog drva, a tlo je bilo pokriveno rebrima, platnicama i daskama. Bilo je tu toliko toga da bi se mogla sagraditi čitava flota.

Zaprepašteno sam se okrenuo ujaku.

„Otkud je dospjela sva ta građa?“ povikao sam. „Kakvo je to drvo?“

„Borovina, jelovina, brezovina, sve vrste četinara sa Sjevera koje se uslijed djelovanja mora mineraliziralo,“ mirno je uzvratio.

„Je li to moguće?“

„Da,“ izjavio je učeni profesor. „To je ono što nazivamo *sartarbrandur* ili fosilno drvo.“

„Ali,“ ponovno sam povikao, nakon kratkog razmišljanja, „onda bi ono, kao i lignit, moralo biti tvrdo kao kamen, pa neće moći ploviti.“

„Ponekad se i to događa. Mnoštvo takvog drveća pretvorilo se u pravi antracit. Ali drugo, poput ovog ovdje, tek se počelo pretvarati u fosile. Pogledaj,“ doda ujak i baci u more nekoliko komadića tog dragocjenog drva.

Komadi drva su najprije potonuli, a onda opet izroniše na površinu valova, te stadoše plutati, kako su ih oni nosili.“

„Vjeruješ li sad?“ upita ujak.

„Vjerujem,“ uzviknuo sam, „da je to što vidim nevjerojatno!“

Doista, ovaj put u središe Zemlje brzo je mijenjao sve moje ranije nazore i svaki dan mi pripremao nova čuda.

Više se ne bih začudio niti da sam ugledao kako preko ovog tihog mora promiče flota urođeničkih čamaca.

Sljedeće večeri, zahvaljujući Hansovoj spretnosti i upornosti, splav je bila dovršena. Bila je duga deset, a široka pet stopa. Grede surtarbrandura, povezane jakim konopima, doimale su se čvrsto. Kad je to na brzu ruku načinjeno plovilo napokon bilo porinuto u vodu, mirno je plutalo po površini Središnjeg mora, kako ga je profesor bio nazvao.

29.

SPLAVARENJE PREKO MORA

13. kolovoza smo ustali rano. Nismo smjeli gubiti vrijeme. Trebalo je prvi put upotrijebiti novo prijevozno sredstvo kojim se ide brzo i bez umaranja.

Jarbol je bio načinjen od dva spojena stupca, prečka od trećega, a jedro smo izradili od svojih pokrivača. To bijaše sva oprema splavi. Srećom, konopa smo imali dovoljno i cijela je građevina izgledala čvrsta i spremna podnijeti more.

U šest sati nestrpljivi i dobro raspoloženi profesor dade znak za polazak. Hrana, prtljaga, sprave, oružje i povelike zalihe slatke vode, prikupljene iz potoka na obali, nađoše se na svojem mjestu.

Hans je spretno načinio kormilo, pomoću kojega je lako upravljao svojom plovećom napravom. On se postavio na držak kormila. Taj dobri čovjek bio je isto tako dobar mornar, kao što je bio dobar lovac na paperje. Odvezah konop koji nas je držao za obalu, namjestismo jedro i naglo se otisnusmo na pučinu. Naša plovidba prema dalekim i nepoznatim predjelima je započela.

Dok smo napuštali malu luku koja je poslužila kao brodogradilište za našu splav, ujak, koji je volio svemu određivati zemljopisne nazive, htjede luku nazvati mojim imenom.

„Ne,“ rekoh, „ja bih vam predložio jedno drugo ime.“

„A koje?“

„Volio bih da je nazovete Graüben. Ime je zvučno i lijepo će pristajati na našem budućem zemljovidu.“

„Dobro, neka bude Graübenina luka,“ složio se profesor.

Eto, tako je prisjećanje na moju dragu Virlandeškinju bilo povezano uz našu uzbudljivu i nezaboravnu ekspediciju.

Vjetar je puhao sa sjeveroistoka. Plovili smo s vjetrom u krmu, mnogo većom brzinom nego bi se to moglo očekivati od obične splavi. Vrlo gusti slojevi zraka pokazali su se dobrom pogonskom silom, snažno napinjući jedro.

Nakon jednog sata ujak, koji je usput obavljao pažljiva mjerenja, mogao je procijeniti našu brzinu.

„Ako nastavimo ovako,“ rekao je, „prevaljivat ćemo najmanje trideset liga u dvadeset četiri sata, te ćemo brzo ugledati suprotnu obalu. Za običnu splav, ovo je upravo nevjerojatna brzina.“

Doista sam time bio iznenađen. Bez riječi sam se zaputio na prednji dio splavi. Južna se obala već gubila na obzoru. Njezine strane su se širile, kao da nam žele olakšati odlazak. Pred očima mi se prostiralo samo ogromno more. Mi smo bili jedina živa bića što su se vidjela na njegovoj površini.

Veliki tamni oblaci bacali su na površinu svoje sivkaste sjene, koje kao da su pri tiskale tu sumornu bezbojnu vodu. Srebrne zrake električnog svjetla, koje su se tu i tamo odbijale od pojedinih kapljica, palile su bezbrojne iskre na bokovima naše lađe. Doskora smo kopno potpuno izgubili iz vida. Nestade svakog orijentira i više se nije moglo točno odrediti kuda plovimo. Da nije bilo pjenušave brazde, koju je iza sebe ostavljala splav, bio bih pomislio da nepomično stojimo na mjestu.

Ali znao sam da velikom brzinom hrlimo prema suprotnoj obali.

Oko podneva okružila nas je sva sila alga koje su plutale na površini valova. Poznavao sam snažnu vegetativnu sposobnost tih biljaka, koje se na morskom dnu svijaju pod vodenim strujama na dubinama od preko dvanaest tisuća stopa. One bujaju i pod tlakom od gotovo četiri stotine atmosfera, te se često nagomilavaju u takvu mnoštvu da postanu ozbiljna zapreka brodovima. Ali nikad nigdje nisu viđene tako goleme alge, kakve su rasle u Središnjem moru.

Naša je splav plovila pokraj haluga, dugih tri do četiri tisuće stopa, koje su se poput zmija protezale unedogled. Zabavljao sam se prateći pogledom njihovu beskrajnu traku. Svakog sam im trena očekivao ugledati kraj, ali su one sate i sate izazivale moju strpljivost, budeći u meni sve jače čuđenje.

Kakva li je prirodna sila je mogla stvoriti te nevjerojatne, gotovo neprirodne biljke? Kako li je morala izgledati Zemlja u prvim stoljećima svojeg razvitka, kad se pod utjecajem vrućine i vlage na njezinoj površini razvijao samo biljni svijet?

Istina, to je pitanje bilo vječna tema zanimanja geologa i mnogih drugih znanstvenika.

Naše se putovanje nastavljalo. Napokon je došla večer ali, kao što sam već bio primijetio dan prije, svjetlost u zraku nije se nimalo smanjila. To je bila postojana pojava, s kojom smo mogli računati da će potrajati.

Nakon večere i na brzinu izmijenjenih nekoliko rečenica s mojim suputnicima, ispružio sam se pod jarbolom i, prepustivši se bezbrižnom sanjarenju, ubrzo zaspao.

Hans je, stojeći nepomično kraj kormila, pratio kako splav prelazi preko valova. Kako je vjetar puhao u krmu, zapravo nije ni trebalo njome upravljati.

Odmah nakon napuštanja Graübenine luke, ujak mi je naložio da vodim „brodski dnevnik“, da u njega unosim sva i najmanja opažanja, bilježim zanimljive pojave, smjer vjetra, postignutu brzinu, duljinu prevaljenog puta, jednom riječi, sve što se događalo na toj čudnoj plovidbi.

Zadovoljit ću se, dakle, time da ovdje prepišem one svakidašnje zabilješke što su ih, da tako kažem, sami događaji pisali, kako bih na taj način ispričao priču o našoj plovidbi Središnjim morem.

Petak, 14. kolovoza. Postojan umjereni vjetar sa sjeveroistoka. Splav napreduje vrlo brzo, održavajući posve ravan smjer. Obala je zaostala za nama na trideset milja. Naprijed na obzoru se ništa ne vidi. Jačina se svjetla ne mijenja. Vrijeme je neobično lijepo. To znači da su oblaci vrlo visoki, nisu pregusti i kupaju se u bijeloj atmosferi kojoj je boja nalik na rastaljeno srebro.

Termometar: + 32° C.

U podne je Hans natakao udicu na kraj konopca. Za mamac je stavio komadić mesa i bacio je u more. Kroz dva sata ništa nije zagrizlo. Dakle, nema života u toj vodi? Ne. Nešto je trznulo. Hans je povukao povraz i izvukao ribu koja se snažno otimala, pokušavajući pobjeći.

„Riba!“ kriknuo je ujak.

„To je jesetra!“ uzvratio sam uzvikom. „Malena jesetra!“

Profesor je pažljivo promotrio ribu. Ne našavši obilježja niti jedne poznate vrste, nije se složio s mojim predviđanjima. Riba je imala plosnatu, zaobljenu glavu, prednji dio tijela bio joj je pokriven koštanim pločicama, čeljusti su joj bile bez zuba. Imala je dosta razvijene prsne peraje na tijelu koje je praktički bilo bez repa. Životinja je, svakako, pripadala rodu u koji su prirodoslovci uvrstili jesetru, ali se ipak od nje znatno razlikovala.

Ujak se u takvim stvarima nije mogao prevariti. Nakon dugog i strpljivog proučavanja rekao je:

„Ta riba, dragi moj dječače, pripada porodici koja je izumrla prije mnogo stoljeća, a okamenjeni joj se tragovi danas mogu naći još jedino u devonskim slojevima.“

„Ne želite valjda reći,“ uzviknuo sam, „da smo ulovili živi primjerak ribe koja je nastavala pradavna mora i odavno izumrla?“

„Upravo to,“ reče profesor, nastavljajući proučavanje. „Ako dobro pogledaš, možeš i sam vidjeti da te fosilne ribe nisu nipošto istovjetne s današnjim vrstama. Prema tome, dobiti u ruke živ primjerak takvih riba, za prirodoslovca je životni san.“

„Ali kojoj porodici pripada?“

„Redu *ganoida*, porodici *cephalaspida*, rodu…“

„Dakle, kojem rodu?“ upitah, vidjevši da ujak oklijeva u donošenju svojeg suda.

„Rodu *pterihtida*. Da, mogao bih se u to zakleti. Ipak, ovaj naš primjerak ima jedno obilježje koje se, kako kažu, nalazi samo kod riba iz podzemnih voda.“

„Koje?“

„Slijepa je.“

„Slijepa?“ iznenađeno uzviknuh.

„Ne samo da je slijepa nego uopće nema vidnog organa.“

Pogledao sam i ustanovio da je uistinu tako. Ali, to bi mogao biti izniman slučaj. Opet smo meku stavili na udicu i bacili je u more. Ocean je sigurno bio bogat ribom, jer smo za dva sata ulovili mnoštvo pterihtida, a i riba koje pripadaju, također izumrloj, porodici *dipterida*, ali rodu koji ujak nije znao odrediti. Nijedna od njih nije imala vidnog organa. Taj neplanirani ribolov obilato je obnovio naše zalihe hrane.

Sad smo već bili uvjereni da u ovom moru žive samo fosilne vrste. Među tim vrstama ribe i gmazovi predstavljaju najsavršenije oblike, jer su najstarijeg postanka.

Počeli smo se nadati da ćemo naići i na kojega od onih gmazova, koje je znanost uspjela rekonstruirati na temelju poneke kosti i hrskavice.

Uzeh dalekozor i pažljivo istražih obzor. Svuda uokolo pustoš. Bez sumnje smo još bili previše blizu obale.

Nakon proučavanja površine oceana, pogledao sam u zrak. Zašto ne bi neke od onih ptica, koje je besmrtni Cuiver rekonstruirao, svojim krilima lepetale po ovom zgusnutom zraku? Ribe bi im bile dovoljna hrana. Promatrao sam oko sebe, ali zrak je bio pust kao i kopno koje smo nedavno napustili.

Bez obzira na to što nisam mogao ništa vidjeti i pronaći, maštom sam odlutao u čarobne hipoteze paleontologije. Kao da sam budan sanjao. Činilo mi se da na površini vode vidim goleme hersite, kornjače iz predediluvija, velike poput plutajućih otoka. Prividjelo mi se da po tamnoj pješčanoj obali gaze divovski sisavci pradobi: veliki leptoterij pronađen u brazilskim pećinama, ili dinoterij koji je došao iz ledenog Sibira. Nešto dalje skriva se iza stijene debelokožac lefiodont, ogromni tapir, spreman da se zbog plijena potuče s antoploterijem, čudnom životinjom koja sliči nosorogu, ali i običnom, i vodenom konju, i devi, kao da je Stvoritelj na početku svijeta u žurbi više životinja spojio u jednu. Divovski mastodont savija surlu te kljovama drobi obalno kamenje, dok megaterij, odupirući se o glomazne noge, ruje zemlju i rikom budi jeku u zvonkom granitu. Iznad njih protopitek, prvi majmun koji se pojavio na Zemlji, vere se na strme vrhove. Još više gore pterodaktil, sablast krilatih ruku, leti poput šišmiša zgusnutim zraku. I napokon, u najvišim visinama, goleme ptičurine, jače od kazuara i veće od noja, šire svoja moćna krila i kruže

pod samim kamenim lukovima granitnog svoda što se nadnio nad ovo podzemno more.

Cijeli je taj okamenjeni svijet oživio u mojoj mašti. Prenio sam se u biblijsko doba stvaranja, mnogo prije nego što se pojavio čovjek, kad je još Zemlja bila nedovršena te mu nije mogla pružiti zaklon. U snovima sam pošao još dalje, u doba prije nego što su se pojavila živa bića. Nestadoše sisavci, zatim ptice, pa gmazovi iz jurskog razdoblja i napokon ribe, ljuskari, mekušci i člankonošci. Zoofiti iz prijelaznog razdoblja također se vratiše u ništavilo. Sav zemaljski život usredotočio se u meni, i samo moje srce tuče u tom pustom, nenastanjenom svijetu. Nema više godišnjih doba, nema više podneblja. Vlastita toplina zemaljske kugle neprekidno raste, i pred njom iščezava toplina blistave sunčane zvijezde. Biljke bujaju. Prolazim kao sjena ispod visokih paprati, gazeći nesigurnim korakom lapore duginih boja i šaren kremeni pijesak. Naslanjam se na debla golemih četinara i ležim u sjeni stenofila, asterofila i likopodija, stotinu stopa visokih.

Vjekovi prolaze kao dani; idem sve dalje kroz preobražaje Zemlje. Biljke nestaju, granitne stijene gube svoju tvrdoću, pod još jačom toplinom kruto stanje prelazi u tekuće. Vode teku površinom Zemlje! Ključaju i hlape. Pare ovijaju Zemlju, a ova malo po malo postaje plinovita masa, počinje se svijetliti blijedocrvenim žarom, nabujala je kao Sunce i sjaji poput njega!

I, dok stojim u središtu te maglice, milijun i četiri stotine tisuća puta veće od kugle koju će jednog dana sazdati, nešto me odvuklo u svemir. Tijelo mi se raspršilo, rasplinulo se i ono, te se kao beznačajni atom pomiješalo s ostalom neizmjernom plinovitom masom koja kroz beskraj provlači svoju plamenu putanju.

Divna li sna! Kamo me nosi? Moja drhtava ruka baca na papir taj san i sve njegove čudne pojedinosti. Sve sam zaboravio: i profesora, i vodiča, i splav! Pred mojim očima pojavilo se priviđenje…

„Što ti je, Axele?“ odjednom sam čuo ujaka.

Širom otvorenih očiju zurio sam u njega, gledao sam u njega, ali ga nisam vidio, kao što nisam primjećivao ništa drugo oko sebe.

„Pazi, moj dječače,“ ponovno je uzviknuo ujak, „past ćeš u more!“

U taj čas pograbi me snažna Hansova ruka. Da nije bilo njega, bio bih se, omamljen svojim snom, stropštao u vodu.

„Jesi li poludio?“ viknuo je profesor, tresući me.

„Što je? Što se događa?“ upitah napokon, vraćajući se pomalo svijesti.

„Jesi li bolestan, Axele?“ zabrinuto je nastavio profesor.

„Ne, ne. Samo sam imao jedno nevjerojatno priviđenje. U svakom slučaju, sad je prošlo. Sad je sve u redu,“ rekao sam, gledajući iznenađeno uokolo.

„Dobro,“ rekao je ujak. „Vjetar je povoljan i more mirno. Jurimo brzo, pa, ako me račun nije prevario, doskora ćemo se dohvatiti kopna. Neće mi biti žao ovu tijesnu splav zamijeniti s tajanstvenim obalama ovog podzemnog oceana.“

Dok je ujak to govorio, ja sam ustao na noge i pažljivo razgledao obzor. Ali vodena se crta sveudilj na njemu spajala s niskim oblacima koji su nad nama visjeli.

30.

BORBA STRAŠNIH GUŠTERA

Subota, 15. kolovoza. More je još uvijek dosadno jednolično. Isto sivilo i nepromijenjena svjetlost s kamenog neba. Kopnu ni traga. Obzor kao da se nekako pred nama povlači, što mu se više približavamo.

Glava mi je još zbrkana i teška od onog ludog sna, koji nikako ne mogu izbrisati iz sjećanja.

Iako nije ništa takvog sanjao, profesor je isto tako zapao u jedno od njegovih čuvenih mračnih raspoloženja. Mnoštvo vremena je potrošio u promatranju obzora i praćenju svakog otklona kompasa. Svaki čas prinosi dalekozor očima, a kad ne pronađe ništa što bi ukazalo na naš položaj, zauzima napoleonsku pozu i nervozno šeće po splavi.

Kako sam rekao, profesor Lidenbrock sve više pokazuje povratak svojem starom nestrpljivom ponašanju. Ne mogu ništa poduzeti u vezi s time, pa to samo bilježim, uz ostala zapažanja s plovidbe. Jasno mi je da sam se trebao naći u ozbiljnoj opasnosti i mukama, kako bi u njemu planula iskrica čovječnosti. Ali čim sam ozdravio, njegova stara narav je pobijedila i ponovno preuzela vlast nad njim.

Napokon, zbog čega ga je bijes obuzeo više nego ikad dotad? Zar se naše putovanje ne odvija pod najpovoljnijim okolnostima? Zar splav ne juri čudesnom brzinom?

Što bi, dakle, moglo biti razlog tome? Nakon što sam se znakovito nakašljao za uvod, odlučio sam ga to upitati.

„Čini mi se da ste ponešto uznemireni, ujače,“ rekoh, nakon što je po stoti put spustio dalekozor i uzšetao se uokolo, mrmljajući si nešto u bradu.

„Uznemiren?“ uzvratio je grubim glasom. „Nisam. Ni najmanje.“

„Onda ste možda nestrpljivi?“ nastavio sam blažim tonom.

„Imam i zašto.“

„Ali mi plovimo jako brzo.“

„A što će mi to?“ uzviknuo je ujak. „Nisam zabrinut zbog brzine kojom napredujemo, već me ljuti što je more mnogo šire nego sam to očekivao.“

Sjetih se da je prije našeg polaska profesor širinu ovog podzemnog oceana procijenio na najviše trideset vrsta. A mi smo već prevalili tri puta toliko, ali se južna obala još nije pomolila.

„Mi ne silazimo u dubinu,“ iznenada nastavi profesor. „Naša istraživanja zastala su na mrtvoj točki. Sve je to samo gubitak vremena. Napokon, nisam došao sve dovde samo zato da načinim izlet brodom po jezeru! Ova me plovidba po jezeru sve više ljuti i zabrinjava.“

Njemu je, eto, ta neizvjesna plovidba bila izlet, a ovo veliko podzemno more tek neko jezero!

„Ali,“ primijetio sam, „kako idemo putem što ga je Saknussemm označio, nismo mogli mnogo pogriješiti.“

„To je pitanje, kako bi rekao veliki, besmrtni Shakespeare. Idemo li zapravo tim putem? Je li Saknussemm uopće naišao na ovu golemu vodu? Je li je preplovio? Počinjem se plašiti da nas je sasvim lijepo prevario onaj potok kojem smo povjerili da nam bude vodič?“

„U svakom slučaju, ne smijemo žaliti što smo dovle došli. Već ovo što smo dosad vidjeli vrijedno je cijelog našeg putovanja.“

„Nije me briga za gledanje i za prekrasne krajobraze. Ja sam se u podzemlje spustio s određenim ciljem i taj cilj namjeravam postići! Ne govori mi, molim te, o ljepotama prizora i o drugom sentimentalnom smeću.“

To sam dobro zapamtio i ubuduće držao jezik za zubima. Neka profesor samo dalje do krvi grize usne od nestrpljenja.

U šest sati navečer Hans zatraži plaću i ujak mu izbroji tri riksdala, koja on pažljivo spremi u džep. Za razliku od ujaka, on je izgledao potpuno smiren i zadovoljan.

Nedjelja, 16. kolovoza. Ništa novo. Vrijeme nepromijenjeno. Vjetar pomalo postaje hladniji, kao da najavljuje oluju. Kad sam se probudio, prvo sam namjerio ustanoviti jačinu svjetlosti. Neprestano se, iz dana u dan, bojim da ta izvanredna električna pojava ne potamni te se konačno i utrne, ostavljajući nas u potpunom mraku. Ali, ništa se nije promijenilo, sjena splavi, njezinog jarbola i jedra, jasno se razabire na površini valova.

Ovo se more uistinu čini beskrajnim! Mora da je široko kao Sredozemno more, ili možda čak kao Atlantski ocean. Napokon, zašto ne bi bilo?

Ujak je u više navrata pokušao izmjeriti njegovu dubinu. Privezao je na konop čeličnu glavu jednog od naših najtežih krampova i spuštao ga do dubine od dvije stotine fatoma[12], ali nije dosegnuo dno. Nakon takvih mjerenja imali smo uvijek dosta muke da svoju sondu izvučemo.

---

[12] Pomorska mjera za dubinu, 1 fatom = 6 stopa ili oko 1,83 m.

Kad smo kramp napokon podigli na splav, Hans me upozori na duboke simetrične otiske koji su se na njemu isticali. Reklo bi se kao da je taj komad željeza bio čvrsto stisnut između dva tvrda predmeta.

Začuđeno sam pogledao našeg vrijednog vodiča.

„*Tander!*“ bilo je sve što je rekao.

Naravno, uopće nisam razumio što je rekao. Okrenuo sam se ujaku, posve zaokupljenom svojim turobnim mislima. Nisam imao ni najmanje volje u tome ga prekidati. Stoga sam se još jednom okrenuo Islanđaninu.

Hans je bez riječi nekoliko puta otvorio i zatvorio usta, kao da nešto grize, i to mi napokon pojasni što mi je htio reći.

„Zubi!?“ viknuh zaprepašteno i pažljivije zagledah željeznu šipku.

Pa da, nije bilo nikakve sumnje. To su doista bili otisci zubi duboko zarinutih u kovinu! Čeljusti, koje su tim zubima ispunjene, moraju biti vrški jake! Krije li se to u dubokoj vodi neka neman, pripadnik neke izumrle vrste, proždrljivija od morskoga psa i strašnija od kita! Nisam mogao odvratiti očiju od te napola pregrizene šipke.

Zar će se onaj san pretvoriti u zastrašujuću stvarnost?

Čitav dan mučile su me takve misli, a unekoliko sam se smirio tek pošto sam prespavao dobrih nekoliko sati.

Ponedjeljak, 17. kolovoza. Nastojim se prisjetiti posebnih nagona kod tih pred-diluvijalnih životinja iz jurskog razdoblja, koje su se razvile iza mekušaca, ljuskara i riba, a pojavile se na Zemlji prije sisavaca. U to je vrijeme svijet pripadao gmazovima. Naraštaji tih čudovišta gospodarili su Zemljom i svim morima sekundarnog razdoblja, u kojem je nastao planinski lanac Jura. Priroda im je podarila najsavršenije ustrojstvo. Kako su bili golemi i kakva silna snaga bijaše u njih! Najopasniji današnji gušteri, aligatori i krokodili, samo su bijedna, smanjena slika svojih predaka iz davnih vremena.

Zadrhtao sam pri samoj pomisli na te grozne nemani. Ljudsko ih oko nikad nije vidjelo žive. Hodali su Zemljom tisuću vjekova prije pojave čovjeka, ali prema njihovim okamenjenim kostima, pronađenim u glinastom vapnencu koji Englezi zovu lijes, mogla se rekonstruirati njihova anatomija i upoznati njihov divovski tjelesni ustroj.

Sjetih se da sam nekoć u hamburškom muzeju vidio kostur takva jednog guštera, dug preko trideset stopa. Nije li možda baš meni, današnjem stanovniku Zemlje, suđeno da se nađem oči u oči s tim predstavnicima pred-diluvijalne prirode? Ne, to je nemoguće! Pa ipak, trag snažnih zuba urezan je u željeznu šipku! Zar može biti sumnje u to da su ti zubi čunjasti kao u krokodila?

Izbezumljen i prestravljen zurim u more. Svakog trenutka očekujem ugledati jedno od tih čudovišta kako se uzdiže iz neke duboke podmorske spilje.

Primjećujem da i profesor unekoliko dijeli moja razmišljanja, iako se možda ne boji kao ja, jer čim je razgledao kramp, i on je počeo brzo kružiti pogledom po tom moćnom i tajanstvenom oceanu.

„Do vraga,“ pomislih, „zašto mu je uopće palo na pamet da mjeri dubinu! Kao da nam je to bilo od ikakve pomoći. Bez sumnje je uznemirio neko strašno čudovište u njegovoj vodenoj jazbini, zbog čega bismo mogli biti okrutno kažnjeni.“

Želeći se pripremiti na najgore, bacio sam pogled na oružje i uvjerio se da je spremno za uporabu. Ujak je primijetio što radim, te mi glavom dao znak da misli što i ja. I on je primijetio da se imamo razloga plašiti.

Već su se uokolo bili podigli visoki valovi, naznačujući da se u dubini kreće nešto veliko. Opasnost dolazi. Sve je bliže i bliže. Treba budno paziti.

Utorak, 18. kolovoza. Napokon stiže večer ili, bolje reći, vrijeme kad nam san zaklapa otežale vjeđe. Kao na Arktiku za ljetnih mjeseci, tako ni na ovom oceanu nema noći. Hans nepomično stoji za kormilom. Doista ne znam kad se dospije malo odmoriti. Koristeći njegovu budnost, prepuštam se nemirnom snu.

Ali nakon dva sata budi me strašan udarac. Splav kao da je udarila u neku podvodnu hrid. Nekom je neopisivom i nepoznatom snagom izbačena iz valova i bačena dvadesetak fatoma daleko.

„Što se dogodilo?“ povikao je ujak, skačući na noge. „Jesmo li se nasukali?“

Hans podigne ruku i pokaže prema mjestu, udaljenom od dvije stotine metara, gdje se vidjela neka crna masa kako se diže i spušta.

Ustravljeno sam gledao. Moji najgori snovi su se obistinili.

„To je golema morska svinja!“ kriknuo sam.

„Da,“ vikao je uzbuđeni profesor, „a sad evo još i ogromnog morskog guštera, strahovite veličine i izgleda.“

„A gle, tamo dalje, onoga užasnog krokodila! Pogledajte mu široke čeljusti i nizove zuba kojima je oboružan. Ah, nestalo ga je!“

„Eno kita! Eno kita!“ klikne zatim profesor. „Vidim mu goleme peraje! Gledaj, kako kroz nosnice izbacuje zrak i vodu!“

I doista, nad vodom se uzdignuše dva visoka vodena stupa, da bi zatim snažno pljusnuli natrag, stvarajući pritom zaglušnu grmljavinu. Stajali smo iznenađeni, preneraženi i zaprepašteni pred tim jatom morskih nemani, još strasnijih nego u mojim najgorim snovima. Sve su bile natprirodne veličine, te bi i najmanja od njih jednim stiskom zuba mogla smrviti našu splav.

Hans htjede upraviti kormilo prema vjetru da bismo izbjegli pogibeljni susret, ali s druge strane opazi isto tako strašne neprijatelje: kornjaču široku četrdeset i zmiju dugu trideset stopa, koja je svoju golemu glavu ispružila nad valove.

Nemoguće je pobjeći. Gmazovi nam se približavaju sve više i više, kruže oko splavi takvom brzinom da im ni najbrži brodovi ne bi mogli umaknuti. Krugovi se koncentrično stežu oko nas. Uzeo sam u ruke karabin. Ali, kakav može biti učinak malenog zrna na ljuske kojima je pokriveno tijelo tih životinja?

Od straha smo zanijemjeli. Dolaze sve bliže! S jedne strane moćni krokodil, a s druge ogromna morska zmija. Ostali je dio strašnog morskoga stada iščeznuo ispod valova!

Namjeravam zapucati, bez obzira što se dogodilo, ali Hans mi daje rukom znak da počekam. Dvije nemani prolaze na pedeset fatoma od splavi i navaljuju jedna na drugu, ni ne primjećujući nas u bijesu borbe.

Okršaj se zbio sto fatoma daleko od splavi. Jasno vidimo obje nemani kako su se pograbile.

Ali, na moje zaprepaštenje, kao da se ponovno pojavljuju i druge životinje: morska svinja, kit, gušter i kornjača. Čini se da će se i one uplesti u borbu. Svakog mi se trena čini da sam neku od njih ugledao na površini. Pokazujem ih Islanđaninu, ali on odmahuje glavom i kaže:

„*Tva!*“

„Što, dvije, zar on doista misli da su samo dvije životinje. To je nemoguće,“ zbunjeno vičem.

„Ima pravo,“ potvrđuje mirno ujak, kao da se nalazi na nekom od svojih predavanja, te nastavlja hladnokrvno pomoću dalekozora promatrati strašni dvoboj.

„Nije moguće!“

„Jest. Prva neman ima njušku morske svinje, gušterova glavu i krokodilske zube. To nas je prevarilo. To je ihtiosaurus, najstrašniji vodozemac pred-diluvijalnog doba.

„A druga?“

„Druga je divovska zmija sakrivena u oklop kornjače, plesiosaurus, strašni neprijatelj one prve!“

Hans je imao pravo. Samo su dvije nemani uzburkale površinu mora,

Gledam ta dva gmaza iz pradavnih oceana. Vidim krvave oči ihtiosaurusa, velike poput ljudske glave. Priroda je ovu čudovišnu morsku životinju obdarila neobično jakim vidnim organom koji može izdržati tlak vode u dubinama gdje prebiva. Dali su mu dobro ime, kad su ga nazvali kitom među gušterima, jer ima njegovu brzinu i okretnost. Ovaj ovdje dug je najmanje stotinu stopa, a veličinu mu mogu prosuditi kad nad valove izdigne svoj ogromni rep. Ima ogromne i nevjerojatno snažne čeljusti u kojima, kako tvrde prirodopisci, nema ništa manje nego stotinu osamdeset i dva zuba.

Plesiosaurus je zmija valjkastog trupa i kratkog repa, s nogama koje strše kao vesla iz rimske galije. Čitavo joj je tijelo pokriveno debelim

tvrdim oklopom, dok joj je vrat gibak kao u labuda te se izdiže trideset stopa nad vodom.

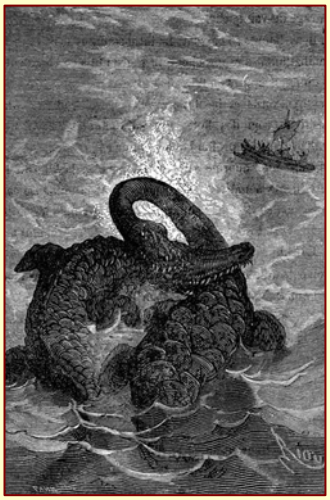

Te su životinje, s neopisivim bijesom, napadale jedna drugu. Nijedan smrtnik nije dosad vidio takvu borbu, pa i nama koji smo je sada gledali, ona je najviše sličila prizoru iz noćnih mora. Oko sebe su podizale čitave vodene planine koje su se prelijevale preko splavi. Već smo se dvadeset puta gotovo prevrnuli. Gromoglasno siktanje kao da je potresalo daleki granitni strop ove ogromne pećine, ispunjavajući nam srca užasom. Strašni borci spleli su se u klupko te ih više nisam mogao razlikovati. Pa ipak, borba nije mogla vječno potrajati. A onda teško nama, bez obzira tko iz nje izađe kao pobjednik.

Prođe jedan, dva, pa i tri sata. Borba se i dalje nastavljala jednakom žestinom. Protivnici su se načas približavali splavi, da bi se opet od nje udaljili. Ponekad mi se čak činilo da će zauvijek otići, ali bi se oni ubrzo vraćali u još veću blizinu.

Stojimo nepomično na splavi, spremni zapucati, ako ustreba, koliko god smo imali malene izglede nauditi im. Ipak, bili smo čvrsto odlučili ne predati se bez borbe.

Odjednom, nestade i ihtiosaurusa i plesiosaurusa, pošto su za sobom ostavili pravi maelstrom. Hoće li se borba nastaviti u morskim dubinama!?

Prošlo je nekoliko minuta. Više ništa nismo vidjeli. Je li borba okončana daleko od naših očiju? Jesu li njezini posljednji trenuci protekli bez svjedoka? Nismo to mogli dokučiti.

Odjednom, nedaleko od nas iz vode izroni golema glava plesiosaurusa. Neman je bila smrtno ranjena. Ne vidim joj golemo tijelo. Samo joj se dugi vrat propinje nad iznad vode, poput golemog biča šibajući po valovima i svijajući se kao presječeni crv. Daleko uokolo voda se zapjenila pod njegovim udarcima. Voda prska preko splavi, zasljepljujući nas. Ali gmaz je na izdisaju. Malaksava, smiruje se i napokon se dugo zmijsko truplo ispružilo poput nepomične gromade na površini što se smirivala.

Ali što je s ihtiosaurusom? Je li se vratio u svoju podmorsku spilju, ili će se opet pojaviti na morskoj površini?

31.

MORSKO ČUDOVIŠTE

Srijeda, 19. kolovoza. Srećom, snažan nas je vjetar brzo odnio s mjesta na kojem se odigrala divovska bitka. Hans je, uobičajeno miran, neprestano na kormilu. Ujak, kojega je borbeni prizor nakratko trgnuo iz njegovih misli, opet nestrpljivo promatra more.

Putovanje opet postaje jednolično. Koliko god bilo dosadno, nipošto ne bih želio da tu jednoličnost prekine neki novi događaj, sličan onim jučerašnjim.

Četvrtak, 20. kolovoza. Vjetar je sada prilično promjenljive snage i puše iz smjera sjever-sjeveroistok. Dosta je toplo. Napredujemo prosječnom brzinom od deset i po milja na sat.

Oko podne do ušiju nam iz velike daljine dopire nekakva buka. Ovdje samo bilježim to, niti ne pokušavajući utvrditi njezin uzrok. Sliči tutnjavi valova što tuku o obalu.

„U daljini,“ poučno će profesor, „je neka stijena ili otok o koji se more razbija.“

Hans se bez riječi uspeo na vrh jarbola, ali nije uspio ništa otkriti. Sve dokle pogled dopire, na površini oceana se ne može ništa vidjeti.

Prošla su tri sata bez ikakve naznake što bi to moglo biti pred nama. Sve se više čini kao da buka dolazi od nekoga dalekog slapa.

Pokušao sam ujaka uvjeriti u to, ali on je samo odmahnuo glavom. Ja sam ipak čvrsto uvjeren da se nisam prevario. Približavamo li se možda nekom moćnom vodopadu niz koji ćemo se strmoglaviti u ponor? Možda profesor priželjkuje ovakav način spuštanja jer će mu omogućiti najbrži mogući silazak dalje u podzemlje? Ja o tome imam posve drukčije mišljenje.

Štogod bilo istina, na udaljenosti od mnogo liga sigurno se nalazi neka izvanredna pojava, jer se njezina grmljavina sve više pojačava, kako joj se približavamo. Dolazi li ona iz vode ili s neba?

Upirem oči u gusta isparenja koja lebde u zraku, nastojeći pogledom prodrijeti kroz njih. Ali nebo je posve mirno. Oblaci, koji su se povukli sve do samog kamenog svoda, čine se potpuno nepomičnima i izgubljenim u

jakim zrakama električne svjetlosti. Uzrok toj neobičnoj pojavi treba, dakle, potražiti negdje drugdje.

Stoga pretražujem obzor, koji je sad posve miran, bistar i bez magle. Ništa se nije promijenilo. Ali, ako ta grozna buka potječe od nekog slapa, neke brzice, ako se cijeli ocean ruši u ponor, ako tu silnu tutnjavu stvara šum vode koja se ruši, već bi se morale pojaviti brze struje, čija bi mi brzina i smjer jasnije ukazali na pogibelj koja nam prijeti. Istražujem struju, ali joj jednostavno nema traga. Prazna boca koju sam bacio u more ostaje daleko za nama.

Oko četiri sata Hans se ponovno uspinje na vrh jarbola. S tog visokog mjesta pogled mu dopire mnogo dalje nego nama. Pažljivo motri polukrug oceana što se prostire pred nama i odjednom se zaustavlja na jednoj točki. Lice mu ne odaje iznenađenje, ali su mu oči u nešto nepomično uprte.

„Napokon je nešto ugledao," primjećuje ujak.

„Čini se da je tako," uzvratio sam.

Hans se spustio do nas, a zatim ispružio ruku prema jugu.

„*Der nere*," kratko je rekao.

„Tamo dolje?" ponovio je ujak.

Dohvativši dalekozor, pažljivo je motrio cijelu jednu minutu, koja se meni pričinila kao čitavo stoljeće. Nisam znao što očekivati.

„Tako je," napokon je oduševljeno uzviknuo. „Eno ga!"

„Čega?" nestrpljivo sam upitao.

„Tamo se golem mlaz uzdiže iznad valova."

„Zar opet neko morsko čudovište?" viknuo sam uznemireno.

„Možda."

„Onda okrenimo pramac zapadnije, jer već znamo što nam je očekivati od pred-diluvijalnih životinja," oprezno sam predložio.

„Ne, nastavit ćemo dalje," tvrdoglavo reče ujak.

Okrenuo sam se prema Hansu. On je samo čvrsto držao kormilo, smiren kao i uvijek.

U svakom slučaju, ako se iz daljine koja nas dijeli od tog stvorenja, a koja iznosi najmanje dvanaest liga, može vidjeti vodeni stup koji izlazi iz njegove nosne rupe, veličina mu mora biti nezamisliva. Najobičniji nam je razbor stoga nalagao da što prije pobjegnemo odatle. Ali, mi nismo došli sve dovde da bi bili razboriti. Takvo je barem bilo ujakovo mišljenje.

Stoga smo nastavili ići ravno naprijed. Što se više približavamo, mlaz je sve veći. Kakva bi se neman mogla napuniti tolikom vodom i zatim je neprekinutim i tako snažnim mlazom izbacivati iz sebe?

U osam sati navečer, barem prema običajima vanjskog svijeta, gdje su još uvijek postojali dan i noć, samo nas dvije lige dijele od te ogromne

zvijeri. Njezino izduljeno, crnkasto, golemo i užasno tijelo pružilo se po moru poput otoka. Nisu li mornarske priče govorile o onima koji su se zabunom znali iskrcati na leđima golemog kita, misleći da se radi o kopnu? Je li ovo pred nama samo priviđenje? Dužina mu nije mogla biti manja od tisuću fatoma. Kakav je to divovski kit o kojem Cuvier ni Blumenbach nisu mogli ni pomisliti?

Nepomičan je i kao da spava. Čini se da ga more ne može uzdignuti, nego se valovi samo razbijaju o njegovo golemo tijelo. Vodeni stup, koji se uzdiže u visinu od petsto stopa, ruši se natrag sa zaglušnom bukom.

A mi bezumno jurimo ususret toj strašnoj gromadi, kojoj ni stotinu kitova ne bi bilo dovoljna hrana za jedan jedini dan.

Pošteno priznajem da me spopao veliki strah. Odlučio sam ne ići dalje! Ako ustreba, presjeći ću jedreno uže! Okomio sam se na profesora, nazivajući ga avanturistom i luđakom. Međutim on tvrdoglavo šuti.

Odjednom, nepokolebljivi Hans još jednom pokaže prstom prema užasnoj nemani i mirno izjavi:

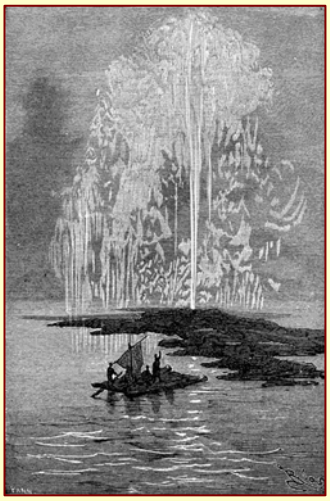

„*Holme!*“

„Otok!“ klikne ujak.

„Otok?“ ponovih, slegnuvši ramenima, vjerujući da se radi o slabom pokušaju da me se utješi.

„Pa jasno!“ odgovori profesor, prasnuvši u grohotan smijeh.

„Ali odakle taj vodeni stup?“

„*Geyser,*“ reče Hans.

„Naravno, gejzir,“ uzvrati ujak, još uvijek se smijući. „Gejzir, poput onih koji su na Islandu posve uobičajeni. Vodoskoci poput ovoga najveća su prirodna čuda te zemlje.“

S početka nisam htio priznati svoju veliku zabludu. Što bi moglo biti gluplje nego zamijeniti otok za morsku neman? Ali koliko god to bilo teško, nisam se mogao oglušiti na nepobitne dokaze koji su preda mnom stajali. Napokon sam morao priznati svoju pogrešku. Bijaše posrijedi obična prirodna pojava.

Kako smo mu se približavali, vodeni je mlaz postajao sve veličanstveniji. Iz daljine je otok sličio golemom kitu čija se glava izdizala visoko iznad valova. Gejzir, što na islandskom znači „bjesnilo“, dostojanstveno se uzdizao s njegovog vrha. Na mahove se čuju potmule eksplozije, koje odmah bivaju popraćene pobješnjelim mlazovima vodene pare što se uzdiže sve do oblaka. Na otoku nema drugih fumarola, ni vrućih izvora. Sva se vulkanska snaga sabrala u jednom usamljenom vodoskoku. Zrake električne svjetlosti miješaju se s tim sjajnim mlazom, u kojem se svaka kapljica prelijeva u duginim bojama.

„Pristanimo uz otok!“ reče profesor nakon nekoliko minuta šutnje.

Ipak, morali smo dobro paziti da nas ne zahvati taj vodeni stup, sposoban za tren oka potopiti našu splav. Napokon nas Hans spretnim upravljanjem dovede na drugu stranu otoka, nasuprot mjestu gdje je izbijao gejzir.

Prvi sam iskočio na kopno. Ujak me slijedio, dok je lovac ostao na svojem mjestu, sličeći djetetu zanesenom nekom čudnom pojavom. Hodali smo po granitu pomiješanom s kremenim pješčenjakom. Tlo nam je škripalo pod nogama poput stijenki parnog kotla u kojem bjesni pregrijana para. Pakleno je vruće. Uskoro stižemo do malenog središnjeg bazena, iz kojeg se uzdiže gejzir. Uronio sam termometar u uzavrelu vodu. Ubrzo je pokazao temperaturu od stotinu šezdeset tri stupnja!

Prema tome, voda dolazi iz nekog užarenog spremnika. To je u oštroj suprotnosti s teorijama profesora Lidenbrocka. Nisam se mogao suzdržati da ga na to ne upozorim.

„Pa što onda," odsječno je uzvratio, „u kakvoj je to suprotnosti s mojom teorijom?"

„U nikakvoj," suho sam odgovorio, uvjerivši se da sam naletio na potpunu tvrdoglavost.

Ipak, moram priznati da nas je sve dosad pratila sreća i da se ovo putovanje, iz meni nepoznatih razloga, odvijalo pod vrlo povoljnim temperaturnim uvjetima. Ali bilo je sve jasnije da ćemo jednom ipak dospjeti u one predjele u kojima središnja toplina dostiže najvišu granicu i prelazi sve stupnjeve termometra.

Mislima mi je promicala vizija Hada, podzemnog svijeta, za koji su drevni narodi vjerovali da se nalazi u središtu Zemlje.

„Vidjet ćemo ono što ćemo vidjeti." To je postala profesorova omiljena izreka. Nakon što je vulkanskom otoku nadjenuo ime svojeg nećaka, vođa naše ekspedicije se okrenuo i dao mi znak za povratak na splav.

Ipak, još sam nekoliko časaka stajao, pogleda uprtog u veličanstveni gejzir. Ubrzo opažam da mu je izbacivanje vode nepravilno. Jačina mu se katkada smanjuje, da bi se zatim ponovno još više povećala, što sam pripisao promjenama tlaka para koje se skupljaju u njegovu podzemnom spremniku.

Napokon odlazimo, zaobilazeći strme i opasne stijene otoka s njegove južne strane. Hans je ovo kratko zaustavljanje bio iskoristio da malo uredi splav.

Ali, prije nego što smo se potpuno udaljili od otoka, izvršio sam neka motrenja, kako bih izračunao daljinu koju smo dosad prešli. Unosim ih u svoj dnevnik. Od Graübenine luke, ovim smo velikim podzemnim morem prevalili dvjesto sedamdeset liga, ili više od osamsto milja. Dakle, nalazimo se šesto dvadeset liga od Islanda, točno ispod Engleske.

32.

OLUJA

Petak, 21. kolovoza. Jutros je veličanstveni gejzir posve nestao iz našeg vidokruga. Zahladilo je, a vjetar nas je brzo odnio od Axelova otočića. Čak se i potmula tutnjava uskoro potpuno stišala.

Vrijeme bi se, ako smijem upotrijebiti taj izraz, doskora moglo promijeniti. Zrak se ispunio parama koje su sobom odnosile elektricitet nastao isparivanjem slane vode. Oblaci se sporo, ali jasno spuštaju i dobivaju maslinastozelenu boju. Zrake električne svjetlosti jedva probijaju taj neprozirni zastor, spušten nad pozornicom na kojoj će se odigrati olujna drama.

Na mene sve to utječe na čudan način, kao što se svakoga živog stvora na Zemlji doima približavanje potopa.

Ovalni kumulusi nagomilali su se na jugu te pružaju sablasnu sliku. Imaju onaj nesmiljeni izgled koji sam često primjećivao pred oluju. Zrak je težak, a more posve mirno.

U daljini oblaci sliče velikim pamučnim loptama, nagomilanim u slikovitom neredu. Malo po malo se ispuhavaju i razbijaju, povećanim brojem nadoknađujući gubitak na veličini. Tako su teški da se ne mogu odlijepiti od obzora. Ali napokon, pod utjecajem strujanja u gornjim slojevima zraka, oni se malo po malo smanjuju i tamne, pretvarajući se doskora u jednoličnu masu strahovita izgleda. S vremena na vrijeme neki lakši oblak još biva osvijetljen, odskačući blještavilom na tom sivom sagu, a onda ga brzo nestane u neprozirnoj tamnoj pozadini.

Zrak je očito zasićen elektricitetom, koji je i mene svega prožeo, tako da mi se kosa na glavi diže kao da sam se približio divovskoj električnoj bateriji. Čini mi se da bi moje suputnike, kad bi me se dotakli, žestoko protresla struja.

U deset sati prije podne, predznaci oluje postaju sve jasniji. Rekao bih da vjetar popušta samo da bi dobio jači zamah. Oblačni svod poprima izgled goleme mješine u koju su se sabrali svi orkani.

Iskušao sam sve kako bih previdio te jasne prijetnje s neba, ali me ipak nešto sili da kažem:

„Vjerujem da se sprema nevrijeme.“

Profesor ne odgovara. Strašno je srdit, jer vidi kako se ocean pred njegovim očima proširio unedogled. Na moje riječi samo sliježe ramenima.

„Bit će strašne oluje,“ rekoh, ispruživši ruku prema obzoru, „ovi se oblaci spuštaju na more kao da će ga zgrabiti!“

Posvuda je zavladala mrtva tišina. Vjetar je potpuno prestao. Priroda kao da je izdahnula, mrtva, kao da više ne diše. Na jarbolu, na čijem se vrhu već rađa vatra sv. Ilije, mlohavo se jedro objesilo u teškim naborima. Splav pluta sasvim nepomično, usred debelog, potpuno tihog mora. Ali, ako se više ne pomičemo naprijed, čemu ostavljamo jedro koje bi nas za prvog udarca oluje moglo stajati glave?

„Spustimo jedro,“ rekoh. „Mislim da bi to bilo vrlo mudro, prije nego bude prekasno.“

„Ne i ne!“ neočekivano klikne ujak. „Stotinu puta ne! Neka nas dohvati najgori vjetar, neka nas odnese oluja, samo da konačno ugledam obrise nekakve obale, makar se naša splav razbila o njezine grebene u tisuću komada! Ne! Ostavite jedro na njegovom mjestu, što god se zbilo.“

Tek što je izgovorio te riječi, južni se obzor odjednom promijeni. Nakupljene pare sliše se u vodu, a zrak, nahrupivši da bi ispunio zgušnjavanjem nastalu prazninu, pretvori se u orkan. Oluja je dolazila iz najudaljenijih krajeva spilje. Tama se podvostručila, te jedva mogu unijeti nekoliko nepotpunih bilježaka.

Splav se podigla i odskočila. Odbacila je ujaka s njegova povišenog mjesta. Pužem do njega. Čvrsto se uhvatio za jedan kraj konopca i čini se da s užitkom promatra ovaj prizor razuzdanih prirodnih sila.

Hans se ne miče. Vjetar mu razbacuje i vraća na nepomično lice dugu kosu, koja mu daje čudan izgled, jer na vrhu svake vlasi strši svijetli električni plamičak.

Ta strašna krinka kao da pripada pred-diluvijalnom čovjeku, suvremeniku ihtiosaurusa i megaterija.

Ipak, jarbol se drži čvrsto. Jedro se napelo kao mjehur koji će sad prsnuti. Splav juri neprocjenjivom brzinom, ali još uvijek polaganije od vodenih kapljica ispod nje, koje svojim promicanjem kao da ostavljaju pravce i jasne crte.

„Jedro, jedro!“ vikao sam, stavivši ruke pred usta poput trube i dajući znak da ga spuste.

„Ostavi ga na miru!“ reče ujak, bješnji no ikad.

„*Nej*“, pridružio mu se i Hans, blago odmahujući glavom.

Kiša se pretvorila u bučni slap, zaklonivši obzor prema kojemu hitamo kao ludi. Ali, još prije nego što je kiša stigla do nas, koprena se oblaka razderala, more uzavrelo i razigrao se elektricitet, nastao uslijed kemijskih procesa u najvišim slojevima zraka. Provale grmljavine

pomiješale su se s vatrenim udarima gromova. Bezbrojne munje cijepale su nebo, uz tutnjavu sa svih strana. Oblačna se masa usijala. Zrna tuče, koja udaraju po kovini našeg alata i oružja, postaju blistava. Uzburkani valovi nalik su na vulkanske brežuljke pod kojima gori unutrašnja vatra, dok im na vrhu svake kreste strši plamena perjanica.

Zabljesnula me strahovito jaka svjetlost, a uši mi para tutnjava gromova. Grčevito sam se uhvatio za jarbol, koji se kao trska svija pod žestinom vihora kakav nijedan mornar još nije doživio…

Ovdje moje putne bilješke postaju vrlo nepotpune. U satima koji su slijedili, bio sam u stanju unijeti tek nekoliko kratkih zapažanja, zapisavši ih gotovo nesvjesno. Ali, iako su kratka, i čak nejasna, ona su odraz mojeg uzbuđenja te mi, bolje nego sjećanje, otkrivaju što sam osjećao u tom položaju…

Nedjelja, 23. kolovoza. Gdje smo se zaputili? Kakvim se krajevima približavamo? Vjetar nas još uvijek nosi nevjerojatnom brzinom.

Noć je bila strašna, naprosto neopisiva. Oluja ne pokazuje znakove stišavanja. Zatekli smo se usred buke i neprekidnog praskanja gromova. Uši nam krvare kao uslijed topničke vatre. Među sobom ne možemo izmijeniti ni jedne jedine riječi.

Munje ne prestaju. Vidim strijele kako u krivudavoj crti brzo bijesnu, a onda se vrate odozdo gore te tresnu o granitni svod. Što će biti ako se sruši? Druge se, opet, munje račvaju ili se javljaju u obliku vatrenih kugli te se rasprskavaju kao bombe. Čini se da sveopća tutnjava više ne raste. Zapravo je odavno prešla granicu koju ljudsko uho može podnijeti. Kad bi sve barutane svijeta u jedan mah otišle u zrak, tutnjava sigurno ne bi bila jača od ove koju čujemo.

Na površini oblaka neprekidno izbija svjetlo. Elektricitet je potpuno podivljao. Sigurno su nastale promjene u sastavu plinova koji sačinjavaju zrak. Silni stupovi vode uzdižu se u zrak i pjeneći se padaju natrag.

Kamo idemo? Ujak je svom dužinom polegao na dno splavi. Ne miče se, ništa ne govori, ne da je znaka od sebe.

Vrućina postaje sve veća. Gledam na termometar. Na moje iznenađenje, pokazuje… (Brojka je izbrisana.)

Ponedjeljak, 24. kolovoza. Ova užasna oluja kao da nikad neće prestati! Uostalom, zašto ovakvo stanje, kad je već jednom došlo do tako potpune promjene, ne bi zauvijek ostalo nepromijenjeno?

Skršeni smo od umora. Samo je Hans uvijek isti. Splav i dalje juri u pravcu jugoistoka. Od Axelova otočića već smo prešli više od dvjesto milja.

U podne oluja poprima svoj najgori oblik. Moramo čvrsto za palubu vezati svaki komadić našeg tovara, inače će biti nepovratno zbrisan u more. Isto se tako i mi vežemo. Valovi se prelijevaju preko nas, tako da se povremeno nalazimo posve ispod vode.

Već tri dana i tri noći ne možemo međusobno razgovarati. Otvaramo usta i mičemo usnama, ali taj napor ne proizvodi nikakav koristan zvuk. Čak i kad govorimo jedan drugome na uho, ne možemo se čuti. Naše glasove odnosi vjetar.

Ujak mi je, nakon nekoliko uzaludnih pokušaja da mi nešto kaže, posve blizu primaknuo glavu. Bio je posve iscrpljen pokušajima da izgovori tek nekoliko riječi. Više predosjećam, nego što sam uvjeren, da mi želi reći: „Propali smo.“

Zgrabih svoju bilježnicu, od koje se nisam rastajao bez obzira na okolnosti, i napisah što sam čitkije mogao ove riječi:

„Spustimo jedro.“

Duboko uzdahnuvši, napokon je klimnuo glavom, u znak pristanka.

Ali, još nije dospio niti spustiti glavu na mjesto gdje je ležala prije nego smo pokušali razmijeniti ove misli, kad se na rubu naše vjerne, ali uklete splavi pojavi vatrena lopta. Jarbol i jedro zajedno odletješe. Vidio sam kako se dižu u strahovitu visinu poput pterodaktila, bajoslovne ptice pradavnih vremena.

Sledismo se od straha. Vatrena kugla, napola bijela, a napola modra, velika kao bomba od deset palaca, polako je prelazila preko splavi, okrećući se vrtoglavom brzinom kao zvrk pod bičem vihora. Lutala je amo-tamo, penjala se na dijelove splavi, skočila na vreću s hranom, lagano se spustila, opet odskočila i dotaknula škrinju s puščanim prahom.

Strašno! Odletjet ćemo u zrak!

Nebo se smilovalo! Ipak nam se to neće dogoditi.

Blještava se kugla pomakla. Približila se Hansu, koji samo zuri u nju, zatim opet ujaku, koji brže-bolje pada na koljena da bi ga mimoišla. Sad je, opet, kraj mene koji blijedim i dršćem, zaslijepljen njezinim svjetlom i vrućinom. Vrti mi se pokraj noge, koju pokušavam odmaknuti, ali mi to ne uspijeva.

Vonj salitre ispunja cijeli zrak. Uvlači nam se u grlo i pluća. Osjećam kako se gušim.

Zašto ne mogu odmaknuti noge? Zar su zakovane o splav?

Ne.

Električna je kugla magnetizirala sve na brodu što je od željeza. Sprave, oruđe i oružje poskakuje i oštro zveči, udarajući jedno o drugo. Čavli na mojim cipelama čvrsto su se zalijepili za željeznu pločicu koja je zabijena u drvo. Ne mogu odmaknuti nogu!

Napokon, gotovo nadljudskim sam je naporom istrgnuo, upravo u trenu kad ju je kugla u svom kružnom kretanju imala pograbiti da bi odvukla i mene, ako…

Odjednom bljesne strahovita svjetlost. Kugla je prsnula! Zasuti smo plamenim jezicima koji svojini bljeskom ispunjavaju sav okolni prostor!

Zatim se sve ugasilo! Ponovno nas je obavila potpuna tama. Imao sam još samo vremena da vidim kako se ujak ponovno beživotno ispružio po splavi, i Hansa kako još uvijek čvrsto stišće kormilo i „pljuje vatru“, od elektriciteta koji ga je, izgleda, cijelog prožimao.

„Kamo idemo?“ pitam se, a jeka mi uzvraća: „Kamo idemo?“

Utorak, 25. kolovoza. Upravo sam se probudio iz duge nesvjestice. Strašna oluja još uvijek traje. Munje se zapliću poput legla zmija koje je netko pustio u atmosferu.

Vjetar nas još uvijek nosi neizmjernom brzinom. Prošli smo ispod Engleske, kanala La Manche, ispod Francuske, možda i čitave Evrope!

U daljini se čuje neka nova buka! Očito se more razbija o stijene! A tada…

33.

OBRNUTI SMJER

Ovdje završava ono što sam nazvao „brodskim dnevnikom“, u kojem sam zapisao naše događaje za plovidbe na splavi i koji je sretno spašen nakon brodoloma. Nastavljam pripovijedati, kao što sam prije pukog prijepisa njegova sadržaja.

Ne bih znao reći što se zapravo dogodilo kad je splav udarila u hridi na obali. Osjetio sam kako se naglavce rušim u valove. To što sam izbjegao smrti i što mi se tijelo nije raskomadalo na oštroj stijeni, moram zahvaliti Hansu koji me snažnom rukom izvukao iz vodenog ponora.

Odvažni Islandanin prenio me izvan dohvata valova i polegao me na užareni pijesak gdje sam se našao ležeći uz ujaka.

Zatim se smireno vratio do opasnih stijena, o koje su još uvijek bijesno udarali valovi, kako bi spasio što više stvari preostalih nakon brodoloma. Taj čovjek je uvijek bio praktičan i pribran. Nisam mogao govoriti. Bio sam preplavljen osjećajima. Tijelo mi je bilo slomljeno i bio sam iscrpljen od umora i strahota koje sam proživio. Satima sam se oporavljao dok opet nisam koliko-toliko sličio sebi.

A kiša je, poput potopa, i dalje lijevala, promočivši nas do kože. Štoviše, jačala je, navješćujući da se oluja primiče kraju. Neke stijene, koje su se nadvile nad tlo, pružile su nam slabi zaklon od bujice s neba.

Pod tim je zaklonom Hans priredio skromni objed, ali ga ja nisam mogao ni dotaknuti. Iscrpljeni trodnevnim bdijenjem i patnjama, sva trojica utonusmo u mučan san. Sanjao sam grozne snove, ali napokon se primirih i utonuh u potpunu nesvjesticu.

Promjena koju sam ugledao kad sam se probudio sljedećeg dana bila je čudesna. Vrijeme je bilo prekrasno. I nebo i more sporazumješe se i primiriše. Nestalo je svakog traga oluji. Profesor je moje buđenje pozdravio prvim veselim riječima koje sam uspio od njega čuti nakon toliko dana.

„Dakle, dječače,“ uzviknuo je, trljajući ruke, „jesi li dobro spavao?“

Zar se ne bi reklo da smo ponovno kod kuće u Konig-strasse, da mirno silazimo na doručak i da se baš tog dana treba obaviti moje vjenčanje s

dragom Graüben? Hladnokrvnost mojeg ujaka doista je bila upravo začuđujuća.

Ali, avaj! Uzevši u obzir snagu kojom nas je oluja nosila u smjeru istoka, već smo bili prošli ispod cijele Njemačke, ispod mojeg dragog grada Hamburga, ispod one ulice u kojoj se nalazi sve što mi je najmilije na svijetu.

Svega četrdeset liga dijelilo me tada od moje ljubljene Graüben! Ali tih četrdeset liga u okomitom pravcu sastojale su se od tvrdog, neprobojnog granita!

Sve su te tužne misli projurile mojom glavom, prije nego sam pokušao odgovoriti ujaku.

„Što je?“ uzviknuo je. „Zar mi nećeš odgovoriti, jesi li dobro spavao?“

„Spavao sam vrlo dobro,“ rekoh, „iako me boli svaka koščica. Ali to vjerojatno nije ništa.“

„Upravo ništa, moj dječače. To su samo posljedice umora kojeg ti nije nedostajalo u posljednjih nekoliko dana, i to je sve.“

„Ali vi ste mi, ujače, ako to smijem reći, jutros nekako jako veseli,“ rekao sam.

„Oduševljen sam, dragi dječače, oduševljen! Nikad u životu nisam bio sretniji! Napokon smo stigli do tako iščekivane obale.“

„Zar smo stigli na kraj naše ekspedicije?“ iznenađeno sam uzviknuo.

„Ma ne, nego na kraj ovog mora koje mi se počelo činiti beskrajnim, kao da se prostire oko cijelog svijeta. Sad ćemo opet mirno nastaviti put kopnom te ćemo, napokon, moći do kraja zaroniti u utrobu zemaljske kugle.“

„Dragi ujače,“ započeo sam, oklijevajući, „dopustite mi jedno pitanje.“

„Naravno, Axele, i tucet, ako ti je po volji.“

„Jedno će biti dovoljno. Što je s našim povratkom?“ napokon sam izvalio.

„Povratak! Kakvo je to pitanje? Još nismo stigli na kraj svojeg putovanja.“

„Znam to. Samo me zanima kako mislite da ćemo se napokon vratiti.“

„To je najjednostavnija stvar na svijetu,“ nepokolebljivo je uzvratio profesor. „Kad jednom stignemo u središte ove kugle, ili ćemo pronaći neki novi put kojim ćemo se popeti na njezinu površinu, ili ćemo se jednostavno vratiti istim putem kojim smo već prošli. Vjerujem da se taj put neće za nama zatvoriti.“

„Onda će trebati najprije utvrditi možemo li popraviti našu splav,“ mirno sam uzvratio.

„Svakako. To ćemo prvo učiniti,“ nastavio je profesor.

„Ali, je li nam ostalo dovoljno hrane da ostvarimo taj golemi pothvat?“ bio sam uporan.

„Već sam to provjerio i moj je odgovor potvrdan. Hans je vrlo spretan momak. Vjerujem da je spasio veći dio tereta. Uostalom, dođi se sam uvjeriti.“

Rekavši to, poveo me iz otvorene spilje koja nam je dobro poslužila kao sklonište, iako je bila otvorena svim vjetrovima. Nadao sam se i ujedno bojao, jer mi se činilo nemogućim da nakon onako strašnog pristajanja splavi nije propalo sve što god se na njoj nalazilo. Prevario sam se. Kad smo stigli na obalu, ugledah Hansa usred gomile uredno smještenih predmeta. Ujak mu je čvrsto stisnuo ruku, u znak duboke, iako tihe zahvalnosti. Bio je tako uzbuđen da nije mogao progovoriti ni riječi.

Taj čovjek, čiju nadljudsku odanost nikad neću zaboraviti, radio je dok smo mi spavali, spašavajući po cijenu vlastitog života najdragocjenije dijelove naše prtljage.

Naravno, to ne znači da nismo imali većih gubitaka. Na primjer, izgubili smo naše oružje, ali moći ćemo i bez njega. Naprotiv, zaliha puščanog praha ostala je netaknuta nakon što za vrijeme oluje umalo nije, skupa s nama, odletjela u zrak.

„Što se može,“ mirno je zaključio profesor. „Kako više nemamo pušaka, nećemo morati loviti.“

„Točno, ujače, bez njih možemo. Ali, što je s našim spravama?“

„Tu je najvažnija, manometar. Za njega bih dao sve ostale! Njime mogu izračunati dubinu i ustanoviti kad smo stigli do središta. Nasuprot tome, bez njega bi nam se moglo dogoditi da otiđemo dalje, te izađemo na suprotnoj strani globusa.“

Tu svoju pomalo okrutnu šalu popratio je gromoglasnim smijehom.

„A gdje je kompas?“ povikao sam. „Što možemo bez njega?“

„Tu je, na sigurnom i u dobrom stanju,“ uzviknuo je ujak, doista dobro raspoložen. „Isto je i sa kronometrom i termometrom. Naš je lovac uistinu zlata vrijedan.“

To mu je zbilja trebalo priznati, jer od sprava nije nestala niti jedna. Daljnjim pregledom, pronašao sam ljestve, konope, krampove, trnokope, lopate, razbacane svuda uokolo po plaži.

Napokon, ostalo je najvažnije pitanje. Trebalo je još razvidjeti što je sa zalihama namirnica.

„A kako je s hranom?“ upitao sam.

„Pogledajmo što ima u odjelu za logistiku,“ veselo je uzvratio ujak.

Sanduci, u kojima bijaše smještena hrana, bili su poredani duž plaže i posve neoštećeni. More ih je većinu poštedjelo, te smo, sve u svemu što dvopeka, što usoljenog mesa, borovice i sušene ribe, imali hrane za još najmanje četiri mjeseca.

„Četiri mjeseca!“ uzviknuo je profesor. „Dakle, imamo sasvim dovoljno vremena za otići i vratiti se, a od onoga što nam preostane priredit ću svečani ručak svim svojim kolegama u Johannaeumu!“

Uzdahnuo sam. Morao sam, zapravo, već odavno poznavati ćud svojeg ujaka, pa ipak sam se tom čovjeku uvijek iznova čudio.

„Sad ćemo,“ reče on, „prije svega ostalog obnoviti naše zalihe svježe vode. Obilna kiša napunila je sve rupe u granitnim stijenama. Obzirom na taj nepresušni izvor, ne trebamo se bojati žeđi. Što se tiče splavi, preporučit ću Hansu da je popravi što bolje može, iako nam po mojem dubokom uvjerenju više neće zatrebati!“

„Kako to?“ upitah.

„Pala mi je na pamet jedna ideja, dragi dječače! Zapravo, radi se o vrlo jednostavnoj stvari. Nećemo izići kroz isti prolaz kroz koji smo ušli u podzemlje.“

Počeo sam ga sumnjičavo promatrati, procjenjujući nije li možda poludio. Pa ipak, nisam mogao ni zamisliti kako je ovim njegovim riječima bilo suđeno da ih na koncu ocijenim kao istinite i proročanske.

„A sada,“ nastavio je on mirno, „kad smo vidjeli sve što nas je zanimalo, pođimo doručkovati.“

Pošto je izdao posljednje upute lovcu, pošao sam za njim na neki povišeni rt. Tamo smo pojeli izvrstan doručak koji se sastojao od suhog mesa, dvopeka i toplog čaja. Moram priznati da mi je to bio, valjda, jedan od najboljih doručaka u životu. Glad, čisti zrak i mir nakon tolikih uzbuđenja pobudiše u meni izvrstan tek. Naravno, to je u velikoj mjeri utjecalo da mi se raspoloženje sve više popravljalo.

Za vrijeme doručka, pitao sam ujaka je li provjerio kakav je naš trenutačni položaj u odnosu na vanjski svijet.

„Čini mi se,“ pridodao sam, „da je to poprilično teško točno utvrditi.“

„Dakako da je to nemoguće točno utvrditi,“ odgovorio je, „jer za ova tri olujna dana, nisam mogao bilježiti ni brzinu, ni točan pravac kretanja splavi. Pa ipak, mislim da možemo otprilike procijeniti svoj položaj. Vjerujem da pri tome ne možemo puno pogriješiti.“

„Ako se dobro sjećam,“ pridodao sam, „zadnja smo mjerenja obavili na otočiću s gejzirom.“

„Na Axelovu otoku, momče, nemoj to zaboraviti! Ne odbijaj čast koju sam ti iskazao kad sam tvojim imenom nazvao prvi otok koji je otkriven u središtu zemaljskog masiva.“

„Pa dobro, neka bude! Do Axelova otočića prevalili smo oko dvjesto i sedamdeset vrsta morem. Tada smo bili udaljeni preko šest stotina vrsta od Islanda.“

„Tako je. Drago mi je što vidim da se svega dobro sjećaš. A sada pođimo s te točke i računajmo četiri dana oluje. Za to vrijeme naša brzina nije mogla biti manja od osamdeset vrsta na dvadeset i četiri sata.“

„I ja tako mislim. To znači da treba dodati tri stotine liga.“

„Da. Širina Središnjeg mora mogla bi iznositi, od jedne obale do druge, oko šest stotina liga! Shvaćaš li, dragi moj Axele, da bi se ono po veličini moglo sasvim lijepo mjeriti sa Sredozemnim morem?“

„Svakako. Osim toga, nama je poznata njegova širina u samo jednom smjeru. Između drugih dvaju obala, koje su nama ostajale s desna i s lijeva, moglo bi biti široko stotine milja.“

„Vrlo vjerojatno!“

„Dakle,“ rekoh nakon računanja koje je potrajalo nekoliko minuta, „ako su naše pretpostavke točne, sad se nalazimo upravo ispod tog Sredozemnog mora.“

„Doista misliš tako?“

„Da, gotovo sam siguran u to. Zar nismo već devet stotina liga udaljeni od Reykjavika?“

„To je točno. Uistinu smo prešli lijep komad puta, moj dječače. Međutim, moći ćemo reći da smo pod Mediteranom, a ne možda ispod Turske, ili pod Atlantskim oceanom, tek kad se uvjerimo da u međuvremenu nismo mijenjali smjer kretanja.“

„Mislim da nismo mnogo odstupili od planiranog puta jer se vjetar, čini mi se, nije mijenjao. Stoga je moje mišljenje da se ova obala mora nalaziti jugoistočno od Graübenine luke.“

„Dobro. Nadam se da je tako. U svakom slučaju, to ćemo lako ustanoviti ako pogledamo kompas. Da vidimo što on kaže!“

Profesor se uputi prema stijeni na koju je Hans poslagao sprave. Bio je veseo i razigran, trljao ruke i držao se pomalo kočoperno. Pravi mladić! Otkad sam ga poznavao, nisam ga vidio u tako dobru raspoloženju. Slijedio sam ga, znatiželjan da utvrdim jesam li se prevario u računu.

Kad smo došli do stijene, ujak uze kompas, položi ga vodoravno i stade promatrati iglu. Igla malo zatreperi, a onda se pod magnetskim utjecajem zaustavi na pravom mjestu.

Ujak znatiželjno pogleda u instrument, zatim sklopi oči, protrlja ih, pa opet pogleda. Napokon se sporo okrene k meni, užasno zaprepašten.

„Što se dogodilo?“ pitao sam, shvaćajući da nešto nije kako treba.

Nije mi mogao odgovoriti od uzbuđenja. Samo mi dade znak da pogledam spravu. Kriknuo sam od iznenađenja. Vršak igle pokazivao je sjever tamo gdje smo mi mislili da je jug! Igla se okrenula prema pješčanoj obali, umjesto da pokazuje prema moru.

Pretresao sam kompas i pregledao ga sa svih strana. Nije se moglo vidjeti nikakvo oštećenje. Bio je potpuno ispravan. Pa ipak, kako god okretali iglu, ona se uporno vraćala na uvijek isti neočekivani pravac.

Nije imalo smisla kriti od samih sebe tu nevjerojatnu istinu. Više nije bilo sumnje da je za vrijeme oluje vjetar naglo okrenuo, što mi nismo

dospjeli opaziti, te vratio splav na one iste obale, za koje je ujak mislio, da smo ih davno ostavili daleko za sobom.

34.

PUTOVANJE PREPUNO IZNENAĐENJA

Nemoguće je opisati zaprepaštenje koje je preplavilo profesora nakon ovog nevjerojatnog otkrića.

Iznenađenje, nevjerica i napokon bijes tako su ga preplavili da me to uistinu zabrinulo.

U cijelom svojem životu nikad nisam vidio čovjeka, koji je najprije bio toliko osupnut, a zatim se tako, gotovo luđački, razbjesnio.

Sve muke našeg putovanja morem, smrtne opasnosti kroz koje smo prošli, sve to bilo je uzalud. Sve je trebalo započeti nanovo.

Umjesto da napredujemo, kako smo danima duboko vjerovali, mi smo išli unatrag, vraćali smo se!

Ali, zahvaljujući nevjerojatnoj snazi duha, ujak se brzo pribrao.

„Dakle," procijedio je kroz zube, „sudbina se sa mnom poigrava prljavim trikovima. Prirodne su se sile urotile protiv mene! Zrak, vatra i voda udružili su svoje snage da mi se ispriječe na putu! Neka, vidjet će što je najsnažnija volja odlučnog čovjeka u stanju učiniti. Neću popustiti, neću uzmaknuti, ni za milimetar. Vidjet ćemo tko će konačno pobijediti u ovom velikom nadmetanju: čovjek ili priroda!"

Uspravivši se tako na hridi, bijesan i prijeteći, nalik surovom Ajaksu, profesor Lidenbrock kao da je izazivao bogove usuda. Ja sam, međutim, razmišljao kako bi bilo dobro nešto poduzeti da se obuzda taj ludi prkos koji se u njemu raspalio.

„Čujte me, ujače," rekoh mirnim, ali odlučnim glasom. „U ovim dubinama moraju postojati jasne granice želje za uspjehom. Ne smijemo se bezglavo boriti protiv nemogućeg. Molim vas da dobro procijenite naš položaj. Još uvijek smo nespremni za ponovni put preko mora. Bilo bi pravo ludilo zaputiti se na put od pet stotina liga i u borbu protiv podivljalih vjetrova, na hrpi loše povezanih greda, s pokrivačem umjesto jedra i štapom umjesto jarbola. Budući da ne možemo kormilariti, brzo bismo postali tek puka igračka oluje. Samo bi se potpuno lud čovjek po drugi put tako nespreman odlučio sukobiti sa svim opasnostima i izazovima Središnjeg mora."

Bili su to tek neki od niza razloga i argumenata, za koje sam mislio da ne dopuštaju prigovora. Bilo mi je dopušteno da ih bez prekida iznosim punih deset minuta. Moram priznati da sam u dobroj mjeri bio iznenađen ovim ustupkom. Ali ubrzo je uslijedilo pravo objašnjenje: profesor me uopće nije slušao, nije čuo ni jednu jedinu, riječ od svih mojih razlaganja.

„Na splav!“ povikao je divljim glasom, kad sam zastao, očekujući odgovor.

Eto kakav su uspjeh polučili svi moji napori da se suprotstavim njegovom čeličnoj odlučnosti. Pokušao sam ponovno. Uzalud sam molio i srdio se. Naišao sam na odlučnijeg od sebe. Počeo sam sam sebi sličiti na valove koji su pod mojim nogama uzaludno udarali u čvrstu granitnu stijenu, što se već vjekovima smijala njihovu naporu da je razbiju.

Ne uzimajući učešća u ovoj raspravi, Hans je u međuvremenu pokušavao popraviti splav. Taj neobični čovjek kao da je unaprijed pogađao ujakove namjere.

S nekoliko je ostataka konopaca učvrstio splav i ponovno je osposobio za plovidbu. Za vrijeme mojeg uzaludnog govora uspio je podići jarbol, a novo je jedro već lepršalo na vjetru.

Profesor mu je uputio tek nekoliko riječi, nakon kojih on odmah stade ukrcavati prtljagu i obavljati ostale pripreme za odlazak. Zrak je bio dosta čist, a vjetar sa sjeverozapada dosta dobar. Činilo se da će to potrajati neko vrijeme.

Što sam mogao učiniti? Boriti se sa dvojicom tako odlučnih ljudi? Bilo je nemoguće, čak i uz uvjet da mi se Hans u tome pridružio, a to nije! Činilo se kao da se Islanđanin potpuno odrekao svoje osobne volje i zavjetovao na odricanje. Ništa nisam mogao postići kod sluge tako do kraja odanog svojem gospodaru. Dakle, trebalo se pokoriti odlučnijem.

Potpuno potišten, zaputio sam se da zauzmem svoje uobičajeno mjesto na splavi, kad me ujak zaustavi, spustivši mi ruku na rame.

„Nema razloga za žurbu, moj dječače,“ rekao je. „Otputovat ćemo tek sutra!“

Samo sam odmahnuo rukom, kao čovjek koji se pomirio sa sudbinom, pa mu je posve svejedno.

„Obzirom na okolnosti u kojima smo se zatekli, ne smijemo si dozvoliti bilo kakvu neopreznost,“ rekao je. „Osim toga, kad nas je sudbina već bacila na ovu obalu, neću otići dalje dok je u cijelosti ne istražim.“

Da bi se razumjela ta primjedba, treba znati da smo se mi, istina, vratili na sjevernu obalu, ali na potpuno različito mjesto od onoga odakle smo prvi put krenuli na more.

Računali smo da je Graübenina luka morala biti još zapadnije. Stoga ništa nije bilo prirodnije i razumnije nego iskoristiti prigodu da dobro razgledamo okolicu novog mjesta na kojem smo pristali.

„Krenimo u istraživanje,“ uzviknuh, priklanjajući se ujakovim namjerama.

Ostavivši Hansa u njegovu važnom poslu, krenuli smo u obilazak okolice. Udaljenost od ruba obale do prvih kamenitih visova bila je dosta velika. Do tih stijena trebalo je hodati čitavih pola sata.

Dok smo hodali, pod nogama nam se drobilo mnoštvo školjki, svih oblika i veličina, koje su nekoć nastanjivale životinje pradavnih vremena.

Uspio sam vidjeti i goleme oklope kojima je promjer često prelazio petnaest stopa. Ti su oklopi pripadali onim divovskim gliptodontima iz pliocena, kojima je današnja kornjača posve umanjen potomak. Osim toga, tlo bijaše posuto velikim mnoštvom kamenčića. Slojevi šljunka nastali djelovanjem valova, bili su naslagani jedan preko drugoga. Po tim sam pješčanim naslagama zaključio da je nekada cijeli taj prostor prekrivalo more. I po okolnim stijenama, koje su se sada nalazile izvan dohvata mora, valovi su nekoć ostavili svoje očite tragove.

To bi, donekle, moglo protumačiti postojanje tog oceana koji se prostirao četrdeset liga ispod Zemljine površine. U glavi mi se rodila nova teorija, po kojoj se ova vodena masa pomalo gubi još dublje u Zemljinoj utrobi, a potječe, po svoj prilici, iz oceanskih voda koje su se probile kroz kakvu pukotinu u njezinoj kori. Međutim, bilo je za pretpostaviti da je ta pukotina sada zatvorena, jer bi se u protivnom čitava ta spilja ili, bolje reći, taj golemi rezervoar, kroz vrlo kratko vrijeme napunio do vrha. Možda se ta voda djelomično pretvorila u paru, nakon borbe s podzemnom vatrom. Tako bi se mogli protumačiti i oni oblaci što nam vise nad glavom, kao i izbijanje elektriciteta koje je prouzročilo oluju u unutrašnjosti zemaljskog masiva.

Takvo me tumačenje pojava, kojima smo sami svjedočili, u dobroj mjeri zadovoljilo. Jer, koliko god nam velika i moćna izgledala čuda prirode, ona se uvijek daju protumačiti fizikalnim uzrocima. Sve je podređeno nekakvom velikom prirodnom zakonu.

Dakle, bilo je jasno da smo hodali po nekakvim sedi-mentnim naslagama, stvorenim djelovanjem vode, kao i sva druga tla iz tog razdoblja, razasuta po čitavoj površini Zemlje. Profesor, koji je napokon opet bio u svojem elementu, pažljivo je istraživao svaku pukotinu u stijeni. Čirn bi ugledao koji otvor, odmah mu je morao utvrditi dubinu.

Čitavu smo milju hodali duž obale Središnjeg mora, kad se odjednom izgled zemljišta naglo izmijenio. Kao da je tlo bilo naglo presječeno i ispremiješano, uslijed snažnog uzdizanja donjih slojeva. Na mnogim su mjestima udubine i uzvisine bile očit dokaz jakog poremećaja u Zemljinu masivu i miješanja slojeva što su pripadali različitim povijesnim razdobljima.

Teško smo svladavali razlomljene granitne mase, pomiješane s kremenom, bjelutkom i aluvijalnim naplavinama, kad se odjednom pred našim očima ukazalo polje, zapravo i više nego polje, čitava dolina

kostiju. Bilo je nalik ogromnom groblju na kojemu su mnogi naraštaji vjekovima miješali svoj vječni prah.

Visoki humci skeletnih ostataka nizali su se jedan za drugim u nedogled. Prostirali su se sve do obzora i.tamo se gubili u gustoj magli.

Tu se na površini od možda tri četvorne milje okupila u kostima ispisana sva povijest životinjskog svijeta, povijest koja je tek načeta po još mladim prostorima nastanjenog svijeta.

Neka nestrpljiva radoznalost vukla nas je sve dalje. Pod nogama su nam škripali ostaci prethistorijskih životinja i okamina, za čije se rijetke i zanimljive tragove otimaju muzeji velikih gradova. Kad bi na svijetu živjelo tisuću Cuviera, svi oni ne bi stigli ponovno složiti kosture svih tih bića koja su ležala u ovoj veličanstvenoj kosturnici.

Bio sam potpuno zabezeknut. Ujak je nekoliko minuta stajao, ruku podignutih prema debelom granitnom svodu, koji nam je odmijenio nebo. Usta je razjapio, a oči su mu upravo bljeskale pod staklima naočala (koje je, srećom, uspio sačuvati). Klimao je glavom odozgo dolje i zdesna nalijevo, a čitavo mu je držanje odavalo beskrajno čuđenje.

Stajao je pred neprocjenjivom i neiscrpnom zbirkom leptoterija, merikoterija, mastodonata, protopiteka, pterodaktila, svih mogućih pretpotopnih nemani koje kao da su se tu poslagale na gomilu kako bi upravo njega osobno usrećile.

Zamislite strastvenog bibliomana koji bi se odjednom našao u čuvenoj drevnoj aleksandrijskoj knjižnici, koju je nekoć zapalio bogohulni Omar, kad bi ona nekim čudom odjednom uskrsnula iz pepela! Eto, upravo tako se osjećao moj ujak, profesor Lidenbrock.

Neko je vrijeme samo tako stajao, doslovno paraliziran veličinom svojeg otkrića.

Ali prava su uzbuđenja tek trebala doći. Kad je napokon počeo požudno prekapati po toj gomili organske prašine, u ruci mu se odjednom našla gola lubanja. Drhtavim glasom počeo je vikati:

„Axele, moj dragi Axele! Pogledaj… Evo ljudske glave!“

„Doista, ljudska glava, ujače!“ kriknuh i ja, ne manje iznenađen od njega.

„Da, nećače! Oh, draga gospodo Milne-Edwars i De Quatrefages, zašto niste vi ovdje gdje sam sad ja, profesor Otto Lidenbrock!“

35.

OTKRIĆE ZA OTKRIĆEM

Da bi se potpuno razumjelo ovo ujakovo zazivanje tih slavnih francuskih učenjaka, treba spomenuti da se neko vrijeme prije našeg odlaska u podzemlje dogodilo nešto vrlo važno u paleontologiji.

28. ožujka 1863. godine, radnici pod vodstvom gospodina Boucher de Perthesa, prekapajući kamenolom Moulin-Quignon kraj Abbevillea, u departemanu Somme u Francuskoj, u dubini od četrdeset stopa pod zemljom pronašli su ljudsku čeljust. To je bila prva okamina te vrste koja je ugledala svjetlo dana. U blizini tog neočekivanog nalaza pronađene su kamene sjekire i obrađeni komadi kamena, koje je vrijeme obojilo i ovilo ih jednoličnom prevlakom.

Glas o ovom velikom i neočekivanom otkriću brzo se proširio ne samo Francuskom, nego i Engleskom i Njemačkom. Mnogi učeni ljudi Francuskog instituta i drugih znanstvenih ustanova, među njima i gospoda Milne-Edwards i De Quatrefages, srčano su se prihvatili posla i dokazali neprijepornu autentičnost pronađenih kostiju. Ta dva znanstvenika bili su najvatreniji branitelji u „procesu zbog čeljusti“, kako su znanstvenu prepirku koja je uslijedila nazvali Englezi.

Uglednim geolozima Sjedinjenog Kraljevstva, gospodi Falconeru, Bucku, Carpenteru i drugima, koji su pronalazak fosilne ljudske čeljusti smatrali sigurnom činjenicom, pridružiše se i njemački znanstvenici, a među njima je prvi, najvatreniji i najoduševljeniji bio upravo moj vrijedni ujak, profesor Lidenbrock.

Činilo se, dakle, da je vjerodostojnost ljudske okamine iz kvartarnog razdoblja neprijeporno dokazana i prihvaćena, čak i od onih najviše skeptičnih.

Međutim, teorija o fosilnom čovjeku imala je ogorčenog protivnika u gospodinu Eliji de Beaumontu. Taj je vrlo ugledni znanstvenik tvrdio da zemljište u Moulin-Quignonu ne pripada diluviju nego jednom mlađem sloju Zemlje te, složivši se u tome s Cuvierom, nije htio priznati da je ljudska vrsta živjela zajedno sa životinjama kvartarnog razdoblja. Ali, moj ujak, profesor Lidenbrock, suglasan s velikom većinom geologa, nije se

dao. Prepirao se i raspravljao tako da je, napokon, gospodin Elie de Beaumont ostao gotovo jedini pristaša svoje teorije.

Pojedinosti te rasprave bile su nam dobro poznate, ali nismo znali da je nakon našeg odlaska stvar uznapredovala. Druge jednake čeljusti, iako su pripadale predstavnicima različitih tipova i porijekla, pronađene su u krhkom sivom pijesku nekih spilja u Francuskoj, Švicarskoj i Belgiji. Uz njih je također pronađeno i oružje, posuđe, oruđe, kosti djece, mladih osoba, odraslih i staraca. Postojanje čovjeka u kvartaru potvrđivalo se svaki dan sve više.

No, to nije bilo sve. Novi ostaci, iskopani iz tercijarnih i pliocenskih naslaga, naveli su još smionije učenjake na tvrdnju da je ljudski rod još stariji. Ti ostaci, istina, nisu bili ljudske kosti; bili su to samo predmeti koje je čovjek obradio: cjevanice i bedrene kosti fosilnih životinja, koje su bile pravilno izbrazdane, tako rekavši izrezbarene, i tako nosile na sebi pečat rada ljudskih ruku.

Tako se, kao posljedica svih tih čudnovatih i neočekivanih otkrića, čovjek jednim skokom uspeo na vremenskoj ljestvici za čitav niz stoljeća. Živio je prije mastodonta i bio suvremenik Elephasa meridionalisa, južnog slona, čiji boravak na Zemlji traje već sto tisuća godina, od razdoblja koje su najčuveniji svjetski geolozi označili kao razdoblje pliocena.

Dotle je, onda, bila došla paleontologijska znanost, a ono što smo mi o njoj znali bilo je dovoljno da objasni naše držanje pred tom kosturnicom Lidenbrockova oceana. Razumjet ćete, dakle, iznenađenje i radost mojeg ujaka, osobito kad se dvadesetak koraka dalje našao u nazočnosti i susreo se, da tako kažem, licem u lice s jednim primjerkom čovjeka iz kvartara.

Bila je to uistinu odlično očuvana ljudska lubanja, koju se nije moglo ni sa čime drugim zamijeniti. Ne znam što ju je vjekovima moglo tako sačuvati. Možda poseban sastav zemljišta, poput onoga na groblju sv. Mihovila u Bordeauxu. Kako bilo, pred našim očima se nalazila glava koja je izgledala isto kao dok je još bila živa, s kožom nategnutom poput pergamenta, s netaknutim zubima i razbarušenom kosom!

Nijemo sam i gotovo oduzet od čuda i divljenja stajao pred tom prikazom iz pradavnih vremena. Šutio je i moj ujak, iako inače brbljav i nametljivo razgovorljiv. Bio je tako ispunjen osjećajima da nije mogao progovoriti ni riječ. Nakon nekog vremena, ipak smo potpuno otkopali tijelo kojem je pripadala ta lubanja i uspravili ga. Našoj se uzbuđenoj mašti činilo kao da nas gleda svojim upalim očnim šupljinama. Opipavali smo mu prsni koš koji je lagano odzvanjao pri dodiru.

Nakon par časaka šutnje, u mojem ujaku profesor je nadvladao čovjeka. Ljudski instinkti ustuknuli su pred znanstvenim ponosom i likovanjem. Profesor Lidenbrock, zanesen svojim poznatim radnim poletom, odjednom je zaboravio i okolnosti našeg putovanja, i sredinu u kojoj smo se nalazili, i golemu spilju koja nam se nadnosila nad glave. Nema dvojbe da je u tom trenutku pomislio da se nalazi na svojem predavanju u Johannaeumu, jer je zauzeo svoju najbolju profesorsku

pozu, široko mahnuo rukom i započeo govoriti, kao da se obraća svojim učenicima i kolegama:

„Gospodo, čast mi je predstaviti vam čovjeka iz kvartarnog razdoblja. Mnogi su veliki znanstvenici tvrdili da on ne postoji, a drugi, isto tako veliki, da postoji. Kad bi paleontološki nevjerni Tome bili tu, dotaknuli bi ga prstom i morali priznati svoju zabludu. Znam dobro da znanost mora biti na oprezu kad su posrijedi otkrića ove vrste. Poznato mi je kako su Barnumi i drugi šarlatani istog soja zloupotrebljavali ljudske okamine. Poznajem povijest Ajaksove koljenične kosti, Orestova tijela koje su navodno pronašli Spartanci, i Arteriusova deset lakata, ili petnaest stopa, dugog tijela o kojemu govori Pauzanias.

Čitao sam izvještaje o kosturu iz Trapanija, otkrivenom u četrnaestom stoljeću, za kojeg se tvrdilo da pripada Polifemu. Čitao sam i priču o divu kojega su iskopali u šesnaestom stoljeću u okolici Palerma. Gospodo, vi poznate, isto tako dobro kao i ja, analizu provedenu 1577. godine pokraj Lucerna, analizu onih golemih kostiju o kojima je slavni liječnik Felix Plater tvrdio da pripadaju divu visoku devetnaest stopa. Upravo sam progutao Cassanionovu raspravu i sve one napise, knjižice, predavanja i kritike, objavljene u vezi s kosturom cimbrijskog kralja Teutobohusa, osvajača Galije, čiji je kostur iskopan u pješčari Dauphine, godine 1613. U sedamnaestom stoljeću bio bih se zacijelo zajedno s Pierreom Campetom borio protiv postojanja Scheuschzerovih predadamita! Došao mi je u ruke spis pod naslovom Gigans…“

Ovdje je opet na vidjelo izbila prirodna mana mojeg ujaka, koji je u javnom obraćanju često zapinjao kod nespretnijih riječi.

„Spis pod naslovom Gigans…“ ponovio je. Međutim, dalje nije mogao. „Giganteo…“

Ne ide! Prokleta riječ nikako neće izletjeti! Da se sve to doista zbivalo u Johannaeumu, sad bi se svi valjali od smijeha!

„Gigantosteologija!“ konačno izusti profesor Lidenbrock, popratívši nesretnu riječ dvjema masnim psovkama. Zatim nastavi još življe, sav se zanoseći:

„Da, gospodo, meni su sve te stvari dobro poznate. Znam i to da su Cuvier i Blumenbach u tim kostima prepoznali neprijeporne ostatke mamuta i drugih životinja iz kvartar-nog razdoblja. Ali, nakon ovog što smo ovdje vidjeli, svaka bi sumnja bila obična uvreda za znanost! Tijelo je ovdje! Možete ga vidjeti i dotaknuti. Nije kostur, već cijelo i netaknuto tijelo koje se sačuvalo izričito za antropologijske svrhe!“

Nije mi palo ni nakraj pameti protusloviti tom cjelovitom i nadahnutom izlaganju.

„Kad bih to tijelo mogao oprati u otopini sumporne kiseline,“ nastavio je ujak, „uklonio bih zemljane dijelove, koji su još na njemu, i svjetlucave školjke, koje su se u njega uvukle. Ali, na žalost, ovdje nemam te dragocjene rastopine. Međutim, i ovakvo kakvo jest, to će nam tijelo ispripovijedati svoju povijest.“

Na to profesor uze okamenjenu lešinu i stade je okretati, kao najspretniji pokazivač znamenitosti. Ni najbolji zabavljač ne bi to učinio bolje od njega.

„Pogledajte samo,“ nastavi on, „nije dugo ni šest stopa, što je daleko ispod mjera tobožnjih divova iz davnih dana. Ono neprijeporno pripada kavkaskoj rasi. To je bijela rasa, kojoj i sami pripadamo! Lubanja fosila je jajolika, jabučice joj se nisu jače razvile, a ni čeljusti joj ne strše. Na njoj nema nikakvih znakova prognatizma koji bi mijenjao lični kut[13]. Izmjerite taj kut pa ćete vidjeti da ima gotovo devedeset stupnjeva. Ali, ja ću u svojim zaključcima poći korak dalje. Usuđujem se reći da taj ljudski primjerak pripada jafetitskoj porodici, koja se širi od Indije do granica zapadne Europe. Nemojte se smijati, gospodo!“

Naravno, nitko se nije smijao, ali dobri je profesor bio navikao da za vrijeme svojih učenih rasprava redovito vidi pred sobom razvučena lica, praćena gromoglasnim smijehom.

„Da,“ nastavio je s novim oduševljenjem, „tu pred vama je fosilni čovjek, suvremenik mastodonata, čijim je kostima ispunjen cijeli ovaj amfiteatar. Ali ne bih se usudio tvrditi kojim je putem on ovamo došao, kako su se oni slojevi u kojima je bio zakopan spustili u ovu golemu podzemnu šupljinu. U kvartarnom su se razdoblju, bez sumnje, još zbivale velike promjene u Zemljinoj kori. Tako su, uslijed neprekidnog hlađenja, nastajali prijelomi, pukotine i usjeci u koje se po svoj prilici spustio jedan dio gornjeg tla. Ja ne dajem nikakve konačne izjave, ali tu je čovjek, čovjek okružen djelima svojih ruku, onim sjekirama i komadima obrađenog kamena koji su značajka kamenog doba. Pa ako taj čovjek nije ovamo došao poput mene, kao turist ili kao pionir znanosti, ja ne mogu poreći autentičnost njegova pradavnog podrijetla.“

Profesor ovim riječima završi svoj govor, na što ja glasno zapljeskah. Uostalom, ujak je imao pravo. Mnogo učeniji ljudi, nego što je bio njegov nećak, bili bi u neprilici kad bi morali pobijati njegove tvrdnje i činjenice.

Ubrzo se pokazalo još nešto. To okamenjeno ljudsko tijelo nije bilo jedino u golemoj kosturnici. Na svakom koraku, koji smo učinili hodajući po tim ostacima prošlosti, nailazili smo na nova tijela. Ujak je slobodno mogao birati najsjajnije sačuvane primjerke da bi uvjerio nevjernike.

Uistinu, bilo je čudno promatrati pokoljenja ljudi i životinja izmiješana na tom groblju. Ali pred nas se postavljalo jedno ozbiljno pitanje, na koje se nismo usudili odgovoriti.

Jesu li se ta živa bića pri nekom pomicanju tla spustila na obale Središnjeg mora kad su već bila prah i pepeo? Ili su, možda, proživjela svoj vijek u ovom podzemnom svijetu, pod tim umjetnim nebom, rađajući se, živeći i umirući, kao i drugi stanovnici Zemlje?

---

[13] Lični kut tvore dvije ravnine: jedna vertikalna, koja dira čelo i sjekutiće, i druga horizontalna, koja prolazi kroz otvore slušnih kanala i donji dio nosnog hrpta. Prognatizmom se u antropologiji zove izbočenost vilice uslijed koje se lični kut mijenja.

Dosad smo vidjeli žive samo morske nemani i ribe!

Pitanje koje nas je tako uznemirujuće zaokupljalo, bilo je od najveće važnosti. Ne luta li, možda, još i danas neki od tih podzemnih ljudi ovim naizgled pustim obalama?

To mi se pitanje neprestano vrtjelo po glavi. Kad bi ti ljudi doista postojali, kako bi prihvatili nas, pridošlice s površine?

36.

ŠTO JE TO?

Još smo cijeli sat gazili po tom ogromnom ležaju od kostiju. Zaboravivši na sve, tjerani strahovitom radoznalošću, išli smo naprijed, u potrazi za novim otkrićima. Kakva još čuda krije ova spilja, kakvo još znanstveno blago čeka da bude pronađeno? Oči mi bijahu spremne na sva iznenađenja, a mašta na svako čudo.

Obala Središnjeg mora već davno je nestala iza brežuljaka kosturnice. Nerazboriti profesor, koji je malo mario hoće li zalutati, nestrpljivo me vukao sve dalje. Tiho smo išli naprijed, kupajući se u zrakama električnog svjetla. Uslijed nekog fenomena, kojega ne mogu protumačiti, svjetlo se potpuno raspršivalo, podjednako osvjetljujući sve strane predmeta. Žarište toga svjetla nije bilo suženo na neko određeno mjesto u prostoru, a predmeti, njime obasjani, nisu bacali nikakve sjene. Činilo se, kao da se usred ljeta, u samo podne, nalazimo negdje u ekvatorijalnom području, pod okomitim sunčanim zrakama. Pare je posve nestalo. Stijene, daleka brda i neki nejasni obrisi udaljenih šuma čudno su se doimali. Bili smo nalik onim čudesnim bićima iz neke Hoffmanove priče, koja su bila potpuno izgubila svoje sjene.

Pošto smo prešli još jednu milju, došli smo do ruba goleme šume, ali to više nije bila šuma gljiva kakvu smo vidjeli u blizini Graübenine luke.

Bila je to vegetacija iz tercijarnog razdoblja, u punom svojem sjaju. Velike palme, kakvih danas više nema, veličanstveni palmaciti, borovi, tise, čempresi, i drugi četinari predstavljali su crnogoricu, a bili su međusobno povezani spletom zamršenih povijuša. Tlo je prekrivao mekani tepih mahovine i paprati. Nekoliko potočića žuborilo je u sjeni drveća, što je zapravo krivo rečeno, jer sjene nije bilo. Na obalama potoka paprati su dostizale veličinu manjih stabala, nalik na one što rastu u toplijim krajevima na površini Zemlje.

Jedino što je nedostajalo ovim stablima i svim drugim biljkama bila je boja! Sva ta stabla, svi ti grmovi i druge biljke bili bezbojni, jer ih nije grijala životvorna toplina sunca. Cijela je vegetacija bila je jednolične smeđaste boje, i kao da je uvenula. Lišće nije imalo zelenila, a i samo cvijeće, kojega je bilo veoma mnogo u tercijaru, bilo je bez boje i mirisa, kao da je načinjeno od papira koji je na zraku izblijedio.

Moj ujak se odvažno zaputio u tu golemu guštaru. Pošao sam za njim, iako sam se, za razliku od njega, ponešto bojao. Kad je već priroda tu toliko mnogo potrošila na biljnu hranu, zašto ne bismo naišli i na strašne sisavce? Na tim prastarim čistinama, koje su nastale uslijed srušenih i od vremena istrošenih stabala, vidio sam razne vrste mahunarki, javora, broćeva i tisuće jestivih grmova koje rado jedu preživači svih perioda. Zatim se pojaviše, zajedno i međusobno pomiješana, stabla iz vrlo različitih krajeva zemaljske površine. Jedan do drugog, ovdje su rasli hrast i palma, australski eukaliptus naslonio se na norvešku jelu, sjeverna breza ispreplela je svoje grane s granama novozelandskog kauri-stabla. Takva zbrka zbunila bi i najbolje svjetske botaničare.

Odjednom se zaustavih i rukom zadržah ujaka.

Potpuno raspršena svjetlost omogućila mi je da mogu vidjeti i najmanje predmete u dubini šikare. Učinilo mi se da vidim… Ne, doista sam vidio kako se pod stablima pomiče nešto golemo? Uistinu, tamo se nalazilo cijelo stado glomaznih mastodonata. To više nisu bile okamine, nego živi sisavci, nalik onima kojih su ostaci otkriveni 1801. godine u močvarama Ohija, u Sjevernoj Americi!

Gledao sam te divovske slonove kojima su se surle pod stablima uvijale poput legla golemih zmija. Slušao sam škripu njihovih dugačkih bjelokosnih kljova, kojima su bušili stara debla. Grane su pucale, a čitave pregršti iščupanog lišća ponirale u široke gubice tih nemani!

Onaj čudovišni san, u kojemu je preda mnom bio oživio čitav pretpovijesni svijet tercijara i kvartara, napokon se ostvario! A mi smo tu sami, u utrobi zemaljske kugle i prepušteni na milost i nemilost njezinim divljim stanovnicima!

Ujak je zastao, začuđen i zaprepašten. A zatim me odjednom pograbi za ruku i tiho reče:

„Dođi! Pođimo ih vidjeti izbliza!“

„Neću,“ odbio sam, opirući se njegovom pokušaju da me povuče za sobom. „Bez oružja smo! Što imamo tražiti usred stada tih divovskih četveronožaca? Pođimo odavde, ujače, preklinjem vas! Nijedan ljudski stvor ne može nekažnjemo prkositi bijesu tih čudovišta.“

„Nijedan ljudski stvor…“ šapćući ponovi ujak. „Varaš se, dragi moj Axele! Gledaj, pogledaj dolje! Čini mi se da vidim jedno živo biće koje nalikuje na nas… čovjeka!“

Okrenuo sam se da pogledam kud mi je pokazivao, ali slegnuvši pri ramenima i s odlukom da ću ostati uporan u svom nevjerovanju do krajnjih granica. Ali, unatoč svoj toj upornosti, morao sam pokleknuti pred onim što je bilo očito.

Doista, ne više od četvrt milje daleko, neko se ljudsko biće naslonilo na deblo golemog kauri-stabla. Protej ovog podzemlja, novi Neptunov sin, čuvao je golemo stado mastodonata.

Immanis pecoris custos, immanior ipse![14]

Da, *immanior ipse*! To više nije bilo okamenjeno biće kao ono, kojega smo tijelo našli u kosturnici, nego je to bio gorostas, sposoban zapovijedati tim nemanima. Bio je visok preko dvanaest stopa. Glava kao u bivola gubila se u šumi nepočešljane kose. Ustvari, to je prije bila prava griva, poput mamutove grive. Mahao je golemom granom, pastirskim štapom dostojnim toga pretpotopnog pastira.

Zastali smo preneraženi i ukočili se. Ali postojala je opasnost da nas svakog trena ugleda. Nije nam preostalo ništa drugo, već pobjeći glavom bez obzira.

„Dođite, sklonimo se!“ viknuo sam, odvlačeći ujaka, koji je prvi put popustio mojoj volji.

Četvrt sata kasnije bili smo tako daleko da nas naš neprijatelj više nije mogao vidjeti.

Danas, kad se toga prisjećam i mirno o tome razmišljam, pošto su protekli mjeseci od toga čudnog i neprirodnog susreta, što mi je misliti i u što vjerovati? Ne, to nije moguće! Osjetila su nam se bila prevarila, a oči nisu vidjele ono što su gledale! Nikakva ljudska bića nisu mogla postojati u tom podzemnom svijetu! Potpuno je nemoguće da nekakav ljudski rod stanuje u tim dubokim spiljama kugle zemaljske, ne brinući se nikako za stanovnike na njezinoj površini i bez ikakve veze s njima! To je ludo, to je posve bezumno!

Radije ću vjerovati da dolje živi neka životinja, po građi tijela slična čovjeku, da je to neki majmun iz prvih geoloških epoha, neki protopitek ili mesopitek sličan onome što ga je gospodin Lartet otkrio među kostima pronađenim u Sansanu!

Ali ova je životinja, štogod ona bila, nadvisivala sve spodobe poznate suvremenoj znanosti! Bez obzira! Koliko god nevjerojatno izgledao, to je morao biti majmun. Uz cijeli onaj naraštaj divovskih životinja, duboko zakopanih u podzemlju, bilo je previše povjerovati da bi to mogao biti čovjek, živ čovjek. U to nikad neću povjerovati!

[14] Lat: „Čuvar strašnog stada, sam još strašniji!“

37.

TAJANSTVENI BODEŽ

Ona svijetla i sjajna šuma ostala je za nama. Bili smo nijemi od čuđenja i slomljeni od zaprepaštenja koje je graničilo s ludilom. Trčali smo ne razmišljajući i bez cilja. Bio je to pravi bijeg, kao kad vas u teškom snu neka neodoljiva sila vuče u nepoznato.

Instinktivno smo se uputili prema Središnjem moru, i ne mogu se prisjetiti kakve su mi sve lude misli prolazile glavom, niti kakve sam gluposti putem učinio, sve dok me jedan ozbiljan događaj nije zabrinuo i prinudio na trjeznije razmišljanje.

Iako sam bio svjestan da gazim po tlu kojim naše noge još nikad nisu stupale, ipak bi mi pogled svako malo pao na skup stijena koje su me oblikom podsjećale na Graübeninu luku. Kao da sam se ponovno našao u njezinoj blizini.

To bi pojašnjavalo smjer pokazivanja kompasa i potvrđivalo naše vjerovanje da smo se neželjeno vratili na sjeverne obale Središnjeg mora. Sve uokolo toliko je sličilo mjestu s kojeg smo krenuli na put morem, da sam već gotovo prestao sumnjati. Stotine potoka i brzica, tako poznata slika, preskakale je brojne kamene prepreke.

Činilo mi se da opet vidim sloj surtarbrandura, naš vjerni Hansbach kako se obrušava s litica i spilju u kojoj sam, nakon onog strašnog pada kroz mračni tunel, bio došao k svijesti. Ali par koraka dalje, pri pogledu na gdjekoji kameniti izdanak, na čudan presjek kakve stijene, ponovno sam zapadao u sumnju.

Nakon nekog vremena, povjerio sam svoje sumnje profesoru. Priznao mi je da su i njega mučile iste sumnje. Nije se mogao snaći u tom jednoličnom krajoliku.

„Ne može biti sumnje,“ bio sam uporan, „da se nismo iskrcali baš na istom mjestu odakle smo pošli, ali oluja nas je sigurno dovela u njegovu blizinu. Ako obiđemo obalu, sigurno ćemo još jednom doći do Graübenine luke.“

„Ako je tako,“ uzviknuo je profesor, „onda nema smisla da nastavimo istraživanje. Bit će najbolje da se vratimo na splav. No, što ako se varaš, Axele?“

„Teško je donijeti odluku,“ uzvratio sam, „jer su sve ove stijene sasvim nalik jedna drugoj. Pa ipak, čini mi se da prepoznajem rt na kojemu je Hans sagradio splav. Zacijelo smo blizu male luke, ako to čak nije upravo ona,“ dodao sam, promatrajući maleni zaljev koji mi se učinio poznat.

„Dragi moj Axele, da je tako našli bismo barem naše vlastite tragove, znakove našeg prolaska, a ja ne vidim ništa…“

„Ali ja nešto vidim,“ prekinuh ga i potrčah prema nekom predmetu koji je blistao u pijesku.

„Što je to?“ iznenađeno je povikao profesor.

„Pogledajte,“ odgovorih i pokazah mu bodež koji sam podigao iz pijeska.

„Što,“ reče on, „zar si ti bio ponio taj nož sa sobom?“

„Ja? Prvi put ga vidim. Jeste li sigurni da ne pripada vašem oružju?“

„Koliko znam, nikad nisam imao takvih stvari,“ zbunjeno je izjavio ujak.

„Zaista vrlo čudno!“ rekoh, iznenađen ovim novim neobjašnjivim događajem.

„Ali ne. Postoji vrlo jednostavno objašnjenje, Axele. Islanđani često nose ovakve noževe. Bit će da je pripadao Hansu i da ga je on izgubio ovdje na obali.…“

Odmahnuo sam glavom, u nevjerici. Ovaj bodež nikad nije mogao pripadati miroljubivom i smirenom Hansu. Predobro sam poznavao njegove navike.

„Ali čiji bi onda mogao biti, osim ako nije pripadao nekom pred-diluvijalnom ratniku?“ nastavio sam. „Možda onom moćnom pastiru od kojeg smo morali pobjeći? Ali ne, zagonetka ne može biti tako jednostavna. Ovo oružje ne može potjecati iz kamenog doba, čak niti iz brončanog. Izrađeno je od odličnog čelika…“

Nisam dospio završiti rečenicu. Ujak me zaustavio upravo kad sam bio na putu da se ponovno zapletem u mnoštvo teorija i progovorio odlučnim i odmjerenim gasom.

„Smiri se, drago dijete, i pokušaj razmišljati. Ovo oružje, na koje smo tako neočekivano naišli, je pravi bodež, kakvog su plemenitaši običavali nositi za pojasom tijekom šesnaestog stoljeća. Služio je da se njime zada konačni udarac onima koji su bili pobijeđeni u borbi, a nisu se htjeli predati. Zasigurno je španjolskog podrijetla. Ne pripada ni tebi, ni meni, ni lovcu, niti bilo kome živom tko bi se mogao kretati ovim podzemljem!“

„Što mislite time reći?“ pitao sam, zaokupljen pretpostavkama.

„Pogledaj bolje,“ nastavio je. „On se sigurno nije ovako okrnjio zato što ga je netko zabio u ljudsko tijelo. Oštrica mu je prekrivena slojem rđe, koja nije stara ni jedan dan, ni godinu dana, pa ni samo jedno stoljeće!“

Profesor se, po svojem običaju, zanio i prepustio maštanju. Htio sam nešto reći, ali me on zaustavi.

„Axele,“ uzviknuo je, „na putu smo velikog otkrića! Taj nož leži tu na pijesku već stotinu, dvije stotine, možda i tri stotine godina, a okrnjio se o hridine ovoga podzemnog mora, kad je netko njime pokušao nešto ugravirati u stijene!“

„Ali on nije sam dospio ovamo!“ rekoh. „Nije se sam savio. Netko je bio ovdje prije nas!…“

„Da, jedan čovjek.“

„Ali tko je bio tako malodušan da tako nešto učini?“

„Onaj koji je negdje tim bodežom urezao svoje ime! Taj čovjek je još jednom, vlastitom rukom, označio put u središte Zemlje! Nisi ni svjestan važnosti svojeg otkrića. Potražimo njegov znak!“

Gonjeni novom željom za otkrićima, išli smo duž visoke stijene, pregledavajući svaku i najmanju pukotinu koja bi se mogla prometnuti u hodnik.

Tako smo došli do mjesta gdje se obala suživala. More je na tom mjestu dopiralo gotovo do podnožja kamenih bastiona. Prolaz je bio jedva nešto širi od jednog metra. Između dviju hridi, koje su stršile, vidio se ulaz u mračan hodnik.

Tu su, na jednoj kvadratnoj granitnoj ploči, izglačanoj pomoću drugog kamena, stajala dva tajanstvena, već napola izlizana slova. Bila su to početna slova imena smjelog i čudnog putnika, čiji nas je zapis i natjerao na ovo nevjerojatno putovanje.

„A. S.!“ usklikne ujak. „Vidiš, bio sam u pravu. Arne Saknussemm! Uvijek i svugdje Arne Saknussemm!“

38.

MINIRANI IZLAZ

Još od samog početka našeg čudnovatog putovanja, doživio sam razna iznenađenja i bio žrtva različitih priviđenja. Mislio sam da ne mogu vidjeti više ništa neobično i da sam već otupio na sve čudne pojave. Poput mnogih svjetskih putnika, vjerovao sam da više nema ničega što bi me moglo zadiviti.

No, kad sam ugledao ta dva slova, urezana prije tristo godina, ostao sam zapanjen i gotovo osupnut. Ne samo da se na stijeni mogao pročitati potpis učenog alkemičara, nego se još i bodež, kojim je taj potpis bio urezan, nalazio u mojoj ruci.

Bilo je nemoguće poreći, osim ako se ne ustraje na nevjerici potpuno nepriličnoj razumnu čovjeku, stvarno postojanje tog hrabrog putnika i, štoviše, njegovog putovanja, za koje sam sve do sada vjerovao da je puka uobrazilja nečije bujne mašte.

Dok su mi ove misli promicale glavom, profesor Lidenbrock izgovorio je čitavu odu u slavu Arne Saknussemma.

„Divni i slavni genije,“ vikao je, „nisi propustio okrenuti svaki kamenčić, sve si poduzeo da bi i drugim smrtnicima otvorio put u Zemljinu utrobu, kako bi i tvoji bližnji mogli pronaći tragove što su ih tvoje stope prije tri stoljeća ostavile na dnu ovoga podzemnog mraka. Brižljivo si pazio da i drugima omogućiš promatranje svih tih čuda. Urezano na svakoj novoj etapi, tvoje ime vodi putnika, tvojeg smionoga sljedbenika, ravno k cilju. U samom središtu našeg planeta bit će ono zasigurno opet ispisano tvojom vlastitom rukom. Pa dobro, i ja ću svoje ime upisati na tu posljednju granitnu stranicu! A ovaj rt na obali podzemnog mora, koje si ti prvi ugledao, neka se odsad zauvijek zove Saknussemmov rt!“

Tako je otprilike glasio ujakov svečani govor, a ja osjetih da i mene obuzima oduševljenje kojim su odisale njegove riječi. U grudima mi se rasplamsao neki unutrašnji žar! Sve sam zaboravio, i opasnosti puta i neizvjesnost povratka. Poželio sam i ja učiniti ono što je netko drugi prije mene učinio. Ništa mi se u tom trenutku nije činilo nemogućim!

„Naprijed, idemo dalje!“ srčano povikah.

Već sam pojurio prema mračnom hodniku, kad me profesor zaustavi. On, uvijek nagao i neobuzdan, savjetovao me ovaj put na strpljivost i pribranost.

„Najprije se vratimo našem dobrom Hansu,“ reče, „i dovucimo splav do ovog mjesta.“

Teška srca poslušah tu zapovijed te se brzo spustih među stijene na obali.

„Znate li, ujače,“ rekoh, idući uz njega, „da smo sve dosad imali izvanrednu sreću!“

„Misliš?“ uzvratio je profesor, osmjehujući se.

„Bez svake sumnje,“ nastavio sam. „Što je najčudnije, čak i ona strašna oluja nam je pomogla u pronalaženju pravog puta. Bog je blagoslovio! Dovela nas je žive i zdrave natrag na ovu obalu, s koje bi nas lijepo vrijeme zauvijek bilo udaljilo! Zamislite samo što bi od nas bilo da smo pramcem udarili u južnu obalu ovog nepreglednog mora? Nikad ne bismo bili ugledali Saknussemmovo ime, već bi još uvijek lutali negostoljubivom obalom, u bezuspješnoj potrazi za izlazom.“

„Da, moj dragi Axele, Doista, kao da nas je neka providnost, makar i protiv naše želje, vodila natrag na sjever i to ravno prema otkriću Saknussemmova rta. Moram reći da je to više nego čudno i daleko iznad mojih mogućnosti prosudbe. Pa, ako je sve to i bila samo slučajnost, onda je ona doista čudesna!“

„Nije ni važno! Nije na nama da tumačimo uzroke događajima, već trebamo iskoristiti njihove posljedice!“

„Svakako, momče, ali ako mi dopuštaš…“ htio je nastaviti oduševljeni profesor.

„Oprostite mi, ujače, ali ja točno vidim što će se događati ubuduće. Opet ćemo krenuti sjevernim putem. Proći ćemo ispod sjevernih dijelova Europe, ispod Švedske, Rusije, Sibira i tko zna čega još, umjesto da se zakopamo pod vruće afričke ravnice i pustinje ili uronimo ispod valova oceana. A to je sve što u ovom trenutku želim znati. Drugo me ne zanima. Dozvolite da krenemo. Nebo će nas voditi!“

„Da, Axele, imaš potpuno pravo. Sve će biti bolje, jer napuštamo ovo ravno more koje nas ne može dovesti u dubine. Spuštat ćemo se sve više i više i neprekidno silaziti, sve do samog kraja! Znaš li, dobri moj dječače, da do središta Zemlje moramo prijeći još samo pet tisuća milja!“

„Pih,“ uzviknuo sam samouvjereno, „ta udaljenost gotovo da nije vrijedna spomena! Samo pođimo što prije!“

Taj suludi razgovor trajao je sve dok nismo stigli do našeg strpljivog i smirenog vodiča. Zatekli smo sve spremno za polazak. Svi zavežljaji bijahu već utovareni. Ukrcali smo se, razapeli jedro, a Hans usmjeri splav prema Saknussemmovu rtu, ne udaljavajući se od obale.

Vjetar je bio vrlo nepovoljan za plovilo koje mu nije moglo ploviti ususret. Naša splav mogla je uspješno ploviti samo s vjetrom u krmu. Zato smo neprestano morali koristiti okovane štapove, kojima smo se odguravali naprijed.

U nekoliko navrata ispred nas su se ispriječile hridi, koje su duboko zadrle u more, te smo ih morali široko zaobilaziti. Konačno smo, nakon trosatne naporne plovidbe, oko šest sati poslijepodne došli do mjesta prikladnog za pristajanje, u neposrednoj blizini Saknussemmova rta.

Prvi sam iskočio na kopno. Ponesen uzbuđenjem i optimizmom, u svemu sam htio biti prvi. Ujak i Islanđanin su me slijedili. Duga plovidba nije umanjila moj polet. Naprotiv, čak sam predložio da spalimo „naš brod“, kako bismo sami sebi presjekli uzmak. Ali, ujak se tome čvrsto suprotstavio. Počeo sam vjerovati kako je odjednom postao nekako neobično mlitav i neodlučan.

„Onda, barem,“ rekoh, „pođimo odmah na put, bez ikakvog odlaganja!“

„Da, momče, ja sam isto tako nestrpljiv kao i ti. Ali prije svega, istražimo taj novi hodnik, kako bi utvrdili hoćemo li morati pripremiti i postaviti ljestve.“

Ujak je provjerio ispravnost Ruhmkorffove svjetiljke, koja će nam sigurno zatrebati. Napustili smo splav, čvrsto je vezavši za obalu. Uostalom, otvor hodnika bio je udaljen niti dvadeset koraka. Naša se mala četa, sa mnom na čelu, odmah zaputila prema njemu.

Otvor, gotovo okrugao, imao je oko pet stopa u promjeru. Mračni hodnik bio je usječen u živoj stijeni i bio je potpuno obložen eruptivnim tvarima, koje su nekada kroz njega prolazile. Donji mu je dio dopirao do razine vode, tako da smo mogli ući bez ikakvih problema.

Išli smo u gotovo vodoravnom smjeru, kad nam nakon nekih tucet koraka put presiječe golemi granitni blok.

„Prokleta stijena!“ viknuh bijesno, vidjevši da se pred nama odjednom ispriječila na prvi pogled nepremostiva prepreka.

Uzalud smo tražili uokolo. Nigdje nije bilo prolaza, nigdje ni traga nekom drugom hodniku. Bio sam potpuno razočaran. Ali tako željnog nastavka putovanja, nisu me mogle zaustaviti nikakve zapreke. Kleknuh na koljena i pogledah pod kamen. Nigdje pukotine, nigdje otvora. Zatim sam pogledao iznad bloka. Opet ista granitna prepreka! Hans je sa svjetiljkom u ruci istraživao zidove hodnika, ali sve je bilo uzalud. Morali smo napustiti svaku nadu da ćemo ovuda proći.

Sjedoh na tlo, a ujak je ljutito i bespomoćno hodao tamo-amo. Bio je potpuno razočaran.

„Ali,“ uzviknuh nakon nekoliko trenutaka očajavanja, „kuda je onda prošao Arne Saknussemm?“

„Doista, zar su ga mogla zaustaviti ova kamena vrata?“ uzvratio je ujak.

„Ne, tisuću puta ne,“ živo uzviknuh. „Taj komad stijene iznenada je zatvorio ovaj prolaz, nakon nekog potresa ili uslijed magnetskih pojava koje su često znale snažno uzdrmati utrobu Zemlje. Mnogo je godina prošlo od Saknussemmova povratka do pada ovog kamena. Zar nije očito da je ovim hodnikom nekad pretjecala lava i da su eruptivne tvari ovuda slobodno prolazile? Pogledajte ove nedavno nastale pukotine, koje su izbrazdale granitni strop, načinjen od nanesenih kamenih gromada, kao da je ruka kakva diva radila na toj podzemnoj građevini. Jednog dana, nakon nekog vrlo snažnog potresa, ta gromada koja se ispriječila na našem putu i koja je zasigurno nekoć činila neku vrstu nadstrešnice, skliznula je dolje do tla i zakrčila prolaz. Dakle, na tu neočekivanu prepreku Saknussemm nije ni mogao naići. Ako je mi ne uspijemo ukloniti, nismo ni dostojni proboja do središta Zemlje!“

Eto, tim sam se oštrim riječima obratio ujaku. Čitava je profesorova duša bila prešla u mene. Svega me ispunio duh otkrića. Potpuno sam zaboravio na prošlost; prezirao sam budućnost. Na površini ovog okrugloga nebeskog tijela, kojemu sam se zavukao u grudi, za mene više ništa nije postojalo: ni gradova, ni sela, ni Hamburg, ni König-strasse, ni moja sirota Graüben koja sigurno misli da sam zauvijek izgubljen u utrobi Zemlje.

„Pa dobro,“ vikao je ujak. „Uzmimo alat u ruke. Na bilo koji način, prokopat ćemo sebi put i srušiti te zidove!“

„Ova je stijena prevelika i preteška da bi je razbili pomoću običnog alata,“ uzvratio sam.

„Što ćemo onda?“

„Kao što rekoh, beznadno je pokušavati običnim alatom.“

„Dakle, što predlažeš?“

„Što drugo, nego barut, minu! Minirajmo stijenu i dignimo u zrak zapreku što nam se ispriječila na putu!“

„Barut?!“

„Da, treba otkinuti samo jedan kraj stijene!“

„Na posao, Hans!“ vikne ujak.

Islanđanin ode do splavi i odmah se vrati s velikim krampom, te njime počne kopati rupu za minu. Nije to bilo nimalo lako. Trebalo je iskopati rupu, dovoljno veliku da se u nju stavi pedeset funti eksplozivnog pamuka, kojemu je eksplozivna moć četiri puta jača nego topovskom prahu.

Bio sam jako uzbuđen. Dok je Hans kopao, pomagao sam ujaku u pripravljanju dugog stijenja koji je bio načinjen od vlažnog praha, umotanog u platnenu cijev.

„Proći ćemo!“ samouvjereno sam uzviknuo.

„Proći ćemo,“ ponovio je ujak, tapšajući me po leđima.

Oko ponoći, naš je minerski posao bio posve dovršen. Naboj od eksplozivnog pamuka bio je zakopan u svoju jamu, a stijenj je, prolazeći kroz čitav hodnik, dopirao do izvan spilje.

Sad je bila dovoljna jedna jedina iskra da izazove eksploziju.

„To ćemo sutra," odlučio je profesor.

Morao sam se s time pomiriti i čekati još dugih šest sati.

39.

EKSPLOZIJA I NJEZINE POSLJEDICE

Sutrašnji dan, četvrtak 27. kolovoza, bio je najznačajniji dan našega podzemnog putovanja. Uvijek kad ga se sjetim, cijeli zadrhtim, a srce mi počne lupati od užasa.

Od toga dana naš razum, naše rasuđivanje i naša domišljatost nisu više značili ništa. Postali smo puka igračka moćnih prirodnih sila.

U šest sati bili smo na nogama. Približavao se trenutak kad smo trebali eksplozivom sebi prokrčiti prolaz kroz granitnu koru.

Molio sam da mi se udijeli čast da upalim minu. Kad to učinim, odmah ću se pridružiti mojim prijateljima na splavi s koje još nije bio iskrcan teret. Zatim ćemo se udaljiti na pučinu da bisrno se zaštitili od posljedica eksplozije, jer se njezin učinak ne mora ograničiti na samu unutrašnjost masiva.

Stijenj smo postavili tako da je morao gorjeti deset minuta, prije nego što vatra stigne do spremišta u koje smo postavili eksploziv. Imao sam, dakle, više nego dovoljno vremena da se sigurno vratim na splav.

Moram priznati da sam, spremajući se za izvršenje tog zadatka, bio ponešto uzbuđen.

Nakon dobrog objeda, ujak i lovac ukrcaše se na splav, dok sam ja ostao na obali. U ruci sam držao upaljenu svjetiljku kojom sam trebao pripaliti stijenj.

„Hajde, dječače moj!“ rekao mi je ujak. „I neka ti Nebo bude na pomoći. Ali smjesta se vrati k nama. Nestrpljivo ćemo te očekivati.“

„Ne brinite, ujače,“ uzvratio sam, „svoju ću zadaću obaviti na vrijeme.“

Nakon tih riječi, uputio sam se prema otvoru hodnika. Srce mi je divlje tuklo. Otvorio sam svjetiljku i primio kraj stijenja koji se dotle protezao.

Profesor, koji je sve to pratio sa splavi, u ruci je držao kronometar.

„Jesi li spreman?“ povikao je. „Spreman sam.“

„Onda pali, momče!“

Približio sam plamen stijenju, koji je zapucketao, zaiskrio se i počeo šištati poput zmije. Okrenuo sam se i, trčeći što sam brže mogao, vratio se na obalu.

„Ukrcaj se, dječače. Hans, brzo na pučinu,“ vikao je ujak.

Hans nas snažnim zamahom svojeg štapa odgurne od obale. Splav se brzo udaljila za nekih dvadeset fatoma.

Bio je to uzbudljiv trenutak, prepun neizvjesnosti. Profesor je pozornim pogledom pratio pomicanje kazaljke na kronometru.

„Još samo pet minuta,“ rekao je tihim glasom. „Još četiri. Još tri….“

Moje ubrzano bilo tuklo je stotinu puta u minuti.

„Još dvije, jedna! Hajde, granitna goro, sruši se pod čovječjom rukom!“

Što se tada dogodilo? Mislim da uopće nisam čuo prasak eksplozije. Ali, stijene su pred mojim očima odjednom potpuno izmijenile svoj oblik. Otvoriše se kao kakav zastor.

Ugledao sam bezdanu provaliju koja se razjapila usred obale. More se uskovitlalo i pretvorilo u jedan jedini golemi val, a naša se splav odjednom našla na njegovom visokom hrbatu.

Svi smo popadali po splavi. Za tren oka nestade svjetla i zavlada potpun mrak. Zatim sam osjetio kako je nestalo uporišta, ali ne mojim nogama, nego cijeloj splavi. Pomislio sam da ćemo odmah nestati u ogromnom bunaru koji se pod nama otvorio. Htio sam nešto reći ujaku, ali me od grmljavine ogromnih valova nije mogao čuti. Samo smo čvrsto ščepali jedan drugoga, nijemo iščekujući što će se dalje zbiti.

Unatoč potpunoj tami, buci, iznenađenju i uzbuđenju, bilo mi je potpuno jasno što se dogodilo.

S druge strane stijene koju smo raznijeli eksplozivom nalazio se ponor. Eksplozija je izazvala neku vrstu potresa u tlu koje je bilo ispresijecano pukotinama. Ogromna provalija koja se na tom mjestu otvorila spremala se progutati cijelo podzemno more koje nas je, pretvorivši se u divlju bujicu, vuklo za sobom.

Samo mi se jedna misao vrtjela glavom. Nema nam spasa. Potpuno smo izgubljeni!

Sat, dva… Ne znam ni sam koliko je vremena tako prošlo. Sjedili smo tijesno stisnuti, provukavši jedan drugome ruke ispod lakata. Čvrsto smo se držali, da nas more ne bi odbacilo sa splavi, koja je sa strahovitim trijeskom udarala o stjenovite strane ponora. Srećom, ti su udarci bivali sve rjeđi, po čemu sam zaključio da se hodnik sve više proširuje. Nije bilo sumnje da smo se našli na Saknussemmovu putu, ali umjesto da njime mirno silazimo, zahvaljujući svojoj nerazboritosti, mi smo za sobom povukli čitavo more!

Takve su mi se nejasne i neodređene misli vrtjele po glavi. Teško sam ih povezivao za vrijeme te vrtoglave jurnjave koja je više sličila slobodnom padanju. Sudeći po zraku, koji mi je šibao lice, jurili smo brže

od najbržeg vlaka. Pod takvim okolnostima bilo je posve nemoguće upaliti baklju, a naša se posljednja električna svjetiljka razbila u času eksplozije.

Stoga sam se jako iznenadio kad sam primijetio kako je, odjednom, kraj mene sinulo svjetlo. Preda mnom se ukazalo vodičevo uobičajeno mirno lice. Vještome i upornom lovcu uspjelo je upaliti fenjer. Iako je plamičak fenjera tek žmirio, kao da će se svaki čas ugasiti, ipak je bacao nešto svjetla u strašnu tamu koja nas je okruživala.

Hodnik kroz koji smo prolazili bio je vrlo širok. Dakle, bio sam potpuno u pravu kad sam to pretpostavio. Uz slabo svjetlo nismo mu mogli odjednom vidjeti oba zida. Voda se rušila i nosila nas brzinom koja je nadilazila i najbrže američke brzice. Površina kao da joj je bila satkana od snopa tekućih strijela, odapetih iz vrlo napetog luka. Ne bih mogao naći bolju usporedbu za dojam koji sam dobio, zaprepašteno je gledajući.

Više puta, splav je zapala u kakav vrtlog i onda se okretala oko sebe. Kad bi se približila zidovima hodnika, osvjetljavao sam ih fenjerom. Tada sam mogao prosuditi brzinu našeg kretanja po tome što su mi se izbočine na stijenama stapale u neprekinute pruge. Činilo se da smo stisnuti u pleter pomičnih crta. Mislim da smo jurili brzinom od najmanje stotinu milja na sat.

Ujak i ja pogledavali smo se izbezumljenim pogledima. Bili smo naslonjeni na ostatak jarbola, koji se u času nesreće prelomio. Okrenuli smo leđa vjetru da nas ne bi zagušila brzina kretanja koje ni jedna ljudska snaga ne bi mogla zaustaviti.

Vrijeme je, međutim, prolazilo. Položaj se nije promijenio, ali ga je jedna nezgoda još više zamrsila.

Kad smo napokon povratili kakvu-takvu ravnotežu, pokušao sam provjeriti što je s našim teretom. Na svoje nezadovoljstvo, opazio sam da je velik dio ukrcanih predmeta nestao u času eksplozije, kad je more strahovitom snagom nasrnulo na nas. Htio sam točno utvrditi koliki su gubici, te sam sa svjetiljkom u ruci počeo pregledavati preostale stvari. Od sprava, ostali su nam samo kompas i kronometar. Od ljestava i konopa, ostao je samo maleni komad konopa koji se bio omotao oko ostatka jarbola. Nijednog krampa, nijednog trnokopa, ni čekića, a što je najgore, hrane smo imali samo za jedan dan!

Počeo sam prekapati po udubinama među gredama. Pretražio sam svaki i najmanji kutić između greda i spojnih dasaka. Ništa nisam našao! Sva naša hrana sastojala se od jednog komada suhog mesa i par komada dvopeka.

Tupo sam zurio preda se! Nisam mogao shvatiti, što se dogodilo. No, čemu razbijati glavu razmišljanjem o predstojećim opasnostima? Kad bismo i imali hrane za nekoliko mjeseci ili čak godina, kako ćemo izaći iz provalije u koju nas odvlači nezadrživa bujica? Zašto se bojati muka od gladi, kad nam smrt već prijeti na tolike druge načine? Hoćemo li uopće imati vremena da umremo od gladi?

Ne znam kako se to dogodilo, ali zaokupljen nekim čudnim priviđenjem, zaboravio sam pravu, neposrednu pogibelj koja nam je prijetila i mislio na buduće muke, gledajući ih već unaprijed u svoj njihovoj strahoti. Uostalom, tko zna? Možda ćemo nekako izbjeći bijesu bujice i vratiti se na površinu Zemlje. Kako? Ne znam. Gdje? Nije važno! Vjerojatnost u omjeru jedan prema tisuću još uvijek je vjerojatnost, dok nam, naprotiv, smrt od gladi ne ostavlja nikakvog, pa ni najmanjeg postotka nade.

Želio sam sve to reći ujaku, obavijestiti ga u kakvom smo položaju, koliko namje namirnica preostalo, kako bi zajednički mogli procijeniti koliko ćemo još vremena moći živjeti.

Bilo je to, kako mi se činilo, jedino što nam je preostalo. Ali smogao sam hrabrosti da odustanem od te namjere.

Nastavio sam šutjeti. Nisam ga htio uznemirivati. Želio sam da on ostane pribran.

Svjetlo fenjera malo po malo je oslabilo i na koncu se posve ugasilo. Fitilj je dogorio do kraja. Opet je nastala potpuna tama. Više nismo mogli pogledom prodrijeti kroz taj neprobojni mrak. Ostala je još jedna baklja, ali bilo ju je nemoguće upaliti. Poput djeteta, zatvorio sam oči da ne vidim svu tu užasnu tamu.

Nakon dosta dugo vremena brzina kojom smo se kretali se podvostručila. Osjetio sam to po vjetru koji mi je šibao lice. Nagib kojim je voda tekla bivao je sve strmiji. Bio sam, uistinu, uvjeren da više ne plovimo, nego da padamo, i to gotovo okomito. Osjećao sam to kao u nekakvoj noćnoj inori. Tijelo mi je padalo, padalo, padalo!

Osjetio sam kako me ujak i Hans grčevito hvataju za ruke i čvrsto me drže.

Tada, odjednom, nakon neodređenog vremena, osjetih nešto poput udarca. Splav nije udarila u tvrd predmet, nego se odjednom zaustavila u padu. Vodena pijavica, čitav golemi stup vode izlio se u tom času na nju. Voda me gušila, stadoh se utapati.

No, ta iznenadna poplava nije dugo potrajala; za par časaka opet sam se našao na slobodnom zraku i udisao ga punim plućima. Ujak i Hans stiskali su mi ruke, kao da će ih slomiti. Još smo se sva trojica održavali na splavi.

40.

DIVOVSKI MAJMUN

Bilo je teško odrediti koliko je sati, ali na osnovi kasnijih proračuna mogu procijeniti da je bilo oko deset navečer.

Ležao sam potpuno oduzet, u nekakvom polusnu, tijekom kojeg su me proganjala stravična priviđenja. Čudovišta morskih dubina stajala su uz bok moćnom mastodontskom pastiru. Ogromne ribe i životinje kao da su se združile u neku strašnu družbu.

Splav je iznenada zaokrenula, zavrtjela se, uletjela u neki drugi prolaz, u kojem je mrak odmijenila čudna jednolična svjetlost. Strop su prekrivali šupljikavi stalaktiti, zaogrnuti parom sjajnom poput mjesečine, koja je to sablasno svjetlo bacala na naše mršave i ispijene likove. Što smo više ulazili u taj hodnik, svjetlost je postajala sve jača, a strop se uzdizao. Napokon, našli smo se u nekakvoj vodenoj spilji, čiji je visoki strop nestajao u osvijetljenim oblacima!

Neko nam je maleno udubljenje omogućilo da predahnemo i odmorimo naša iscrpljena tijela.

Ujak i vodič kretali su se poput mjesečara. Bilo me je strah probuditi ih, znajući kakve opasnosti prijete mjesečarima, ako ih se naglo trgne iz sna. Sjeo sam pored njih i bez riječi gledao.

Odjednom sam primijetio kako se u daljini nešto kreće. Oči mi se nisu mogle odvojiti od toga. Čini se da je lebdjelo iznad vode, približavajući se pomoću nečega što je sličilo veslima. Gledao sam širom otvorenih očiju. To je moralo biti nešto čudovišno.

Ali što?

Bio je to veliki „krokodilski morski pas“ kakvog su opisali pioniri geologije. Približavao mi se, velik poput kita, razjapljenih ralja i divovskih očiju. Pogled mu je bio čvrsto prikovan za mene. Neki čudan osjećaj govorio mi je da me odabrao za svoju žrtvu.

Pokušao sam ustati, pobjeći negdje, ali koljena su mi klecala, a noge strahovito drhtale. Gotovo sam se onesvijestio. Čudovište je i dalje prilazilo. Ujak i vodič nisu niti pokušavali pobjeći.

Uz čudnu buku, kakvu nikad prije nisam čuo, zvijer je napokon došla do mene. Čeljusti su joj bile razjapljene najmanje sedam stopa, a ralje tako velike da su mogle progutati cijeli čamac prepun ljudi.

Kad mi se približio na nekih deset stopa, otkrio sam da su to ralje morskog psa, iako je ostatak tijela pripadao krokodilu.

Ta je osobina uskoro pokazala svoje nedostatke. Da bi nas ščepao, morao se okrenuti na leđa, zbog čega su mu noge bespomoćno lamatale zrakom.

Smijao sam se, iako pred samim raljama smrti!

Ali već sljedećeg trenutka bacio sam se u unutrašnjost spilje, prepuštajući svoje nesretne suputnike njihovom usudu! Spilja je bila duboka i turobna. Nakon pretrčanih nekih stotinu metara, zastao sam i osvrnuo se uokolo.

Cijeli pod, sastavljen od pijeska i malahita, bio je prekriven svježe oglodanim kostima guštera, riba i sisavaca. Duša mi se ispunila stravom, a cijelo mi je tijelo drhtalo u groznici. Doslovno sam, kao u onoj staroj poslovici, iz posude za pečenje pao u vatru. Ovu jazbinu nastavala je neka zvijer još veća i strasnija od krokodilskog morskog psa.

Što poduzeti? Ulaz u spilju čuvalo je jedno čudovište, dok je unutrašnjost zaposjelo drugo, još strašnije. Bijeg je bio nemoguć!

Preostalo je samo jedno. Moram pronaći neki zaklon, dovoljno malen da čudovišta u njega ne mogu prodrijeti. Očajnički sam tražio uokolo i napokon otkrio udubljenje u stijeni, u koje sam se uvukao s nadom da ću se u njemu moći barem malo pribrati.

Kleknuvši na zemlju, drhtao sam, iščekujući. Ni jedan čovjek ne može zadržati pribranost za vrijeme zemljotresa, ili kad zaprijeti eksplozija parnog kotla ili ubojitog torpeda. Kako sam mogao zadržati hrabrost, znajući kakva me grozna sudbina iščekuje?

Prošao je jedan sat. Cijelo vrijeme izvan spilje se čula neka čudna tutnjava.

Što se dogodilo mojim nesretnim suputnicima? Nisam to mogao istražiti. Morao sam se brinuti za svoj opstanak.

Odjednom, uši mi ispuni urlik koji kao da je dolazio od stotinu zavađenih medvjeda. Bilo ga je strašno slušati. A tada sam ugledao…

Nikad, dok sam živ, neću zaboraviti tu groznu pojavu. Bio je to divovski majmun!

Visok gotovo petnaest stopa, prekriven raščupanim tamnosmeđim krznom, išao je u mojem pravcu. Imao je goleme noge, a ruke su mu bile dugačke kao tijelo. Zubi su mu bili tanki, dugački i šiljati, veliki kao mamutove kljove.

Iznenada je zastao. Srce mi je počelo divlje udarati, jer sam shvatio da me to grozno čudovište nanjušilo i sada krvavim očima pokušavalo otkriti moje sklonište.

Prisjećajući se davno stečenog znanja, koje sam uvijek smatrao blagoslovom, iako mi je sada sličilo prokletstvu, dosjetio sam se pravoj istini. Bio je to *Ape gigans*, pred-diluvijalni gorila.

Da! To odvratno čudovište, nekim čudom zatočeno u utrobi Zemlje, bilo je predak opasnih stanovnika afričkog kontinenta.

Divlje je pogledavao uokolo, u potrazi za nečim – bez sumnje, upravo za mnom. Bio sam siguran da je sa mnom svršeno. Više nije bilo nikakve nade u spas.

U tom trenutku, kad su mi se oči već sklapale u očekivanju smrti, sa ulaza u spilju začula se neka čudna buka. Okrenuvši se u tom smjeru, gorila je očito otkrio nekog protivnika primjerenijeg njegovoj veličini i snazi. Bio je to krokodilski morski pas koji je, najvjerojatnije se zasitivši mojim prijateljima, krenuo u potragu za novim plijenom.

Gorila je u obrani s poda dohvatio kost dugu preko osam stopa i tom savršenom toljagom zadao snažan udarac divljoj zvijeri, koja se propela i cijelom težinom pala na svojeg napadača.

Započela je strašna borba, koju je nemoguće opisati. U svakom slučaju, ja nisam čekao da bi se osvjedočio o pobjedniku. Znajući da sam ja pravi razlog tog dvoboja, odlučio sam se što prije maknuti izvan domašaja pobjednika. Iskrao sam se iz svojeg skloništa i, pužući uz zid, počeo se iskradati prema izlazu iz spilje.

Ali nisam daleko odmakao, kad se iza mene začula strašna rika. Pobjednik je slavio svoju pobjedu.

Osvrnuo sam se i vidio divovskog majmuna, cijelog oblivenog krvlju, kako zakrvavljenih očiju kreće za mnom, raširenih nosnica iz kojih je izbijala para. Na vratu sam osjećao njegov vruć i zaudarajući dah. I, prestrašeno poskočivši, probudih se iz košmarnog sna.

Da, sve to bilo je samo san. Još uvijek sam bio na splavi, uz ujaka i vodiča.

Nisam odmah osjetio olakšanje, jer su mi pod utjecajem grozne noćne more, osjetila bila posve umrtvljena. Ipak, nakon nekog vremena počeo sam se smirivati. Prvo mi se povratio sluh. Napeto sam osluškivao, ali posvuda je vladala tišina. Nakon grmljavine vode koja je pretjecala spiljom, uslijedila je potpuna tišina.

Napokon je do mene dopro jedva čujan ujakov šapat:

„Axele, dječače, gdje si?“

„Tu sam,“ jedva sam prozborio.

„Dakle, vidiš li što se dogodilo? Mi se penjemo.“

„Dragi ujače, što mislite time reći?“ upitao sam, još uvijek zbunjen.

„Da, kažem ti da se penjemo i to vrlo brzo. Naše je spuštanje prestalo!“

Ispružih ruku i, uz malo poteškoća, uspjeh dotaknuti zid. Ruka mi se odmah oblila krvlju. Koža mi se oderala do mesa. Penjali smo se strahovitom brzinom.

„Dajte baklju! Baklju!“ divlje je povikao profesor. „Moramo je upaliti.“

Hans ju je, nakon mnoštva bezuspješnih pokušaja, teškom mukom ipak uspio upaliti. Iako se plamen zbog našeg uspinjanja povio odozgo dolje, svjetlo je bilo dosta jako da rasvijetli okolinu. Sad smo se mogli koliko-toliko svojim očima osvjedočiti u pravu istinu.

„Upravo kako sam mislio,“ reče ujak, nakon nekoliko trenutaka šutnje. „Nalazimo se u uskoj jami, kojoj promjer ne iznosi ni četiri fatoma. Pošto su vode velikog podzemnog mora dospjele do dna provalije, sad se vraćaju na svoju razinu uz ovaj ogromni procjep, noseći nas sa sobom.“

„To mogu vidjeti,“ tužno sam odgovorio. „Ali gdje ovaj procjep završava i čeka li nas iza toga ponovni pad?“

„O tome ne znam ništa više od tebe. Znam samo da moramo biti spremni na najgore. Penjemo se strahovito brzo. Po mojoj procjeni, ta brzina iznosi po prilici dva fatoma u sekundi, odnosno sto i dvadeset fatoma na minutu ili više od tri lige na sat. Uz takvu brzinu, možemo očekivati da ćemo vrlo brzo doznati svoju sudbinu.“

„U to nema sumnje,“ uzvratio sam. „Mene zasad mnogo više brine ima li ova jama izlaz! Jer ako ona završava granitnim stropom, bit ćemo zgnječeni komprimiranim zrakom ili razbijeni u atome prigodom udara u strop. Meni se već čini da zrak postaje gušći. Sve teže dišem.“

Možda mi se to doista samo pričinjalo, ili se moglo pripisati brzini kretanja, ali sam u plućima osjećao snažan pritisak.

„Axele,“ mirnim glasom odgovori profesor, „mi se nalazimo u gotovo beznadnom položaju, ali ima nekoliko izgleda za spas, i ja sam o njima razmišljao dok si ti spavao. Kao što možemo svakog trena poginuti, tako se isto možemo svakog trena spasiti. Stoga se moramo pripremiti na sve što nam se može dogoditi.“

„Ali, što još možemo učiniti?“ uzviknuo sam. „Zar nismo posve bespomoćni!?“

„Ne! Dok ima života, ima i nade. Napokon, jedno možemo učiniti. Možemo jesti i tako obnoviti izgubljenu snagu, kako bismo se mogli suočiti s pobjedom ili smrću.“

Na te riječi zbunjeno pogledah ujaka. Ono što mu dugo nisam htio povjeriti trebalo je napokon reći. Ipak, još uvijek sam oklijevao.

„Jesti?“ ponovih nemarno, kao da mi se odjednom nigdje ne žuri.

„Da, i to odmah. Osjećam se poput izgladnjelog robijaša,“ uzvratio je, trljajući svoje požutjele i drhtave ruke.

I, okrenuvši se vodiču, uputi mu nekoliko vedrih danskih riječi. Hans odmahne glavom, upućujući mu tako jasnu poruku. Ja sam sve pokušao da ne izgledam zabrinut.

„Što?“ poviče profesor. „Ne želite mi valjda reći da su sve naše zalihe izgubljene?“

„Jesu,“ tiho sam odgovorio, držeći nešto u ruci. „Od svih zaliha ostao je samo ovaj komad suhog mesa za nas trojicu.“

Ujak me gledao kao da ne može shvatiti značenje mojih riječi. Činilo se da ga je ovo saznanje jako pogodilo. Pričekao sam nekoliko trenutaka, dozvolivši mu da se pribere.

„Dakle,“ nastavio sam nakon kratke stanke, „što sad mislite? Imamo li još uvijek izgleda za spas iz ovih groznih podzemnih opasnosti? Nismo li osuđeni da nestanemo u dubokim ponorima središta Zemlje?“

Na to pitanje nisam dobio odgovora. Ujak me nije čuo ili se samo pretvarao da ne čuje.

Prošao je jedan sat. Nitko od nas više nije progovorio ni riječi. Počeo sam osjećati strašnu glad. Moji su suputnici, nema sumnje, trpjeli iste muke, ali ni jedan se od nas nije usudio dotaknuti bijednog ostatka hrane. Ležao je pred nama, taj posljednji ostatak naših ogromnih zaliha spremljenih za ovo ludo i nerazborito putovanje!

Čudio sam se svojim prijašnjim ludim nadama. Bio sam potpuno svjestan da, unatoč svojoj srčanosti i onoj mrskoj Saknussemmovoj poruci, moj ujak nikad nije trebao krenuti na ovo bezizlazno putovanje. Glavu su mi preplavile uspomene na sretnu prošlost i pretpostavke o groznoj budućnosti!

41.

GLAD

Dugo gladovanje pretvara se u ludilo! Mozak ne dobiva potrebnu hranu i maštu počinju ispunjavati svakojake fantastične misli. Nikad dosad nisam spoznao što glad uistinu znači. Sad su postojali svi izgledi da ću to napokon doznati.

Pa ipak, prije tri mjeseca mogao sam ispričati svoju groznu priču o gladi, kako sam je onda shvaćao. Kao dječak često sam znao poduzimati izlete u susjedstvo profesorove kuće.

Ujak se uvijek ponašao proračunato, po uhodanom redoslijedu. Tako je vjerovao da, pored dana namijenjenih odmoru i radu, jedan dan mora biti posvećen razbibrizi. Sukladno tome, srijedom mi je bilo dopušteno činiti što me volja.

Kako sam oduvijek usklađivao korisno s dopuštenim, moja je najdraža razbibriga bilo obilaženje ptičjih gnijezda. Imao sam jednu od najboljih zbirki ptičjih jaja u gradu. Bila su precizno razvrstana i pohranjena ispod staklenih pokrova.

Postojala je šuma do koje sam, ako bih se uspio probuditi u ranu zoru i uhvatiti tramvaj, mogao doći do jedanaest sati ujutro. Tu sam mogao po volji prikupljati biljke i kamenčiće. Ujak je uvijek volio kad bih mu donio nove primjerke za herbarij i geološke uzorke za ispitivanje. Kad bih napunio vrećicu, kretao sam u potragu za gnijezdima.

Nakon otprilike dva sata teškog rada, jednog sam dana sjeo uz potok, kako bi pojeo svoj maleni, ali okrepljujući objed. Kako mi sjećanje na te kuhane kobasice, brašnjavi kruh i pivo sada tjera vodu na usta! Za jedan takav objed sad bih dao sva bogatstva ovog svijeta. Ali, vratimo se mojoj priči.

Dok sam tako sjedio, odmarajući se, gledao sam prema ruševinama starog dvorca što se nalazio u blizini. Ti ostaci nekadašnjeg moćnog, bršljanom obraslog zdanja, sad su se malo-pomalo sve više urušavali.

Dok sam tako gledao, ugledah dva orla kako kruže oko vrha kule tog dvorca. Uskoro sam sa zadovoljstvom otkrio da im se tamo nalazi gnijezdo. U svojoj zbirci jedino još nisam imao jaja domaćeg orla i velike sove.

Brzo sam donio odluku. Na bilo koji način, moram se dočepati vrha tog tornja. Prišao sam bliže i ušao među ruševine. Staro stubište srušilo se prije mnogo godina. Vanjski su zidovi, međutim, bili glatki i bez izbočina. Tuda se nisam mogao uspeti, osim ako se usput ne pomognem bršljanom kao osloncem. Međutim, to se uskoro pokazalo nemogućim.

Ostao je još jedino dimnjak, koji se još uvijek uzdizao do vrha građevine. Odlučio sam pokušati uspeti se njime. Bio je uzak, nepravilno građen, i uspon nije trebao biti pretežak. Svukao sam kaput i zavukao se u dimnjak. Pogledavši gore, na njegovu kraju sam vidio otvor kroz koji se naziralo nebo.

Uspinjao sam se pomoću ruku i koljena. Napredovao sam sporo, ali kako sam svako malo nailazio na izbočine koje su mogle poslužiti za odmorište, uspon je bio relativno lagan. Tako sam svladao prvu polovicu njegove ukupne visine. Dimnjak se sada počeo suživati. Bilo je sve tješnje i napokon sam se zaglavio. Više se nisam mogao uspinjati.

Dalje se nije moglo i jedino mi je preostalo spustiti se natrag na zemlju i odustati od mojih tako željenih uzoraka. Prokleo sam sudbinu i pripremio se za spuštanje. Ali nisam se mogao ni pomaknuti. Neka nevidljiva i tajanstvena prepreka se ispriječila i zaustavila me. Uskoro sam postao svjestan cijelog užasa položaja u kojem sam se zatekao.

Nisam se mogao pomaknuti ni naprijed ni natrag i bio sam osuđen na najgoru smrt, onu od gladi. Ipak, dječji je um prepun optimizma i prilagodbi. Stoga sam počeo smišljati sve vrste planova da izbjegnem tu groznu sudbinu.

Prije svega, hrana mi nije bila odmah potrebna, jer sam upravo dobro objedovao. To mi je ostavljalo dosta vremena da se iz svega ovoga izvučem. Najprije sam pokušao prstima ukloniti okolnu žbuku. Da sam imao nož, možda bih nešto uspio učiniti, ali to sam korisno oruđe ostavio u džepu kaputa.

Tako sam uskoro otkrio da su svi takvi pokušaji beskorisni. Jedino mi je preostalo pokušati se nekako iskoprcati dolje.

Ali, koliko god se okretao, migoljio i otiskivao, sve je bilo uzalud. Nisam se mogao pomaknuti ni za milimetar. Vrijeme je brzo prolazilo. Rani ustanak vjerojatno je doprinio da sam osjetio pospanost i ubrzo utonuo u polusan.

Ne znam koliko sam spavao, prije nego sam se probudio u potpunom mraku i strašno gladan.

Spustila se noć, a ja sam još bio u istom položaju. Tako sam čvrsto zapeo, da se nisam mogao ni pomaknuti. Glasno sam zapomagao. Još nikad, od mojeg najranijeg djetinjstva, kad je svakome teško izdržati da nešto ne prigrize između glavnih obroka, nisam osjetio glad. Osjećaj je bio nov i bolan. Počeo sam gubiti glavu i vriskati i plakati u agoniji. Nešto mi se promaklo blizu nosa. Bio je to neki bezopasan gušter, ali meni se pričinio kao najopasnija zmija.

Ponovno sam stare ruševine ispunio krikovima, što me napokon toliko izmorilo da sam se onesvijestio.

Ne znam koliko sam vremena proveo u toj nesvjestici ili snu, ali kad sam opet došao sebi, već je bio dan. Ne mogu opisati kako sam se bolesno osjećao i kakva me glad mučila. Već sam bio preslab da bi mogao vikati, i potpuno slab da se ponovno pokušam osloboditi.

Odjednom me prestraši neka vika.

„Jesi li tamo, Axele?“ prepoznao sam glas svojeg ujaka. „Jesi li tamo, dječače?“

Jedva da sam mogao odgovoriti. Ali uz to sam načinio očajnički pokušaj da se okrenem. Time sam odronio komad žbuke, koji je pao na dno dimnjaka. Tome mogu zahvaliti što sam napokon bio pronađen. Bilo je lako otkriti otkud ta žbuka pada. Uskoro sam začuo ujakov uzvik.

„Budi miran,“ vikao je, „ako te uspijemo izgurati do dolje, spašen si.“

Bile su to divne riječi, ali ja sam u to malo vjerovao. Ipak, nekih četvrt sata kasnije začuo sam glas iznad sebe, s jednog od gornjih ognjišta.

„Jesi li ispod ili iznad?“

„Ispod,“ odgovorio sam.

Odmah nakon toga do mene je spuštena košara s mlijekom, dvopekom i jajem. Ujak se pobrinuo dobaviti mi jelo! Najprije sam popio mlijeko, jer je žeđ još opasnija od gladi. Nakon toga sam, okrijepljen, pojeo kruh i tvrdo kuhano jaje.

Za to vrijeme, moji su se spasitelji dočepali zida. Mogao sam čuti kako kopaju krampovima. U namjeri da izbjegnem tom strašnom oruđu, učinih očajnički pokušaj i remen mojih hlača, koji se bio zakvačio za neku stijenu, napokon popusti. Napokon sam bio slobodan, ali sam se jedva pomoću ruku i koljena spašavao od pada.

Za deset minuta je u ujakovu naručju završilo ovo moje strašno dvodnevno zatočeništvo. Zbog gubitka svijesti nisam bio u stanju točno računati vrijeme.

Tjednima sam se oporavljao od ove gladne avanture. Pa opet, što je ona bila u usporedbi s groznim mukama kojima sam sada bio izložen?

Nakon što sam neko vrijeme drijemao i gubio vrijeme razmišljajući o svemu i svačemu, ponovno sam se osvrnuo oko sebe. Još uvijek smo se uspinjali velikom brzinom. Katkad bi nam, uslijed zračnog tlaka, ponestalo daha, kao što se događa zrakoplovcima kad se prebrzo dižu uvis. Ali, ako oni osjećaju sve veću hladnoću, što se više penju u zračne slojeve, nama se događalo upravo suprotno. Vrućina je neugodnom brzinom rasla i sigurno je već bila dosegnula četrdeset stupnjeva.

Što znači ta nagla promjena temperature? Sve dotad su događaji potvrđivali Davyjeve i Lidenbrockove teorije. Dosad su posebni uvjeti, stijene otporne prema grijanju, elektricitet i magnetizam, u neku ruku preoblikovali opće prirodne zakone, stvarajući oko nas umjerenu toplinu.

Što se tiče teorije o središnjoj vatri u unutrašnjosti Zemlje, moram reći da je ona za mene i dalje ostala jedina prava i prihvatljiva teorija. Hoćemo li dakle doći u takvu okolinu, gdje će se pojave središnje vatre očitovati u potpunosti i gdje će vrućina potpuno rastaliti kamenje?

Od toga me uhvatio ne baš neprirodni strah, pa to nisam zatajio pred ujakom. Možda je to izgledalo hladno i bezosjećajno, ali nisam mogao drukčije.

„Ako se ne utopimo, ne smrskamo o stijene ili ne umremo od gladi, znamo da nam još uvijek ostaje prigoda da budemo živi spaljeni.“

Unatoč ovako podmuklom napadu, ujak je samo slegnuo ramenima i potpuno utonuo u svoje misli.

Prošao je još jedan sat. Osim malog porasta topline, ništa se drugo nije promijenilo u našem položaju. Konačno ujak prekine šutnju.

„Dakle, Axele, moj dječače,“ gotovo veselo je rekao. „Treba se odlučiti.“

„Odlučiti? U vezi s čim?“ iznenađeno sam upitao.

„U vezi s ovim. Po svaku cijenu moramo obnoviti snagu. Ako, štedeći taj ostatak hrane, nastojimo produžiti život za nekoliko sati, svi ćemo brzo posve oslabiti.“

„Da, do kraja,“ promrmljao sam. „Iako na to nećemo morati dugo čekati.“

„Ali, ukaže li nam se prilika za spas i bude li potrebno nešto učiniti, kako ćemo za to smoći snage ako oslabimo od gladi?“

„Ali ujače, progutamo li ovaj komad mesa, što će nam ostati?“

„Ništa, dragi moj Axele, ništa. Ali, hoće li ti činiti bolje, budeš li ga jeo očima. Rasuđuješ kao čovjek bez volje, bez energije!“

„Dakle,“ uzviknuo sam tako bijesno da se to ne može opisati, „ne želite mi valjda reći da vi još niste izgubili svaku nadu!“

„Naravno da nisam,“ hladno odgovori profesor.

„Što, zar još vjerujete da će nam se pružiti prilika za spas?“

„Dok ima života, ima i nade. Axele, preklinjem te da prihvatiš da, sve dok mu srce tuče i dokle god u njemu ijedan mišić igra, ne dopuštam biću obdarenom darom rasuđivanja da se prepusti očaju.“

Kakvih li riječi! Čovjek koji ih je mogao izreći u takvim prilikama bio je zaista neobično hrabar!

„Dakle, što kanite učiniti?,“ uzviknuh.

„Pojesti ostatak hrane do zadnje mrvice i prikupiti izgubljenu snagu. To će nam biti zadnji obrok, pa neka bude, ali ćemo barem opet postati ljudi umjesto da se pretvorimo u iscrpljene kosture.“

„U pravu ste,“ pomirljivo promrmljah. „pojedimo te ostatke.“

Ujak uze komad mesa i onih nekoliko komada dvopeka koji su nam preostali nakon oluje. Sve to razdijeli na tri jednaka dijela i dade svakome njegov. Svaki je tako dobio, otprilike, jednu funtu hrane. Prihvatismo se jela, svaki od nas sukladno svojem karakteru.

Profesor je jeo pohlepno i s nekim grozničavim žarom. Ja, naprotiv, iako sam bio gladan, nisam uživao u jelu. Žvakao sam bez ikakvog zadovoljstva.

Naš vodič Hans jeo je mirno i polako, grickajući tiho male zalogaje s užitkom i mirom čovjeka koji se ne uznemiruje radi budućnosti.

On vjerojatno nije bolje podnosio glad od nas samih, ali njegova čvrsta islandska priroda pripremila ga je na mnoga odricanja. Sve dok je svake subote uvečer primao svojih tri riksdala, bio je spreman na sve.

Zapravo, Hans se nikad nije zabrinjavao oko nečega, osim oko novca. Ako je preuzeo službu kod nekog poslodavca, bez pogovora je s njime dijelio dobro i zlo, sve dok mu se uredno isplaćivala njegova zarada.

Odjednom se ujak pridigne. Primijetio je osmjeh na vodičevu licu.

„Što je?“ pitao je ujak.

„Borovica,“ odgovorio je vodič, odnekud izvlačeći bocu te dragocjene tekućine.

Pili smo. Boca je, nažalost, bila samo dopola puna. Ali po pitanju svega ostalog, bio je to pravi nektar. Profesor je otpio nekoliko gutljaja. Više nije mogao.

„*Fortrafflig*,“ reče Hans, ispivši gotovo do dna ono što je preostalo.

„Izvrsna! Vrlo dobra,“ odgovori ujak, kao da je upravo napustio svoj klub u Hamburgu.

Opet sam se počeo nadati spasu. Ali bio sam svjestan toga da smo pojeli svoj posljednji obrok. Bilo je pet sati ujutro.

42.

VULKANSKO ŽDRIJELO

Čovjek je tako neobične građe da je njegovo zdravlje zapravo stanje posve negativnog karaktera. Čim jednom utaži glad, više ne može ni zamisliti muke koje ona izaziva. Te muke razumljive su jedino za vrijeme gladovanja. Nekom tko nikad nije bio izložen tim patnjama posve je uzaludno pokušavati ih opisati.

Tako je i nama, nakon dugog posta, par zalogaja dvopeka i komadić usoljenog mesa uklonilo sve prijašnje muke.

No, nakon tog obroka svaki se od nas zamislio. Na što je mislio Hans, taj čovjek s krajnjeg Sjevera koji se prepuštao sudbini stanovnika Orijenta? To mi nikako nije uspijevalo dokučiti. Moje su misli bile ispunjene uspomenama na prošlost, na površinski svijet, koji nikad nisam smio napuštati. Pred očima su mi promicale slike kuće u König-strasse, moje jadne Graüben, dobre Marte. Kroz stijene je do nas dopirala potmula tutnjava, od koje mi se činilo kao da čujem buku zemaljskih gradova.

Ujak je, neprestano obuzet znanstvenim mislima, s bakljom u ruci ispitivao sastav zidova tunela. Pažljivim proučavanjem različitih slojeva koji su se nizali jedan iznad drugog, nastojao je utvrditi naš položaj prema vremenskoj karti ispisanoj na tom geološkom atlasu. Njegovi proračuni ili, bolje reći, njegove pretpostavke mogle su biti tek približne. Ali, znanstvenik ostaje znanstvenik, ako samo može sačuvati prisebnost. A kod profesora Lidenbrocka ta je vrlina, svakako, bila osobito razvijena.

Dok sam tako sjedio okružen tišinom, čuo sam ga kako mrmlja geološke izraze. Kako sam o tome dosta znao i bio svjestan značaja njegovih proučavanja, počeo sam ih sa zanimanjem pratiti, unatoč brigama zbog položaja u kojem smo se nalazili.

„Eruptivni granit," govorio je za sebe. „Još smo u primitivnom razdoblju, ali se penjemo, sasvim se sigurno penjemo, bez zastajanja! Tko zna? Tko zna?"

Još uvijek se nadao. Opipao je rukom okomiti zid tunela, a nakon nekoliko minuta nastavio:

„Eto gnajsa, eto tinjčeva škriljca. Dobro. Doskora će se pojaviti tlo prijelaznog razdoblja, a onda…“

Što je time htio reći? Zar može izmjeriti debljinu Zemljine kore koja nam je visjela nad glavom? Raspolaže li sredstvima pomoću kojih bi to mogao učiniti? Ne.

Manometra nije bilo, a tu spravu ništa nije moglo nadomjestiti.

Dok smo se dalje uspinjali, temperatura je jako rasla, te sam osjećao kako me oblijeva užareni zrak. Nikad prije nisam doživio takvu vrućinu. Zacijelo se mogla usporediti s vrućim zrakom koji se širi talionicama za vrijeme taljenja željeza. Malo po malo, morali smo Hans, ujak i ja skinuti kapute i prsluke. Više ih nismo mogli podnijeti na sebi. Čak je i najlakša odjeća izazivala neugodnosti, gotovo bih rekao i bol.

„Ne penjemo li se možda prema nekom usijanom ognjištu?“ povikah kad sam shvatio da se vrućina ne prestaje pojačavati.“

„Ne, ne,“ odgovorio je ujak. „To je nemoguće, posve nemoguće!“

„Ali, ipak,“ rekoh, dodirujući rukom zid tunela, „ovaj je zid doslovno užaren.“

Nakon tih riječi, kako je zid doista bio crven od usijanja, spustih ruke u vodu, kako bi ih ohladio. Ali morao sam ih odmah trgnuti natrag, uz bolan uzvik.

„Voda je vrela!“ kriknuo sam.

Profesor mi ovaj put odgovori samo bijesnom kretnjom. Vjerojatno je u mislima bio blizu donošenja konačnog rješenja svojih promatranja.

Ali ja više nisam bio sposoban pratiti njegova istraživanja. Spopao me užasan strah kojega se više nisam mogao riješiti. Mogao sam se nadati samo katastrofi, katastrofi čije dosege nikakva bujna mašta nije mogla zamisliti. Jedna u početku nejasna i neodređena misao pretvarala se u mojem mozgu u potpuno sigurnu činjenicu.

Tjerao sam je od sebe, ali ona se uporno vraćala. Nisam se usudio jasno je oblikovati. Bila je tako zastrašujuća da sam ju se jedva usudio tiho prošaptati sebi u bradu.

Pa ipak, neka nehotična opažanja ubrzo je pretvoriše u čvrsto uvjerenje. Pri slaboj svjetlosti baklje opazio sam u granitnim slojevima neke promjene. Po svemu sudeći, nadolazila je neka čudna i zastrašujuća prirodna pojava, u kojoj je značajnu ulogu imao elektricitet. A ta strašna vrućina, ta vrela voda!… Odlučih pogledati kompas.

Kao da je poludio!

Da, igla je kao luda skakala od pola do pola, u iznenadnim i brzim skokovima, vrtjela se u jednom smjeru, da bi se odmah zatim vraćala u suprotnom, tako da je pogled na nju izazivao vrtoglavicu.

Dobro sam znao da, prema opće prihvaćenim teorijama, mineralna kora zemaljske kugle nikad nije u stanju potpunog mirovanja.

Ona neprestano doživljava promjene, prouzročene raspadanjem unutrašnjih tvari, pomicanjem čitavih rijeka raznih tekućina, djelovanjem magnetizma. Sve to Zemljinu koru neprekidno potresa, pa čak i onda kada bića, rasijana po njezinoj površini, ništa o tome ne slute.

Pa ipak, ta me pojava ne bi sama po sebi preplašila, ili barem ne bi u mojem mozgu izazvala rađanje tako strašne, odvratne pomisli.

No, neke druge činjenice nisu mi dozvoljavale da se dalje zavaravam.

Strašne eksplozije, poput nebeskog topništva, počele su se umnažati strahovitom jačinom. Mogao sam ih usporediti samo sa bukom koju stvara stotinu teško natovarenih kola, kotrljajući se granitnim kolnikom. Sve se pretvorilo u neprekidnu grmljavinu.

I igla kompasa mi je davala za pravo, poludjevši pod utjecajem snažnog elektriciteta. Zidovi tunela kao da su se svaki tren trebali rasprsnuti, veliki granitni blokovi prijetili su da će se razletjeti, zatrpati pukotinu i potpuno ispuniti tunel te nas, jadne atome, zdrobiti svojim strašnim zagrljajem.

„Ujače, ujače!“ vikao sam. „Propali smo, ništa nas više ne može spasiti!“

„Mladiću, što te sad opet tako preplašilo? „odgovori mi on, začuđujuće mirno. „Čega se bojiš?“

„Čega se bojim?“ ljutito sam uzvratio. „Zar ne primjećujete pomicanje tih zidova, pucanje tog masiva, tu užasnu vrućinu, tu vrelu vodu, te pare koje bivaju sve gušće, podivljalu iglu kompasa, sve predznake potresa?“

Ujak mirno odmahne glavom.

„Potres?“ ponovio je, najmirnijim mogućim glasom.

„Da!“

„Nećače moj, mislim da jako griješiš,“ pridodao je.

„Zar ne vidite, zar ne prepoznajete sve te dobro poznate predznake…“

„Predznake potresa? Nipošto. Ja očekujem nešto mnogo veličanstvenije.“

„Glava me boli od brige. Što to govorite?“ vikao sam.

„Očekujem erupciju, Axele!“

„Erupciju?“ promucah. „Znači, nalazimo se u ždrijelu aktivnog vulkana koji je upravo podivljao.“

„Svi su izgledi da je upravo tako,“ reče profesor, smiješeći, se, „i mogu ti reći da je to najbolja stvar koja nam se mogla dogoditi. Prava sreća!“

Sreća? Zar je ujak poludio? Što znače te riječi? Zašto je tako miran i zagonetno se osmjehuje?“

„Što!“ kriknuh, na vrhuncu uzbuđenja. „Zahvatila nas je erupcija, nije li tako? Okrutni usud nas je bacio u bunar usijane lave, užarenog kamenja, vrele vode i svih eruptivnih tvari! U vrtlogu plamena nosit će

nas, izbaciti, ispljunuti iz podzemlja i uzvitlati nas u zrak, zajedno s komadima stijena, kišom pepela i šljake… i to bi trebala biti naša najveća sreća!?“

„Da,“ odgovori profesor, mirno me gledajući me ispod naočala, „jer to je jedini način da se iz podzemlja vratimo na svjetlo dana!“

Nemoguće je pobrojati tisuće misli što su mi nakon ove izjave projurile mozgom. Ali ujak ima pravo, potpuno pravo, i nikad mi se nije činio smioniji ni sigurniji nego sad, dok me mirno gledao u oči i govorio mi o izgledima da nas erupcija izbaci na površinu, ponovno kroz vulkanski krater!

Za vrijeme našeg razgovora i dalje smo se neprekidno penjali. Nastavili smo se uspinjati cijelu noć. Zastrašujuća buka se pojačavala. Gotovo sam se gušio. Bio sam posve uvjeren da mi je došao posljednji čas. No, uobraziljaje ipak tako čudna: razmišljao sam samo o nekim upravo djetinjastim znanstvenim teorijama. U takvim okolnostima ne možete vladati svojim mislima. One vas jednostavno preplave i u potpunosti zavladaju vašim umom.

Bilo je očito da nas uzdižu eruptivne tvari. Splav je plutala na uzavreloj vodi, ispod koje se vidjela teža masa lave i hrpe kamenja koje će se, čim dospije na površinu vode, razletjeti na sve strane.

Više nije bilo nikakve sumnje da se nalazimo u ždrijelu vulkana. Nije nam se moglo dogoditi ništa gore!

Ali ovaj put nije se radilo o ugašenom vulkanu Sneffelsa, nego o nekom živom vulkanu. Pitao sam se stoga, koja bi to vulkanska planina mogla biti i na kojem će nas kraju svijeta izbaciti iz svoje utrobe.

Nije bilo sumnje da će to biti negdje na sjeveru. Prije nego mu je igla poludjela, kompas je uvijek i dosljedno pokazivao u pravcu sjevera. Od Saknussemmova rta bili smo povučeni na stotine liga ravno prema sjeveru. Zar smo se opet vratili pod Island? Hoće li nas izbaciti krater vulkana Hekla ili neko drugo od onih sedam vatrenih grotla, koja rigaju oganj na tom otoku? Prešavši u mislima područje od pet stotina vrsta prema zapadu, mogao sam se na toj paraleli prisjetiti samo slabo poznatih vulkana na sjeverozapadnoj obali Amerike.

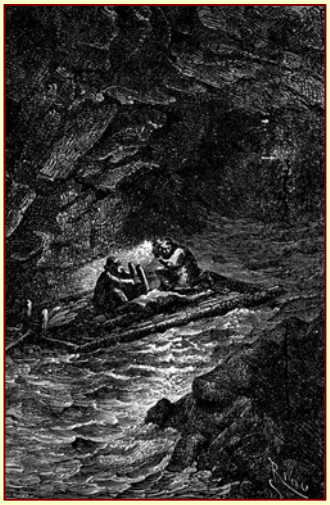

Na istoku je postojao samo jedan, na osamdesetom stupnju geografske širine. Bio je to Esk na otoku Jan Mayen, nedaleko zamrznutih prostora Spitsbergena!

U svakom slučaju, kratera nije nedostajalo i mnogi od njih bili su tako veliki, da su mogli izrigati čitavu vojsku! Nastojao sam pogoditi kroz koji se od njih mi tako brzo uzdižemo.

Danas često mislim o tim svojim glupim mislima. Kao da sam uopće očekivao da ćemo se uspjeti spasiti!

Kako se bližilo jutro, uspon je bio sve brži. To što je vrućina, umjesto da pada, sve više rasla kako snio se približavali površini, bilo je stoga što je ona bila posve lokalne naravi, očekivana posljedica vulkanskog

utjecaja. O pogonskoj sili koja nas je nosila nisam uopće dvojio. Strahovita sila, snage od nekoliko stotina atmosfera, koju su stvorile pare nakupljene u Zemljinoj utrobi, neodoljivo nas je potiskivala uvis.

Ali, iako nas je nosila sve bliže svjetlu dana, kakvim nas je sve zastrašujućim opasnostima trebala izložiti? Mogli smo se nadati samo brzoj smrti.

Uskoro u okomiti hodnik, koji se sve više širio, prodriješe rumeni odsjevi. S lijeve i desne strane opazio sam duboke hodnike, nalik na goleme mračne tunele iz kojih je sukljala gusta para. Dugi plameni jezici, bljeskajući i bukteći, lizali su zidove, sve bliže nama.

Došao je posljednji čas! „Gledaj, ujače, gledaj!“ kriknuh.

„To što vidiš je sumporni plamen, najobičnija prateća pojava erupcije.“

„Ali ako nas zahvati?“ ljutito sam uzvratio.

„Neće nas zahvatiti,“ tiho i smireno mi je odgovorio.

„Na koncu, posve je svejedno hoće li nas oni spržiti ili ćemo umrijeti od nečeg drugog,“ kriknuo sam, očajan.

„Neće nas spržiti. Hodnik se širi, pa ćemo, bude li potrebno, napustiti splav i skloniti se u kakvu pukotinu.“

„A voda! Voda, koja se diže za nama?“ panično sam uzvratio.

„Nema više vode, Axele,“ odgovorio je ujak. „Sad nas prema otvoru kratera podiže kaša od lave.“

Vodeni je stup doista nestao, a zamijenile su ga eruptivne tvari koje su, iako su ključale, bile dosta guste. Vrućina je postala nepodnošljiva i termometar bi u ovom prostoru zacijelo pokazivao preko sedamdeset stupnjeva!

Znoj mi je curio iz svake pore. Da se nismo penjali tako velikom brzinom, sigurno bismo se zagušili.

Ipak, profesor nije proveo u djelo svoj prijedlog o napuštanju splavi, i to je bilo vrlo mudro od njega. Onih nekoliko slabo svezanih trupaca ipak su bili čvrsto uporište, dobar oslonac kojega ne bismo nigdje drugdje mogli naći.

Oko osam sati ujutro zbila se nova neobična pojava. Odjednom smo se prestali penjati. Splav je nepokretno stajala na mjestu.

„Što je sad?“ upitah, uznemiren tim iznenadnim zaustavljanjem.

„Postaja,“ reče ujak.

„Zar je erupcija prestala?“ pitao sam.

„Nadam se da nije.“

Ne rekavši više ništa, ustao sam na noge i pokušao razgledati okolicu. Možda je splav zapela za kakvu izbočinu u stijeni, ispriječivši se eruptivnoj masi. U tom slučaju, trebalo ju je što prije osloboditi.

Ali, nije se zbilo ništa slično. Zajedno sa splavi, prestao se penjati i sam stup pepela, šljake, kamenih krhotina i zemlje.

„Kažem vam, ujače, da je erupcija prestala,“ glasno sam izrekao svoj zaključak.

„Ah, moj dječače,“ uzvratio je ujak, „to ti samo tako misliš. Ali varaš se. Nemoj se nimalo bojati, jer taj iznenadni predah ne može dugo potrajati. Budi siguran u to. Eto, već traje pet minuta i mi ćemo svakog trena nastaviti naše putovanje prema otvoru kratera.“

Dok je to govorio, profesor je neprekidno promatrao kronometar, a njegova predviđanja ponovno su se potvrdila kao točna. Doskora je splav opet krenula, penjući se brzo i neujednačeno. To je trajalo oko dvije minute. Zatim se, kao i prvi put, opet iznenadno zaustavila.

„Vrlo dobro,“ reče ujak, pogledavajući na uru, „za deset minuta opet ćemo krenuti.“

„Za deset minuta?“

„Točno tako. Naš vulkan radi s prekidima. Tako pušta i nas da s njime predahnemo.“

Uistinu je bilo tako. Točno u vrijeme koje je ujak odredio, opet nas je nešto gurnulo strahovitom brzinom. Da se nismo grčevito uhvatili za grede, sigurno bismo ispali sa splavi. Zatim je potisak opet prestao.

Kasnije sam često razmišljao o toj neobičnoj pojavi, ne nalazeći zadovoljavajućeg tumačenja njezinog uzroka. Pa ipak, čini se da nismo prolazili glavnim ždrijelom vulkana, nego nekim sporednim tunelom u kojem se osjećalo protudjelovanje tlaka koji je u glavnom tunelu stvarala lava.

Ne mogu nikako razlučiti koliko se puta ponovilo to zaustavljanje i ponovno uzdizanje. Sjećam se samo da nas je svaki novi pokret odbacivao sve većom snagom i brzinom, kao da nas nosi topovsko zrno. Za vrijeme tih predaha gušili smo se od vrućine, a dok smo jurili pritisak vrućeg zraka nije nam dao disati.

Načas sam s nasladom pomislio kako bi bilo divno odjednom se stvoriti u nekom kraju na dalekom sjeveru, gdje vlada studen od trideset stupnjeva ispod ništice!

U mislima sam šetao snježnim ravnicama Arktika i čeznuo za trenutkom kad ću se zavaljati po ledenom tepihu Sjevernog pola.

Postupno sam, razdražen brojnim osjećajima, počeo halucinirati. Zapao sam u bunilo. Da me Hans, naš vodič, nije pridržavao svojim snažnim rukama, već bih bio razbio glavu o granitne stijene.

Stoga ne pamtim što se događalo posljednjih sati tog vatrenog putovanja. Nejasno pamtim da su se čule česte eksplozije, da se cijeli masiv žestoko tresao i da se splav brzo vrtjela u krug. Plutala je na valovima lave, usred kiše od pepela, a pucketavi plameni jezičci obavijali su je sa svih strana.

Podignuo se snažan vihor, kao tjeran nekim golemim ventilatorom što je izniknuo iz podzemnog ognja. Bio je vruć, gotovo užaren!

Napokon sam ugledao Hansovo lice u odsjevu plamena, a onda više nisam osjećao ništa, osim neizrecivog užasa koji osjećaju osuđenici privezani na topovsku cijev, iščekujući presudni hitac.

43.

NAPOKON SUNCE!

Kad sam ponovno otvorio oči, osjetio sam da me vodičeva ruka čvrsto steže za pojas. Drugom je rukom pridržavao ujaka. Nisam bio teško ranjen, ali sam bio prekriven masnicama i ubojima.

Napokon sam smogao snage osvrnuti se uokolo. Otkrio sam da ležim na obronku nekog brijega, niti dva metra od provalije, u koju bih se bio survao, da sam se samo malo pomaknuo. Hans me spasio od smrti, dok sam se onesviješten kotrljao po vanjskoj strani kratera.

„Gdje smo?“ zbunjeno upita ujak, koji kao da je bio potpuno razočaran povratkom na površinu.

Vodič jednostavno slegne ramenima, u znak da ne zna.

„Na Islandu?“ upitah.

„*Nej*,“ odgovori Hans.

„Kako to misliš!“ poviče profesor. „Otkud to zaključuješ.“

„Hans se vara!“ rekoh, pridižući se.

Nakon bezbrojnih iznenađenja, koja smo doživjeli na toni putovanju, sad nas je dočekalo još jedno. Očekivao sam da ću vidjeti stožasti brijeg pokriven vječnim snijegom, usred neplodnih pustinja polarnog kruga, obliven blijedim zrakama polarnog sunca negdje daleko, dalje od najdaljih poznatih sjevernih širina.

No usprkos svim našim predviđanjima, ležali smo na obronku planine izbijelile od žara sunčanih zraka, koje su i nas upravo pržile.

Nisam htio vjerovati rođenim očima, ali žega koja mi je palila tijelo nije ostavljala prostora za sumnju. Iz kratera smo izišli napola goli, a vatreno nebesko tijelo od kojeg već dva mjeseca nismo ništa tražili, bilo je tako dobro da nas raskošno daruje svjetlom i toplinom.

Kad su nam se oči sviknule na taj bljesak, kojeg tako dugo nisu vidjele, pokušao sam uz njihovu pomoć ispraviti zablude u koje me bila zavela moja mašta. Trebali smo se naći negdje na Spitsbergenu i nisam se htio tako jednostavno odreći tog uvjerenja.

Nakon nekog vremena, profesor prvi progovori i reče:

„Hm,“ rekao je, oklijevajući, „ovo doista ne sliči Islandu.“

„A da nije možda otok Jan Mayen?“ nagađao sam.

„Ni to, momče! Ovo uopće nije neki sjeverni vulkan, vulkan s granitnim brežuljcima i snježnom kapicom.“

„Pa ipak…“

„Gledaj, moj dječače, gledaj,“ reče profesor, na svoj uobičajeni dogmatični način.

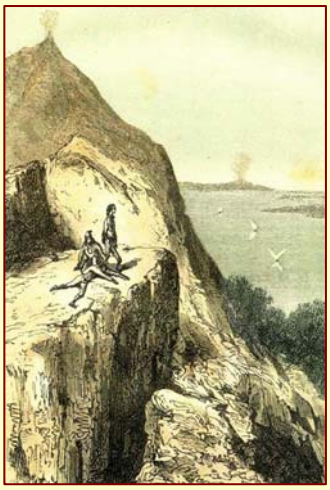

Nad našom glavom, u visini od najviše petsto stopa, zjapio je krater vulkana iz kojega je svakih četvrt sata izbijao visoki plameni stupac, praćen jakim praskom, a s njime kamenje plovučca, pepeo i lava. Osjećao sam drhtanje planine koja je disala poput kita, te od vremena do vremena, kroz nosnice izbacivala vatru i zrak.

Ispod kratera se strmom kosinom spuštalo eruptivno kamenje, do dubine koja vulkan nije činila višim od tri stotine fatoma.

Podnožje mu se gubilo u pravoj guštari zelenih stabala, među kojima sam prepoznao masline, smokve i lozu nakićenu rumenim grozdovima.

Mora se priznati da tako ne izgledaju arktički krajevi. U to nije bilo nikakve sumnje.

Pogled je preko tog zelenog prostranstva dopirao do voda nekog divnog mora ili jezera, koje je tu čarobnu zemlju pretvaralo u otok, širok svega nekoliko liga.

Na istoku se vidjela malena luka okružena kućama, u kojoj su se brodovi neobična oblika ljuljali na modrim valovima.

Nešto dalje je na pučini nicala grupa otoka, tako brojnih i čvrsto stisnutih da su sličili velikoj košnici.

Na zapadnom su se obzoru nazirale neke daleke obale, iznad kojih su se vidjeli obrisi modrih planina skladna oblika. Još dalje, razabirao se visok stožac čiji je vrh bio prekriven teškim, tmurnim oblacima dima.

Na sjeveru se na suncu bljeskala golema vodena površina, na kojoj bi tu i tamo iskrsnuo poneki vrh brodskog jarbola ili od vjetra napuhano jedro.

Neočekivani izgled ovog krajolika još je ustostručio njegovu čudesnu ljepotu.

„Gdje smo se to našli?“ ponavljao sam poluglasno.

Hans je ravnodušno zatvorio oči, a ujak je nastavio pogledom prelaziti po tom prizoru, još uvijek ništa ne shvaćajući.

„Bila to koja mu drago planina,“ napokon je rekao, „moram priznati da je na njoj podosta vruće. Praskanje ne prestaje i ne bih rekao da bi bilo dobro izvući živu glavu iz erupcije samo zato da sad u nju dobijemo neki

komad stijene. Siđimo pažljivo niz planinu, pa ćemo nekako doznati na čemu smo. Uostalom, priznajem da umirem od gladi i žeđi.

Profesor više nije sličio sebi. Ja bih, na primjer, bio zaboravio svaku potrebu i sav umor, ostavši na tom mjestu još mnogo sati. Ali morao sam poći za svojim suputnicima.

Obronak vulkana bijaše veoma strm i klizav. Klizali smo se po jarugama prepunim pepela i izmicali potocima lave, koji su se vijugali poput plamenih zmija. Pa ipak, brzo smo napredovali. Silazeći, neprestano sam govorio i u tome uživao, jer mi je mašta bila prepuna različitih misli i pretpostavki, te sam je morao riječima rasteretiti.

„Sigurno smo u Aziji!“ izjavio sam. „Nalazimo se na obali Indije, na Malajskim otocima, u središtu Oceanije! Prešli smo polovicu zemaljske kugle da dođemo na suprotnu stranu globusa od one na kojoj se nalazi Europa.“

„Ali, kompas!“ odgovori ujak. „Pojasni mi onda njegovo pokazivanje!“

„Doista, kompas!“ rekoh, oklijevajući. „Priznajem da tu nešto nije u redu. Ako je vjerovati njemu, neprestano smo išli prema sjeveru.“

„Onda je lagao.“

„Nije li to preoštar zaključak?“ uzvratio sam.

„Onda smo na Sjevernom polu…?“

„Sjeverni pol nije, ali… Ah, predajem se,“ bio je moj odgovor.

Nešto je tu bilo, što se nije moglo protumačiti. Nisam znao što misliti o svemu tome.

Za to smo se vrijeme već bili približili onom prekrasnom zelenilu. Sad me već mučila glad, a i žeđ. Srećom, nakon dva sata hoda ugledasmo lijepu ravnicu, svu obraslu maslinama, šipkom i vinogradima, za koje se činilo da nikom ne pripadaju. Uostalom, kako smo bili gladni i žedni, nismo mnogo ni razmišljali o vlasništvu.

S kakvim smo užitkom to sočno voće prinosili usnama i žvakali čitave grozdove u tom rumenom vinogradu.

Nedaleko od tog mjesta u travi, u divnoj sjeni stabala, otkrio sam izvor hladne vode u koji smo s užitkom zagnjurili lice i ruke.

Dok se tako svaki od nas prepuštao svim slastima odmaranja, kroz gustiš maslinovih mladica provirilo je jedno dijete.

„Gle!“ uzviknuh, „eto jednog stanovnika ove sretne zemlje!“

Maleni sirotan bio je vrlo bijedno obučen, neuhranjen, i kao da ga je naše prisustvo jako uplašilo. Dakako da smo ovako polugoli i neobrijani izgledali vrlo strašno. Ako zemlja u koju smo zalutali nije neko razbojničko gnijezdo, onda su nas se njezini stanovnici doista mogli preplašiti.

Dječak je pokušao umaći, ali Hans potrči za njim i dovede ga natrag, ne osvrćući se na njegovu vrisku i koprcanje.

Ujak ga je nastojao na sve načine smiriti, a onda ga na njemačkom upita:

„Maleni prijatelju, kako se zove ova planina? Dijete ne odgovori.

„Dobro,“ reče ujak uvjerljivim tonom. „Sad znamo da nismo u Njemačkoj.“

Zatim ponovi isto pitanje na engleskom jeziku, kojim je vrlo dobro vladao.

Dijete odmahne glavom, i dalje šuteći. Bio sam podosta zbunjen njegovim ponašanjem.

„Nije valjda nijem?“ uzvikne ujak, koji je bio ponosan na svoje poznavanje tolikih jezika. Zatim ponovi isto pitanje na francuskom.

Dječak je i dalje bez riječi zurio u njega.

„Pokušajmo još i talijanski,“ nastavi ujak, te na tom jeziku upita:

„*Dove noi siamo?*“

„Da, gdje smo?“ rekoh i ja nestrpljivo.

Dijete nije odgovorilo.

„Slušaj momče, hoćeš li već jednom nešto reći ili nećeš?“ uzvikne ujak, kojega je počeo hvatati bijes. Pretrese ga i ponovno zapita, na drugom talijanskom narječju:

„*Come si noma questa isola?* Kako se zove ovaj otok?“

„*Stromboli*,“ odgovori maleni pastir, istrgne se iz Hansovih ruku i kroz masline odjuri u dolinu.

Ali, mi više nismo mislili na njega.

Stromboli! Kako je neobično to ime djelovalo na mene! Nalazimo se, dakle, na Sredozemnom moru, usred mitološkog eolskog otočja, na starom Strongvlosu, na kojem je Eol držao na lancu vezane vjetrove i oluje. One modre gore, koje otok okružuju s istoka, to su planine Kalabrije!

A moćni vulkan koji se diže na južnom obzorju, to je Etna, divlja i nadaleko čuvena Etna.

„Stromboli! Stromboli! „ponavljao sam bez prestanka.

Ujak je pratio moje riječi i kretnje, te se činilo kao da pjevamo u zboru! Prevalili smo lijep put! Divan put! Ušli smo u jedan vulkan i izišli kroz drugi. A taj drugi nalazi se preko tisuću i dvjesto liga daleko od Sneffelsa, od pustog Islanda koji leži na kraju svijeta! Čudnovati događaji, koji su se zbivali tijekom naše ekspedicije, prenijeli su nas u srce najpitomijeg kraja na Zemlji. Ostavili smo zemlju vječnog snijega, da dođemo u zemlju beskrajnog zelenila. Nad glavom smo ostavili sivkastu maglu ledenih predjela da bismo izronili pod ažurnim nebom Sicilije!

Nakon izvrsna ručka, koji se sastojao od voća i svježe vode, krenusmo prema luci Stromboli. Reći pravu istinu o tome kako smo zapravo stigli

na otok činilo nam se nerazborito, jer bi Talijani, praznovjerni kakvi već jesu, sigurno pomislili da smo vragovi, koje je vulkan izbacio iz samog pakla. Morali smo se stoga pomiriti s tim, da ovdje prođemo kao skromni brodolomci. To je svakako bilo manje slavno i romantično, ali zato mnogo sigurnije.

Dok smo hodali, čuo sam ujaka kako mrmlja:

„Ali kompas! Kompas je pokazivao sjever. Kako to protumačiti?“

„Bogami, najbolje će biti da se ne upuštamo ni u kakva tumačenja,“ rekoh oholo. „Tako će biti mnogo lakše.“

„Taman! Kako bi to bilo, kad profesor s Johannaeuma ne bi znao pronaći uzrok jednoj kozmičkoj pojavi!“

Govoreći tako ujak je, onako polugol, s kožnatom torbom o pasu i s naočalama na nosu, opet postao strašni profesor mineralogije.

Jedan sat nakon što smo napustili maslinike, stigli smo u luku San Vincenzo. Tu je Hans zatražio svoju plaću za trinaesti tjedan službe, koja mu je odmah bila isplaćena, uz srdačan stisak ruke.

Ako on u tom času, možda, i nije posve dijelio naše sasvim prirodno uzbuđenje, ipak je neobičnom kretnjom izrazio svoje osjećaje.

Vršcima prstiju lagano nam je obojici stiskao ruke i smiješio se.

44.

KRAJ PUTOVANJA

Ovo su završne riječi priče u koju neće, možda, povjerovati čak ni oni ljudi koji se inače ničemu ne čude. Ali ja sam se već unaprijed oboružao protiv ljudske nevjerice.

Strombolski ribari primili su nas vrlo lijepo, smatrajući nas nesretnim brodolomcima. Dali su nam odjeću i hranu. Nakon čekanja od četrdeset i osam sati, 30. rujna, jedan nas je maleni brodić odvezao do Messine, gdje smo dva-tri dana sa zadovoljstvom predahnuli i oporavljali se od svih pretrpljenih napora.

U petak, 4. listopada, ukrcali smo se na parobrod Volturne, poštanski brod francuske imperijalne linije Imperial Messageries, i nakon tri dana stupili na kopno u Marseilleu. Jedino što nas je tada još mučilo, bila je pomisao na naš prokleti kompas. Ta neobjašnjiva stvar s kompasom nije mi dala mira ni danju ni noću. Uvečer 9. rujna stigli smo u Hamburg.

Neću opisivati Martino zaprepaštenje ni Graübeninu radost.

„Sad kad si uistinu postao junak, Axele,“ rekla mi je, „više me nećeš morati ponovno ostavljati.“

Pogledao sam je. Plakala je od sreće.

Čitalac može samo zamisliti kakvo je uzbuđenje u cijelom Hamburgu izazvao povratak profesora Lidenbrocka. Zahvaljujući Martinoj brbljavosti, vijest o njegovu odlasku u središte Zemlje već se bila pročula po čitavu svijetu.

Istina, već tada nitko nije htio u nju povjerovati, a kad su ga ljudi ponovno ugledali živa i zdrava, još su manje vjerovali.

Ali Hansova prisutnost i različite obavijesti s Islanda malo su pomalo promijenile javno mišljenje.

Moj je ujak na koncu postao velik čovjek. Što se mene tiče, bio sam nećak toga velikog čovjeka, a i to je već nešto. Grad Hamburg u našu je čast priredio veliku svečanost. U Johannaeumnu se održala javna sjednica na kojoj je profesor opisao čitavo svoje putovanje. Prešutio je samo onu stvar s kompasom. Isti dan predao je gradskom arhivu Saknussemmov dokument i ujedno izjavio da uveliko žali što mu okolnosti, jače od

njegove volje, nisu dopustile probiti se tragom islandskog putnika sve do središta Zemlje. Unatoč svoj slavi ostao je skroman, a to mu je samo podiglo ugled.

Tolike počasti morale su mu, nužno, priskrbiti mnogo neprijatelja. Takvih je, naravno, bilo. Kako su njegove teorije, poduprte nekim neosporivim činjenicama, bile oprečne općeprihvaćenom znanstvenom stavu o središnjoj vatri, svoje je postavke iznio pismeno i usmeno, suprotstavivši se tako mnogim znanstvenicima širom svijeta. Iako ja još uvijek vjerujem u teoriju o postojanju užarene Zemljine jezgre, priznajem da bi neke okolnosti, čije smo postojanje mi za vrijeme svojeg putovanja tek naslutili, mogle utjecati na izmjene dosadašnjih stavova o toj prirodnoj pojavi.

Dok se o tome posvuda u znanstvenim krugovima žustro raspravljao, ujaka je jedan događaj jako pogodio i ražalostio. Unatoč svim njegovim naporima da ga od toga odgovori, Hans je ipak odlučio napustiti Hamburg. Čovjek kojemu smo tako puno dugovali nije dozvolio da mu se do kraja pokušamo odužiti. Obuzela ga je duboka čežnja za njegovim islandskim domom.

„*Farval*,“ rekao je jednog dana i s tim kratkim pozdravom otputovao za Reykjavik, kamo je ubrzo sretno stigao.

Bili smo se duboko vezali za tog našeg hrabrog lovca na paperje. Unatoč njegovom odlasku, znali smo da ga oni čije je živote spasio nikad neće zaboraviti. Čvrsto sam se nadao da neću morati dugo čekati na naš ponovni susret.

Na kraju, mogu reći da je naš put u središte Zemlje izazvao veliku senzaciju širom civiliziranog svijeta. Priča o njemu prevedena je i tiskana na mnogim jezicima. Sve najuglednije svjetske novine objavile su skraćene izvatke sa najvažnijim dijelovima iz njezina sadržaja. Ti su izvaci tumačeni, o njima se raspravljalo, s podjednakim žarom su ih napadali i branili ih oni koji su povjerovali u naše doživljaje i oni koji su ih do kraja ismijavali.

Ipak je sve to bilo prekrasno! Rijetko je tko kao moj ujak još za života mogao uživati slavu koju je u potpunosti zaslužio. Čak mu je gospodin Barnum ponudio veliku svotu novca da svoje putovanje predstavi publici u Sjedinjenim Državama, a imam pouzdanu informaciju da lik velikog putnika namjeravaju izložiti i u čuvenom muzeju voštanih figura Madame Tussaud!

Ali, jedna ga je stvar neprekidno zaokupljala, nepoznanica zbog koje nikako nije mogao biti potpuno sretan. Bila je to ona neobjašnjiva pojava vezana uz pokazivanje kompasa, koju nikako nije uspijevao razjasniti. Za znanstvenike njegovog kalibra svaka neobjašnjiva pojava pretvara se u pravu intelektualnu noćnu moru. Ali milostivo Nebo ipak se na kraju pobrinulo da dosegne svu zasluženu i potpunu sreću.

Jednog dana, dok je ujak sređivao neke uzorke minerala iz svoje zbirke, ja sam ugledao taj nesretni kompas i pažljivo ga proučio.

Već šest mjeseci ležao je odbačen i zaboravljen.

Znatiželjno sam ga pregledao sa svih strana i uskoro zapazio nešto što me jako iznenadilo. Glasno sam kriknuo. Profesor, koji se nalazio u blizini, odmah je dotrčao do mene.

„Što ti je?“ uzviknuo je.

„Kompas!“

„Što je s njim?“

„Igla mu pokazuje prema jugu, a ne na sjever!“

„Moj, dječače, sigurno ti se privida.“

„Ništa mi se ne privida. Pogledajte sami, polovi su se izmijenili!“

„Izmijenili!“

Ujak je stavio svoje naočale i neko vrijeme ispitivao spravu, a zatim poskočio od veselja, tako da se sva kuća stresla.

Odjednom se u našim glavama sve razbistrilo.

„Dakle, o tome se radi!“ uzviknuo je ujak, kad mu se ponovno vratio dar govora, „nakon što smo prošli Saknussemmov rt, igla ovog prokletog kompasa pokazivala je jug umjesto sjever?“

„Po svemu sudeći.“

„To pojašnjava sve naše zablude. Ali kakav može biti uzrok toj čudnoj pojavi?“

„To je barem lako pojasniti.“

„Dakle, pojasni mi, moj dječače. Pucam od nestrpljenja.“

„Za vrijeme one oluje na Središnjem moru, vatrena kugla, koja je magnetizirala sve željezne predmete na splavi, jednostavno je pobrkala i naš kompas!“

„Pa da!“ uzviknuo je profesor, prasnuvši u smijeh. „Bio je to trik kojim se elektricitet našalio s nama!“

Od tog trenutka moj je ujak postao najsretniji znanstvenik na svijetu, a ja najsretniji obični čovjek. Naime, moja je ljupka Virlandeškinja, napustivši položaj štićenice, preuzela u kući u König-strasse dvostruku ulogu nećake i supruge.

Ne moramo posebno spominjati da joj je ujak bio slavni profesor Lidenbrock, dopisni član svih znanstvenih, zemljopisnih i mineralogijskih društava na svih pet svjetskih kontinenata.

BILJEŠKA O PISCU

Doživjeti izvanredna putovanja. Shvatiti da ne postoji nemoguće, prepustiti se mašti i učiniti da ona postane zbiljom. Upravo takvim se izazovima prepušta čitatelj, kad u ruke uzme neku od Verneovih knjiga.

JULES GABRIEL VERNE rodio se 1828. godine u Nantesu, u Francuskoj, u obitelji mjesnih trgovaca.

Već je zarana, njegov pustolovni duh dao naslutiti da će izrasti u jednog od najvećih sanjara i vizionara svojeg vremena. Još kao dječak pobjegao je od doma, da bi se kao mornar ukrcao na neki trgovački brod, ali su ga ubrzo otkrili i u tome spriječili. Stariji su mu namijenili mnogo mirniju budućnost. 1847. godine poslali su ga u Pariz, na studij prava.

Međutim, kad već nije mogao putovati u zbilji, odlučio je to činiti u mašti. Sve više je u njemu rasla strast za kazalištem i već 1850. godine objavljuje svoj prvi kratki kazališni komad.

Čuvši da namjerava napustiti studije, otac mu je uskratio svu novčanu pomoć, koju mu je dotad davao. Tako je bio prisiljen za život zarađivati prodajom svojih priča. Ipak, uspijeva diplomirati pravo i jedno vrijeme se posvećuje profesiji, ali ljubav za književnošću pokazat će se jačom.

Mnoge je sate proveo u pariškim knjižnicama, proširujući svoja znanja iz geologije, zemljopisa, tehničkih znanosti i astronomije. To mu je u velikoj mjeri pomoglo da 1863. godine napiše svoj prvi roman, *Pet tjedana u balonu*, koji je odmah doživio veliki uspjeh. Nakon toga, uslijedila su nova djela, u kojima ga je mašta vodila na mnoga fantastična i uzbudljiva mjesta.

Iz tih *Izvanrednih putovanja*, kako se često jednim imenom nazivaju, posebno se izdvaja roman koji držite u ruci, *Put u središte zemlje*, pa zatim *Put na Mjesec*, *Put oko svijeta u 80 dana*, *Djeca kapetana Granta*, *20.000 milja pod morem*, *Tajanstveni otok* i drugi …

Već u to vrijeme njegova djela doživljavaju prijevode na druge jezike i postižu istu popularnost kao u domovini, a većina ih dobiva i kazališnu adaptaciju. Slijede isto tako poznati romani, poput *Michela Strogoffa*, *Putovanja na kometu*, *Podzemnog grada* i niza drugih.

Gotovo za cijelog svojeg spisateljskog vijeka uspijevao je pisati najmanje dva romana godišnje, tako da mu ostavštinu čini preko 60 romana i mnoštvo kraćih priča, eseja i kazališnih komada. Popularnost

koju su ta djela doživjela još za njegovog života, učinila ga je vrlo bogatim čovjekom. Ali nikad nije prestao biti zanesenim pustolovom.

Razbolio se i umro u Amiensu, u svojoj rodnoj Francuskoj, 1905. godine, u 77. godini života.

Tek posthumno, izlaze mu dva posljednja romana, *Osvajanje mora* i *Svjetionik na kraju svijeta*, te mnoštvo drugih rukopisa, koje nije stigao objaviti ili dovršiti za života. Tako njegov duh i dalje besmrtno nastavlja obitavati u srcima čitatelja širom svijeta.

ЕЛЕКТРОНСКА ВЕРЗИЈА

Ово дјело је обликовано према ОЦР тексту доступном на Интернету. Овдје је прочитано, исправљено гдје је било потребно, поново обликовано и додате су илустрације из другог издања истог дјела. Илустрације су у резолуцији 300 тпи, па је датотека сразмјерно велика.

ПлетиСан
2008.